

Kansallisten tieteiden kansainväliset verkostot

**Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen
Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto 1831 – 1914**

Johanna Lilja

Sivuaineen tutkielma
Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimus
Kesäkuu 2007

Tiivistelmä

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen laitos

LILJA, JOHANNA: Kansallisten tieteiden kansainväliset verkostot: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto 1831 – 1914

Sivuaineen tutkielma, vi, 140 s.

Informaatiotutkimus

Kesäkuu 2007

Tutkimuksessani tarkastelen kahden tieteellisen seuran – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen – julkaisutoimintaa ja julkaisuvaihtoa vuosina 1831-1914. Nämä seurat edustavat ns. kansallisia tieteitä eli oppialoja, joiden kohteena oli Suomen kieli, kulttuuri ja historia. Tutkittava ajanjakso alkaa SKS:n perustamisesta ja päättyy ensimmäiseen maailmansotaan. Lähtökohtana tutkimukselleni on ollut julkaisujen kaupallisesta ja ei-kaupallisesta jakelusta käyty keskustelu. Pyrin vastaamaan kysymyksiin: miksi vaihtosuhteet perustettiin sen sijaan, että olisi kehitetty kaupallista jakelua? Tavoiteltiin seurojen kirjastoihin ulkomaista aineistoa vai haluttiinko levittää omia julkaisuja? Oliko vaihto keino lisätä seurojen tieteellistä arvovaltaa? Pyrin selvittämään, edistykö vaihtotoiminta tutkimuksen kansainvälistämistä sekä tarkastelen, käytettiin vaihdon kautta saatuja julkaisuja? Aihettani olen hahmottanut verkostoteorian käsitteiden ja mallien kautta. Keskeisiä lähteitä ovat seurojen pöytäkirjat, kirjeenvaihto, tilit ja kirjastoluettelot. Käytän historiantutkimuksen menetelmiä ja vaihtosuhteiden kehityksen tarkastelussa myös tilastollista analyysiä. Vaihtojulkaisujen käyttöä olen tutkinut lähdeanalyysin avulla.

Tutkimus osoitti, että mahdollisuuksia tieteellisten julkaisujen kansainväliseen kaupalliseen välitykseen oli jo 1800-luvulla, mutta käytännössä myymällä oli vaikea saada julkaisuille kovin laajaa levikkiä. Suomen Muinaismuistoyhdistykselle vaihtotoiminta muodostui tärkeimmäksi kanavaksi levittää julkaisuja ulkomaille. Pääasiassa vaihtokumppanit valittiin niiden julkaisujen perusteella, sillä oli tärkeää saada ulkomaisia lehtiä Suomeen. SKS puolestaan suhtautui varauksellisesti julkaisuvaihtoon ja teki ajanjakson aikana vain muutamia vaihtoaloitteita. Ulkomaisten seurojen tekemät aloitteet kuitenkin pääsääntöisesti hyväksyttiin, vaikka aloitteentekijän toimintaa ja julkaisusarjoja ei olisi kovin hyvin tunnettu. SKS:llä vaihtoa tärkeämpään asemaan nousivat kirjeenvaihtajajäsenet, jotka välittivät tietoa seuran julkaisuista kotimaansa lehdissä ja lähettivät Suomeen omia julkaisujaan.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vaihtotoiminta vaikutti selvästi sen julkaisupolitiikkaan. Julkaisujen tieteellistä tasoa pyrittiin nostamaan ja saksankielisten tekstien osuutta lisäämään. Myös SKS kehitti julkaisujensa tieteellistä arviointia, mutta pitäytyi pääasiassa suomenkielisiin teksteihin. Suomenkielisyys vaikeutti jossain määrin vaihtosuhteiden perustamista, muttei kuitenkaan muodostunut esteeksi kansainväliselle yhteistyölle. Ulkomailta tehtiin Suomeen runsaasti aloitteita: SKS:lle 32 ja Muinaismuistoyhdistykselle 53 vaihtosuhteeseen johtanutta ehdotusta. Suomenkielisten julkaisujen hyväksyminen ulkomailta on osoitus siitä, että vaihtona saatujen lehtien relevanssiin ei aina suhtauduttu kovin kriittisesti. Vaihtosuhteiden määrä oli myös statuskysymys ja varsinkin nuoret seurat tavoittelivat useita vaihtokumppaneita.

Kansallisten tieteenalojen väitöskirjoista tekemäni lähdeanalyysi osoittaa, että suomalaiset viittasivat tiheimmin lähialueilla tai Venäjän suomalais-ugrilaisilla alueilla julkaistuihin sarjoihin. Julkaisuvaihtosuhteiden kautta muodostui verkosto, joka linkitti yhteen saman alan seuroja ja laitoksia ja mahdollisti ulkomaisen lukijakunnan niillekin julkaisuille, joita olisi ollut vaikea myynnin kautta vaikea levittää.

Asiasanat (YSA): julkaisuvaihto; tieteelliset seurat; tieteellinen julkaisutoiminta; verkostot; erikoiskirjastot

Avainsanat: kirjastohistoria; informaatiohistoria

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Julkaisuvaihto tutkimusaiheena	1
1.2 Tutkimusongelmat ja niiden tausta	3
1.3 Tutkimusmenetelmät	5
2. Tieteen verkostot	7
2.1 Verkostoteoriat ja tieteen tutkimus	7
2.2 Tieteelliset seurat	9
2.3 Tieteellisen julkaisemisen ja julkaisuvaihdon kehitys	11
2.4 Suomalainen tiedeyhteisö Ruotsin ajan lopussa ja autonomian ajan alussa	14
2.4.1 Tutkimusedellytykset	14
2.4.2 Kansalliset tavoitteet – kansalliset tieteet	17
3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuvaihto ja kansainväliset yhteydet	20
3.1 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen ja toiminnan suuntaviivat	20
3.2 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisutoiminta	22
3.2.1 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia ja muu monografiatuotanto	22
3.2.2 Suomi-kirja	25
3.2.3 Julkaisujen kieli	29
3.3 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuvaihto	32
3.3.1 Vaihtotoiminnan käynnistyminen	32
3.3.2 Julkaisuvaihdon kehitys ja käytännöt	34
3.3.3 Aloitteet ja kumppanit	37
3.4 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjeenvaihtajajäsenet	42
3.5 Kongressit, näyttelyt ja muu kansainvälinen toiminta	47
3.6 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisujen myynti	50
3.6.1 Myyntitoiminnan kehittyminen	50
3.6.2 Myynti ulkomaille	53
4. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto ja kansainväliset yhteydet	57
4.1 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen perustaminen ja toiminnan suuntaviivat	57
4.2 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisutoiminta	60
4.2.1 Aikakauskirja ja kuukausilehdet	60
4.2.2 Monografiat	66
4.3 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto	67
4.3.1 Julkaisuvaihdon käynnistyminen	67
4.3.2 Julkaisuvaihdon kehitys	70
4.3.3 Julkaisuvaihdon käytännöt	72
4.3.4 Aloitteet ja kumppanit	74
4.3.5 Torjutut vaihdot	80
4.4 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjeenvaihtajajäsenet	84
4.5 Kongressit, näyttelyt ja muu kansainvälinen toiminta	87
4.6 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisumyynti	90
5. ”Jokaiselle lukijalle kirja, jokaiselle kirjalle lukija”?	94
5.1 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto	94
5.1.1 Kirjaston perustaminen	94
5.1.2 Kokoelmien kehitys	95
5.1.3 Kirjaston hoito ja sen käyttö	99
5.2 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto	104
5.3 Tieteellisten Seurain kirjaston perustaminen	108
5.4 Vaihtokirjallisuuden käyttö väitöskirjoissa	110
5.4.1 Väitöskirjojen lähdeanalyysi ja sen rajoitukset	110
5.4.2 Vaihtojulkaisujen rooli tutkimuksessa	111
5.4.3 Vaihtojulkaisujen käyttöaste	115
6. Johtopäätökset	117

7. Lähteet	121
7.1 Arkistolähteet	121
7.2 Painetut lähteet	122
7.3 Kirjallisuus	125
Liite 1: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen saamat vaihtojulkaisusarjat sekä niihin tehdyt viittaukset	134

Taulukot

Taulukko 1: SKS:n vaihtokumppanit 1831-1914	34
Taulukko 2. SKS:n kunnia- ja kirjeenvaihtajajäsenet 1831-1914	44
Taulukko 3. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan artikkelien kielijakautuma	63
Taulukko 4. SMY:n vaihtosuhteiden kehittyminen 1870-1914	70
Taulukko 5. Vaihtoaloitteiden jakautuminen SMY:n julkaisuvaihdossa	76
Taulukko 6. Vaihtoaloitteiden maantieteellinen jakautuminen SMY:n julkaisuvaihdossa	78
Taulukko 7. SKS:n kirjaston uutuuskartunnan määrä 1831-1914	95
Taulukko 8. SKS:n kirjaston kotilainat 1902-1910	103
Taulukko 9. SMY:n kirjaston kartunta 1891-1914	105

Kuvat

Kuva 1. SKS:n vaihtojen jakautuminen aloitteentekijän mukaan	37
Kuva 2. SKS:n vaihtosuhteiden maantieteellinen jakautuminen	40
Kuva 3. SKS:n vaihtokumppanit jaoteltuna instituution mukaan	41
Kuva 4. SKS:n julkaisumyynti ja julkaisukustannukset 1863-1914	51
Kuva 5. SMY:n vaihtosuhteet 1870-1914 jaoteltuna aloitteentekijän mukaan	75
Kuva 6. SMY:lle vaihtoaloitteen tehneet kumppanit jaoteltuna instituution mukaan	79
Kuva 7. SMY:lle vaihtoaloitteen tehneet kumppanit jaoteltuna iän mukaan.	80
Kuva 8. SMY:n torjutut aloitteet jaoteltuna maittain	82
Kuva 9. SMY:n torjutut aloitteet jaoteltuna tyypeittäin	83
Kuva 10. Torjutut vaihdot jaoteltuna halutun kumppanin iän mukaan	84
Kuva 11. SMY:n kirjeenvaihtajajäsenet jaoteltuna maittain	86
Kuva 12. SMY:n julkaisumyynti 1896-1914	91
Kuva 13. Ulkomaisten ja kotimaisten kirjojen suhde SKS:n kartunnassa 1866-1914	99

1. Johdanto

1.1 Julkaisuvaihto tutkimusaiheena

Tutkimuksessani käsittelen kahden tieteellisen seuran kansainvälistä julkaisuvaihtoa alkaen niiden perustamisesta ja päättyen ensimmäiseen maailmansotaan. Tutkimani seurat edustavat ns. kansallisia tieteitä – oppialoja, joiden tutkimuskohteina olivat oma maa, sen kieli, kansa, kulttuuri ja historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin vuonna 1831 edistämään suomen kieltä ja suomalaista kirjallisuutta. Sitten seuran toimiala monipuolistui ja tieteellistyi. Vuosisadan vaihteessa siihen kuului suomen kielen ja kirjallisuuden kehittämisen lisäksi kansanrunouden tutkimusta, kansatiedettä ja kirjallisuudentutkimusta. Suomen Muinaismuistoyhdistys perustettiin vuonna 1870 kehittämään taide- ja muinaismuistojen suojelua sekä museotyötä. Sen edustamia oppialoja olivat arkeologia, kansatiede ja taidehistoria. Kansalliset tieteet ovat kiinnostava tutkimuskohde, onhan pääasiassa kotimaisia aiheita sisältävien julkaisujen vieminen ulkomaille huomattavasti haasteellisempaa kuin luonnontieteiden tai soveltavan tutkimuksen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen Muinaismuistoyhdistys eivät olleet ainoita kansallisia tieteitä edustavia seuroja Suomessa. Olen valinnut ne tutkimuskohteiksi, koska ne edustivat monessa suhteessa keskenään erilaisia tutkimusyhteisöjä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli ensimmäisiä tieteellisiä seuroja Suomessa. Se saavutti nopeasti vakiintuneen aseman. Sen johtokunta edusti aikansa tiede-eliittiä ja vakiinnuttuaan se saattoi nauttia myös huomattavasta valtiovallan tuesta. Julkaisupolitiikassaan se piti tiukasti kiinni kansallisista periaatteista ja julkaisi 1860-luvulta lähtien pääasiassa suomenkielisiä tekstejä. Suomen Muinaismuistoyhdistys taas oli nuorten tutkijoiden perustama seura, joka irtautui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran piiristä. Muinaismuistoyhdistyksellä oli alusta alkaen voimakas pyrkimys saada ulkomaista yleisöä suomalaiselle tutkimukselle ja myös kansainvälistä kirjallisuutta Suomeen. Seurojen erilaisuus näkyi selvästi julkaisuvaihdossa ja muussa kansainvälisessä toiminnassa, ja siten ne edustivat kahta toimintamallia, jotka myöhemmin perustetut kansallisten tieteiden seurat saattoivat omaksua.

Tutkimani ajanjakso alkaa seurojen perustamisesta ja päättyy vuoteen 1914. Ensimmäinen maailmansota katkaisi suurelta osin tieteellisten seurojen kansainvälisen toiminnan. Sodan jälkeen vaihtotoiminta jatkui, mutta Suomessa itsenäistyminen ja Venäjän vallankumous loivat kaikelle kansainväliselle toiminnalle uudet lähtökohdat.

Julkaisuvaihdolla tarkoitetaan käytäntöä, jossa kaksi yhteisöä sopii keskenään säännöllisestä vastavuoroisesta julkaisujen lähettämisestä. Tavoitteena on usein tasapainoinen vaihtosuhde, mutta käytännössä monilla on vaikeuksia toimittaa täsmälleen yhtä monia tai samanarvoisia julkaisuja. Vaihtojulkaisut voivat olla kumppaneiden omia tieteellisiä tai kaunokirjallisia monografioita tai kausijulkaisuja, valtioiden tai kansainvälisten järjestöjen tuottamia virallisjulkaisuja ja toisinaan myös

kirjastokokoelmien kaksoiskappaleita tai erityisesti vaihtoa varten ostettua aineistoa. Järjestäytynyt vaihto tieteellisten seurojen ja laitosten välillä on 1700-luvulta alkaen luonut julkaisijoille väylän välittää tutkimustuloksia kansainväliselle yleisölle. Kirjastoille se on ollut keskeinen hankintatapa erityisesti aikoina, jolloin määrärahat kirjallisuuden ostoihin ovat olleet vaatimattomat ja ulkomaisen kirjallisuuden tilaaminen kirjakauppiailta vaikeaa.¹

1960-luvulta alkaen julkaisuvaihto on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä: on todettu, että julkaisuvaihto häiritsee julkaisujen kaupallista välitystä, tuottaa kirjastoihin epärelevanttia aineistoa ja vaatii kirjastonhoitajilta enemmän työtä kuin ostot.² Kaupallisen tieteellisen julkaisemisen etuina on pidetty tehokkuutta, laajaa levikkiä ja tiukkaa tieteellisen laadun valvontaa. Usein suurten kansainvälisten julkaisijoiden lehdet saavat kaikkein korkeimmat viittauskertoimet, ja siksi tutkijoiden kannattaa tarjota julkaisujaan juuri niihin. Julkaisuvolyymien jatkuvasti kasvaessa tutkijat lukevat mieluiten näitä ydinlehtiä. Kirjastojen kannalta on kuitenkin ongelmallista, että näiden lehtien hinnat ovat hyvin korkeat ja lisäksi nousevat jatkuvasti, sillä fuusiot alalla ovat yleisiä. Samasta syystä köyhien maiden on vaikea seurata tieteellistä tutkimusta. Korkealaatuinen tutkimus pyrkii keskittymään arvostettuihin englanninkielisiin lehtiin, joita voidaan hankkia vauraiden maiden tutkimuslaitoksiin ja yliopistoihin. Kaupallinen julkaiseminen on osaltaan voimistanut Matteus -efektiksi kutsuttua ilmiötä, jossa tieteellinen menestys keskittyy tietyille tutkijoille, tiettyihin yliopistoihin ja tiettyihin julkaisuihin.³

Julkaisuvaihtoon liittyvää keskustelua käytiin pääasiassa 1960–1990 -luvulla. 2000-luvulla vastaavanlaiset kysymykset ovat esiintyneet avoimen saatavuuden (Open Access) julkaisemisesta koskevassa keskustelussa. Avoimen saatavuuden julkaisemisella tarkoitetaan Internetin kautta tapahtuvaa julkaisemisesta, jossa lukija saa ilmaiseksi käyttöönsä verkon kautta kirjoja, artikkeleita ja tutkimusraportteja kokotekstinä, ja tekijä puolestaan säilyttää oikeuden tekstiinsä samalla tavoin kuin perinteisissä julkaisuissakin. Avoimen saatavuuden julkaisemiseen on kohdistettu samankaltaista kritiikkiä kuin julkaisuvaihtoonkin. On korostettu järjestelmän kalleutta tutkimusten julkaisijoille ja sekä avointen tiedelehtien vähäistä arvostusta verrattuna kansainvälisiin kaupallisiin lehtiin. Puolustajat taas ovat vedonneet vapaaseen tiedonvälitykseen, kehitysmaiden tarpeiden huomioon ottamiseen sekä siihen, että kaupallistenkin lehtien kulut maksetaan viime kädessä veronmaksajan kukkarosta, kun tiedeyhteisö joutuu ostamaan lehdet kustantajalta. Lisäksi on

¹ Virtanen 2006, s. 13-24 ; Strien 2006, s. 3 korostaa, että julkaisuvaihdolle on useita määritelmiä. Toiset korostavat sen merkitystä kirjastojen hankintamuotona, toiset taas julkaisuvaihdon kansainvälistä luonnetta. Kirjastoalan hakuteoksissa julkaisuvaihto esitetään pääasiassa kirjastojen hankintatapana. Einhorn 1972, s. 283-289 ; Prytherch 1995, s. 241. Uusimmassa Encyclopedia of Library and Information Science-tietosanakirjassa (2003) ei enää ole julkaisuvaihdolle omaa hakusanaa, mikä kertoo vaihdon merkityksen vähenemisestä.

² Södergård 1992, s. 10-12 ; Tieteellisen julkaisutoiminnan nykytila ja kehittäminen 1991, s. 31.

³ Meadows 1998, s. 101-107, 125-129, 164-166, 189-192 ; Diouf 2006, s. 86-89 ; Romanov & Petrusenko 2006, s. 95-96. Matteus-efekti -nimitys tulee raamatusta, Matteuksen evankeliumin 25. lukuun, jakeisiin 27-29: *Jolla on, sulle annetaan, ja hän on saava yltäkyllin, mutta jolla ei ole, siltä otetaan pois sekin, mikä hänellä on.* Sitaatti otettu kirjasta Kiikeri & Ylikoski 2004, s. 117.

todettu, että avoin julkaiseminen kehittää arviointikäytäntöjä ja tieteellistä keskustelua, kun teksti saadaan nopeasti kaikkien ulottuville.⁴

1.2 Tutkimusongelmat ja niiden tausta

Oman tutkimukseni kysymykset nousevat pääasiassa kaupalliseen ja ei-kaupalliseen julkaisemiseen liittyvästä keskustelusta. Lähtökohtanani on kysymys siitä, miksi vaihtosuhteet ylipäänsä perustettiin sen sijaan, että olisi alun alkaen kehitetty määrätietoisesti kaupallista tiedonvälitystä. Mitkä tekijät vaikuttivat vaihtosuhteiden syntyyn: haluttiinko saada vaihtokumppanin julkaisuja vai levittää omia julkaisuja? Vai olivatko lähtökohtana arvovalta- tai kohteliaisuusperiaatteet? Miten vaihtotoiminta vaikutti seurojen julkaisutoimintaan? Edistikö se saksan, ranskan tai englannin käyttöä vai mahdollistiko pitäytymisen suomen- ja ruotsinkielisissä teksteissä? Miten ulkomailla suhtauduttiin suomalaiseen tutkimukseen? Tekivätkö ulkomaiset tiedeyhteisöt aloitteita Suomeen päin vai oliko suuntaus yksipuolisesti täältä ulkomaille? Mikä oli vaihtojulkaisujen merkitys suomalaiselle tutkimukselle ja tieteellisille kirjastoille? Millaisia kokoelmia syntyi, ja käytettiin vaihtoa kautta saatuja julkaisuja? Kehittikö julkaisuvaihto suomalaista tutkimusta vai johtiko se siihen, ettei laatuun ja kansainvälisyyteen juuri tarvinnut panostaa, kun vaihtosuhteet takasivat julkaisuille ainakin näennäisesti kansainvälisen lukijakunnan?

Julkaisuvaihto kytkeytyi seuroilla moniin muihin keskeisiin toimintoihin: julkaisemiseen, kirjastotyöhön ja kansainväliseen toimintaan, johon kuuluivat myös kirjeenvaihtajajäsenet sekä kongressi- ja tutkimusmatkat. Työssäni luon katsauksen myös näihin seurojen toiminnan osa-alueisiin, jotta vaihdon merkitys tulisi selkeämmin esille.

Johdannon jälkeen tutkimus jakautuu neljään päälukuun. Luvussa 2 tarkastelen verkostoteorioita suhteessa tieteentutkimukseen. Pyrin selvittämään, miten verkostoteoria voi luoda raamit tieteellisten seurojen kansainvälisen toiminnan ja tieteellisen julkaisutoiminnan käsittelylle sekä mitä rajoituksia sen käytöllä on. Tässä luvussa myös määrittelen keskeiset tekstissä esiintyvät käsitteet sekä luon taustaa tutkimukselleni kuvaamalla tieteellisen julkaisutoiminnan ja kansainvälisen tieteellisen yhteistyön historiaa. Luvussa 3 käsittelen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisutoimintaa sekä sen julkaisuvaihtoa. Vaihtoa tarkastelen toisaalta osana seuran muuta kansainvälistä toimintaa, toisaalta suhteessa julkaisujen myyntiin. Luku 4 tarkastelee samoja asioita Suomen Muinaismuistoyhdistyksen osalta. Koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla oli melko vähän vaihtosuhteita, muodostavat niistä tehdyt päätelmät hypoteeseja, joita pyrin vahvistamaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen laajemmalla aineistolla. Lopuksi, luvussa 5 käsittelen vaihdon kautta saatujen julkaisujen käyttöä. Vaihtojulkaisut tarjottiin lukijoille seurojen kirjastotoiminnan välityksellä, joten selvitän, miten näiden kirjastojen kokoelmat kehittyivät ja miten niitä

⁴ Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio 2005, s. 13-14. ; Turja 2005, s. 38-42 ; Korhonen 2005.

käytettiin. Alaluvussa 5.3 pyrin seurojen edustamien tieteenalojen väitöskirjoista tehdyn lähdeanalyysin avulla osoittamaan, kuinka suurta osuutta vaihdon kautta saaduista sarjoista siteerattiin tutkimuksessa. Liitteeseen 1 on listattu aakkosjärjestyksessä kaikki seurojen kirjastoihin tulleet julkaisut sekä merkitty niihin kohdistuneiden viittausten määrä.

Julkaisuvaihdon historiaa on toistaiseksi tutkittu hyvin vähän. Sarah S. Gibsonin artikkeli *Scientific Societies and Exchange: A Facet of the History of Scientific Communication* esittelee lyhyesti julkaisuvaihdon historian keskeiset vaiheet 1600-luvun ensimmäisistä tieteellisistä seuroista 1940-luvulle.⁵ Nancy E. Gwinn puolestaan on tutkinut amerikkalaisten tieteellisten seurojen pyrkimyksiä luoda yhteyksiä Eurooppaan ja Smithsonian Institutionin vaihtotoiminnan alkuvaiheita väitöskirjassaan *The Origins and Development of International Publication Exchange in Nineteenth-Century America*.⁶ James McClellan III:n teos *Science Reorganized: Scientific Societies in the Eighteenth Century* käsittelee tieteellisten seurojen ja akatemioiden perustamista sekä niiden keskinäisiä yhteyksiä 1700-luvulla.⁷ Itse olen kirjoittanut julkaisuvaihdon historiasta artikkelin *History of the International Exchange of Publications* kirjaan *Handbook on the International Exchange of Publications*.⁸ Muut julkaisuvaihtoa käsittelevät tekstit ovat pääasiassa kirjastoammattilaisten, tiedehallinnon edustajien tai julkaisijoiden puheenvuoroja, jotka käsittelevät vaihdon ajankohtaisia kysymyksiä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiaa on käsitelty useassakin historiikissa, joista tuorein on Irma Sulkusen *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1892*. Sulkusen historia, kuten myös aikaisempi historiikki, usean kirjoittajan teksteistä koostuva *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931* painottuu kuitenkin seuran kotimaiseen toimintaan.⁹ Suomen Muinaismuistoyhdistyksen historiikki on vuodelta 1920 ja sen on laatinut yhdistyksessä aktiivisesti vaikuttanut A. M. Tallgren. Tallgren, joka itsekin ehti toimia seuran kirjastonhoitajana, listaa teoksessaan kaikki yhdistyksen vaihtokumppanit, mutta vaihtotoiminnan luonnetta ja tehtyjä aloitteita hän ei laajalti käsittele.¹⁰ Yhdistyksen kansainvälistä toimintaa tarkastelee arkeologisen tutkimuksen näkökulmasta myös Timo Salminen väitöskirjassaan *Suomen tieteelliset voittomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870-1935*.¹¹

Historiasta ei voi etsiä yksinkertaisia ratkaisuja nykypäivän ongelmiin. 1800-luvun julkaisijat ja kirjastonhoitajat suunnittelivat toimintansa aivan erilaisiin taloudellisiin, opillisiin ja poliittisiin käsityksiin ja edellytyksiin perustuen. Toivon kuitenkin, että tutkimukseni avulla saadaan jonkinlaista vertailuaineistoa tämänkin päivän julkaisukeskusteluihin. Argumentoinnissa korostuvat usein yksipuoliset näkemykset esim.

⁵ Gibson 1982.

⁶ Gwinn 1996.

⁷ McClellan 1985.

⁸ Lilja 2006.

⁹ Sulkunen 2004 ; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931. Helsinki 1931.

¹⁰ Tallgren 1920.

¹¹ Salminen 2003.

kaupallisen julkaisemisen eduista. Vaihdon puolustajat taas tapaavat perustella mielipiteitään vallitsevilla käytännöillä. Historian tunteminen suhteuttaa tämän päivän kysymykset osaksi pitkää jatkumoa ja on toivottavasti myös osoitus siitä, miten erilaisia ongelmia voidaan ratkaista.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tieteellisten seurojen julkaisuvaihtosuhteet eivät perustuneet virallisiin sopimuksiin. Yleensä ne käynnistyivät siten, että joko suomalainen tai ulkomainen seura teki kirjeitse aloitteen toiselle, asia kirjattiin pöytäkirjaan, kirjeenvaihto arkistoitii ja julkaisuja alettiin lähettää. Tutkimukseni keskeisintä lähdeaineistoa ovat siten Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat ja kirjeenvaihto. Pöytäkirjat ovat molemmilta seuroilta säilyneet yhtenäisinä sarjoina, kirjeet sen sijaan satunnaisemmin. Pöytäkirjojen ja kirjeiden lisäksi olen käynyt läpi seurojen kirjastojen kartuntaluettelot nähdäkseni, mitä vaihtojulkaisuja seuroille käytännössä toimitettiin, sillä osa vaihdoista jäi kuolleeksi kirjaimiksi, osa taas toimi vain vähän aikaa.

Tutkimusaineistoni runkona on tietokanta, johon olen poiminut pöytäkirjoista ja kirjeistä saadut vaihtosuhteisiin liittyvät tiedot. Kustakin vaihtosuhteesta olen pyrkinyt selvittämään seuraavat asiat: vaihtokumppanin nimi; vaihtokumppanin maa; vaihtosuhteen alkamisvuosi; vaihtosuhteen päättymisvuosi; saadut julkaisut; annetut julkaisut; vaihtoaloitteen tekijä ja vaihtokumppanin tyyppi. Mahdollisuuksien mukaan olen myös etsinyt vaihtokumppaneista lisätietoja, kuten niiden ikää, pääasiassa Internetiä ja erilaisia hakemistoja hyödyntäen.¹² Lisäksi kussakin tietueessa on huomautuskenttä, jossa viitataan niihin pöytäkirjoihin tai kirjeisiin, joissa on tietoja tästä vaihtosuhteesta. Tietokannan kenttiä olen analysoinut ristiintaulukoimalla. Näin olen voinut hahmottaa aikakausittain tapahtuvaa kehitystä tai eri valtioihin liittyviä piirteitä. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole ollut etsiä kausaalisuhteita. Historiantutkimuksessa tilastoilla voidaan osoittaa kehityssuuntia, mutta kausaaliyhteyksien päättelemisessä on oltava erityisen varovainen ja tarkasteltava tilastoja suhteessa muuhun tutkimusaineistoon ja taustatietoihin. Tilastollinen analyysi on alisteinen lähdekritiikille ja siihen perustuvalla päättelyllä.¹³

Vaihtosuhteiden lisäksi olen tarkastellut tilastojen avulla myös julkaisujen myyntiä. Olen koonnut tilikirjoista tiedot myyntituotoista ja julkaisujen vaatimista kustannuksista Excel-taulukkoihin, joista olen muodostanut aikasarjoja kuvaamaan julkaisumyynnin kehitystä.

¹² Käyttämiäni hakemistoja ovat olleet: World of Learning 2002 ; Museums of the World 2001 ; Bol'soj ènciklopedičeskij slovar' 1991.

¹³ Holopainen & Pulkkinen 2002, s. 13 ; Hudson 2000, s. 18-19, 138 ; Rasila 1977, s. 182-183.

Lopuksi, luvussa 6, olen laatinut kvantitatiivisen lähdeanalyysin kansallisten tieteiden väitöskirjoista. Tarkoitukseni on ollut selvittää, käytettiin vaihdon kautta saatuja julkaisuja tutkimuksessa. Olen laatinut matriisin vaihtojulkaisuista sekä väitöskirjoista ja merkinnyt siihen, mihin vaihtosarjoihin kussakin väitöskirjassa on viitattu. Analyysi on tehty melko väljällä tasolla eikä esimerkiksi viittausten määriä tiettyyn sarjaan ole väitöskirjojen sisällä laskettu.

Pääasiassa tutkimukseni perustuu perinteisiin historian tutkimuksen menetelmiin. Tutkimusaineisto, jonka rungon muodostavat seurojen pöytäkirjat, on melko selkeää ja kaavamaisista. On kuitenkin ilmeistä, että eriäviä näkemyksiä on talletettu pöytäkirjoihin hyvin harvoin ja siten ne edustavat voittaneiden kantojen historiaa. Pöytäkirjoihin päätyivät myös vain ne asiat, joita aikanaan pidettiin tärkeinä ja siksi esimerkiksi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjaston hoidosta tai torjutuista vaihtaloitteista saa vain hajanaisia tietoja. Kirjeet ja muu käytettävissä oleva lähdemateriaali täydentävät jossain määrin pöytäkirjojen luomaa kuvaa, mutta valitettavasti muutamat päätelmistä jäävät yleispiirteisiksi ja niitä on tarpeen täsmentää tulevassa tutkimuksessa.

2. Tieteen verkostot

2.1 Verkostoteoriat ja tieteututkimus

Englanninkielen sana *network*, joka tarkoittaa sekä verkkoa että verkostoa, esiintyy kirjallisuudessa 1500-luvulta alkaen, aluksi hyvin konkreettisissa merkityksissä, kuten tekstiilitöiden tai hämähäkinseittien yhteydessä. 1800-luvulla sitä on alettu käyttää vertauskuvallisesti puhuttaessa esim. liikenneväylien ja kaupunkien, yritysten, ihmisten tai ryhmittymien muodostamista verkostoista. Verkoston käsite soveltui hyvin myös kuvaamaan sähkölinjoja, teleyhteyksiä ja tietoyhteiskuntaa kohti tultaessa myös toisiinsa linkittyneitä tietokoneita.¹⁴ Suomessa *verkosto* ei päässyt hakusanaksi ensimmäisiin tietosanakirjoihin, joissa *verkkokin* liitettiin konkreettisesti kalastukseen ja käsitöihin.¹⁵ *Nykysuomen sanakirja* ohjaa vielä 1960-luvulla termin verkosto kohdalla käyttämään verkko-sanaa, jolle kuitenkin jo annetaan konkreettisen kalaverkon lisäksi abstraktimpi merkitys – verkkoa muistuttava järjestelmä, jolla voi kuvata esimerkiksi liikenneyhteyksiä tai ystävyysuhteiden verkkoa.¹⁶

Viimeisten vuosikymmenien aikana verkostosta on tullut yleinen metafora yhteiskunnan kuvaamisessa. Perinteiset yhteiskuntaa kuvaavat mallit, kuten hierarkkinen rakenne tai biomekaanisiin analogioihin nojautuva hermostometafora eivät enää 1900-luvun lopulla olleet toimivia. Niissä yhteiskunta nähtiin suljettuna rakenteena, jonka toimintaa on mahdollista ajatella teknisesti hallittavana, omalakisena systeeminä. Informaatioteknologian voimakas kehittyminen ja sen aseman korostaminen yhteiskunnassa, globalisaatiokehitys sekä hallinnon rakenteiden hajauttaminen ovat nostaneet kompleksisuuden teeman etualalle. Manuel Castellsin mukaan verkostometaforan etu on se, että sen avulla on mahdollista puhua monimutkaisista, hajanaisista ja mihinkään selvärajaiseen järjestykseen palauttamattomista ilmiöistä yhdenmukaisella tavalla ja samalla kuitenkin sallia niiden monimuotoisuus. Toisin kuin hermosto, verkosto ei muodosta tiettyä selvärajaista struktuuria, vaan joukon toisiinsa liitettyjä solmuja.¹⁷

Fyysikko Albert-László Barabási on pyrkinyt hahmottelemaan verkostojen muotoutumisen taustalla olevia lakeja. Verkostojen etuna on, että ne lyhentävät yksilöiden ja yhteisöjen välistä etäisyyttä luodessaan linkkejä eri tahojen välille. Barabásin mukaan verkot ovat mittakaavattomia, mikä tarkoittaa sitä, että solmuilla olevat linkit toisiin solmuihin jakautuvat epätasaisesti. Barabási kutsuu navoiksi niitä solmuja, joilla linkkejä on runsaasti ja jotka myös vetävät jatkuvasti uusia linkkejä puoleensa. Kussakin verkostossa on vain muutamia napoja, kun taas solmujen enemmistöllä on vain muutamia linkkejä. Navat pitävät verkostot koossa ja estävät pieniä solmuja eristäytymästä. Barabásin mukaan eniten linkkejä keräävät varhaiset solmut, kun taas

¹⁴ Oxford English Dictionary Online, hakusana Network.

¹⁵ Tietosanakirja. 10. osa. 1919 ; Iso Tietosanakirja. 15. osa. 1939, s. 296.

¹⁶ Nykysuomen sanakirja 5-6. 1970, s. 445-447.

¹⁷ Eriksson 2003, s. 130-136, 140-142 ; Mattila & Uusikylä 1999, s. 7.

köyhimpiä solmuja ovat järjestelmään viimeiseksi tulleet, joihin muut eivät vielä ole ehtineet kytkeytyä. Malli ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, sillä linkkien vetämisessä noudatetaan myös kytkennän suosintaa: mitä paremmin solmut tunnetaan, sitä enemmän on niihin osoittavia linkkejä. Barabási kutsuu ilmiötä *rikkaat rikastuvat* -ilmiöksi. Mittakaavaton topologia on ominainen kaikille verkoille, niin Internetille kuin solujen sisäisille biokemiallisille järjestelmille.¹⁸

Tiedeyhteisön verkostoituminen ja sen linkkien epätasainen jakautuminen on tieteen tutkimuksessa ollut esillä jo kauan ennen kuin Barabási esitti mittakaavattomien verkostojen topologiansa. Tieteensosiologi Robert Mertonin *Matteus -efektiksi* kutsuma ilmiö on helppo nähdä Barabásin *rikkaat rikastuvat* -periaatteen tapauksena. Matteus -efekti näkyy tieteessä monella tavoin: tunnettujen ja arvostettujen tutkijoiden tekstit huomataan ja niihin viitataan enemmän kuin hiljattain aloittaneiden tai huonommin tunnettujen kirjoittajien artikkeleihin. Sama pätee myös tutkimuslaitoksiin ja tieteellisiin lehtiin. Tieteen palkkiojärjestelmä vahvistaa vaikutusta, sillä rahoitushakemuksia perustellaan yleensä tekijöiden aiemman tutkimuksen menestyksellä.¹⁹

Diana Cranen tutkimuksessa *Invisible Colleges* kartoitettiin matemaatikkojen ja sosiologien yhteyksiä toisiin tutkijoihin. Aineisto on koottu 1960-luvun lopulla. Cranen mukaan tuottavimmat tutkijat muodostuivat tutkimusverkostojensa navoiksi. Opiskelijat ja nuoret tutkijat pyrkivät rakentamaan yhteyksiä heihin, sillä heidän kauttaan saattoi tavoittaa suuren joukon alan tärkeitä henkilöitä. Käsitteellä *invisible college* (*näkymätön korkeakoulu*) Crane tarkoittaa tätä tutkijoiden välistä verkostoa, jossa tieto kulkee tutkimusryhmien, yliopistojen ja tutkimuslaitosten välillä.²⁰ Hieman toisenlaisiin tuloksiin päätyivät suomalaisten kasvatustieteilijöiden verkostoa yhteistyökyselyn ja viittausanalyysin perusteella tutkineet Erno Lehtinen ja Tuire Palonen. Heidän mukaansa yhteistyöhön ja yhteistutkimukseen liittyvät keskittymät eivät muodosta yhtä ”näkymätöntä yliopistoa”, jossa tieto virtaisi keskustasta reuna-alueille. Sen sijaan keskittymiä muodostui yliopistojen sisälle tai kasvatustieteen erityisalojen ympärille. Viittaukset kuitenkin keskittyivät kasvatustieteen ydinalueille ja sellaisten tutkijoiden teksteihin, joilla oli runsaasti kansainvälisiä julkaisuja tai kongressiesitelmiä.²¹

Anne Goldgar puolestaan on tutkinut 1600-luvun tiedeyhteisöä kirjassaan *Impolite Learning*. Tutkijat muodostivat 1600-luvulla oman yhteisönsä, jota he kutsuivat *Tiedon tasavallaksi* (*The Republic of Letters*). Tasavallassa vallitsivat erilaiset normit ja käytännöt kuin ympäröivässä yhteiskunnassa. Ideaalina oli tasavertainen yhteisö, jossa kaikilla jäsenillä oli oikeus arvioida toisten tekstejä. Käytännössä Tasavalta ei ollut tasaveroisten jäsenten yhteenliittymä, mutta hierarkia rakentui eri tavoin kuin sääty-yhteiskunnassa. Tiedemiehen arvovaltaa lisäsivät paitsi oppineisuus, myös henkilökohtaiset kontaktit muihin tutkijoihin.

¹⁸ Barabási 2002, s. 31-45, 74-76, 87-93, 149-150, 184-186. Barabási kertoo, että mittakaavattoman topologian termi otettiin käyttöön verkostotutkimuksessa vuonna 1999 ; Eriksson 2003, s. 136-138.

¹⁹ Kiikeri & Ylikoski 2004, s. 117-120.

²⁰ Crane 1988, s. 49-56.

²¹ Lehtinen & Palonen 1999, s. 197-199.

Suhteiden luominen oli kaikille välttämättömyys: tiedeyhteisön jäsenet vaihtoivat tietoja, autoivat toisiaan saamaan käsiinsä kirjoja ja tutkimusaineistoja sekä julkaisemaan tekstejään. Palvelukset edellyttivät vastapalveluksia, mikä ylläpiti tiedeyhteisön koherenssia. Goldgarin mukaan tiedeyhteisön napoja eivät olleet yksinomaan tuotteliaimmat tai oppineimmat tiedemiehet, vaan merkittävään välittäjäasemaan saattoivat nousta myös kirjojen oikolukijat, jotka pystyivät toimimaan yhdyshenkilöinä tutkijoiden, kirjapainojen ja kirjakauppojen välillä.²²

Tieteellisten seurojen ja laitosten verkostoitumista on käsitelty James E. McClellan teoksessaan *Science Reorganized*. Hänen mukaansa tieteelliset seurat ja akatemit linkittyivät toisiinsa monin tavoin: yhteisten jäsenten, julkaisuvaihdon ja yhteisten tutkimushankkeiden välityksellä. Aikana, jolloin luonnontieteet keskittyivät havaintojen keräämiseen, oli tärkeää, että tieto liikkui myös tieteen periferiasta keskustaan. Esimerkiksi amerikkalaiset seurat loivat kytköksiä eurooppalaisiin raportoidessaan näille omalla mantereellaan tekemänsä havainnot Venuksen liikkeistä.²³ Nancy Elizabeth Gwinn puolestaan on tutkinut Yhdysvaltojen tieteellisten laitosten linkittymistä eurooppalaisiin julkaisuvaihdon avulla. Gwinn painottaa väitöskirjassaan *The Origins and Development of International Publication Exchange in Nineteenth Century America* julkaisuvaihdon merkitystä amerikkalaisen tieteen kehitykselle. Vaihtosuhteet paitsi toivat aineistoa kirjastoihin, myös loivat uskoa amerikkalaisen tutkimuksen menestykseen. Vaihtosuhte oli merkki siitä, että oma tiede hyväksyttiin maailmalla. Gwinn korostaa Smithsonian Institutionin roolia: julkista rahoitusta nauttiva laitos, jolla oli asialleen omistautuneita työntekijöitä, kykeni luomaan tehokkaammat ja pysyvämmät puitteet julkaisuvaihdolle, kuin mihin jäsenmaksujen varassa toimineet yksittäiset seurat olisivat pystyneet.²⁴

Tieteen verkostoja voi siis tutkia monesta näkökulmasta. Kvantitatiivisen verkostanalyysin avulla voitaisiin kartoittaa tiedon tasavallan keskuksia ja periferiat, mutta tämä edellyttäisi kaikkien vaihtoa harjoittavien tieteellisten laitosten yhteyksien kartoittamista,²⁵ mikä olisi hyvin suuritöistä ja käytännössä mahdotonta, koska arkistomateriaali tuskin olisi täydellisesti säilynyt. Omassa työssäni vaihtokumppanien välinen verkosto hahmottuu vain niiden laitosten osalta, joihin tutkimani suomalaiset seurat loivat yhteyksiä. Toivon kuitenkin, että käyttämäni ruohonjuuritason tarkastelu tuo konkreettista tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttivat kumppanien etsimiseen ja vaihtosuhteiden perustamiseen, mitkä taas siihen, että vaihtoehtotukset torjuttiin. Tästä näkökulmasta julkaisuvaihtoa ei ole vielä tutkittu.

2.2 Tieteelliset seurat

Ensimmäiset tieteelliset seurat syntyivät Italiassa 1400-luvulla. Renessanssiajalle tyypillisesti niiden toiminta oli monipuolista ja kattoi humanistisen tutkimuksen lisäksi myös taiteenharrastusta. Nämä

²² Goldgar 1995, s. 2-3, 26-30, 33-43, 150-156, 163-167.

²³ McClellan 1985, s. 142-143, 154-232.

²⁴ Gwinn 1996, s. 384-390.

²⁵ Mattila & Uusikylä käsittelevät verkostanalyysin periaatteita ja toteavat, että analyysissä on kartoitettava kaikki toimijat. Mattila & Uusikylä 2004, s. 17.

renessanssiakatemit syntyivät hovien ja ruhtinaiden suojelukseseen ja kuihtuivat helposti suojelijan kuollessa tai menettäessä kiinnostuksensa seuran rahoittamiseen. 1500–1600 -luvuilla perustettiin ensimmäiset luonnontieteisiin keskittyvät seurat, joista parhaiten tunnetaan Accademia Secretorum Naturae Napolissa, Accademia dei Lincei Roomassa ja Accademia del Cimento Firenzessä. Nämä seurat kehittivät ajatusta kokeellisesta tieteestä ja tutkivat erilaisia ilmiöitä, kuten valoa, lämpöä, optiikkaa ja magnetismia. Ne myös julkaisivat tutkimuksiaan monografioina.²⁶

Pysyviä tieteellisiä seuroja alkoi syntyä Euroopassa 1600-luvun loppupuolella. Esikuviksi muodostuivat vuonna 1660 perustetut Royal Society ja Ranskan tiedeakatemia. Seurat edustivat baconilaista havaintoihin, kokeisiin ja induktiiviseen päättelyyn perustuvaa luonnontiedettä ja muodostivat siten vastapainon yliopistoille, joissa luonnontieteet olivat alisteisia teologialle ja opetus ja tutkimus perustuivat raamatun ja Aristoteleen tulkinnalle.²⁷ Tieteelliset seurat jakoutuivat toisaalta akatemioihin, jotka olivat usein valtion rahoittamia ja kontrolloimia sekä seuroihin, jotka perustettiin ja rahoitettiin pääasiassa yksityisten tieteenharrastajien toimesta. Tosin tieteelliset seuratkin saivat toisinaan nauttia valtiovallan suojeluksesta ja saivat hallitsijalta rahoitusta, palkallisia toimeksiantoja tai etuoikeuksia. Niillä oli kuitenkin akatemioita suurempi vapaus päättää omasta toiminnastaan ja organisaatiostaan.²⁸ Kansallisten tieteellisten seurojen ja akatemioiden lisäksi perustettiin 1600-1700 -luvuilla myös alueellisia seuroja. Vielä 1700-luvulla tiedeseurat kattoivat yleensä useita tieteenaloja. Tutkimusvolyymin kasvaessa alkoi vuosisadan lopulla syntyä tiettyihin tieteenaloihin erikoistuneita seuroja niin luonnontieteiden kuin humanistisen tutkimuksenkin alueella ja 1800-luvulla tieteenalakohtaisten seurojen määrä kasvoi nopeasti.²⁹

Tieteelliset seurat toimivat aluksi tieteestä kiinnostuneiden herrasmiesten tapaamispaikkoina tarjoten mahdollisuuden keskusteluun ja tieteellisten kokeiden tekoon. Niille kuitenkin kertyi nopeasti erilaisia julkisia tehtäviä ja etuoikeuksia, jotka toivat niille myös runsaasti arvovaltaa. Seuroilla ja akatemioilla oli usein oikeus myöntää painolupa jäsentensä julkaisuille, ne saattoivat järjestää kilpakiljoituksia ja myöntää tiedepalkintoja ja niitä käytettiin erilaisissa asiantuntijatehtävissä. Vähitellen tieteellisistä seuroista muodostui jonkinlaisia oikean tiedon vartijoita, jotka saattoivat kontrolloida tutkimuksen tekoa monin tavoin – määritellä, ketkä olivat sopivia tiedemiehiksi, mitkä tekstit kelpasivat tiedejulkaisuiksi ja millä tavoin tiedettä tuli esittää.³⁰ Erityisen tärkeäksi kohosi tieteellisten seurojen merkitys tutkimustulosten julkaisijoina ja tiedeyhteisön kansainvälisten verkostojen ylläpitäjinä.

²⁶ McClellan 1985, s. 43-45 ; Leikola 2000, s. 66-69.

²⁷ McClellan 1985, s. 41-52.

²⁸ McClellan 1985, s. 13-17

²⁹ McClellan 1985 s. 34-35, 256-257 ; Pyenson & Sheets-Pyenson 1999, s. 97-100.

³⁰ McClellan 1985, s. 24-28 ; Huomo 2005, s. 63-64.

2.3 Tieteellisen julkaisemisen ja julkaisuvaihdon kehitys

1500-luvulla ja 1600-luvun alussa tieteelliselle tiedonvälitykselle oli kaksi tapaa. Tutkimus voitiin julkaista monografiana, mikä oli hidasta ja kallista tai vaihtoehtoisesti siitä saatettiin tiedottaa kirjeitse eri puolilla Eurooppaa asuville kollegoille. Kirjeiden avulla paitsi välitettiin tietoa, myös pyydettiin sitä, esimerkiksi silloin, kun oli tarpeen kerätä tähtitieteellisiä havaintoja eri puolilta maailmaa. Tiedeyhteisön sisäiset käytössäännöt edellyttivät vastavuoroisuutta: kirjeisiin tuli vastata, pyydettyt tiedot toimittaa ja uutisia vaihtaa säännöllisesti. Tieteellisten seurojen perustamisen jälkeen kirjeenvaihto alkoi muuttua yksityisestä julkiseksi. Kirjeitä kopioitiin ja lähetettiin useille vastaanottajille. Esimerkiksi Royal Societyn sihteeri Henry Oldenburg organisoivat tehokkaasti seuran kirjeenvaihdon eurooppalaisten tiedeseurojen kanssa.³¹

Kirjeiden kopioiminen kävi kuitenkin työlääksi ja lisäksi niiden avulla oli hankala osoittaa, kenelle kunnia tieteellisestä keksinnöstä kuului. Helpottaakseen tiedotustyötään Henry Oldenburg käynnisti vuonna 1665 uudenlaisen julkaisun, tieteellisen lehden nimeltä *Philosophical Transactions: Giving Some Account of the Present Undertakings, Studies and Labours of the Ingenious in Many Parts of the World*. Samana vuonna ranskalainen juristi Denis de Sallo aloitti omalla tahollaan toisen lehden nimeltä *Journal des Sçavans*. Tieteelliseen lehteen laadittu artikkeli oli nopeampi kirjoittaa ja julkaista kuin monografia, mutta muodollisempi ja vakuuttavampi kuin kirje. Niinpä monet muutkin tieteelliset seurat ja yksityiset julkaisijat tarttuivat tilaisuuteen ja tieteellisiä lehtiä alkoi ilmestyä eri puolilla Eurooppaa: *Giornale de Litterati d'Italia* (1668), *Miscellanea Curiosa* (1670), *Acta Medica et Philosophia Hafniensia* (1673) ja *Nouvelles de la République des Lettres* (1684). Yksittäisiin tieteenaloihin erikoistuneita lehtiä alkoi ilmestyä 1700-luvun loppupuolella. Tieteelliset lehdet eivät kuitenkaan lopettaneet vanhaa kirjeenvaihtokäytäntöä, joskin kirjeiden luonne muuttui epävirallisemmaksi, kun varsinaiset tutkimustulokset julkaistiin lehdissä. Käytännössä lehtien levitys toteutui tutkijoiden perinteisten kontaktien ja kirjeenvaihdon synnyttämässä epämuodollisessa verkostossa.³²

Vaihtotoiminta oli luonteva tapa hoitaa julkaisujen välitystä monien valtioiden pirstomassa Euroopassa, jossa valuuttojen kirjo oli suuri ja merkantilistista talousoppia noudattavat valtiot asettivat myytävälle tuontitavaroille ankaria tulleja. Myös kirjakauppojen kansanvälinen toiminta perustui suurelta osin vaihtoon. Saksassa järjestettiin vuosittain kahdet suuret kirjamesut Frankfurtissa ja Leipzigissa. Messuilla kustantajat vaihtoivat keskenään teoksia ja näin saivat välitetyksi kotiseudulleen kirjallisuutta laajalta alueelta. Mielenkiintoista oli, että vaihtokaupan perusteena oli vain arkkien määrä. Teosten sisältö ei määrittänyt millään tavoin sen vaihtoarvoa, mikä luonnollisesti ennen pitkää vaikutti siihen, että messuilta kulkeutui paikkakunnille myös sellaista kirjallisuutta, jolla ei ollut kysyntää.³³

³¹ Gibson 1982, s. 146-148 ; Mantén 1980, s. 4 ; Broman 2000, s. 228 ; Goldgar 1995, s. 21-26.

³² Broman 2000, s. 228-229 ; Mantén 1980, s. 5-9 ; Goldgar 1995, s. 16-17, 26 ; McClellan 1985, s. 52-54.

³³ Wittmann 1991, s. 89-92.

Vaihto vakiintui pian myös tieteellisten seurojen julkaisujen jakelukanavaksi. Jo Accademia dei Lincei lahjoitti julkaisujaan ja odotti niille vastalahjoja, mutta yleiseksi käytännöksi julkaisuvaihto muodostui vasta tieteellisten lehtien perustamisen myötä. Vaihtosuhteita ryhtyi 1700-luvun alussa aktiivisesti tavoittelemaan Pietarin tiedeakatemia, jonka koko toiminta perustui alkuvaiheessa länsieurooppalaisille tiedoille ja käytännöille, sillä Venäjällä ei ollut edes omaa yliopistolaitosta akatemian perustamisen aikoihin. Niinpä se lähestyi 1720-luvulla Royal Societya, Ranskan tiedeakatemiaa, Ruotsin tiedeakatemiaa sekä Berliinin tiedeseuraa, joista ainoastaan viimeksi mainittu torjui julkaisuvaihtoehdotuksen. Muut seurasivat perässä ja vaihtosuhteiden määrä kasvoi nopeasti 1700-luvulla. Vuosisadan lopulla perustetut uudet seurat ja akatemiat omaksuivat vaihdon jo vakiintuneena toimintamuotona. American Philosophical Society liittyi eurooppalaisten seurojen verkostoon 1771 lähettämällä Venuksen liikkeitä käsittelevän *Transactions* –lehtensä numeron tärkeimmille eurooppalaisille seuroille. McClellanin mukaan julkaisuvaihtosuhteen perustaminen tieteellisten seurojen välille vastasi tiedon tasavallassa sitä, mitä diplomaattiyhteyden rakentaminen merkitsee kansakuntien kesken.³⁴

Julkaisuvaihto toi seuroille ulkomaista kirjallisuutta, josta vähitellen muodostui huomattavia kirjastoja. Tieteelliset seurat eivät tosin olleet ainoita kirjastojen ylläpitäjiä, vaan myös monet ammatilliset tai taidealojen seurat ja yhdistykset tarjosivat kirjastoja jäsentensä käyttöön. Lisäksi 1700-luvun kuluessa perustettiin myös useita luku- ja kirjastoseuroja, joilla kirjallisuuden välittäminen oli päätehtävänä.³⁵ Seurojen kirjastoilla oli tärkeä merkitys tutkimukselle, sillä yliopistojen kirjastot olivat yleensä vaatimattomia. 1600-luvulla yliopistokirjastot eivät edes tavoitelleet tutkimuskirjaston luonnetta vaan komeilivat ennemminkin vanhoilla ja harvinaisilla arvoteoksilla, muinaismuistoilla ja erilaisilla kuriositeeteilla. Valistusaika modernisoi yliopistojen opetus- ja tutkimustyötä ja asetti uudenlaisia vaatimuksia niiden kirjastoillekin. Vain harvoilla oli silti taloudellisia mahdollisuuksia kehittää kokoelmiaan, sillä kirjastojen budjetit perustuivat usein opiskelijoiden pieniin maksuihin ja hankinnat saatiin etupäässä lahjoituksista.³⁶

Yliopistotkin ryhtyivät 1700-luvun loppupuolella vaihtamaan keskenään julkaisuja. Toiminta käynnistyi Ruotsissa, jossa Uppsalan yliopiston varakansleri Jacob Benzelius ehdotti vuonna 1745, että kaikki valtakunnan yliopistot varaisivat 30 kappaletta kutakin akateemista julkaisua vaihtotarkoituksia varten. Alkuvaiheessa vaihtokappaleet jaettiin yliopistojen professoreille, mutta myöhemmin ne päätyivät kirjastoihin, jotka ottivat myös vastuulleen julkaisujen lähettämisen. Vaihtorengasta kutsuttiin nimellä *commercium literarium* ja sen piiriin kuuluivat Uppsalan, Lundin, Turun ja Greifswaldin yliopistot.³⁷

³⁴ McClellan 1985, s. 142-143, 155-158, 173 ; Gibson 1982, s. 146, 150-151, 156 ; Gwinn 1996, s. 48-49.

³⁵ Clark, P. 2000, s. 74-83, 109-115, 390-404 ; Berninger 1997, s. 7-8 ; Mäkinen 1997, s. 157-161.

³⁶ Harris 1984, s. 130-137 ; Clark W. 2000, s. 190-193, 196-200 ; Vallinkoski 1948, 178-181, 185-204 ; Kleinert 1997, s. 103-106.

³⁷ Bring 1929, s. 130-131 ; Vallinkoski 1975, s. 146-148.

Ruotsin esimerkkiä seurattiin Saksassa, jossa yliopistot muodostivat vuonna 1817 Akademischer Tauschverein –nimisen ryhmittymän edistääkseen julkaisujen vaihtoa. Aluksi Tauschvereiniin oli tarkoitus ottaa vain saksalaisia yliopistoja, mutta sana levisi *Isis* –lehden artikkelin välityksellä ja tieteellisiä laitoksia Venäjältä, Puolasta, Pohjoismaista, Alankomaista, Belgiasta, Sveitsistä, Itävallasta, Italiasta, Englannista, Yhdysvalloista ja Australiasta innostui liittymään mukaan. Vuoteen 1882 mennessä akateemisten julkaisujen vaihtokappaleiden määrä oli noussut jo viiteenkymmeneen, mikä oli melkoinen rasite usein vähävaraisille väitöskirjan laatijoille. Yhdistys hajosi, mutta monet yksittäisistä vaihtosuhteista jatkuivat 1900-luvulle.³⁸

Vaikka julkaisuvaihto yleistyi ja saavutti vakiintuneet käytännöt 1700-luvun kuluessa niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin, eivät kaikki laitokset vielä 1800-luvun alkupuolella olleet päässeet sen piiriin. Ranskan vallankumous ja Napoleonin sodat olivat aiheuttaneet tuhoja eurooppalaisissa kirjastoissa. Yhdysvalloissa taas Kongressin kirjaston kokoelmat olivat tuhoutuneet tulipalossa 1814.³⁹ Julkaisuvaihdon saralla oli vielä runsaasti tilaa yksityiselle yritteliäisyydelle, joka henkilöityi 1800-luvun alkupuoliskolla Alexandre Vatteremareen.

Alexandre Vatteremare oli kuuluisa ranskalainen näyttelijä ja vatsastapuhuja, joka kierteli ympäri Eurooppaa solmien tuttavuuksia niin kuninkaiden hoveihin kuin kirjastoihin ja museoihinkin. Hän oivalsi pian, että kirjastoilla oli usein runsaat kokoelmat paikallista kirjallisuutta, mutta niukasti ulkomaisia julkaisuja. Aluksi Vatteremare auttoi yksityisiä keräilijöitä kokoelmiensa kartuttamisessa, mutta siirtyi vähitellen järjestelemään kirjastoille ja museoille esinevaihtoja. Toiminta sai julkisuutta, ja Vatteremarelle toimitettiin listoja eri puolilta Eurooppaa – ei ainoastaan kirjastoiveita, vaan myös vaihdettavia taideteoksia, rahoja, mitaleita ja luonnontieteellisiä näytteitä. Vuonna 1839 hän matkusti Yhdysvaltoihin liittääkseen amerikkalaisia laitoksia vaihtojärjestelmänsä piiriin. Matka oli menestyksekkäs: monet laitokset nimittivät hänet agentikseen ja Kongressin kirjasto valtuutettiin käyttämään 50 kappaletta kaikista virallisjulkaisuista vaihtotarkoituksiin. Vatteremare järjesti vaihtosuhteita myös Kanadassa ja Kuubassa. Palattuaan kotimaahansa hän perusti Pariisiin oman toimiston. Valta oli kuitenkin Ranskassa ehtinyt vaihtua, eikä hän saanut hallitukselta tukea toimilleen. Toisen tasavallan hallituksen virkamiehet ottivat yhteyttä Kongressin kirjastoon vaatien, että virallisjulkaisujen vaihdon oli kuljettava diplomaattisia väyliä myöten. Myös kongressin kirjastossa syntyi tyytymättömyyttä Vatteremaren toimituksiin, mm. sitomattomien kirjojen suureen määrään. Muuttuneessa tilanteessa Vatteremaren oli vaikea hankkia riittävästi vaihtoaineistoa ja yhteydet alkoivat näivettyä katketen lopullisesti Yhdysvaltojen sisällissodan aikana. Vaihtotoimiston toiminta päättyi Vatteremaren kuolemaan 1864.⁴⁰

³⁸ Zur Geschichte des akademischen Tauschvereins 1885, s. 471-473; Bring 1929, 131-132 ; Jörgensen 1930, 114-115.

³⁹ Harris 1984, s. 160-169, 183-184 ; Armbruster 1997, s. 133 ; Gibson 1982, s. 153.

⁴⁰ Armbruster 1997, s. 132-134, 137-142-147 ; Gibson 1982, s. 153-155 ; Gwinn 1996, s. 95, 97-121, 140-149.

Tieteellisten julkaisujen kaupallinen välitys kehittyi jatkuvasti 1700-1800 -lukujen kuluessa. Osa tiedelehdistä oli alun alkaen kaupallisten kustantajien julkaisemia, osa taas siirtyi kustantajille, koska seuroilla oli vaikeuksia julkaista jäsentensä tekstejä riittävän nopeassa aikataulussa. Vaikka lehdet eivät aina saaneet laajaa tilaajakuntaa, saattoivat ne olla julkaisijalle välillisesti kannattavia, sillä niiden sisältämät kirja-arviot lisäsivät kirjojen menekkiä.⁴¹ Vaihto ja kauppa toimivat rinta rinnan ja usein myös hyvässä yhteistyössä. Kirjakauppiat, joilla usein oli messutoiminnan kautta ja käytännön työssä syntyneet laajat verkostot, välittivät toisinaan myös seurojen ja tieteellisten laitosten vaihtojulkaisuja.⁴²

2.4 Suomalainen tiedeyhteisö Ruotsin ajan lopussa ja autonomian ajan alussa

2.4.1 Tutkimusedellytykset

Suomea on yleensä pidetty varsin perifeerisenä maana. Maantieteellinen sijainti, agraarisuus ja poliittinen asema ovat voimistaneet mielikuvaa syrjäseudusta. Marjatta Hietala on kuitenkin halunnut kumota periferiamyyttiä ja osoittanut, että ainakin tiedeyhteisöllä, taiteilijoilla ja tietyillä ammattiryhmillä oli tiiviit yhteydet muuhun Eurooppaan. Hietalan aineisto on 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta, mutta hän toteaa tutkimuskirjallisuuden osoittaneen, että tiedeyhteisön kytkennät Keski-Eurooppaan syntyivät jo keskiajalla.⁴³

Ruotsin aikana yhteydet muodostuivat usein emämaan kautta. Merkittävimmät suomalaiset tutkijat olivat 1700-luvulla Ruotsin tiedeakatemiaan jäseniä, julkaisivat tutkimuksiaan sen sarjoissa ja osallistuivat sen järjestämiin retkikuntiin. Esimerkiksi talousopin professori Pehr Kalm saavutti kansainvälistäkin julkisuutta Amerikan matkallaan ja siitä julkaistulla matkakertomuksella (1753-1761). Suoriakin yhteyksiä Suomesta oli, varsinkin Saksaan, jonka yliopistot jo keskiajalla olivat houkuttelleet suomalaisia. Kalmin aikalainen Petter Forsskål opiskeli Göttingenissä ja osallistui tanskalaisen retkikunnan Arabian tutkimusmatkaan. Göttingenissä vieraili myös Henrik Gabriel Porthan tutustuen historioitsija Schlözeriin ja perehtyen niin historian tutkimukseen kuin suomalais-ugrilaisiin kieliinkin. Kemisti Johan Gadolin julkaisi tutkimuksiaan tunnetussa saksalaisessa kemian lehdessä *Crells Chemische Annalenissa* 1700-luvun lopulla ja oli tiiviissä kirjeenvaihdossa ranskalaisten uranuurtajien, kuten Lavoisierin kanssa. Suomen siirryttyä 1809 Venäjän alaisuuteen yhteydet entiseen emämaahan säilyivät tiiviinä. Ruotsin Tiedeakatemiaan kahdeksan suomalaista jäsentä päätettiin merkitä ulkomaisiksi jäseniksi. Samalla suomalaisille avautuivat väylät Pietarin tiedeakatemiaan ja Moskovan luonnontutkijoiden seuraan.⁴⁴

⁴¹ Manten 1982, s. 9 ; Goldgar 1995, s. 54-74.

⁴² McClellan, s. 175 ; Gwinn 1996, s. 287.

⁴³ Hietala 1992, s. 224-243.

⁴⁴ Lindroth 1978, s. 244-249, 255-259 ; Lindroth 1981, s. 102-105 ; Leikola 2000, s. 31-36, 74-76, 84, 154-163 ; Knapas 2002, s. 281.

Tieteellisen tutkimuksen edellytykset olivat autonomian ajan alussa varsin vaatimattomat. Kuninkaallinen Turun akatemia oli maan ainoa yliopisto. Hyödyn ajan taloudellinen ajattelu oli luonut jonkinmoiset edellytykset luonnontieteelliselle tutkimukselle: yliopistoon saatiin 1700-luvulla laboratorio ja kasvitieteellinen puutarha.⁴⁵ Sen sijaan humanistisen tutkimuksen puitteet olivat heikot. Suomessa ei ollut omaa museota, yliopiston pientä rahakabinettia lukuun ottamatta. Osa Suomea koskevasta arkistoaineistosta saatiin Haminan rauhan 1809 jälkeen siirretyksi Ruotsista Suomeen, mutta se jäi lojumaan järjestämättömänä senaatin vintille.⁴⁶

Varsinaisia tieteellisiä seuroja ei Suomessa Turun Akatemian aikoina toiminut, joskin Pehr Kalmin Carl von Linnéille vuonna 1753 kirjoittama kirje kertoo, että sellaista Turussa suunniteltiin. Toinen yritys tiedeseuraksi oli 1771 perustettu Aurora-seura, jonka keskeisenä hahmona vaikutti Porthan. Hän kaavaili seurasta pientä akatemiaa, jossa olisi ollut omat osastot luonnontieteille, kirjallisuudelle, humanistisille tieteille ja musiikille. Seura julkaisi omaa viikkolehteä *Tidningar utgifna af et sällskap i Åbo*, joka sisälsi tutkielmia, uutisia ja opettavaisia tarinoita. Seuran toiminta lopahti keväällä 1779 Porthanin matkustettua Saksaan, mutta 1790-luvulla samat puuhamiehet ryhtyivät perustamaan uudentyyppistä yhdistystä, Suomen Talousseuraa. Talousseuran tavoitteet olivat käytännölliset: se edisti maataloutta ja kouluasiaa sekä ryhtyi ajamaan rokotusten käyttöönottoa. Aika ajoin se myös julkaisi omia sarjoja. Ensimmäisen luonnontieteisiin erikoistuneen seuran *Societas pro Fauna et Flora Fennican* perustivat vuonna 1821 Turun Akatemian ylioppilaat professori C. R. Sahlbergin johdolla. Toimintansa alkuvaiheessa seura oli kuitenkin enemmän isänmaallinen kuin luonnontieteellinen: sen päätavoite oli koota ja kartoittaa Suomen alueen kasvit ja eläimet ja siten kerätä kokoelmia suomalaiselle luonnontieteelliselle museolle. Turun aikana seuralla ei ollut omaa julkaisusarjaa, ja tieteellisiä esitelmiä pidettiin vain harvoin. Kokoelmat karttuivat ja ne luetteloidtiin ja sijoitettiin Turun Akatemian tiloihin, joissa ne tuhoutuivat Turun palossa 1827.⁴⁷

Turun paloa seurannut hallinnon ja yliopiston muutto Helsinkiin merkitsi uutta vaihetta yliopiston historiassa. Yliopiston rahoitus parani, virkoja saatiin lisää ja uudet tilat olivat näyttävät. Yliopisto nautti keisarin suosiosta, mutta joutui samalla varomaan poliittisia kannanottoja, joiden oli jo voitu nähdä johtavan professorien erottamiseen. Vuonna 1828 uudistetut statuutitkin jäivät melko konservatiivisiksi ja korostivat yliopiston merkitystä virkamieskunnan kasvattajana.⁴⁸

Tiedettä ja tutkimusta edistettiin kuitenkin myös yliopiston ulkopuolella. Suomen lääkariseura perustettiin 1835 ja kolmen vuoden kuluttua siitä ensimmäinen kansallinen monitieteellinen seura, Suomen Tiedeseura,

⁴⁵ Knapas 1987, s. 265-268.

⁴⁶ Härö 1984, s. 24-25 ; Kerkkonen 1988, s. 11-14.

⁴⁷ Leikola 2000, s. 75-79, 84-86 ; Knapas 2002, s. 288-289 ; Elfving 1921, s. 9-17. Knapas pitää tekstissään Aurora-seuraa tieteellisenä seurana. McClellanin (s. 37-40) luokittelussa tieteelliset seurukset tarkoittavat yksinomaan luonnontieteellisiä seuroja. Näiden lisäksi tulevat humanistisia aloja edustavat oppineet seurukset *learned societies*, taloudelliset, patrioottiset sekä maatalousseurat.

⁴⁸ Klinge 1989, s. 76-105, 418-419.

joka vuonna 1840 alkoi julkaista omaa *Acta* -sarjaansa. Näin tarjoutui mahdollisuus julkaista suomalaista tutkimusta muussakin muodossa kuin yliopistollisena väitöskirjana.⁴⁹ Humanististen alojenkin tutkimusedellytykset kohenivat. Museokokoelmat saivat omat tilat yliopiston suojissa. Vuonna 1849 ne jaettiin raha- ja mitalikabinettiin sekä kansatieteelliseen museoon.⁵⁰ Arkistoaineiston järjestäminen käynnistyi 1840-luvulla ja arkisto avattiin tutkijoille vuonna 1859.⁵¹

Varsinaisia tieteellisiä kirjastoja Suomessa oli autonomian alussa vain yksi: yliopiston kirjasto, jonka kokoelmat olivat tuhoutuneet lähes täysin Turun palossa. Ainoastaan lainassa olleet 800 kirjaa pelastuivat. Kokoelmien tuhoutuminen koettiin kuitenkin kansallisena onnettomuutena ja siitä kertovat uutiset saivat aikaan lahjoitusten tulvan. Huomattavia lahjoituksia saatiin myös ulkomailta: Pietarin tiedeakatemia luovutti kappaleen kaikista julkaisuistaan, monet venäläiset oppilaitokset kaksoiskappaleitaan ja venäläiset ylimykset omia kokoelmiaan. Apua saatiin myös länsimaisilta tieteellisiltä seuroilta ja laitoksilta. Yliopiston kirjaston kokoelmat karttuivat myös vapaakappaleoikeuden ja vaihtosuhteiden tuoman aineiston avulla. Ostoihin oli vain vähän varoja ja niitä käytettiin usein fennica-kokoelman kartuttamiseen eri huutokaupoissa, vaikka professorien keskuudessa valitettiinkin, että kirjastoon tulisi hankkia ajantasaista tieteellistä kirjallisuutta. Tieteellisiä aikakauslehtiä sentään tilattiin ja saatiin vaihtamalla.⁵²

Osakunnilla oli jo Turun Akatemiassa pieniä kirjastoja, jotka nekin tosin tuhoutuivat palossa. Kirjastotoiminta jatkui Helsinkiin muuton jälkeen, ja 1800-luvun puoliväliin mennessä osakuntien kokoelmien laajuus vaihteli tuhannen ja kahdentuhannen niteen välillä. Osakuntakirjastot rahoitettiin opiskelijoiden maksuilla ja niitä saivat käyttää vain osakuntien jäsenet. Ne tarjosivat tärkeän mahdollisuuden kurssikirjallisuuden lainaamiseen. Vuoden 1852 yliopistouudistuksessa osakunnat lakkautettiin ja niiden kirjastot jaettiin tiedekunnille. Uudistus aiheutti hämmennystä, mutta opiskelijat suosivat edelleen näitä tiedekuntien haltuun siirtyneitä kokoelmia. Niiden lainaus oli suurempaa kuin yliopiston kirjaston.⁵³ Yliopiston ja osakuntien kirjastojen lisäksi Suomessa oli 1800-luvun alkupuolella vain muutamia laajoja koulukirjastoja ja lukuseurojen kirjastoja.⁵⁴

Kirjastojen ei oletettukaan täyttävän koulutuksen ja tutkimuksen tarpeita, ja oppisäätyyn kuuluvien edellytettiin yleensä hankkivan kunnolliset kotikirjastot, joiden avulla saattoi ylläpitää tietämystään ja ammattitaitoaan. Tosin tämäkään ei sujunut helposti, sillä Ruotsin aikana Turussa oli vain yksi kirjakauppa, joka kykeni välittämään ulkomaisia kirjoja. Usein kuitenkin lukijat hankkivat ulkomailta kaipaamansa opukset itse joko asiamiehiltä tilaamalla tai tuttavien välityksellä. Autonomian alussa tilanne parani.

⁴⁹ Leikola 2000, s. 86-87 ; Huumo 2005, s. 63-65.

⁵⁰ Härö 1984, s. 43-44.

⁵¹ Kerkkonen 1988, s. 59-70.

⁵² Jörgensen 1980, s. 8-11, 19-25, 44-79, 92-147.

⁵³ Häkli 1968, s. 9-33.

⁵⁴ Mäkinen 2002, s. 418-419 ; Häkli 1988, s. 14-15 ; Laine 2006, s. 290.

Kirjakauppoja perustettiin Turun lisäksi Vaasaan, Helsinkiin ja Kuopioon. Yliopiston muutettua Helsinkiin, kirjakauppoja siirtyi sinne Turusta. Vähitellen niiden ulkomaanyhteydet kehittyivät ja ne saattoivat välittää lukuhaluksille suomalaisille kirjoja muista Pohjoismaista ja Keski-Euroopasta.⁵⁵

2.4.2 Kansalliset tavoitteet – kansalliset tieteet

Autonomisen aseman saaminen vuonna 1809 merkitsi katseiden kääntämistä omaan maahan ja kansaan. Liikkeelle ei kuitenkaan tarvinnut lähteä tyhjistä, sillä jo 1700-luvulla, ns. hyödyn ajalla harrastettiin paikallistutkimusta, jonka tarkoitus oli kartoittaa valtakunnan kaupungit ja pitäjät, jotta selvitetäisiin millaisia voimavaroja niissä piili ja toisaalta myös, jotta saataisiin selville millaista tuhlausta ja millaisia paheita kansa valtakunnan eri osissa harrasti. Näissä usein paikallispatioottisessa hengessä laadituissa esityksissä kuvattiin mielellään myös seudun muinaismuistot, joihin suurvallaksi nouseva kuningaskunta oli alkanut kiinnittää huomiota jo 1600-luvulla.⁵⁶

Ruotsista irtautuminen ja uudet aatteet edellyttivät kuitenkin toisenlaista näkökulmaa tutkimukseen. Adolf Ivar Arwidssonin suuhun laitettut sanat *Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme halua tulla, olkaamme siis suomalaisia* heijastelee problematiikkaa, joka liittyi kansallisen tietoisuuden heräämiseen, kansallisuusaatteen leviämiseen sekä ns. kansallisten tieteiden kehitykseen. Kansallisuusaate nosti päätään aluksi Turun akatemiassa omaksuttuna romantiikan ideologiana, joka nosti kansat historian subjekteiksi ja käänsi katseet kansanrunouteen ja historiaan. Turun romantiikka henkilöityi paljolti A. I. Arwidssoniin ja Johan Jakob Tengströmiin. Arwidsson esitti kuitenkin toimittamassaan *Åbo Morgonblad* –lehdessä liian kärjekkäitä poliittisia mielipiteitä ja joutui siirtymään Ruotsiin.⁵⁷

Suomessa romantiikka sai pian väistyä Hegelin filosofian tieltä, joka välittyi Tengströmin ja J. V. Snellmanin kautta. Hegelin oppi oli kuitenkin heräävän kansallistunnon kannalta ongelmallinen, sillä Hegelillä historian subjekteja ovat vain ne kansat, jotka olivat muodostaneet valtion. Muodostamansa valtion kautta kukin kansa toteuttaa tehtävänsä, minkä jälkeen se joutuu väistymään uuden voimakkaamman kansan tieltä. Näitä pohdiskellut Zacharias Topelius esittikin 1843 kuuluisan kysymyksensä *Onko Suomen kansalla historiaa?* Topeliuksen oma vastaus oli, että Suomen kansan historia alkoi vasta vuodesta 1809. Vastakkaisen mielipiteen esitti Snellman, jonka mielestä Suomen kansan merkitys ihmiskunnalle ei perustunut valtiollisiin ja poliittisiin toimiin, vaan sivistykseen ja aineelliseen kulttuuriin – pohjoisen maan raivaamiseen viljelyksen

⁵⁵ Laine 2006, s. 263, 278-281 ; Hakapää 2002, s. 435-436.

⁵⁶ Tommila 1989a, s. 39-40, 72-73 ; Lindroth 1978, s. 121-126 ; Klinge 1987, s. 630-631.

⁵⁷ Tommila 1989b, s. 54-55 ; Klinge 2002, s. 247-249.

piiriin. Topeliuksen kysymys herätti vilkkaan keskustelun, jossa enemmistö, lopulta Topelius itsekin, päätyi Snellmanin kannalle. Suomen kansan historia oli sen kulttuurin historiaa.⁵⁸

Uudessa poliittisessa ja ideologisessa tilanteessa tutkijoiden keskeiseksi tehtäväksi muodostui siis sen selvittäminen, mikä oli suomalaisten merkitys ihmiskunnan kehitykselle. Tieteellä, varsinkin humanistisella tutkimuksella oli kansallinen tehtävä, mitä kuvasi 1800-luvulla käyttöön otettu termi *kansallinen tiede*. Ilkka Herlin on artikkelissaan *Tiede ja kansallinen tiede* pohtinut laajemmin tätä käsitettä.

Kansalliset tieteet voidaan määritellä suomalaiskansallisen projektin edistämiseen liittyviksi humanistisiksi tutkimusaloiksi. Niihin luetaan yleisimmin Suomen kielen tutkimus, kansatiede, folkloristiikka, kotimaisen kirjallisuuden tutkimus, Suomen historia ja arkeologia.⁵⁹

Humanististen tieteiden kansallinen ajattelutapa levisi myös luonnontieteisiin. Katja Huumo korostaakin väitöskirjassaan, että myös luonnontieteet olivat 1800-luvun Suomessa kansallisia. Maantieteessä sekä kasvi- ja eläintieteessä kartoitettiin Suomen luonnonhistoriallisia rajoja ja lääketieteessä suomalaisten kallotyypin levinneisyyttä.⁶⁰ Huolimatta luonnontieteellisen tutkimuksen kansallisista päämääristä termi kansalliset tieteet on perinteisesti liitetty humanistisiin tutkimusaloihin, jotka itse omaksuivat tämän määritelmän kuvaamaan omaa toimintaansa.⁶¹ Vaikka näiden alojen tutkimusintressit ovat 1900-luvun kuluessa suuresti muuttuneet, termi on edelleen jatkuvasti käytössä. Esimerkiksi vuonna 2000 ilmestyneessä *Suomen tieteen historiassa* kansallisina tieteinä esitetään Suomen historia ja arkeologia sekä kansatieteen, folkloristiikan ja suomalais-ugrilaisen kielitieteen tutkimus.⁶²

Termi kansallinen selittyy paitsi taustaideologialla, myös tutkimuksen kohteella, joka oli Suomen kansa, kieli, kulttuuri ja historia. Se ei kuitenkaan ole merkinnyt tieteenteon sulkeutumista Suomen rajojen sisäpuolelle. Ilkka Herlin toteaa, että kansainvälinen vuorovaikutus on joutunut mukautumaan kansallisen ideologian muokkaamiin raameihin. Ulkomaisia metodologisia ja teoreettisia oppeja on sovellettu suomalaisessa tutkimuksessa, mutta lähdeaineiston luonne, keräämistapa ja sijainti ovat vaikuttaneet siihen, miten tutkimusta on tehty ja mitä tulokseksi on saatu.⁶³

⁵⁸ Tommila 1989a, s. 76-78.

⁵⁹ Herlin 2000b, s. 26.

⁶⁰ Huumo 2005, s. 49-54.

⁶¹ Ks. esim. Sulkunen 2004, s. 188; Grotenfelt 1936, s. 546. Grotenfelt lukee tosin kansallisiin tieteesiin myös Suomen maantieteen; Kansallisia tieteitä ovat myöhemmin luonnehtineet mm. Haavio-Mannila (1973), s. 27; Tommila 1989a, s. 111-119; Kerkkonen 1977, s. 138, 146-147.

⁶² Suomen tieteen historiassa termiä käyttävät mm. Tommila 2000, s. 65, Herlin 2000a, s. 152, Karlsson & Enkvist 2000, s. 229.

⁶³ Herlin 2000b, s. 26; Huumo 2005, s. 50.

Kansallisia tieteitä lähdettiin rakentamaan tilanteessa, jossa niin kotimaiset tutkimusedellytykset kuin kansainväliset yhteydetkin olivat melko vaatimattomia. Ainoastaan historialla oli professuuri yliopistossa. Kansallisten tieteiden kehdoiksi muodostuivatkin 1800-luvulla pääasiassa tieteelliset seurat.

3. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuvaihto ja kansainväliset yhteydet*

3.1 *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen ja toiminnan suuntaviivat*

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin 16.2.1831 illanvietossa yliopistonlehtori Karl Niklas Keckmanin kotona. Myöhemmät tulkinnat ovat selittäneet seuran perustamisen mm. pyrkimyksellä kerätä varoja kansanrunouden julkaisemiseen, mutta Irma Sulkusen mukaan toiminnan alkuvaiheet eivät olleet kovin määrätietoisia ja suunnitelmallisia. Seura asetti tavoitteekseen suomalaisen kirjallisuuden ja suomen kielen kehittämisen, käytännössä Suomesta löytyvän kirjallisuuden, kansanrunouden ja muinaisesineiden kokoamisen ja julkaisemisen sekä kirjallisuuden tukemisen palkinnoin.⁶⁴

Ensimmäinen vuosikymmen merkitsi seuran toiminnan vakiinnuttamista, sääntöjen ja toimintamuotojen luomista ja jäsenten rekrytoimista. Päätöksenteon kannalta keskeiseksi ryhmäksi muodostui tutkijakunnaksi nimitetty, vuosikokouksessa valittu valiokunta, jonka tehtävä oli laatia lausunnot seuralle lähetetyistä julkaisu- ja suomennosehdotuksista. Alkuvaiheessa jäseniksi pyrittiin saamaan lähinnä papistoa, koska se oli yleensä suomenkielentaitoista ja läheisessä yhteydessä kansaan. Seuran talous koostui jäsenmaksuista, joten kovin laajamittaiseen toimintaan ei ollut mahdollisuuksia. Ensimmäiset julkaisut valmistuivat kuitenkin jo tällä jaksolla ja kokoelmat alkoivat karttua yleisön lahjoituksista.⁶⁵

Euroopan hullun vuoden aiheuttama poliittisesti kiristynyt tilanne vaikeutti Seuran toimintaa vuosina 1848-1858. Sensuuriasetus rajasi suomeksi julkaistavan kirjallisuuden uskonnollisiin ja taloudellisiin aiheisiin. Seuraa kiellettiin ottamasta jäseniksi naisia, opiskelijoita tai alempiin säätyihin kuuluvia. Kokouksista ei saanut tiedottaa lehdissä. Määräyksiä kevennettiin kuitenkin 1850-luvun loppua kohti tultaessa. Sensuuriasetusta lievennettiin ja se menetti pian käytännössä merkityksensä. Seuran jäsenyys sallittiin taas kaikille täysi-ikäisille. Lisäksi Seuralle myönnettiin ensimmäinen valtionapu, 300 ruplaa vuonna 1858. Seuran talous alkoi muutenkin kohentua, sillä lukuisat yksityiset lahjoitukset olivat nostaneet seuran pääomaa. Myös suomen kielen asema vahvistui monin tavoin 1850-luvulla: 1851 yliopistoon perustettiin suomen kielen professuuri ja 1863 suomi sallittiin luentojen kielenä. Vähitellen suomi hyväksyttiin myös hallinnon kieleksi, aluksi paikallishallinnossa ja 1865 kieliasetuksen myötä kaikissa virastoissa ja tuomioistuimissa.⁶⁶

Kun kieliasia alkoi vakiintua valtiovallan intressiksi, seura saattoi entistä enemmän keskittyä tieteelliseen työhön. 1864 seuran alaisuuteen perustettiin Yrjö Koskisen johdolla Historiallinen Osakunta, joka piti tavoitteenaan tieteellisen historiankirjoituksen kehittämistä. Osakunnan kokouksissa tarjottiin mahdollisuus

⁶⁴ Sulkunen 2004, s. 17-28 ; Sulkunen 2005, s. 360-362.

⁶⁵ Sulkunen 2004, s. 29, 43-59 ; Krohn 1931, s. 5-24.

⁶⁶ Sulkunen 2004, s. 59, 101-107, 121, 128.

tieteelliseen keskusteluun sekä esitelmien ja tiedonantojen kuulemiseen. Vuonna 1866 se alkoi julkaista omaa lehteä, *Historiallista Arkistoa*.⁶⁷ Historiallinen Osakunta henkilöityi paljolti Yrjö Koskiseen ja sen toimintaa pidettiin ajoittain liiankin omavaltaisena. Jonkinlaisena vastavetona Seuran alaisuuteen perustettiin August Ahlqvistin aloitteesta 1864 Runous- ja Kaunokirjallinen toimikunta, jonka tehtäväksi katsottiin suomenkielisen runouden ja kaunokirjallisuuden arviointi sekä niiden edistämiseen tähtäävät suunnitelmat. Kolmas alaosasto, Kielitieteellinen Osakunta perustettiin 1867 Historiallisen Osakunnan mallin mukaisesti.⁶⁸ Myös kaunokirjallisuuden asema voimistui seuran ohjelmassa 1860-luvulla. Suomenkielistä kirjallisuutta Seura pyrki edistämään kilpikirjoitusten avulla.⁶⁹

Kansanrunouden keruu, tutkimus ja julkaiseminen kuului Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimialaan alusta alkaen. Kalevalan ensimmäisen (1835) ja toisen (1849) painoksen välissä painopiste oli Lönnrotin keräämän aineiston julkaisemisessa. Lönnrot itse ei kuitenkaan edustanut kansanrunojen tieteellistä tutkimusta eikä luonut niihin liittyvää teoriaa. SKS rahoitti useiden muidenkin runonkerääjien matkoja eri puolille Suomea vuodesta 1845 alkaen, mutta Lönnrotin asemaa heidän oli vaikea ohittaa.⁷⁰ Tieteellisen tutkimuksen kohteeksi kansanrunot tulivat vasta 1860-luvulla, jolloin ryhdyttiin kokoamaan Kalevalan toisintoja. A. A. Boreniuksen johtamat keräykset ja uudet tulkinnat loivat pohjan Julius Krohnin kehittämälle maantieteellis-historialliselle tutkimusmetodille, jolla pyrittiin jäljittämään runojen syntysijoja ja niiden kulkeutumista seudulta toiselle. Julius Krohnin poika Kaarle Krohn kehitti edelleen isänsä menetelmää ja edellytti, että runojen vertaileva tutkimus ulotettiin mahdollisimman laajaan kansainväliseen aineistoon. Keräysten kohteet laajenivat runoista satuihin, taikoihin ja leikkeihin. Aineiston luetteloinimisesta huolehti aluksi kirjastonhoitaja, myöhemmin siihen palkattiin kansanrunouteen erikoistuneita tutkijoita ja opiskelijoita.⁷¹

SKS ei onnistunut pitämään kaikkia kansallisia tieteitä helmassaan. Vuonna 1870 perustettiin Suomen Muinaismuistoyhdistys, joka ryhtyi edistämään arkeologian, taidehistorian ja kansatieteen tutkimusta. Historiallisen Osakunnan jäsenet puolestaan suunnittelivat historiallisen akatemian perustamista, mutta hanke jäi sikseen. Sen sijaan perustettiin Suomen Historiallinen Seura 1875. Lopulta vielä suomalais-ugrialaisten kansojen ja kielten tutkimus irtautui omaan Suomalais-Ugrilaiseen Seuraan vuonna 1883. SKS jatkoi suomen kielen lauseopin kehittelyä, murretutkimusta, vanhan kirjakielen tutkimusta ja sanakirjatyötä. Myös kansanvalistus sai 1874 oman yhdistyksen, kun Suomen Kansanvalistusseura perustettiin. Uusien

⁶⁷ Sulkunen 2004, s. 147-149 ; Krohn 1931, s. 26.

⁶⁸ Sulkunen 2004, s. 148, 151-154. Sulkusen mukaan osakuntien perustaminen liittyi olennaisesti Koskisen ja Ahlqvistin hegemoniataisteluun, vaikka niitä perusteltiin tieteellisillä ja käytännöllisillä syillä. Kielitieteellinen osakunta perustettiin Koskisen aloitteesta ja suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksessa ansioitunut Ahlqvist syrjäytettiin osakunnan suunnittelusta.

⁶⁹ Sulkunen 2004, s. 144, 179-183, 204-212 ; Tarkiainen 1931, s. 18-33.

⁷⁰ Sulkunen 2004, s. 66-74, 109-118 ; Sulkunen 2005, s. 362-364 ; Hautala 1969, s. 38. Sulkusen mukaan C. A. Gottlundin ja D. E. D. Europaeuksen työt suoranaisesti mitätöitiin seurassa.

⁷¹ Sulkunen 2004, s. 194-205 ; Haavio 1931, s. 82-84 ; Hautala 1969, s. 64-80, 113-115.

seurojen perustamiseen SKS suhtautui varsin myönteisesti, sillä kansallista työtä katsottiin riittävän useammallekin seuralle.⁷²

SKS aloitti toimintansa pienen aktiivijoukon seurana, yliopiston tiloissa, jäsenmaksujen turvin. Vuoteen 1914 mennessä se oli vakiinnuttanut asemansa kansalliseksi instituutioksi, jolla oli oma talo, huomattavia rahastoja, valtionapu sekä jonkinlainen puolivirallinen asema kansallisten tieteiden ja harrastusten edistäjänä.⁷³

3.2 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisutoiminta

3.2.1 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia ja muu monografiatuotanto

Tärkeä lähtökohta SKS:n perustamiselle oli suomenkielisen julkaisutoiminnan tukeminen. Tällaista kanavaa olikin selvästi kaivattu, sillä seuralle alkoi heti virrata erilaisia, laadultaan vaihtelevia tekstejä suomalaisilta kirjoittajilta. Tutkijakunta määritteli näiden tekstien kielelliset, tieteelliset tai kaunokirjalliset ansiot.⁷⁴ Seuran ensimmäinen julkaisu *Kultala*, joka ilmestyi 1834, oli kuitenkin lähtöisin seuran ydinjoukon jäsenen, Keckmanin, kynästä. Hän oli suomentanut sen sveitsiläisen Heinrich Zschokken valistushenkisestä romaanista. *Kultala* aloitti *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* -sarjan, jossa seuran monografiat julkaistiin.⁷⁵

Jo ennen *Kultalan* ilmestymistä oli Keckman ehdottanut Lönnrotille hänen keräämiensä runojen julkaisemista. Lönnrot innostui ajatuksesta ja päätti koota ja järjestää runot islantilaisen *Eddan* tapaan. Seuran tutkijakunta tarkasti Lönnrotin kokoelmat ja puolsi niiden julkaisemista. Tutkijakunta korosti kansanrunojen tieteellistä merkitystä ja piti tarpeellisena myös niiden kääntämistä, jotta kansainvälinen tiedeyhteisökin niistä hyötyisi. *Kalevalan* ensimmäinen painos ilmestyi vuodenvaihteessa 1835-1836. Sulkusen mukaan vastaanotto tässä vaiheessa oli vielä varautunut. Vain pieni osa sivistyneistöstä pystyi suomenkielistä runomuotoista tekstiä lukemaan. Kritiikkiäkin esitettiin mm. siitä, että irralliset runot oli väkisin istutettu yhdeksi kokonaisuudeksi. Seura kuitenkin uskoi asiaansa ja näki Kalevalassa odotustensa täyttymyksen – suomalaisen muinaiseepoksen, jonka avulla voitaisiin legitimoida suomalaisten paikka eurooppalaisten kulttuurikansojen joukossa.⁷⁶

⁷² Sulkunen 2004, s. 174, 188-192 ; Tuominen 1975, s. 10-21.

⁷³ Ylikahri 2002, s. 456-457.

⁷⁴ SKS ptk 4.4.1832 § 3 ; 6.6.1832 § 2 ; 7.11.1832 § 4-5. B1609 (Kotelo 1). SKS, Kia ; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Asetukset 1840. 1844, s. 6, 9-10.

⁷⁵ Sulkunen 2004, s. 43, 302-305.

⁷⁶ Sulkunen 2004, s. 32, 54-65 ; Anttonen 1999a, s. 75.

SKS jatkoi kansanrunouden julkaisemista 1840–1850 -luvulla, jolloin ilmestyivät *Kanteletar* (1840), *Suomen kansan sananlaskuja* (1842) ja *Suomen kansan arvoituksia* (1844), *Kalevalan* toinen painos (1849) sekä *Suomen kansan laulantoja* (1849) ja *Suomen kansan satuja ja tarinoita* (1852-1866). Kansanrunouden lisäksi seura piti tavoitteenaan julkaista suomenkielisiä oppikirjoja, toisaalta suomennoksina, toisaalta omina uusina teoksina, kuten Cajanin *Suomen historia* (1846). Oppikirjatuotantoa vauhdittivat suomalaisten oppikoulujen perustaminen sekä 1857 saatu lahjoitus, Carl Sirénin 1000 hopearuplan palkintorahasto, jolla julkaisemista voitiin rahoittaa. Oppikirjatuotanto jatkui vilkkaana vuoteen 1866 asti, jolloin seurassa todettiin, että polttavin tarve oli jo täytetty ja katseet voitiin suunnata muualle. Muita merkittäviä julkaisuhankkeita olivat yliopiston kirjastonhoitajan Fredrik Wilhelm Pippingin laatima bibliografia *Luettelo suomeksi präntätyistä kirjoista* (1856-1857) sekä Henrik Gabriel Porthanin valitut teokset (1859-1873).⁷⁷

1850-luvulta alkaen sanakirjatyö muodosti keskeisen osan julkaisutoimintaa. Ensimmäinen hanke oli suomalais-ruotsalainen sanakirja, jonka aloitti Keckman jo 1830-luvulla. Hänen kuoltuaan työ siirtyi Lönnrotille ja tämän avustajille, jotka käynnistivät laajamittaisen sanojen keruun. Työn ensimmäinen vihko ehti painoon vasta keväällä 1865 ja viimeinen vihko ilmestyi syksyllä 1880.⁷⁸ Tämä vuosikymmeniä kestänyt suuritöinen hanke ei estänyt käynnistämästä muita sanakirja- ja kielioppihankkeita: *Latinalais-suomalainen sanakirja koulujen tarpeeksi* ilmestyi 1864, *Englannin kielioppi ynnä lukemisto ja sanakirja* 1867, *Saksalais-suomalainen sanakirja* 1873, *Ranskalais-suomalainen sanakirja* 1877, *Suomalais-latinalainen sanakirja* 1883, *Venäläis-suomalainen sanakirja* 1895 ja *Suomalais-venäläinen sanakirja* 1902, *Englantilais-suomalainen sanakirja* 1904 ja *Ranskalais-suomalainen sanakirja* 1914 ja lisäksi useita kielioppeja ja erikoissanastoja.⁷⁹ Sanakirjahankkeet olivat työläitä, pitkäaikaisia ja paljon varoja vaativia, sillä tekijöille maksettiin toimituspalkkiota. Toisaalta sanakirjoille oli kysyntää ja lisäksi niihin voitiin saada ylimääräistä valtionapua.⁸⁰ Sanakirjat olivat myös avaintekijöitä, jotta suomalainen kirjallisuus löytäisi lukijoita ja kääntäjiä ulkomailla.⁸¹

Yrjö Koskisen puheenjohtajakaudella (1874-1892) julkaisupolitiikka muuttui. Painopiste siirtyi kaunokirjallisuuden julkaisemiseen. *Novellikirjasto-* ja *Näytelmistö-*sarjat olivat käynnistyneet jo 1860-luvulla. *Novellikirjaston* alkuvaihe oli tosin myrskyisä Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* saaman vastaanoton takia. 1870-luvun lopulla aloitettiin lähes viisikymmentä vuotta kestänyt Shakespearen näytelmien suomennoshanke. Vuosisadan loppua kohden tultaessa kaunokirjallisuuden julkaisutoiminta alkoi siirtyä kaupallisille kustantajille, mikä vapautti SKS:n resursseja jälleen tieteelliseen työhön.⁸²

⁷⁷ Sulkunen 2004, s. 104, 129, 144, 302.

⁷⁸ Sulkunen 2004, s. 78-79.

⁷⁹ Sulkunen 2004, s. 302-305 ; Niinivaara 1931, s. 48-50.

⁸⁰ Krohn 1931, s. 34 ; SKS:n tilikirjat 1881, 1882, 1893. AB 2430 (Kotelot 52, 71). SKS, Kia.

⁸¹ SKS ptk. 23.1.1901 § 6. Suomi III:19, s. 103-104.

⁸² Sulkunen 2004, s. 179.

1860-luvulla alkanut Kalevalan toisintojen keruu ja sitä seurannut kansanrunoudentutkimuksen viriäminen nosti kansanrunouden uudelleen julkaisukohteeksi. Suuri osa uudelleen käynnistyneiden keruiden aineistosta jäi arkistoon, mutta julkaisuuteen pääsivät *Suomen kansan muinaisia loitsurunoja* (1880), *Kullervon runot* (1887), *Suomalaisia kansansatuja* (1886), *Suomen kansan sävelmiä* (1892), *Kalevalan toisinnot* (1888) ja *Taikoja* (1891). Vuonna 1900 ryhdyttiin toimittamaan Kalevalan toisintojen keräysten tuloksia mittavaksi *Suomen kansan vanhat runot* –sarjaksi, jonka ensimmäinen osa ilmestyi 1908.⁸³

1880-luvulla aloitettiin suurisuuntainen ulkomaisen kirjallisuuden käännösohjelma, joka kohdistui sekä kauno- että tietokirjallisuuteen. Ohjelman tarkoitus oli kääntää alkukielisiä teoksia oppikoulua käymättömälle kansalle, jolla kielitaidottomana ei ollut pääsyä maailmankirjallisuuden teksteihin. Yhteistyötä kaupallisten kustantajien kanssa pidettiin suotavana, mutta SKS halusi itse valita kääntäjät, jotta teosten laatu taattaisiin. Käännösohjelma oli melko moderni ja vapaamielinen. Se sisälsi mm. Charles Darwinin, John Stuart Millin, Herbert Spencerin, Victor Hugon ja Fjodor Dostojevskin teoksia.⁸⁴ Kääntäminen oli kuitenkin hidasta työtä ja edellytti tekijänoikeuksien hankkimista ulkomaisilta kustantajilta. SKS sai käännetyksi Lübken *Taidehistorian*, mutta muuten ohjelma jäi suurelta osin toisten kustantajien toteutettavaksi.⁸⁵

Toimituksia- sarjan sisällä alettiin E. N. Setälän aloitteesta vuosisadan vaihteessa julkaista kielihistoriallista *Suomen kielen muistomerkkejä* -sarjaa, johon koottiin vanhoja suomenkielisiä tekstejä. Idea saatiin Unkarin tiedeakatemian julkaisemasta *Nyelvemlekek* –sarjasta. Sarjan aloitti Agricolan *Käsikirja ja messu*.⁸⁶ Julkaistavaa aineistoa oli runsaasti, mutta julkaiseminen oli kallista ja hidasta, joten ennen ensimmäistä maailmansotaa vain kaksi osaa saatiin ulos painosta.⁸⁷

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksiin mahtui edellä mainittujen teosten lisäksi paljon muutakin: Lönnrotin ja Melan kasviot, Vaseniuksen bibliografia, joka jatkoi Pippingin työtä sekä lainopillista kirjallisuutta ja lakien suomennoksia. Seura pyrki kustantamaan julkaisuja, jotka edellyttivät suomen kielen uudenlaista käyttöä ja sanaston luomista sekä julkaisuja, joita kaupalliset kustantajat eivät voineet julkaista. Tärkeänä päämääränä oli suomalaisen kansalliskirjallisuuden luominen, vaikka käsitykset kansalliskirjallisuudesta vaihtelivatkin eri aikoina ja eri puheenjohtajilla – kansanrunoudesta tieteelliseen kirjallisuuteen ja tietokirjoista kaunokirjallisuuteen.⁸⁸ Tieteellistä tutkimusta ei kuitenkaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta julkaistu *Toimituksia*-sarjassa, vaan se keskittyi seuran aikakauslehteen *Suomeen*.

⁸³ Sulkunen, s. 302-305 ; Haavio 1931, s. 87-90.

⁸⁴ Sulkunen 2004, s. 210-212.

⁸⁵ Tarkiainen 1931, s. 33.

⁸⁶ SKS ptk 5.3.1890 § 4. Suomi III:3, s. 425-426 ; 7.5.1890 § 5. Suomi III:5, s. 367-370 ; 12.10.1892 § 2. Suomi III:7, s. 44-45.

⁸⁷ Niinivaara 1931, s. 33-34.

⁸⁸ Sulkunen 2004, s. 175, 179-182 ; SKS ptk. 16.3.1905, Vuosikertomus. Suomi IV:3, s. 163-164.

3.2.2 Suomi-kirja

Ajatus oman lehden julkaisemisesta esiintyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa jo ensimmäisissä kokouksissa ja seuran sääntöihin päätettiin lisätä maininta lehden julkaisemisesta:

och när materialier och penningetillgångar sådant tillåter, icke blott befordra till trycket nyttiga skrifter, utan äfven utgifva en Tidskrift för Finska Historien, Språket och Litteraturen.⁸⁹

Sääntöjä ei vahvistettu⁹⁰ eikä lehden toimittaminenkaan päässyt heti käyntiin. Erilaisia lehtiehdotelmia kuitenkin tehtiin. Carl Sahlberg esitti 1832 suomenkielisen sanomalehden perustamista, mutta seuran jäsenet arvelivat, että sanomalehti sopisi paremmin yksityiseksi yritykseksi.⁹¹ Lönnrot puolestaan ehdotti vuonna 1834 lehteä, jossa julkaistaisiin jo aiemmin painettuja isänmaata käsitteleviä kirjoituksia, esimerkiksi vanhoja väitöskirjoja. Lönnrot arveli optimistisesti, että tilaajia riittäisi sekä Suomen maaseudulla että ulkomailla.⁹² Valiokunta piti ehdotusta hyvänä, mutta arveli, että Lönnrotin ehdottama aineisto oli osittain vanhentunutta ja vain parhaimmat kannattaisi julkaista. Seuran varsinaisessa kokouksessa ehdotus lykättiin tulevaisuuteen.⁹³

Lönnrot ei kuitenkaan haudannut ajatustaan isänmaallisesta lehdestä, vaan palasi siihen Pohjois-Suomessa oleillessaan. *Suomi* -kirjan syntysanat lausuttiin syksyllä 1841 iisalmelaisessa majatalossa, jossa Lönnrot oli tapaamassa lääkäriystäviään. Lehden kokoaminen ja julkaiseminen toteutettiin kuitenkin pääkaupungissa, ja mukana oli muitakin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran aktiivijäseniä, mm. Gabriel Rein, M. A. Castrén ja Frans J. Rabbe. Lehden ensimmäiset numerot julkaistiin yksityisenä yrityksenä, mutta vuonna 1844 SKS päätti ottaa lehden kustannettavakseen.⁹⁴ Painatuksen valvonta ja korrehtuuri määrättiin sihteerille, jolle lisääntyneen työmäärän takia luvattiin palkankorotus.⁹⁵ Lehteä varten päätettiin perustaa erillinen toimitus, jossa olisi kolme jäsentä. Jos nämä olisivat erimielisiä lehteen tarjottujen artikkelien sopivuudesta, voitaisiin asia siirtää seuran yleisen julkaisuvaliokunnan käsiteltäväksi.⁹⁶

Ensimmäinen SKS:n julkaisema *Suomi* oli sarjan neljäs osa ja ilmestyi vuonna 1845. Lehden tavoitteet julkistettiin vasta vuoden 1846/1847 vuosikertomuksessa.

Genom utgifvande af en sådan tidskrift som Suomi, ehuru den till större delen uppträder i Svenska språkets drägt såsom ännu det vanligare vid ämnens vetenskapliga behandling, har Sällskapet sökt

⁸⁹ SKS ptk. 6.4.1831 § 1. B1609 (Kotelo 1). SKS, Kia.

⁹⁰ Sulkunen 2004, s. 32-34. Seura hyväksyi säännöt 1833, mutta ne eivät koskaan päätyneet keisarin hyväksyttäväksi.

⁹¹ Sulkunen 2004, s. 92 ; SKS ptk, 6.6.1832 § 4. B1609 (Kotelo 1). SKS, Kia

⁹² SKS ptk. 9.4.1834 § 3. B1610 SKS, Kia.

⁹³ SKS ptk. 7.5.1834 § 4 ; 4.6.1834 § 4. B1610. (Kotelo 1). SKS, Kia.

⁹⁴ Sulkunen 2004, s. 92.

⁹⁵ SKS ptk 12.12.1844 § 5-6. B1612. (Kotelo 1). SKS, Kia.

⁹⁶ SKS ptk 16.3.1845 § 4. B1612. (Kotelo 1). SKS, Kia.

fortfarande verka för en grundligare forskning i ämnen som röra fäderneslandets historia och språk, hvaraf den egentligt nationella litteraturen framdeles kunde skörda mogna frukter.⁹⁷

Suomi -kirja kytkettiin siis tiivisti kansallisten tieteiden tutkimuksen edistäjäksi.

Lehden alkuvaiheista on pöytäkirjoissa vain hajanaisia tietoja. Kovin määrätietoista ja suunnitelmallista toimitustyötä ei selvästikään harjoitettu. Puheenjohtaja Gabriel Reinin ehdotuksesta seura päätti ryhtyä keräämään pitäjänkuvauksia *Suomessa* julkaistavaksi. Näin lehdestä tulisi isänmaan tilastollisen tiedon varasto.⁹⁸ Ilmeisesti tekstejä ei kuitenkaan tahdottu saada riittävästi, sillä vuonna 1851 valittu toimituskunta joutui sitoutumaan toimittamaan lehteen vähintään arkin mittaisen artikkelin aina tarvittaessa.⁹⁹

Ensimmäisenä epämääräiseen toimituspolitiikkaan kiinnitti huomiota Herman Kellgren, joka vuonna 1856 totesi, että nykyisenlainen, pitkiä artikkeleja sisältävä *Suomi* oli kyllä arvokas tutkimukselle, mutta jäsenet eivät saaneet sen kautta tietoa seuran toiminnasta. Lehti ei myöskään ottanut kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin. Kellgren ehdotti useita uudistuksia: artikkelien lisäksi lehden pitäisi sisältää seuran pöytäkirjat, vuosikertomukset, kirjaston kertomukset, kassatarkastukset ja julkaisuvaliokunnan lausunnot ja kokouksissa tehdyt ehdotukset. Lisäksi lehti voisi sisältää kirja-arvioita koti- ja ulkomailla julkaistuista kirjoista ja ilmoituksia. Lehti voisi ilmestyä kaksi kertaa vuodessa, jolloin kirjoittajat saisivat nopeammin tekstinsä julkaistuiksi. Kellgren kritisoi myös tekijänpalkkioiksi myönnettyjä eripainoksia, joita kirjoittajat saattoivat omaan laskuunsa myydä. Lehti menisi paremmin kaupaksi, jos sen lukijat eivät pääsisi ostamaan irrallisia artikkeleita. Kellgren suosittelikin rahapalkkiota eripainosten sijaan. Hän vetosi ulkomaalaisiin esikuviiin: saksalainen itämaisen tutkimuksen seura julkaisi omaa lehteään menestyksellisesti näillä periaatteilla.¹⁰⁰

Kellgrenin suunnitelmaa pohdittiin ensin julkaisuvaliokunnassa ja sitten seuran yleiskokouksessa, jossa hyväksyttiin ehdotukset ilmestymistiheydestä ja kirjoittajapalkkioista. Lisäksi päätettiin, että kukin vihko jakautuisi kolmeen osaan: 1) tutkimukset historiallisista, maantieteellisistä tilastollisista, topografisista ja kielitieteellisistä aiheista; 2) seuran kokousten pöytäkirjat ja muu seuran toiminnasta kertova aineisto; 3) ilmoitukset ja kirja-arvostelut. Toimituksesta vastaisi sihteeri. Pidemmät tutkielmat ilmoitettaisiin Seuran kokouksessa. Mikäli kirjoittajan nimi ei olisi riittävä tae tekstin laadusta, kirjoitelma toimitettaisiin julkaisuvaliokunnan arvioitaviksi, minkä jälkeen seura päättäisi julkaisemisesta. Kaikki tutkimukset ja ilmoitukset julkaistaisiin sillä kielellä, jolla ne on kirjoitettu ja pöytäkirjat sillä kielellä, jolla ne on laadittu. Näillä uudistuksilla toivottiin tehtävän *Suomesta* entistä monipuolisempi, kysytympi ja luettavampi lehti.¹⁰¹

⁹⁷ SKS ptk. 16.3.1847, vuosikertomus. B1613 (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁹⁸ SKS ptk. 3.11.1847 § 4. B1613. (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁹⁹ SKS ptk 16.3.1851 § 5. B1614. (Kotelo 2). SKS, Kia.

¹⁰⁰ SKS ptk. 6.2.1856 § 10. B1615. (Kotelo 2). SKS, Kia.

¹⁰¹ SKS ptk. 5.3.1856 § 4 ; 16.3.1856 § 4. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia.

Toimituspolitiikasta käyty keskustelu on varsin kiinnostava. Sulkunen korostaa, että Kellgrenin aloitteessa oli kyse seuran savo-karjalaisen jäsenistön tavoitteesta edistää helsinkiläisten ja maaseutujäsenistön keskustelua.¹⁰² Mielenkiintoista on myös, että järjestelyissä vakiinnutettiin vertaisarviointikäytäntö, joskaan sitä ei voinut kehua kovin objektiiviseksi, kun tunnetut nimet saivat tekstinsä tarkastamatta läpi.

Vertaisarviointi oli ulkomailla ollut yleinen käytäntö jo parin sadan vuoden ajan. Esimerkiksi *Philosophical Transactions* oli alusta alkaen Royal Societyn jäsenten arvioima. Suomen Tiedeseuran *Acta*-sarjaan tulevat artikkelit tarkastettiin sekä osastoissa että yleiskokouksessa, ainakin, jos ne olivat seuraan kuulumattomien kirjoittajien tekstejä.¹⁰³

Suomi -kirjan artikkelit siis arvioitiin julkaisuvaliokunnassa ja toisinaan niitä myös hylättiin. Perusteluina hylkäämiselle pidettiin mm. sitä, että teksti ei tuonut riittävästi uutta tietoa, lähteitä ei käytetty tarpeeksi, teksti ei ollut riittävän tieteellistä tai selkeästi jäsenneiltyä. Myös kielen puhtauteen kiinnitettiin huomiota.¹⁰⁴ Kun seuraan perustettiin Historiallinen ja Kielitieteellinen Osakunta, alkoivat ne antaa lausuntoja omien aihealueidensa artikkeleista. Seura vaati kuitenkin tiukasti, että kaikkien tekstien oli ensin oltava esillä yleiskokouksessa, josta ne tarvittaessa ohjattiin osakunnille.¹⁰⁵ Historiallinen Osakunta korosti arvioinneissaan mm. lähteiden kriittistä valintaa ja käyttöä sekä selkeää viittaamiskäytäntöä. Toisaalta korostettiin, että artikkelit eivät saaneet olla pelkkiä lähdejulkaisuja, vaan tutkimuksellinen ote oli tärkeä. Huomiota kiinnitettiin myös tekstin sujuvuuteen ja kiinnostavuuteen.¹⁰⁶ Kielitieteellinen Osakunta puolestaan halusi, että tutkimuksessa sovellettaisiin nykyaikaisia menetelmiä.¹⁰⁷

Käytännössä lehden julkaiseminen puolivuositain osoittautui hankalaksi, koska aineistoa ei saatu riittävästi.¹⁰⁸ Kun *Suomi* -kirjaa oli ilmestynyt 20 vuosikertaa, päätettiin kokonaan luopua vuosittaisesta julkaisemisesta ja julkaista lehteä jaksoina ja niiden sisällä niteinä.¹⁰⁹ Ainakin osasyynä aineiston niukkuuteen oli tiukka arviointiseula.¹¹⁰ Ailahtelevat kirjoituspalkkiokäytännöt vaikuttivat omalta osaltaan tarjontaan. Rahapalkkioperiaatteesta luovuttiin 1867, jolloin päätettiin jakaa kirjoittajapalkkioksi 50 kappaletta eripainoksia.¹¹¹ Kymmenen vuoden päästä palattiin jälleen rahapalkkioihin, jotta aineistoa lehteen saataisiin enemmän.¹¹²

¹⁰² Sulkunen 2004, s. 92.

¹⁰³ Katzen 1980, s. 184-185 ; Huomo 2005, s. 127.

¹⁰⁴ SKS ptk. 3.11.1858 § 6. Suomi I:18, s. 374-377 ; 2.2.1859 § 2. Suomi I:18, s. 385 ; 4.2.1863 § 10. Suomi II:2, s. 301 ; 4.4.1866 § 8. Suomi II:7, s. 332-333.

¹⁰⁵ SKS ptk. 7.6.1865 § 4. Suomi II:5, s. 293.

¹⁰⁶ SKS ptk. 8.2.1865 § 11. Suomi II:4, s. 334 ; 3.5.1865 § 12. Suomi II:5, s. 287-288 ; 4.10.1865 § 6. Suomi II:5, s. 312 ; 11.1.1888 § 3. Suomi III:1, s. 337-338.

¹⁰⁷ SKS, Kielitieteellisen osakunnan ptk. 28.9.1870 § 2. Suomi II:10, s. 259-262. Erästä hylättyä tutkimusta kuvailtiin termein viime vuosisadalle tyypillistä etymologiseeraamista.

¹⁰⁸ SKS ptk. 16.3.1858, vuosikertomus. B1616. (Kotelo 3). SKS, Kia.

¹⁰⁹ SKS ptk. 8.10.1862 § 6. Suomi II:2, s. 276.

¹¹⁰ SKS ptk. 16.3.1872, vsk. Suomi II:12, s. 81-83.

¹¹¹ SKS ptk. 8.5.1867 § 8. Suomi II:8, s. 417.

¹¹² SKS ptk. 2.5.1877 § 4 ; 6.6.1877 § 3. Suomi II:13, s. 315, 319.

Sisällöllisesti lehti liukui vähitellen yhä enemmän kielitieteen foorumiksi, varsinkin, kun *Historiallinen Arkisto* veti omille sivuilleen historiantutkimuksen artikkelit vuodesta 1866 alkaen. Seuran puheenjohtaja J. V. Snellman yritti paikata tilannetta tarjoamalla 1870 perustetulle Suomen Muinaismuistoyhdistykselle mahdollisuuden julkaista artikkeleitaan *Suomi* -kirjassa. Näin tieteenalojen kirjo monipuolistuisi. Muinaismuistoyhdistys halusi kuitenkin perustaa oman julkaisusarjan, joten siitä ei ollut *Suomi* -kirjan kehittäjäksi. Vasta kansanrunoudentutkimuksen viriäminen 1880-luvulla käänsi *Suomi* -kirjan uuteen nousuun.¹¹³

Väitöskirjatutkimukset astuivat *Suomi* -kirjaan samoihin aikoihin, jolloin Snellman pyrki laajentamaan lehden aihepiiriä. Ensimmäisenä työtään ehti tarjota J. R. Aspelin, joka oli todennut väitöskirjansa *Alkeita Suomalais-ugrilaisen muinaistutkimuksen aloilla* tulevan runsaan kuvamateriaalin takia hyvin kalliiksi. Niinpä hän pyysi sen ottamista *Suomi* -kirjaan. Seura päätti painattaa Aspelinin teoksen, joskin se otettiin seuran toiseen sarjaan, *Toimituksiin*.¹¹⁴ Muita väitöskirjoja sen sijaan painettiin *Suomi* -kirjassa,¹¹⁵ mutta käytännöstä päätettiin luopua Kielitieteellinen Osakunnan omavaltaisesti hyväksytyä Valdemar Forsmanin väitöskirjan painatuksen.¹¹⁶ Päätöksestä poikettiin kuitenkin jo kahden vuoden kuluttua ja 1900-luvun alussa lehdessä julkaistiin useita väitöskirjoja.¹¹⁷

Lehden painosmäärät vaihtelivat. Se ei myynyt niin hyvin kuin oli odotettu, joten painosta jouduttiin supistamaan aluksi 750:stä 500 kappaleeseen ja 1860-luvulla 400 kappaleeseen.¹¹⁸ Kun lehden menekki oli jatkuvasti alhainen, päätettiin 1875 laskea sen painosluku 150:een. Sen sijaan artikkeleista otettaisiin eripainoksia, joita myytäisiin erikseen.¹¹⁹ Lyhyille artikkeleille perustettiin 1885 oma eripainossarja *Vähäisiä kirjelmiä*.¹²⁰ Vuosisadan loppua kohti tultaessa alettiin taas uskoa *Suomen* menestykseen. Vuonna 1891 painos nousi julkaisuvarastonhoitaja Granfeltin aloitteesta 300 kappaleeseen ja 1898 jo 400 kappaleeseen.¹²¹

Kaiken kaikkiaan *Suomi* -kirjan julkaisupolitiikka oli melko poukkoilevaa. Tämä oli kuitenkin ymmärrettävää, olihan se ensimmäisiä suomalaisia tieteellisiä lehtiä eikä toimittajilla ollut kokemusta tieteellisten julkaisujen toimittamisesta. Myös toimintaympäristö ja lukijakunta muuttuivat ajanjaksolla suuresti. Kansalliset tieteet kehittyivät, kun yliopistoon perustettiin niille uusia professuureja. Suomen kieli vakiinnutti asemansa tieteen kielenä. Potentiaalinen lukijakunta laajeni, kun oppikouluja perustettiin eri

¹¹³ SKS ptk 3.5.1871 § 5. *Suomi* II:12, s. 7-8 ; Sulkunen 2004, s. 92.

¹¹⁴ SKS ptk. 4.2.1874 § 5. *Suomi* II:12, s. 205-206.

¹¹⁵ SKS ptk. 4.6.1890 § 7. *Suomi* III:5, s. 376. Ainakin E. N. Setälä, A. Genetz saivat näin julkaistuksi väitöskirjansa.

¹¹⁶ SKS ptk. 8.4.1891 § 12. *Suomi* III:6, s. 9.

¹¹⁷ SKS ptk. 3.5.1893 § 5. *Suomi* III:9, s. 16 ; 9.5.1894 § 8. *Suomi* III:12, s. 18 ; 5.10.1898 § 9. *Suomi* III:17, s. 50-51 ; 14.2.1900 § 7. *Suomi* III:19, s. 106 ; 3.4.1901 § 8. *Suomi* III:20, s. 8-9 ; 8.5.1907 § 9. *Suomi* IV:6, s. 33-35 ; 6.10.1909 § 6-7. *Suomi*. IV:8, s. 75. Väitöskirjoja Suomessa julkaisivat O. Relander, M. Varonen, A. R. Niemi, K. A. Franssila, ja Heikki Ojansuu, E. A. Tunkelo, F. A. Hästesko.

¹¹⁸ SKS ptk. 4.5.1859. *Suomi* I:19, s. 298 ; 4.4.1864 § 7-8. *Suomi* II:4, s. 276-277.

¹¹⁹ SKS ptk. 24.5.1875 § 7 ; 2.6.1875 § 3. *Suomi* II:13, s. 178-179.

¹²⁰ SKS ptk. 8.5.1885 § 14. *Suomi* II:19, s. 208-209.

¹²¹ SKS ptk. 14.1.1891 § 12. *Suomi* III:5, s. 420 ; 11.5.1898 § 8. *Suomi* III:17, s. 29.

puolille maata. Lehti pysyi kuitenkin uskollisena seuran jo 1830-luvulla asettamille tavoitteille toimiessaan kansallisten tieteiden julkaisuforumina, vaikka eri tieteenalojen edustus eri aikoina vaihtelikin.

3.2.3 Julkaisujen kieli

Kalevalan herättämä innostus sai seuran tavoittelemaan kansainvälistä julkisuutta suomalaiselle kansanrunoudelle ja teoksen kääntämistä saksaksi alettiin heti suunnitella. Ongelma oli vain siinä, ettei maassa ollut ketään, jolla olisi riittävä suomen- ja saksankielentaito. M. A. Castrénin ruotsinnos sen sijaan ilmestyi 1841.¹²² Kalevala onnistui saamaan julkisuutta Euroopassa, sillä se sopi hyvin romantiikan aatemaailmaan, jossa eri kansojen mytologia oli muutenkin vilkkaan mielenkiinnon kohteena. Jakob Grimm luennoi Kalevalasta Berliinin tiedeakatemiassa, Anton Schiefener taas käänsi sen saksaksi ja kirjoitti tutkimuksen Sampo-myytistä. Sampo-myytin käsittelyä jatkoivat sittemmin Karl Simrock, Wilhelm Mannhardt ja Adalbert Kuhn.¹²³

Toimitukset sisälsivät pääasiassa suomenkielisiä tekstejä. Vieraskielistä aineistoa edustivat Porthanin kootut teokset ja *Eestirahwa ennemuistsed jutud*, johon oli koottu vironkielistä kansanrunoutta. Pippingin bibliografia oli laadittu suomeksi ja ruotsiksi, Vaseniuksen kirjaluetelo taas suomeksi ja ranskaksi. *Suomi* -kirjaan toivottiin alusta alkaen suomenkielisiä julkaisuja, mutta 1840-luvulla näitä ei saatu kuin muutama. Vähitellen usko suomen kieleen tieteen kielenä kasvoi, ja 1867 päätettiin, että *Suomesta* tulisi kokonaan suomenkielinen.¹²⁴ Jo ennen tätä linjausta tekstejä oli hylätty siksi, että ne olivat ruotsinkielisiä.¹²⁵ Kyse ei ollut kuitenkaan yksinomaan tylystä suhtautumisesta ruotsiin, vaan myös saksan- ja venäjänkieliset artikkelit vaadittiin suomennettavaksi.¹²⁶ *Suomi* oli suomalaisen yleisön lehti, jonka tuli kehittää suomen kieltä tieteen kieleksi. Käytännössä siis vieraskielinen julkaisutoiminta oli varsin pientä. Seura oli valmis uhraamaan kansainvälisen yleisön suomen kielen alttarille. Tässä se poikkesi Suomen Tiedeseurasta, joka halusi tekstinsä kansainväliseen levitykseen ja toivoi siksi käytettävän suuria sivistyskieliä.¹²⁷

Soraääniä suomen kielen viljelyä vastaan nousi harvoin. Kielitieteellisessä Osakunnassa virisi kuitenkin 1860-1870-lukujen taitteessa pyrkimyksiä kotimaisen tutkimuksen kansainväliseen levitykseen. Esitellessään unkarilaisen kielentutkijan Joseph Budenzin saksankielistä teosta syksyllä 1869 Oskar Blomstedt totesi:

Tämä teos vetää huomiota puoleensa jo siitä syystä, että se on saksaksi kirjoitettu, vaikka on unkarilaisen kielitutkijan tekemä. Tähän asti ovat näet, kuten tietty, unkarilaiset kieliniekat

¹²² SKS ptk. 2.3.1836 § 2. B1610 (Kotelo 1). SKS, Kia ; Sulkunen 2004, s. 62-65, 83. Kalevalan käännökset luetellaan teoksessa Anttonen 1999, s. 151-165.

¹²³ Hautala 1969, s. 41-44.

¹²⁴ Sulkunen 2004, s. 92.

¹²⁵ SKS ptk 4.2.1863 § 10. Suomi II:2, s. 301 ; 2.12.1863 § 14. Suomi II:3, s. 282. Hylätyt tekstit olivat molemmat M. J. Lindströmin, jonka teksteihin suhtauduttiin muutenkin seurassa varsin kriittisesti.

¹²⁶ SKS ptk. 6.10.1880 § 7. Suomi II:14, s. 440 ; 3.12.1884 § 6. Suomi II:18, s. 274.

¹²⁷ Huomo 2005, s. 65, 113.

itsepintaisesti ulos-antaneet teoksiansa vain omalla äitinkielellänsä. Nyt näyttävät hekin käsittäneen, että semmoinen umpinainen ala kuin yksinomaisesti maguarilainen yleisö ei ole tieteelle terveellinen, koska siltä näin puuttuu tarpeellinen määrä lukioita ja se ankaramman arvostelun mahdollisuus, joka sille on pidettävä välttämättömänä edistymisen ehtona [...] Me Suomalaiset kielitutkinnon harrastajat tervehdimme tietysti, niinkuin koko tieteellinen maailmakin, tätä ilmaumaa erinomaisella ilolla, koska näin toivotettava tilaisuus aukenee kielitutkinnolle meidän maassa päästä vuorovaikutukseen unkarilaisen tutkinnon kanssa. Mutta tämän vuorovaikutuksen saavuttamiseksi on tietysti meidän puoleltakin välttämätön ehto se, että ruvetaan enemmän, kuin näihin asti on tapahtunut, kielitieteellisiä teoksia yleisemmällä sivistys-kielellä kirjoittamaan, mieluisimmin saksaksi tai latinaksi.¹²⁸

Kiinnostavaa Blomstedtin esityksessä oli, että hän piti kansainvälistä julkaisemista tarpeellisenä myös tutkimuksen arvioinnin kannalta. Tiede ei voisi edistyä pelkästään kotimaisen lukijakunnan varassa.

Blomstedtin jäljillä jatkoi tohtori Otto Donner, joka vuonna 1871 ehdotti, että Osakunnan pöytäkirjat, esitelmät ja kirjoitukset painettaisiin erillisessä Kielitieteellisessä Arkistossa. Ideaan liittyi, että Arkiston kirjoituksista tehtäisiin tiivistelmät saksaksi ja ranskaksi ja voitaisiinpa jotkut etevät kirjoitukset kääntää kokonaankin.¹²⁹ Donner puolusteli osakunnan omaa julkaisua sillä, että Historiallisella Osakunnallakin oli oma *Historiallinen Arkistonsa*. Historiallisen Osakunnan puheenjohtaja Yrjö Koskinen ei kuitenkaan innostunut asiasta, vaan toivoi pikemminkin *Historiallisen Arkistonkin* yhdistämistä *Suomeen*. Kysymys kytkeytyi myös Snellmanin pyrkimyksiin liittää vastaperustetun Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisutoiminta *Suomi* -kirjaan.¹³⁰ Asia hautautui, mutta Donner palasi kysymykseen 1881 ehdottaen jälleen kielitieteellisen aikakauslehden perustamista, olihan tällaisia syntynyt moniin suurempiin sivistysmaihiin. Tällä kertaa Donner ei kuitenkaan tähdännyt lehteä kansainväliselle tiedeyhteisölle vaan arveli, että se voisi helpottaa yhteydenpitoa opettajiin ja sivistyneistöön.¹³¹ Asia ei kuitenkaan edennyt SKS:ssä. Sen sijaan Donnerin aloitteesta perustettiin vuonna 1883 Suomalais-ugrilainen Seura, joka käynnisti omat monikieliset julkaisusarjansa.¹³²

Avointa keskustelua kansainvälisistä pyrkimyksistä ja tekstien kielestä ei seurassa tämän jälkeen käyty tai ainakaan sitä ei kirjattu pöytäkirjoihin. Puheenjohtaja Yrjö Koskisen näkemys kävi kuitenkin selkeästi ilmi hänen ottaessaan kantaa seuran 50-vuotisjuhlien järjestelyihin:

Vaikka toivomista on, että useat seuran ulkomaisista kirjevaihto-jäsenistä ja kenties muutamat muutkin vieraat tiedemiehet tahtovat Seuran juhlaa läsnäolollansa kunnioittaa, ei sopine kuitenkaan

¹²⁸ SKS, Kielitieteellisen osakunnan ptk. 24.11.1869 § 5. Suomi II:8, s. 521-522.

¹²⁹ SKS Kielitieteellisen osakunnan ptk 15.4.1871 § 4. Suomi II:10, s. 301.

¹³⁰ SKS ptk. 3.5.1871 § 5. Suomi II:12, s. 8.

¹³¹ SKS ptk. 8.1.1881 § 17. Suomi II:14, s. 460-461.

¹³² Ravila 1933, s. 4-6, 59-60.

järjestää juhlan ohjelmaa yksinomaan heitä varten, koska kansainvälisen tieteen harjoitus ei muutoinkaan ole ollut tämän Seuran varsinaisena tarkoituksena.¹³³

Juhlat sekä niihin liittyvät seminaarit olivat tämän politiikan mukaisesti suomenkieliset. Ulkomaalaisille vieraille annettiin kuitenkin kohteliaasti mahdollisuus esittää kommentteja esitelmistä omalla äidinkielellään. Jonkinlainen hyvitys suomen kieltä taitamattomalle kansallisista tieteistämme kiinnostuneelle yleisölle oli 1881 ilmestynyt ranskankielinen lyhennelmä seuran 50-vuotishistoriikista. Historiikki ilmestyi seuran juhlien jälkimainingeissa ja sisälsi myös joitakin juhlissa pidettyjen esitelmien käännöksiä.¹³⁴

Vuosisadan loppua kohden tultaessa kiinnostus julkaisujen kansainvälistä lukijakuntaa kohtaan alkoi kasvaa. Vuoden 1886 vuosikertomuksessa käsiteltiin aktiivista kansanrunouden keruu- ja julkaisutoimintaa. Kansanrunoutta haluttiin välittää myös maailmalle ja siksi ehdotettiin ranskan- tai saksankielisen luettelon julkaisemista kerätyistä aineistoista.¹³⁵ Suuntaus jatkui kansatieteellisessä tutkimuksessa. Kun Theodor Schwindtin *Suomalaisia koristekuoseja* ilmestyi 1894-1895, todettiin vuosikertomuksessa :

ja koska toivotaan, että se Europan sivistysmaissa huomiota saavuttaa, on Suomen kielen rinnalla käytetty Saksan kieltä.¹³⁶

Todennäköisesti suunnanmuutos liittyi uuteen puheenjohtajaan Arvid Genetziin, joka suomalais-ugrialaisten kielten tutkijana varmastikin tunsi kansainvälisen tiedeyhteisön merkityksen paremmin kuin kotimaisen historian parissa elämäntyönsä tehnyt Yrjö Koskinen.¹³⁷ Toisaalta myös suomen kieli oli vuosisadan lopulla vakiinnuttanut asemansa siinä määrin, ettei ollut enää tarpeen pakonomaisesti pitäytyä suomenkieliseen julkaisutoimintaan.

SKS:n tarjoamat julkaisumahdollisuudet eivät kuitenkaan riittäneet kansainvälistyville kansallisille tieteille. Vertaileva tutkimus edellytti laajamittaista ulkomaisen aineiston käyttöä. Suomalaisten kehittämä kansanrunoutentutkimuksen menetelmä oli herättänyt kiinnostusta myös ulkomailla, joten sitä kannatti esitellä sellaisilla forumeilla, jotka tavoittivat ulkomaiset lukijat. Niinpä E. N. Setälän ja Kaarle Krohnin aloitteesta käynnistettiin vuonna 1901 uusi kansainvälinen lehti *Finnisch-ugrische Forschungen: Zeitschrift für Sprach- und Volkskunde*, johon pyrittiin kokoamaan suomalais-ugrilaisen kieli- ja kansatieteen aloihin kuuluvia artikkeleja ja kirja-arvosteluja. Tekstien toivottiin olevan mieluiten saksankielisiä, mutta myös muut orientalistikongresseissa käytetyt kielet hyväksyttiin. Artikkelien edellytettiin perustuvan ajanmukaisiin tieteellisiin menetelmiin. Toimituskuntaan kuului neljä suomalaista, yksi saksalainen ja yksi unkarilainen

¹³³ SKS ptk. 7.4.1880 § 5. Suomi II:14, s. 384-385.

¹³⁴ SKS ptk. 6.10.1880 § 5. Suomi II:14, s. 410 ; 19.10.1881 § 5 ; 7.6.1882 § 8. Suomi II:16, s. 418, 477 ; Sulkunen 2004, s. 188-190.

¹³⁵ SKS ptk. 16.3.1886, vuosikertomus. Suomi II:19, s. 284.

¹³⁶ SKS ptk. 15.3.1894, vuosikertomus. Suomi III:9, s. 119.

¹³⁷ Krohn 1931, s. 54-55.

tutkija. Suomalais-ugrilainen Seura rahoitti lehteä, jota kuitenkin julkaistiin toimituskunnan sekä leipzigiläisen Harrassowitz -kustantamon nimissä. Toimituskunta ja erityisesti E. N. Setälä vastasivat lehden sisällöstä.¹³⁸ Kaarle Krohn, jonka asema *Finnisch-ugrische Forschungenissa* jäi vähäisemmäksi, suuntasi aktiviteettiaan myös muualle ja perusti pääasiassa pohjoismaisista ja saksalaisista tutkijoista koostuvan Folklore Fellows -nimisen seuran, joka ryhtyi Suomalaisen Tiedekatemian tuella vuonna 1910 julkaisemaan *Folklore Fellows Communications* -nimistä kansainvälistä lehteä. Seuran toiminta päättyi ensimmäisen maailmansodan melskeissä, mutta lehti jatkoi ilmestymistään sodan jälkeenkin.¹³⁹

3.3 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuvaihto

3.3.1 Vaihtotoiminnan käynnistyminen

Koska SKS oli ensimmäinen julkaisutoimintaa harjoittava tieteellinen seura Suomessa, sillä ei ollut kotimaisia esikuvia vaihtotoiminnan käynnistämiseen. Näitä ei kuitenkaan tarvittu, sillä aloitteet tehtiin ulkomailta jo pian seuran perustamisen jälkeen. Ensimmäisen vaihtotarjouksen teki tanskalainen seura Kongelige Nordiske Oldskrift Selskab, joka lahjoitti 18 kirjaa vuonna 1833. SKS ei tuolloin ollut vielä julkaissut mitään, joten se saattoi vain kiittää kauniisti lahjasta. Lisäksi se kutsui Oldskrift Selskabin sihteerin K. K. Rafnin kirjeenvaihtajajäsenekseen. Tanskalaiset jatkoivat julkaisujen lähettämistä, vaikka saivatkin vastalahjan vasta kuuden vuoden päästä ensilähetyksestään.¹⁴⁰

Julkaisuvaihdon käytännöt ja käsitteet olivat selvästikin vielä 1830-luvulla SKS:ssä tuntemattomia. Ainakin Oldskrift Selskabin lähetyksiä pidettiin pitkään lahjoina.¹⁴¹ Seuraava vaihtoaloite tuli vuonna 1840 Virosta, Gelehrte Estnische Gesellschaftilta, joka ilmaisi toiveensa päästä lähempään tieteelliseen yhteyteen - *in eine nähere wissenschaftliche Verbindung mit ihr zu treten*. SKS käytti saman ilmaisun ruotsinnosta pöytäkirjassaan:

Och alldenstund de både litterära Sällskapen hafva beslätade språks och Litteraturs befördran till ändamål och deras bemödanden derföre måste ömsesidigt understödja hvarandra; alltså ansåg Finska Litteratur-Sällskapet den af det Lärda Ehstniska Sällskapet gjorda uppmaningen att **träda i närmare litterär gemenskap** med glädje böra behjertas,[...] ¹⁴²

¹³⁸ Setälä & Krohn 1901, s. 6-14 ; Saarinen 2001, s. 12-15.

¹³⁹ Honko 1995, s. 1 ; Krohn [1910-1911?], s. 1-3 ; Hautala 1969, s. 118.

¹⁴⁰ SKS ptk. 9.10.1833 § 3 ; 13.11.1833 § 2. B1609 (Kotelo 1) ; 6.2.1839 § 2. B1610 (Kotelo 1) ; 9.10.1833 SKS Kongelige Nordiske Oldskrift Selskabetille. SKS kirjeet. Mf 1984:1. SKS, Kia. Oldskrift Selskab oli perustettu vuonna 1825 ja SKS:n tavoin sen tutkimusaloihin kuului kirjallisuus- ja muinaishistoria ja siten se oli varsin luonteva vaihtokumppani. Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab. Wikipedia, den frie encyklopædi.

¹⁴¹ SKS ptk. 16.3.1839 § 4-5. B1611 (Kotelo 1). SKS, Kia.

¹⁴² 11.6.1840 Gelehrte Ehstnische Gesellschaft SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:1 ; SKS ptk. 6.5.1840 § 3. B1611 (Kotelo 1). SKS, Kia.

Termi *vaihto* (*byte*) esiintyy ensimmäisen kerran vuosikertomuksessa 1841, mutta 1845 kertomuksessa palattiin jälleen laaja-alaisempaan ilmaisuun *Literära Communication*.¹⁴³ Vähitellen kuitenkin alettiin julkaisujen lähettäminen ja vastalahjojen saaminen käsittää pysyväksi käytännöksi ja vuonna 1847 seurassa tehtiin periaatepäätös siitä, että sen julkaisut lähetettäisiin säännöllisesti niille kumppaneille, jotka olivat lähettäneet julkaisujaan SKS:lle.¹⁴⁴ Vuonna 1854 päätettiin karhuta Viron ja Liivinmaan seuroilta niiden sarjoista puuttuvia kirjoja, mikä myös osaltaan kuvaa sitä, että julkaisujen toimittamiselta odotettiin säännönmukaisuutta.¹⁴⁵

Termi *vaihto* (tai *julkaisuvaihto*, *toimitusten vaihto*, *kirjojen vaihto*) vakiintui käyttöön vasta 1860-1870-luvuilla.¹⁴⁶ Mielenkiintoista on havaita, että tällöinkin käytettiin sekaisin termejä kirjavaihto ja kirjeenvaihto. 1858 hyväksytyissä säännöissä kirjeenvaihtajajäsenistä käytetään nimitystä *kirjanvaihtojäsenet* ja sama termi säilyy vielä seuraaviinkin 1892 julkaistuihin sääntöihin, joskin nykyaikaistetusti v:llä kirjoitettuna.¹⁴⁷ Sen sijaan ilmoitettiin vuosikertomuksessa 1873 ryhdytyn *kirjeenvaihtoon* Eesti Kirjameeste Seltsin kanssa, vaikka kyseessä oli selkeä julkaisuvaihtosuhde.¹⁴⁸ Käsitteiden sekavuus selittyy osin sillä, että termi *kirje* oli tuohon aikaan suomen kielessä melko uusi. Sen otti käyttöön SKS:n omaperäinen aktiivijäsen, Volmari Kilpinen 1844, kun taas sana *kirja* oli aiemmin käytetty myös viittamaan kirjeisiin.¹⁴⁹ Erikoista on kuitenkin, että SKS, jossa suomen kieltä pyrittiin kehittämään, ei ottanut käyttöönsä termiä kirjeenvaihtajajäsen vielä 1890-luvun säännöissäkään.

SKS:n aineisto tukee hyvin Gwinnin käsitystä siitä, että julkaisuvaihdon käsite oli vielä 1800-luvun alkupuolella vakiintumaton. Gwinnin mukaan amerikkalaisten ja eurooppalaisten seurojen välisessä kirjeenvaihdossa lähetetyistä kirjoista puhuttiin yleensä lahjoina, vaikka niille odotettiin vastalahjoja. Osittain kyse oli oppineiden keskinäisestä kohteliaisuudesta, jonkinlaisesta diplomatian kielestä. Käsitettä *vaihto* *exchange* käytettiin American Philosophical Societyssä ensimmäisen kerran vuonna 1795, mutta vielä tämänkin jälkeen vaihdosta puhuttiin usein lahjoina tai kirjeenvaihtona tai vastavuoroisuutena *correspondence*.¹⁵⁰

¹⁴³ SKS ptk. 16.3.1842, vsk. ; 16.3.1845, vsk. B1612 (Kotelo 1). SKS, Kia.

¹⁴⁴ SKS ptk. 6.10.1847 § 6. B1613 (Kotelo 2). SKS, Kia.

¹⁴⁵ SKS ptk. 6.12.1854 § 3. B1614 (Kotelo 2). SKS, Kia.

¹⁴⁶ SKS ptk. 4.12.1867 § 11. Suomi II:8, s. 444-445 ; 13.1.1869 § 4. Suomi II:9, s. 431 ; 4.1.1871 § 5. Suomi II:11, s. 313-314 ; 5.4.1871 § 10. Suomi II:12, s. 4.

¹⁴⁷ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1858. 1858, s. 5 ; Ehdotetut uudet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Säännöt. 1893. B 1633. SKS, Kia.

¹⁴⁸ SKS ptk 16.3.1873, vsk. Suomi II:12, s. 163.

¹⁴⁹ Häkkinen 2004, s. 434-436.

¹⁵⁰ Gwinn 1996, s. 53, 72.

3.3.2 Julkaisuvaihdon kehitys ja käytännöt

Taulukko 1 osoittaa, että vaihtosuhteita syntyi 1840-luvulta alkaen tasaisen verkkaiseen tahtiin, noin neljästä viiteen vaihtoa vuosikymmenessä lukuun ottamatta 1860-lukua, jolloin uusia kumppaneita tuli vain kaksi.

Tavallista vilkkaampia jaksoja olivat 1870-luku ja ensimmäistä maailmansotaa edeltävät vuodet.

Alkoi	Päättyi	Vaihtokumppani
1833		Kongelige Nordiske Oldskrift Selskabet, Kööpenhamina
1840		Gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat
1841		Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands, Riika
1843		Estländische Literärische Gesellschaft zu Reval
1847	1859	Svenska Fornskrift-Sällskapet
1852		Tarton yliopisto (Tarton yliopiston kirjasto)
1853		Uppsala universitet (universitetsbibliotek)
1858		Smithsonian institution, Washington
1859	1893	Kongl. Svenska Statistiska Centralbyrån, Tukholma
1862		Kristianian yliopisto
1868	1878	Kisfaludy-seura
1870	1887	Königliche Öffentliche Bibliothek, Dresden
1871		Magyar Tudományok Akademia, Budapest
1872	1893	Eesti Kirjameeste Selts, Tartto
1872		Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben
1874		Kungliga Biblioteket, Tukholma
1878		Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg
1878	1890	Selskab for Folkeoplysningens Fremme, Kristiania
1884	1902	Société de Géographie, Paris
1884		Verein für Thüringische Geschichte und Alterthumskunde, Jena
1886	189?	American Philosophical Society, Philadelphia
1888		Uppsala landsmålsförening
1892	1901	Société d'éthnographie, Paris
1892		Eesti Üliõpilaste Selts, Tartto
1894		Bureau of American Ethnology, Smithsonian Institution, Washington
1896		Общество археологии, истории и этнографии при Императорском "Казанском" университете
1897		Historisch-philosophischer Verein, Heidelberg
1902		S. Peterburgskij Universitet
1904		Reale Accademia dei Lincei, Roma
1905		New York Public Library
1908		Eesti Kirjanduse Selts
1908		Monde Oriental : archives pour l'histoire et l'éthnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie
1909		Sevčenko -seura - Lemberg'in tiedeseura, Lvov
1910		Königliche Bayerische Akademie der Wissenschaften, München
1912		Noor-Eesti, Tartto
1913		Rumâncovskij muzej, Moskva
1913		Lundin yliopiston kansanrunousseminaari
1914		Общество изучения Олонецкой губернии

Taulukko 1: SKS:n vaihtokumppanit 1831-1914.¹⁵¹

¹⁵¹ Taulukon tiedot perustuvat SKS:n pöytäkirjojen ja kirjeiden tiedoista koottuun tietokantaan. Alkamisvuodeksi on merkitty se vuosi, jolloin vaihtosuhteen perustaminen mainitaan pöytäkirjoissa tai vaihtoehdotus on saatu tai lähetetty. Mikäli vaihtoehdotus ei ole säilynyt eikä siitä ole mainintaa pöytäkirjoissa, alkamisvuosi on ensimmäisen lähetyksen

Vaihtotoiminnan aktivoitumista vuosisadan vaihteessa selittää osaltaan se, että kansainvälinen julkaisuvaihto organisoitui vuonna 1886, jolloin solmittiin Brysselin sopimukset. Varsinaisesti sopimusten tarkoitus oli säädellä valtioiden välistä virallisjulkaisujen vaihtoa. Koska ne edellyttivät, että sopimuksen allekirjoittaneiden valtioiden oli perustettava kansalliset vaihtokeskukset koordinoimaan toimintaa, ne edistivät myös tieteellisten ja kaunokirjallisten teosten vaihtotoimintaa. Vaihtokeskukset saattoivat tarjota tieteellisille laitoksille ilmaisen postituksen ja asiantuntijatukea, mutta päätösvalta vaihtosuhteiden perustamisesta jäi tieteellisille seuroille ja laitoksille. Vaihtokeskuksia perustettiin ennen ensimmäistä maailmansotaa Ranskaan, Portugaliin, Sveitsiin, Venäjälle, Belgiaan, Iso-Britanniaan, Brasiliaan, Serbiaan, Espanjaan, Yhdysvaltoihin ja Paraguayhin. Suomessa vaihtokeskukseksi muodostui vuonna 1899 perustettu Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan alainen Tieteellisten Seurain kirjasto.¹⁵² Vaihtoa edistivät myös vuosisadan vaihteessa toimitetut hakemistot, joihin tieteellisiltä seuroilta pyydettiin tietoja näiden toiminnasta, myös julkaisuista ja vaihtotoiveista. SKS:ltä tietoja pyysivät *Minerva: Handbuch der Gelehrten Welt*, *Deutsche Geschichtsblätter* ja Carnegie Institutionin *Handbook to Learned Societies*.¹⁵³ Hakemistojen kautta uusia vaihtosuhteita tavoittelevat seurat saattoivat löytää sopivia kumppaneita.

Kaikkiaan vaihtosuhteita perustettiin ajanjaksolla 38, mutta yhdeksän näistä päättyi lyhyen ajan sisällä. Eesti Kirjameeste Seltsin tapauksessa syynä on seuran toiminnan lakkaaminen, mutta muiden päättymisten aiheuttajia ei tiedetä, koska niihin liittyviä kirjeitä tai pöytäkirjamainintoja ei ole.

SKS julkaisi runsaasti ja siksi se lähetti yleensä vain valikoituja teoksia vaihtokumppaneille. Kansanrunoutta annettiin usein. Muista monografioista ulkomaille toimitettiin mieluiten bibliografioita ja sanakirjoja sekä harvoja vieraskielisiä julkaisuja. *Suomi* -kirja oli suomenkielisyystään huolimatta yleisin vaihtojulkaisu.¹⁵⁴

Vaihtotoiminnan hoitaminen, joka käsitti julkaisujen lähettämisen, vastaanottamisen sekä karhu- ja kiitoskirjeiden laadinnan, määrättiin kirjastonhoitajan tehtäväksi ja hänellä oli myös päätäntävaltaa sopivien lähetettävien tai pyydettyjen julkaisujen valitsemisessa. Myös sihteeri osallistui vaihtolähetystyöihin.¹⁵⁵

vuosi. Olen pyrkinyt käyttämään seuroista niiden alkuperäisiä nimiä, mikäli olen onnistunut jäljittämään ne. Muussa tapauksessa olen käyttänyt sitä suomenkielistä nimeä, joka esiintyy seuran pöytäkirjoissa. Vaihtosuhteiksi ei ole luettu kertavaihtoja tai seuran kongresseihin ja näyttelyihin lähetettäviä kirjoja. Venäläisten nimien translitteroinnissa olen noudattanut ISO 9-standardia.

¹⁵² Lilja 2006, s. 55-57.

¹⁵³ 25.5.1898 Karl J. Trübner Verlagsbuchhandlung SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:16, s. 15 ; 14.7.1903 Deutsche Geschichtsblätter SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 2003:14, s. 505 ; 20.7.1903 Library of Congress, Carnegie Institution, Handbook to Learned Societies SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 2003:14, s. 73-74. SKS, Kia.

¹⁵⁴ Ks. esim. SKS ptk. 1.5.1878 § 4. Suomi II:13, s. 379-380 ; 8.9.1886 § 3. Suomi II:20, s. 362-363 ; 3.2.1897 § 4 . Suomi III:14, s. 103-104 ; 1.10.1902 § 11. Suomi IV:1, s. 57-58 ; 2.11.1904 § 6. Suomi IV:3, s. 20 ; 4.10.1905 § 14. Suomi IV:4, s. 53 ; 6.2.1908 § 14. Suomi IV:6, s. 136 ; 7.4.1909 § 18. Suomi IV:8, s. 13-14 ; 2.3.1910 § 5. Suomi IV:8, s. 158.

¹⁵⁵ SKS ptk. 22.5.1878 § 11. Suomi II:13, s. 387 ; 5.11.1890 § 11. Suomi III:5, s. 402 ; 9.10.1895 § 3. Suomi III:13, s. 46 ; Kiitoskirjeitä päätettiin alkaa lähettää 1874, koska vaihtokumppanitkin sellaisia lähettivät. SKS ptk. 4.9.1872 § 4. Suomi II:12, s. 115.

Julkaisujen toimittaminen kumppanille ei ollut aina helppoa, ja usein jouduttiin turvautumaan eri välittäjiin, vaikka matka olisi ollut lyhytkin. Esimerkiksi Eesti Kirjameeste Seltsin lähetyksiä varten jouduttiin kyselemään tämän seuran esimieheltä J. Hurtilta soveliaasta asiamiestä, joka Pietarissa ottaisi vastaan täältä lähetettävät kirjat.¹⁵⁶ Smithsonian Institution neuvoi välittämään kirjat leipzigiläiselle agentilleen Felix Flügelille, New York Public Library puolestaan Yhdysvaltain Suomen konsulille. Unkarin Tiedeakatemia käytti välittäjänään leipzigiläistä Brockhausin kirjakauppaa.¹⁵⁷ Myös SKS käytti ainakin Waseniuksen ja Edlundin palveluksia pakettien toimittamisessa.¹⁵⁸ Seura nautti vapaakirjeoikeudesta vuosina 1843-1872, mutta tämän jälkeen postikuluja maksettiin vuosittain 114 markasta 1900 markkaan.¹⁵⁹

Vaihtotoiminta oli luonteeltaan melko persoonatonta ja muodollista. Vaihtaloitekirjeet samoin kuin niiden vastaukset olivat yleensä käsin kirjoitettuja ja kohteliaita, mutta sitten siirryttiin kaavamaisempaan viestintään, usein painettuihin saate-, kiitos- ja karhukirjeisiin. Viestinnässä käytettiin useimmiten ranskaa tai saksaa, mutta joskus myös harvinaisempia kieliä.¹⁶⁰

Jonkin verran kumppanien kanssa syntyi muutakin yhteistyötä kuin julkaisujen toimittamista. Virolaiset seurat olivat erityisen läheisiä SKS:lle ja niiden kanssa syntyi mm. yhteisiä kansanrunouden keruuhankkeita ja bibliografista yhteistyötä. Seurat saattoivat myös auttaa suomalaisia tutkijoita näiden vieraillessa Virossa.¹⁶¹ Eesti Kirjameeste Selts kutsui SKS:n Tarton laulujuhliille.¹⁶² Toisinaan kaukaisemmatkin seurat lähestyivät erilaisilla tiedotteilla, joissa kerrottiin seuran toiminnassa tapahtuneista henkilövaihdoksista tai kutsuivat SKS:n omiin juhliinsa, vuosikokouksiin tai kongresseihin. SKS:llä, jonka varat olivat pääsääntöisesti kiinni julkaisu- ja keruuhankkeissa, ei luonnollisestikaan ollut mahdollisuuksia näihin osallistua, ellei sitten joku seuran jäsenistä sattunut olemaan samalla suunnalla matkoilla.¹⁶³ Koska matkustaminen ei ollut yleensä mahdollista, seurat huomioivat toistensa merkkipäivät onnittelusähkeillä.¹⁶⁴

¹⁵⁶ SKS ptk. 4.2.1874 § 2. Suomi II:12, s. 204-205.

¹⁵⁷ SKS ptk 4.10.1905 § 14. Suomi IV:4, s. 53-54 ; 10.6.1870 Smithsonian Institution SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:2 ; 12.1.1880 Magyar Tudományok Akademia SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:3. SKS, Kia.

¹⁵⁸ SKS verifikaatit 1868-1886. SKS, Kia.

¹⁵⁹ Krohn 1931, s. 16 ; SKS tilikirjat 1873/1874-1897. Postimaksut on eritelty tileissä vuosina 1874-1875 ja 1881-1897. Muina vuosina ne on niputettu samaan momenttiin esim. vakuutusten kanssa. Tämä summa sisälsi kuitenkin myös myytävien kirjojen lähetyskulut. SKS tilikirjat. Kotelot 52, 70, 71. SKS, Kia.

¹⁶⁰ Ks. esim. 17.1.1853 Ehstländische Literärische Gesellschaft SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:1 ; 5.4.1878 Germanisches Nationalmuseum SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:3.

¹⁶¹ SKS ptk. 5.9.1883 § 6. Suomi II:17, s. 237 ; 1.2.1905 § 8. Suomi IV:3, s. 114-115 ; 4.3.1908 § 19. Suomi IV:6, s. 179.

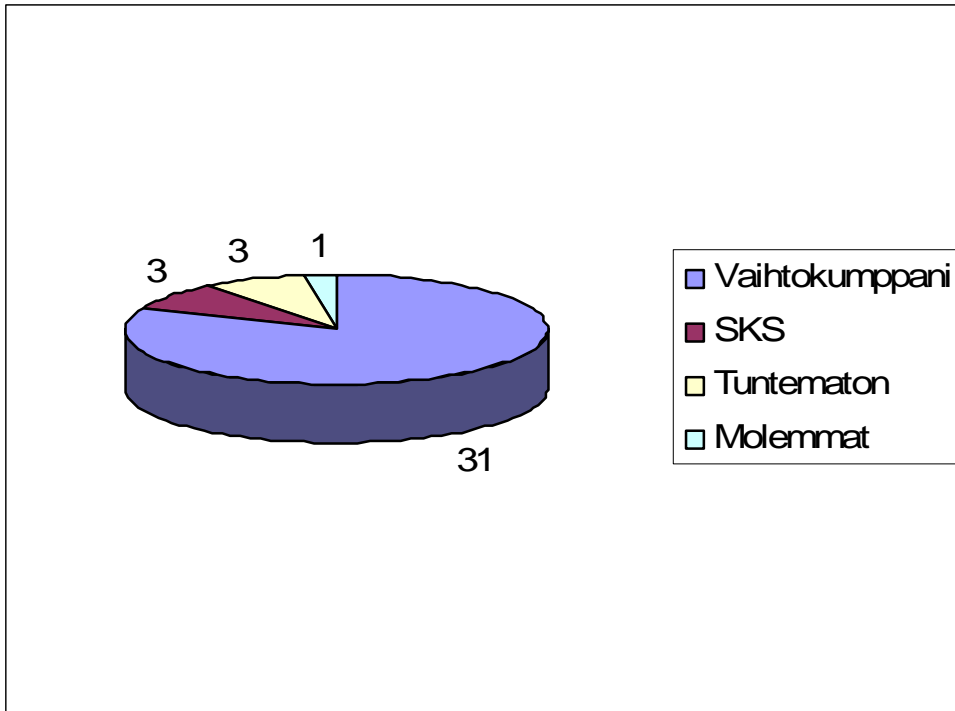
¹⁶² SKS ptk. 14.1.1891 § 9. Suomi III:5, s. 419.

¹⁶³ SKS ptk 7.12.1892 § 2: American Philosophical Society kutsui SKS:n 150-vuotisjuhlaansa. Suomi III:7, s. 62 ; 7.5.1902 § 4: Germanisches Nationalmuseum kutsui SKS:n 50-vuotisriemujuhlaansa. Suomi IV:1, s. 12 ; SKS kirjeet 14.5.1878 Smithsonian Institution SKS:lle. Mf 1984:3. SKS, Kia.

¹⁶⁴ SKS ptk. 30.6.-2.7. 1881: Gelehrte Estnische Gesellschaft, Estländische literärische Gesellschaft ja Eesti Kirjameeste Selts lähettivät onnentoivotuskirjeet seuran 50-vuotisjuhliin. Suomi II:15, s. 145, 153. Vastaavasti SKS muisti kumppaneitaan onnittelusähkeillä, ks. ptk 8.10.1884 § 6. Suomi II:18, s. 257 ; 1.2.1888 § 8. Suomi III:1, s. 355 ; 17.9.1902 § 2. Suomi IV:1, s. 37-39 ; 4.10.1911 § 2. Suomi IV:12, s. 43.

3.3.3 Aloitteet ja kumppanit

Vaihtoaloitteiden tarkastelu on mielenkiintoista, sillä juuri se kertoo, miten yhteyksiä luotiin ja mitkä tekijät vaikuttivat vaihtosuhteiden syntymiseen. (Ks. kuva 1).

Kuva 1. SKS:n vaihtojen jakautuminen aloitteentekijän mukaan¹⁶⁵

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ei itse ollut kovin aloitteellinen vaihtojen käynnistämässä. Se teki ennen ensimmäistä maailmansotaa vain kuusi aloitetta, joista neljä toteutui. Saatuaan ensimmäiset vaihtotarjoukset Tanskasta ja Virossa innostui seura itsekin lähettämään professori Linsénin ehdotuksesta *Kalevalan*, *Kultalan* ja *Kantelettaren* Kongliga Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademille Tukholmaan. Kohteliaassa saatekirjeessä ei ehdotettu vaihtoa, mutta vihjaistiin hienovaraisesti siihen, että akatemian julkaisuissa on monia Suomenkin historiaa käsitteleviä osia.¹⁶⁶ Parin vuoden kuluttua lähetettiin vielä *Suomen kansan sananlaskuja*.¹⁶⁷ Vastalahjaa Tukholmasta ei kuitenkaan saatu. Seuraava yritys oli seuran tanskalaisen kirjeenvaihtajajäsenen Kristian Molbechin ehdotuksesta tehty kirjalähetys Tanskan tiedeakatemiaan,¹⁶⁸ mutta sieltäkään ei saatu vastineita. SKS teki 1853 vielä kolmannen yrityksen ja lähetti Uppsalan yliopistoon *Suomi*

¹⁶⁵ Aloitteentekijäksi on tulkittu se taho, joka otti yhteyttä toiseen ja ehdotti vaihtoa. Useimmiten tehdyt aloitteet kirjattiin selkeästi pöytäkirjoihin. Osasta on säilynyt kirjeitä. Mikäli tietoa ei ole pöytäkirjoissa, on aloitteentekijäksi merkitty ensimmäisenä julkaisuja lähettänyt osapuoli, jos tämä on voitu selvästi osoittaa. Muussa tapauksessa aloitteentekijä on jäänyt tuntemattomaksi.

¹⁶⁶ SKS ptk. 3.11.1841 § 3. B1611 (Kotelo 1) ; 1.7.1842 SKS Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademille. SKS kirjeet. Mf 1984:1. SKS, Kia.

¹⁶⁷ SKS ptk 10.5.1843 § 3 ; 16.3.1844, vsk. B1612. (Kotelo 1). SKS, Kia.

¹⁶⁸ SKS ptk. 1.10.1851 § 5. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia.

-kirjan ilmestyneet osat vuonna 1853. Tämäkään aloite ei tuottanut nopeita tuloksia, sillä vasta yli kolmenkymmenen vuoden kuluttua alettiin Uppsalasta saada vaihtojulkaisuja.¹⁶⁹

On mahdollista, etteivät vakiintuneet ja arvostetut tiedeakatemit halunneet ryhtyä vaihtosuhteeseen hiljattain perustetun pienen seuran kanssa. Toisaalta kuitenkin Videnskabernes Selskab ryhtyi vaihtoon Suomen Tiedeseuran kanssa ja Vitterhetsakademi alkoi 1880-luvulla lähettää julkaisujaan Suomen Muinaismuistoyhdistykselle, joka oli vielä nuorempi ja vaatimattomampi seura. Todennäköisempää onkin, että SKS:n lähetykset vain tulkittiin lahjoiksi. Postipakettien katoaminen matkalla olisi myös Tanskan ja Uppsalan lähetyksissä ollut mahdollista, mutta Vitterhetsakademin lähetys toimitettiin henkilökohtaisesti Ruotsiin, akatemian sihteeri Hildebrandille.¹⁷⁰

Epäonnekkaiden aloitteiden jälkeen kului yli kymmenen vuotta ennen kuin SKS uskaltautui tekemään uusia ehdotuksia, eikä niihinkään olisi ryhdytty, jollei nuori kielitieteilijä Otto Donner olisi niitä itsepintaisesti ajanut. Donner ehdotti vaihtokumppaneiksi Unkarin tiedeakatemiasa ja unkarinkielistä kirjallisuutta edistävää Kisfaludy -seuraa. Muut jäsenet suhtautuivat ehdotukseen varauksellisesti, sillä arveltiin, että unkarilaiset julkaisisivat paljon enemmän ja vaihto jäisi epätasapainoiseksi. Kisfaludy -seuran tapaus ratkesi, kun sieltä saatiin vaihtoaloite 1869, mutta Unkarin tiedeakatemian vaihtoon Donner sai suostutella seuraa useaan otteeseen, kunnes se lopulta saatiin aikaan.¹⁷¹ Vaihtokumppanina Unkarin tiedeakatemiasa oli mitä sopivin, sillä se keräsi kansanrunoutta ja pyrki aktiivisesti kehittämään unkarinkielistä kirjallisuutta. Ajankohtakin oli otollinen, sillä juuri 1860-luvun lopulla poliittisten olojen vakiinnuttua tiedeakatemiasa laajensi aktiivisesti kansainvälisiä suhteitaan.¹⁷² Unkarin Tiedeakatemiasa tulikin uskollinen ja pitkäaikainen vaihtokumppani, jolta saatiin useita sarjoja. Kisfaludy -seuran toimitukset sen sijaan lakkasivat vuoden 1878 jälkeen.¹⁷³

Unkarin vaihtojen perustamisen jälkeen ei SKS osoittanut lähes neljäänkymmeneen vuoteen minkäänlaista aktiviteettia vaihtojen kehittämiseen. Vasta vuonna 1908 perustettiin SKS:n aloitteesta vaihtosuhde ruotsalaisen *Le Monde Oriental* -aikakauslehden kanssa.¹⁷⁴ SKS liittyi myös Helsingin yliopiston aloitteeseen luoda yliopiston ja tieteellisten seurojen kanssa yhteinen vaihtosuhde British Museumiin. British Museum ei kuitenkaan suostunut ehdotukseen.¹⁷⁵

Vaihtoaloitteiden vähyys heijastaa selvästi SKS:n kansainvälistä linjaa, joka ilmeni myös julkaisupolitiikassa. Seura piti kansallista työtä keskeisenä eikä halunnut uhrata suomen kielen kehittämistä

¹⁶⁹ SKS ptk. 7.12.1853 § 3. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia ; SKS ptk. 4.5.1887 § 3. Suomi III:1, s. 281.

¹⁷⁰ 1.7.1842 SKS Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademille. SKS kirjeet. Mf 1984:1. SKS, Kia ; Elfving 1938, s. 236.

¹⁷¹ SKS ptk 4.12.1867 § 11. Suomi II:8, s. 444-445 ; 14.10.1868 § 3. Suomi II:9, s. 419 ; 13.1.1869 § 4. Suomi II:9, s. 431 ; 3.5.1871 § 7. Suomi II:12, s. 9.

¹⁷² Hungarian Academy of Science : a Brief History.

¹⁷³ SKS:n kirjaston kartuntakirjat II-V. SKS, Kirjasto.

¹⁷⁴ SKS ptk. 3.12.1908 § 12. Suomi IV:7, s. 120.

¹⁷⁵ SKS ptk. 5.4.1911 § 5. Suomi IV:12, s. 5-6 ; 6.3.1912 § 4. Suomi IV:12, s. 114.

ulkomaisen yleisön hyväksi. Lisäksi tiedostettiin, että vaihtoon ja lahjoiksi menevät julkaisut vähentävät myyntituottoja.¹⁷⁶ Toisaalta samanlaista varovaista politiikkaa noudatti myös kielikysymyksessä kansainvälisempi Suomen Tiedeseura, joka ensimmäisten vuonna 1847 tehtyjen lähetysten jälkeen tyytyi odottelemaan ulkomaisten laitosten vaihtoaloitteita. Tiedeseuran historiikin kirjoittaneen Elfvingin mukaan varovaisuus ainakin osaksi johtui vaatimattomuudesta.¹⁷⁷

SKS kuitenkin hyväksyi kaikki sille tehdyt vaihtoaloitteet. Vaihtojulkaisujen relevanssia ei arvioitu ja vaihtokumppaneiksi otettiin seuroja, joiden toimintaa ei tunnettu juuri lainkaan. Esimerkiksi American Philosophical Societyn syksyllä 1886 ehdottama vaihtosuhte hyväksyttiin enempiä pohtimatta. Muutamaa vuotta myöhemmin, kun piti kirjoittaa vaihtokumppanille onnittelusähke 150-vuotisjuhliin, ryhdyttiin selvittämään tämän seuran taustoja ja silloin selvisi, ettei se ollutkaan filosofinen vaan yleistieteellinen seura, jolla onneksi sentään oli kielitieteellistäkin toimintaa.¹⁷⁸ SKS:n osalta ei ole viitteitä siihen, että arvovaltaisia akatemiaita tai kansallisia tieteellisiä seuroja olisi pidetty parempana vaihtokumppanina kuin pienten maiden vaatimattomia seuroja. Esimerkiksi Accademia dei Lincein vaihtotarjous merkittiin pöytäkirjaan tavanomaisena ilmoitusasiana ja Roomaan tyydyttiin lähettämään vain *Suomi* -kirja ja Vaseniuksen bibliografia.¹⁷⁹

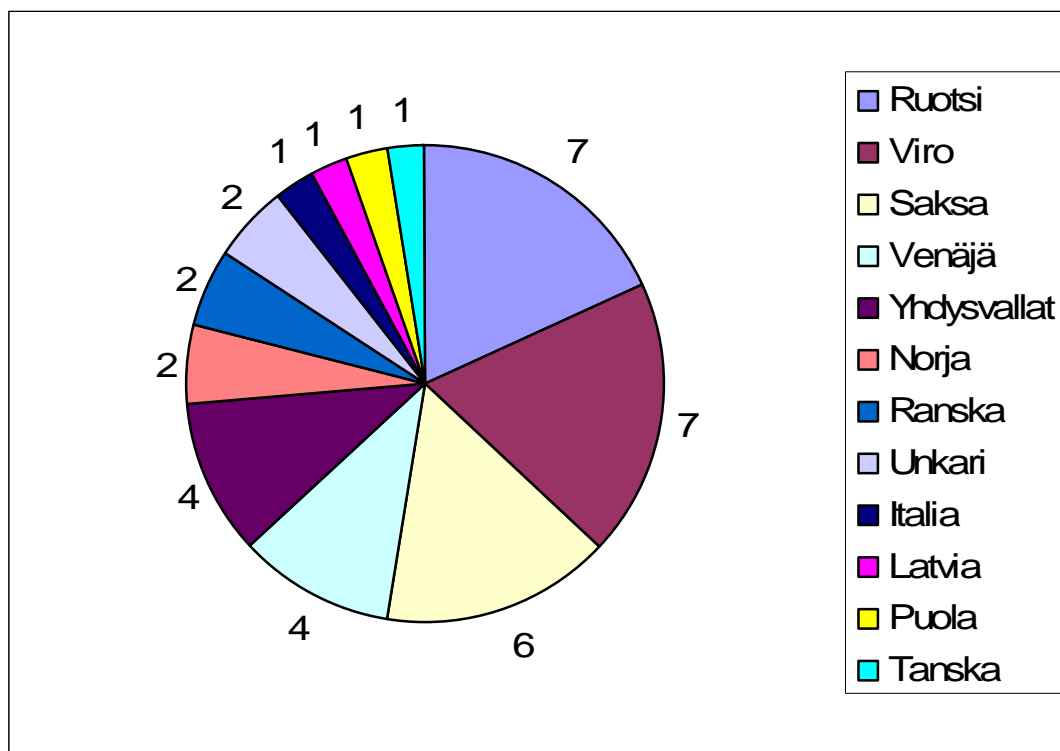
Kuvassa 2 tarkastellaan SKS:n vaihtokumppanien maantieteellistä jakautumaa. On syytä huomioida, että suurin osa tunnetuista aloitteista tuli ulkomailta. Ainoastaan Unkarin vaihtosuhteet ja kaksi Ruotsiin suuntautunutta vaihtoa tehtiin SKS:n ehdotuksesta. Mielenkiintoista onkin, että SKS:n kaltainen, enimmäkseen suomenkielistä kirjallisuutta julkaiseva seura sai osakseen 32 vaihtotarjousta eri puolilta maailmaa.

¹⁷⁶ SKS ptk. 16.3.1896, kirjavaraston tili. Suomi III:13, s. 145-147.

¹⁷⁷ Elfving 1938, s. 235-238. Elfving toimi itse pitkään Tiedeseuran sihteerinä, joten hänellä oli varmaankin omakohtaista tietoa seuran toiminnan perusteista.

¹⁷⁸ SKS ptk. 8.9.1886 § 3. Suomi II:20, s. 362-363 ; 12.1.1893 Arvi Grotenfelt Rothstenille. SKS kirjeet. Mf 1984:13. SKS, Kia.

¹⁷⁹ SKS ptk. 2.11.1904 § 6. Suomi IV:3, s. 80.

Kuva 2. SKS:n vaihtosuhteiden maantieteellinen jakautuminen¹⁸⁰

Virolaisten aloitteellisuus on ymmärrettävää, kykeniväthän ainakin sikäläiset kielentutkijat lukemaan suomea ja tavoitteet olivat muutenkin yhteneväiset. Ruotsin ja Suomen yhteinen historia lisäsi Suomea koskevan tiedon tarvetta ruotsalaisissa kirjastoissa ja oppilaitoksissa. Saksalla ja Suomella oli perinteisesti tiiviit keskinäiset kulttuurisuhteet ja lisäksi Kalevala oli herättänyt Saksassa suurta innostusta. Venäjä, jonka tieteelliset laitokset olivat varsin nuoria, oli jo 1700-luvulta alkaen pyrkinyt laajaan kansainväliseen yhteistyöhön. Samoin Yhdysvallat tavoitteli tiiviitä tiedesuhteita Eurooppaan. Keskeiseksi yhteyksien muodostajaksi tuli vuonna 1846 perustettu Smithsonian Institution, joka pyrki luomaan vaihtosuhteet mahdollisimman moniin eurooppalaisiin tieteellisiin laitoksiin, myös paikallisiin ja perifeerisiin seuroihin. Laitos julkaisi kahta sarjaa, joista vaatimattomampi *Annual reports* lähetettiin kaikille vaihtokumppaneille, kun taas kalliimpi *Contributions* vain arvovaltaisille, merkittäviä sarjoja julkaiseville tieteellisille seuroille.¹⁸¹ SKS ei päässyt *Contributionsin* jakelulistalle.

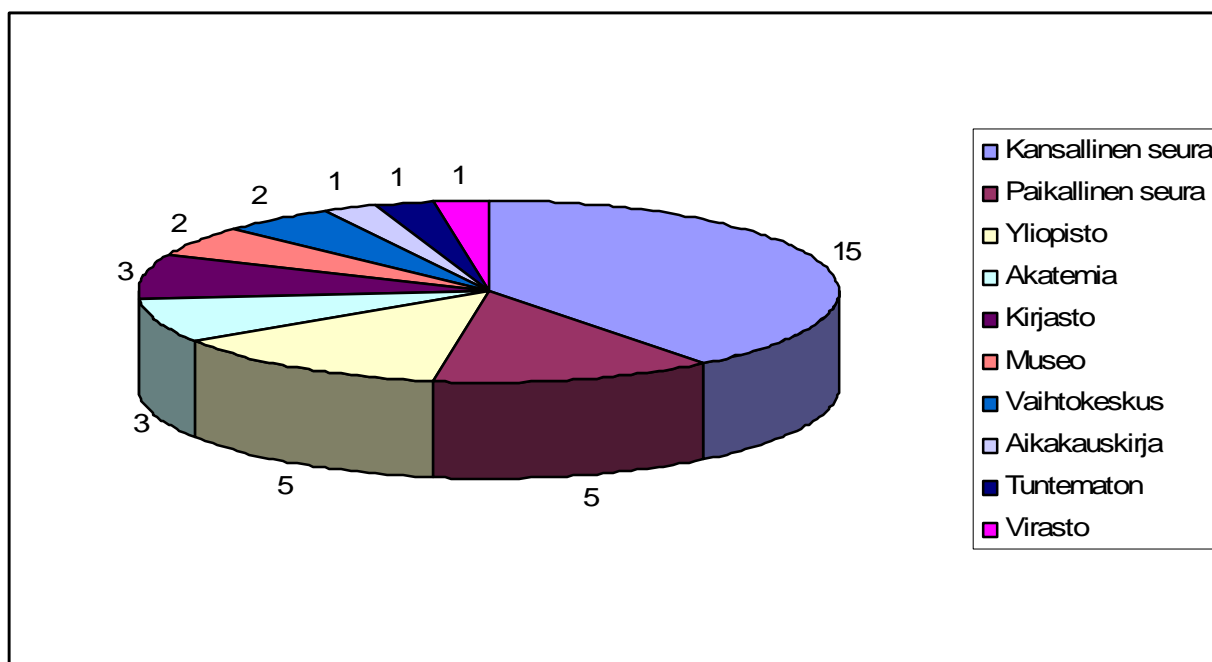
Ensimmäisen kahdenkymmenen vuoden ajan vaihtokumppanit tulivat Itämeren alueelta, mutta 1850-luvun lopusta alkaen maantieteellinen jakautuma laajeni. Suurin osa vaihtokumppaneista sijoittui silti edelleen Pohjois- ja Keski-Eurooppaan. Itäisestä Euroopasta edustettuna oli Venäjän lisäksi vain Puola ja suomalais-

¹⁸⁰ Valtioiden jaottelu vastaa ensimmäisen maailmansodan jälkeistä tilannetta, koska tarkoitukseni on jatkaa tutkimusta väitöskirjana vuoteen 1939. Ensimmäistä maailmansotaa edeltävän valtiojaon noudattaminen peittäisi myös alleen suomalaisia kiinnostaneet kieli- ja kulttuurialueet, kuten Baltian maat ja Unkarin.

¹⁸¹ McClellan 1985, s. 142-143, 155-158 ; Gwinn 1996, s. 210-212.

ugrilaisia kansoja edustava Unkari. Välimeren alueella suhteita syntyi ainoastaan Ranskaan ja Italiaan. Ranskan vaihdoista on kuitenkin huomattava, että molemmat lopahtivat 1900-luvun ensi vuosina.

Kuvassa 3 esitetään, millaisia instituutioita vaihtokumppanit edustivat. Vaihtokumppaneita voisi tyypitellä monella tapaa, joko tieteenalojen tai instituutioiden perusteella. Koska useimmat kumppanit olivat monitieteisiä, on luontevampaa tarkastella niitä instituutioina.

Kuva 3. SKS:n vaihtokumppanit jaoteltuna instituution mukaan.

Tieteen hierarkiassa huipulla olivat akatemit, joita SKS:n kumppaneihin mahtui kolme. Yliopistoja tai yliopistokirjastoja joukossa oli viisi. Tieteelliset seurat voi jaotella kansallisiin, joiden päämääränä oli koko kansakunnan tai valtion kielen ja historian tutkimus tai toisinaan myös kansainvälinen tutkimus sekä paikallisiin, joiden intressit keskittyivät tiettyyn alueeseen. Yleensä kansalliset seurat olivat suurempia ja arvovaltaisempia ja julkaisivat merkittävämpää tutkimusta kuin paikalliset seurat, joissa taas amatööreillä oli huomattavampi osuus.¹⁸² Kaiken kaikkiaan SKS:n vaihtokumppaneihin mahtui runsaasti tieteellisesti arvovaltaisia yhteisöjä, joskin on muistettava, että nämä edustivat vain pientä murto-osaa tuonaikaisista akatemoista, yliopistoista ja tiedeseuroista.

¹⁸² McClellan 1985, s. 1-40 jaottelee tutkimansa seurat virallisiin seuroihin ja virallisiin akatemioihin sekä yksityisiin seuroihin ja yksityisiin akatemioihin sekä lisäksi renessanssiajalta periytyviin virallisiin ja yksityisiin akatemioihin. Hän toteaa, että kansalliset seurat ja akatemit olivat hierarkian huipulla ja niiden jälkeen tulivat alueelliset akatemit ja seurat. Tieteellisiä seuroja muistuttivat kirjalliset, patrioottiset ja talousseurat sekä lääkäriseurat. McClellanin periaatteet eivät kuitenkaan sovi sellaisenaan tutkimani aineistoon, koska ne edustavat 1700-luvun tilannetta ja pitävät tieteenä vain luonnontieteitä. Siksi olen kehittänyt oman jaotteluni ; Amatööreistä, ks. Meadows 1998, s. 26-29.

Mitkä tekijät sitten vaikuttivat siihen, että ulkomainen yhteisö teki SKS:lle vaihtaloitteen? Pöytäkirjoissa ja kirjeissä on harvoin perusteluja. Yhteisön edustamien tieteenalojen ja pyrkimysten yhteneväisyys oli luonnollisesti tärkeä tekijä, kuten Eesti Kirjameeste Seltsin suomenkielisestä aloitekirjeestä ilmenee:

Asianomaisesti vahvistettu ”Virolaisen Kirjallisuuden Seura Tartossa”, jonka päätarkoituksena on toimittaa hyviä rahvaankirjoja ja kaikenlaisia oppikirjoja viron kielellä sekä paitsi sitä viljellä Viron kirjakieltä ja tutkia Viron kansan muinaisia aikoja ja nykyisiä oloja tervehti arvoisaa ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa” kunnioituksella niin kuin veljeänsä ja työkumppania Suomen kielten vainiolla, ja pyytää tätä nuoren Virolaisen Seuran kanssa vastedes vaihtamaan kaikkia kirjoja ja kirjoituksia, joita molemmat Seurat tulevat toimittamaan.¹⁸³

Saksan kansallismuseo ilmoitti pyrkivänsä vaihtoon kaikkien samoja pyrkimyksiä edustavien laitosten kanssa.¹⁸⁴ New York Public Library perusteli vaihtoehdotustaan kirjaston osastolla, johon suunniteltiin hankittavan kirjallisuutta Euroopan eri maista.¹⁸⁵

SKS:n vaihtokumppanien tarkastelu antaa myös viitteitä siihen, että nuoret seurat ja laitokset tekivät usein aloitteita. Ainakin kymmenen vaihtoehdotuksen tehnyttä yhteisöä oli alle kymmenvuotiaita. Sääntönä tätä ei kuitenkaan voi pitää, olihan aloitteentekijöiden joukossa yli sata vuotta vanhoja yliopistoja ja akatemioita, mm. vanhin edelleen toimiva akademia Accademia dei Lincei.¹⁸⁶

Vaihtaloitteeseen saattoivat vaikuttaa myös seurojen väliset kirjeenvaihtajajäsenet. Esimerkiksi SKS:n italialainen kirjeenvaihtaja Emilio Teza oli Accademia dei Lincein jäsen ja saattoi siten välittää Roomassa tietoa kiinnostavasta suomalaisesta seurasta.¹⁸⁷ Virolaisista kirjeenvaihtajajäsenistä lähes kaikki kuuluivat SKS:n vaihtoseuroihin. Katkenneet vaihtosuhteet viittaavat siihen, että vaihtoja saatettiin perustaa myös hetkellisen innostuksen vallitessa tai henkilökohtaisista syistä. Kun vaihto oli jatkunut joitakin vuosia, huomattiin ehkä, ettei kumppanilta saadakaan relevantteja julkaisuja ja annettiin asian hautautua. Vaihdot saattoivat katketa myös seurojen kirjastonhoitajien, sihteerien tai puheenjohtajien vaihtuessa.

3.4 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjeenvaihtajajäsenet

Käytäntö kutsua seuroihin ulkomaisia jäseniä periytyy jo ensimmäisiltä tieteellisiltä seuroilta. Royal Society ja Ranskan Tiedeakatemia rekrytoivat toimintansa alussa kirjeenvaihtajajäseniä eri maista ja muut seurat jatkoivat käytäntöä. Kirjeenvaihtajajäsenyys oli kunnianosoitus, mutta päätäntävaltaa seurojen asioihin ei

¹⁸³ 2.10.1872 Eesti Kirjameeste Selts SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1985:7. SKS, Kia.

¹⁸⁴ 5.4.1878 Germanisches Nationalmuseum SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:3. SKS, Kia.

¹⁸⁵ SKS ptk. 4.10.1905 § 14. Suomi IV:4, s. 53-54.

¹⁸⁶ Olen etsinyt tietoja vaihtokumppaneista lähinnä Internetistä. Monet laitoksista ovat jo lakanneet toimimasta eikä niiden perustamisvuotta näin ollen ole voinut selvittää.

¹⁸⁷ 7.10.1893 Emil Teza SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:13. SKS, Kia.

kirjeenvaihtajilla yleensä ollut. Ulkomaiset jäsenet auttoivat luomaan tiedeyhteisöjen verkostoa, jonka kautta välitettiin havaintoaineistoja, uutisia ja julkaisuja.¹⁸⁸

SKS nimitti ensimmäiset kolme kirjeenvaihtajajäsentä jo 1833.¹⁸⁹ Käytäntö vakiinnutettiin ja määriteltiin 1840 julkaistuissa säännöissä:

Ulkomaallinen, Seuran kokeita rakastawa kirjames pyydetäköön Tiedustusjäseneksi, ja lähetettäköön kutsumuskirja hänelle.¹⁹⁰

Jäsenvalinnan periaatteet määrättiin siis melko väljästi. Vuoden 1850 säännöissä kiristettiin kotimaisten jäsenten valintaa mm. sulkemalla jäsenyys naisilta ja opiskelijoilta, mutta ulkomaisten jäsenten asemaan ei puututtu, vaikka heidän joukossaan oli maasta poliittisista syistä karkotettu A. I. Arwidsson.¹⁹¹ 1858 säännöissä otettiin *Tiedustusjäsenen* sijaan käyttöön *Kirjanvaihtojäsenen* käsite ja määrättiin, että esitys uusista kirjeenvaihtajajäsenistä piti tehdä seuralle kirjallisesti ja asiasta päätettiin äänestämällä seuraavassa kokouksissa. Vaikka jäsenkriteereitä ei säännöissä tarkasti määriteltykään, kaksivaiheinen valintaprosessi mahdollisti epämääräisempien ehdokkaiden karsinnan. Samat periaatteet säilyivät seuraavissakin asetuksissa.¹⁹² Aloite jäseneksi kutsumiseen tehtiin aina seuran taholta, vaikka toisinaan jäseniksi nimitettiin henkilöitä, jotka jo aiemmin olivat itse ottaneet yhteyttä seuraan.¹⁹³

Taulukko 2 kuvaa kirjeenvaihtajien maantieteellistä jakautumaa eri ajanjaksoina. Kaikkiaan kirjeenvaihtajiksi nimitettiin ennen ensimmäistä maailmansotaa 97 henkilöä, joten tätä kautta saatiin huomattavasti useampia yhteyksiä ulkomaille kuin julkaisuvaihtosuhteilla.

¹⁸⁸ McClellan 1985, s. 19-22, 178-182.

¹⁸⁹ Sulkunen 2004, s. 184-185.

¹⁹⁰ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Asetukset 1840. 1844, s. 5.

¹⁹¹ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1850. 1850, s. 7.

¹⁹² Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1858. 1858, s. 5-6 ; Ehdotetut uudet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Säännöt. 1893, s. 3 ; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä asetukset 1894, s. 5.

¹⁹³ Tällaisia olivat mm. A. I. Arwidsson, joka oli tiedottanut seuralle Ruotsin arkistoissa olevista suomalaisista aineistoista ja Wilhelm Thomsen, joka oli kirjoittanut seuralle suomenkielisen kirjeen ennen jäseniksi nimittämistään. SKS ptk.13.11.1833 § 4-5. B1609 (Kotelo 1) SKS, Kia ; 2.4.1862 § 12. Suomi II:2, s. 251-252.

	1831-39	1840-49	1850-59	1860-69	1870-79	1880-89	1890-99	1900-09	1910-14	Yht.
Iso-Britannia	1	0	0	0	0	2	5	0	0	8
Italia	1	1	0	0	0	1	1	1	0	5
Itävalta	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2
Latvia	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Liettua	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Norja	0	0	2	1	0	0	1	1	0	5
Ranska	0	0	1	1	0	2	0	1	0	5
Ruotsi	4	0	1	1	0	1	0	0	0	7
Saksa	3	2	2	2	0	4	0	2	0	15
Tanska	3	1	0	0	2	0	0	3	0	9
Tsekkoslovakia	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Unkari	1	1	1	3	1	2	0	1	1	11
USA	0	0	0	0	0	2	0	1	0	3
Venäjä	1	2	1	0	0	4	1	0	0	9
Viro	0	9	2	0	0	1	1	1	1	15
Yht.	14	16	10	9	3	20	9	13	3	97

Taulukko 2. SKS:n kunnia- ja kirjeenvaihtajajäsenet 1831-1914.¹⁹⁴

Tarkasteltaessa kirjeenvaihtajaverkoston kehittymistä ajallisesti voidaan todeta, että ulkomaisia jäseniä rekrytoitiin runsaasti toiminnan alkuvaiheessa, jolloin kansainvälistä yhteistyötä pyrittiin aktiivisesti luomaan. 1860-1870-luvuilla seurasi hiljaisempi jakso. Osaltaan tämä saattoi johtua vaikeista ajoista: Suomea vaivasivat nälkävuodet ja Euroopassa sotivat Saksa ja Ranska. Toisaalta passiivisuuteen lienee vaikuttanut myös 1870-luvulla seurassa asemiaan vahvistanut Yrjö Koskinen, joka suhtautui varsin nihkeästi kansainväliseen yhteistyöhön. Suunta muuttui kuitenkin 1880-luvulla, sillä seuran 50-vuotisjuhlien yhteydessä nimitettiin 11 uutta kirjeenvaihtajajäsentä, joista kymmenen oli kansainvälisesti aktiivisen Otto Donnerin ehdottamia.¹⁹⁵ 1900-luvun alussa yhteyksiä luotiin edelleen vilkkaasti, mihin vaikutti erityisesti kansanrunoudentutkimuksen tarve luoda ulkomaisia yhteyksiä.

SKS:n kirjeenvaihtajayhteydet painoutuivat sukukansoihin Unkariin ja Viroon. Myös Saksa oli tärkeä alue, josta jäseniä rekrytoitiin melko tasaisesti koko jakson ajan. Ruotsalaisten alkuvaiheen kirjeenvaihtajien joukossa olivat myös suomalaissyntyiset A. I. Arwidsson ja F. M. Franzén. Arwidsson auttoi seuraa luomaan yhteyksiä ruotsalaisiin tutkijoihin ja Suomen ystäviin.¹⁹⁶ Venäläisten jäsenten nimittämisessä näkyvät poliittisten tilanteiden muutokset. Alkuvaiheen nimityksissä on kaksi kunniajäsentä, jotka valittiin lähinnä siksi, että seura legitimoisi asemaansa hallinnon silmissä. Seuran suhtautuminen venäläisiin viileni sensuuriasetuksen jälkeen,¹⁹⁷ mutta muutamia tiedemiehiä nimitettiin kuitenkin kirjeenvaihtajiksi ja heidän kanssaan syntyi aktiivistakin yhteistyötä. Sortovuosien alettua uusia venäläisiä jäseniä ei enää tullut. SKS:n

¹⁹⁴ Valtiojaottelussa noudatetaan ensimmäisen maailmansodan jälkeistä jakoa. Mukana ovat kaikki tuona ajanjaksona nimitetyt kirjeenvaihtajajäsenet. Jakson aikana kuolleita jäseniä ei ole poistettu luvuista. Taulukko perustuu Sulkusen luetteloon kirjeenvaihtajajäsenistä 1831-1892. Sulkunen 2004, s. 184-185 sekä SKS:n pöytäkirjoihin 1893-1914.

¹⁹⁵ SKS ptk. 16.3.1881 § 10. Suomi II:14, s. 502-503.

¹⁹⁶ SKS ptk. 8.10.1834 § 4-5. B1610 (Kotelo 1). SKS, Kia.

¹⁹⁷ Sulkunen 2004, s. 87, 115-116.

kirjeenvaihtajaverkosto ulottui maantieteellisesti laajemmalle kuin vaihtokumppanien verkosto.

Kirjeenvaihtajien joukossa oli mm. useita brittejä, joita vaihdon kautta ei tavoitettu lainkaan.

Tieteelliset ansiot eivät olleet ainoita perusteita kirjeenvaihtajajäseniä nimitettäessä. SKS:n valintoihin vaikutti alusta alkaen kiinnostus suomen kieleen sekä kyky lukea tai kirjoittaa sitä. Tähän joukkoon kuului luonnollisesti akateemisia kielen- ja kansanrunoudentutkijoita, mutta myös pastoreita ja kirjailijoita.¹⁹⁸

Kenelle tahansa Suomen asiasta innostuneelle henkilölle ei kuitenkaan kirjeenvaihtaja-asemaan liittyvää kunniaa suotu. Sosialisti, naisasianainen ja matkakirjailija Rosalind Travers, joka oli julkaissut rotuopillisesti painottuneen matkakertomuksen Suomesta, tarjoutui maanmiehensä W. F. Kirbyn kuoltua seuran englantilaiseksi kirjeenvaihtajaksi ja tiedusteli seuralta, oliko tätä tarkoitusta silmällä pitäen välttämätöntä osata suomea. Hänelle vastattiin melko viileästi:

I praktiken [...] denna hedersbetygelse har kommit sådana utländingar till del, hvilka genom vetenskapliga arbeten eller genom öfversättningar af den finska folkpoesins främsta alster (Kalevala, Kanteletar) direkt befrämjat Sällskapets vetenskaplig och kulturella syften: undersökningar af finska språket och andra därmed beslägtade språk, finsk, estnisk o s. v. folkpoesi och etnografi samt det finska (I tränga bemärkelsen) litteraturens och kulturens historie. Oftast är det icke möjligt utan kännedom af finska språket, men häraf följer ingalunda att Sällskapets alla korresponderande medlemmar skulle praktiskt kunna finska.¹⁹⁹

Travers ei saanut toivomaansa kutsua, mutta saattoi toteuttaa Suomi -harrastustaan toimiessaan Anglo-Finnish Society –nimisen ystävyysseuran sihteerinä.²⁰⁰ Sen sijaan kansanrunouden tutkijoita ja kerääjiä valittiin mielellään jäseniksi. Kalevalaa vieraille kielille kääntäneet muodostivat keskeisen ryhmän. Heitä olivat ranskalainen Léouzon Le Duc (1850), englantilainen W. F. Kirby (1889) virolainen M. J. Eisen (1892), italialainen P. E. Pavolini (1905), unkarilainen Béla Vikár (1905), tsekki Josef Holecek (1907), tanskalainen F. Ohrt (1907) ja norjalainen M. Sundt. (1908).²⁰¹

Osa kirjeenvaihtajajäsenistä toteutti perinteistä tehtävänsä tietojen toimittajana tai tieteelliseen yhteistyöhön osallistuen. Erityisen aktiivista yhteistyö oli virolaisten ja unkarilaisten kanssa. Tarton yliopiston professori Alexander Hueck ehdotti pian nimityksen saatuaan melko massiivista ohjelmaa, johon kuului paitsi tietojen myös vanhojen rahojen ja kallojen vaihtaminen, mutta jonka tiimoilta ei kuitenkaan suuria syntynyt.²⁰² Jakob

¹⁹⁸ SKS ptk. 5.10.1836 § 3 ; 4.10.1837 § 3-5. B1610 (Kotelo 1) ; 4.11.1863 § 8. Suomi II:3, s. 273-274 ; 1.6.1895 § 10. Suomi III:13, s. 30 ; 7.10.1896 § 4. Suomi III:14, s. 56-57 ; 3.10.1907 § 4. Suomi IV:6, s. 64-65 ; 8.11.1911 § 11. Suomi IV:12, s. 83-84.

¹⁹⁹ 24.3.1913 SKS R. Traversille. SKS kirjeet. Mf 2004:9 ; 16.1.1913 R. Travers SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 2003:18. SKS, Kia.

²⁰⁰ Traversin Suomi-kuvasta kirjoittaa Halmesvirta 1993, s. 148-158.

²⁰¹ SKS ptk. 7.3.1838 § 5. B1610 (Kotelo 1) ; 6.11.1859 § 2. B1614 (Kotelo 2). SKS, Kia ; 4.6.1891 § 4. Suomi III:6, s. 19 ; 1.2.1905 § 17. Suomi IV:3, s. 124-125 ; 8.5.1907 § 11 ; 3.10.1907 § 8. Suomi IV:6, s. 37, 73-74 ; 7.10.1908 § 15. Suomi IV:7, s. 67.

²⁰² SKS ptk. 5.5.1841 § 3. B 1612. SKS, Kia.

Hurtin kanssa sen sijaan menestyksellisesti kerättiin ja julkaistiin setukaisten runoja ja lopuksi talletettiin huomattava kokoelma virolaista kansanrunoutta SKS:n arkistoon.²⁰³ Yhteistyö ei aina sujunut kitkatta. Esimerkiksi unkarilainen Szinnyei, joka laati seuralle unkarin kielioppia, hermostui pahanpäiväisesti suomalaisen apulaiseensa Matti Kivekkääseen, ja asiaa jouduttiin selvittämään useassa kirjeessä.²⁰⁴ Toisinaan, joskin harvoin, kirjeenvaihtajajäsenet tulivat paikalle ja osallistuivat kokouksiin. Nämä Helsinkiin asti vaivautuneet olivat yleensä virolaisia.²⁰⁵

Kirjeenvaihtajajäsenillä oli myös muita funktioita. Useimmat heistä lahjoittivat seuroille omia kirjojaan tai omien taustayhteisöjensä lehtiä. Kyse oli kuitenkin aina lahjasta, ei vaihtosuhteesta. Näin ollen ei ollut mahdollista esimerkiksi karhuta lahjoitetusta julkaisusarjasta puuttuvia osia, mikä vaihdoissa oli rutiinia. Kirjeenvaihtajien lahjojen etuna oli se, että niiden joukossa saatiin myös monografioita ja kaupallistenkin julkaisijoiden kirjoja, kun taas vaihtojulkaisut koostuivat suurelta osin seurojen, yliopistojen ja muiden laitosten lehdistä.²⁰⁶ SKS lahjoitti vuodesta 1847 kaikki omat julkaisunsa kirjeenvaihtajilleen.²⁰⁷

Muutamit kirjeenvaihtajajäsenet lupasivat levittää tietoa suomalaisista julkaisuista oman maansa lehdistössä, mikä muodostuikin tärkeäksi tavaksi tehdä suomalaista tiedettä tunnetuksi. Esimerkiksi vuonna 1839 SKS:n kirjeenvaihtajaksi tullut saksalainen professori Possart pyysi itselleen seuran julkaisuja sekä tietoja suomalaisista kirjoista ilmoittaakseen niistä Jenan kirjallisessa lehdessä.²⁰⁸ Ranskalainen toimittaja Eugène Beauvois tiedotti suomalaisista kirjoista mm. *Revue critique* ja *Courrier du Nord* -lehdissä säännöllisesti 1860-luvulta vuoteen 1911.²⁰⁹

Kirjeenvaihtajat yrittivät toisinaan myös myydä seuran julkaisuja. Norjalainen Eilert Sund pyysi suomalaisia kirjoja norjansuomalaisille kaupattavaksi²¹⁰ ja virolainen Kreutzwald möi SKS:n julkaisuja kotimaassaan.²¹¹ 1890-luvulla Seura pyysi apua Lontoossa asualta kirjeenvaihtajajäseneltään kirjastonhoitaja E. D. Butlerilta sopivien välittäjien löytämiseksi. Butler lähetti muutamien kirjakauppiaiden yhteystietoja, muttei ollut kovin optimistinen myyntimahdollisuuksien suhteen.²¹² Butlerin suosittama kirjakauppias otti kohteliaasti

²⁰³ SKS ptk. 9.10.1901 § 4. Suomi III:20, s. 59 ; 2.6.1902 § 1, 5. Suomi IV:1, s. 27 ; 3.10.1906 § 5. Suomi IV:5, s. 81.

²⁰⁴ 21.1.1912, 1.11.1912 Szinnyei SKS:lle ; 17.7.1912, 7.11.1912 SKS Szinnyeille. SKS kirjeet. Mf 2004:9, s. 413-415, 419-420. SKS, Kia.

²⁰⁵ SKS ptk. 1.6.1894 § 2. Suomi III:12, s. 23 ; 2.6.1902 § 1, 5. Suomi IV:1, s. 27.

²⁰⁶ SKS kirjaston kartuntaluettelot I-V 1831-1914. SKS, Kirjasto.

²⁰⁷ SKS ptk. 6.12.1847 § 2. B1613 (Kotelo 2). SKS, Kia ; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1848. 1848, s. 6-7.

²⁰⁸ SKS ptk. 3.2.1841 § 2. B1612 (Kotelo 1). SKS, Kia.

²⁰⁹ SKS ptk. 7.9.1870 § 14. Suomi II:11, s. 296 ; 8.5.1889 § 2. Suomi III:3, s. 364-365 ; 6.2.1913 § 2. Suomi IV:13, s. 53 ; E. Beauvois SKS:lle 12.1.1911. SKS: kirjeet. Mf 2003:16, s. 374. Lopulta Beauvois pyysi seuraa lopettamaan kirjalahetykset, koska hän oli vanha, kärsi muistinmenetyksistä eikä enää jaksanut esitellä suomalaisia teoksia lehdissä.

²¹⁰ SKS ptk. 6.9.1865 § 3. Suomi II:5, s. 306.

²¹¹ SKS ptk. 3.9.1873 § 10. Suomi. II:12, s. 192.

²¹² 17.12.1896 SKS E. D. Butlerille ; 22.12.1896 E. D. Butler SKS:lle. SKS:n kirjeet. Mf 1984:14. SKS, Kia.

yhteyttä seuraan ja pyysi saada sen julkaisuluettelon.²¹³ Tilikirjoissa ei kuitenkaan ole merkintöjä tämän liikkeen myynnistä, joten ilmeisesti nämä ponnistelut eivät olleet tuloksellisia.

Vastaavasti kirjeenvaihtajajäsenet saattoivat turvautua suomalaisiin seuroihin halutessaan julkaisuutta omille töilleen tai edistääkseen niiden myyntiä Suomessa. Esimerkiksi A. I. Arwidsson pyysi seuraa auttamaan laajan lähdejulkaisuteoksensa *Handlingar till upplysning af Finlands häfder* levittämisessä. SKS lupasi auttaa, mutta kieltäytyi ottamasta asiasta taloudellista vastuuta.²¹⁴ F.R. Kreutzwald luovutti virolaisten satujen kokoelmansa Suomessa julkaistavaksi, koska poliittinen tilanne Virossa oli epävarma.²¹⁵

Lopuksi kirjeenvaihtajajäsenyys merkitsi myös henkilökohtaisia huomionosoituksia. Viralliseen protokollaan kuului ulkomaisten jäsenten muistaminen heidän merkkipäivinään.²¹⁶ Heidän kuolemansa huomioitiin lähettämällä adressi tai naapurimaiden jäsenten ollessa kyseessä toisinaan myös laskemalla seppele haudalle.²¹⁷

Vaikka suurin osa kirjeenvaihtajajäsenistä jäi melko passiiviseksi ja tyytyi vain aika ajoin lähettämään julkaisujaan lahjaksi, oli kirjeenvaihtajaverkoston merkitys kuitenkin SKS:n kansainvälisessä toiminnassa suuri. Erityisen merkittäväksi kirjeenvaihtajien toiminnan tekee se, että useimmat heistä osasivat suomea. Näin he saattoivat lukea seuran lähettämät julkaisut, hyödyntää niiden sisältöä omissa tutkimuksissaan ja levittää tietoa suomalaisesta tutkimuksesta kotimaassaan. On myös mielenkiintoista, että seura onnistui jatkuvasti löytämään tutkijoita, jotka olivat kiinnostuneita Suomesta ja halusivat opetella tätä hankalaa kieltä. Niinpä seuran sihteeriikin totesi iloisesti vuosikertomuksessa 1908:

Kirjeenvaihtajajäseniä on Seura tänä vuonna kutsunut useita, ilahuttava todistus siitä, että niitä, joita kielelme ja kansanrunoutemme tutkimus viehättää, siellä täällä ulkomailla tavataan.²¹⁸

3.5 Kongressit, näyttelyt ja muu kansainvälinen toiminta

Tutkijoiden kansainväliset kongressit yleistyivät vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seurallekin tuli kutsuja,²¹⁹ mutta vain harvoin kongresseihin päästiin osallistumaan.

²¹³ 21.12.1896 Th. Wohlleben SKS:lle. Julkaisujen myynti ja jakelu 1872-1974. Kotelo 18. SKS, Kia.

²¹⁴ SKS ptk. 2.1.1850. B1614 (Kotelo 2). SKS, Kia.

²¹⁵ SKS ptk. 18.1.1865 § 6. Suomi II:4, s. 328.

²¹⁶ SKS ptk. 6.2.1902 § 3. Suomi III:20, s. 126-127 ; 1.6.1907 § 6. Suomi IV:6, s. 50.

²¹⁷ SKS ptk. 3.12.1891 § 3. Suomi III:6, s. 53 ; 13.1.1892 § 3 ; 4.5.1892 § 3. Suomi III:7, s. 13-14 ; 6.2.1907 § 3. Suomi IV:5, s. 152 ; 3.5.1912 § 3. Suomi. IV:13, s. 12-13.

²¹⁸ SKS ptk. 16.3.1908, vsk. Suomi IV:6, s. 220.

²¹⁹ 31.7.1891 Royal Society of Literature SKS:lle: kutsu 9. orientalistikongressiin. SKS kirjeet. Mf 1984:12 ; XI Congrès Internationale des Americanistes SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:14 ; 1905 Congrès International d'Expansion Economique mondiale, Belgique ; Sept. 1905 III Congrès internationale de "l'art publique". SKS kirjeet. Mf 2003:14.

Toisinaan virkamatkoilla tai yksityisesti kongresseihin matkustavat jäsenet saivat edustaa seuraa kongresseissa samoin kuin erilaisissa juhlissakin.²²⁰ Seura pyrki saamaan julkisuutta toiminnalleen niissäkin kongresseissa, joihin se ei voinut lähettää osallistujia. Esimerkiksi Kaarle Krohn lähetti veljensä Ilmarin välityksellä Lontoossa pidettävään folkloristikongressiin seuran ranskankielisen historiikin, laatimansa kertomuksen kansanrunouskokoelmista sekä joitakin seuran julkaisuja. Kirjeenvaihtajajäsen John Abercrombyn kautta saatiinkin sitten tieto, että lahjoitus oli otettu innostuneesti vastaan.²²¹ Myös Chicagon maailmannäyttelyn yhteydessä pidettävään folkloristikongressiin seura lähetti julkaisujaan.²²²

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjesti itse kansallisia tieteitä käsittelevän kongressin 50-vuotisjuhliensa yhteyteen, mutta rajasi kielen ja aiheet tiukasti suomalaisiksi. Seura toivoi kuitenkin, että ne ulkomaiset tiedemiehet, jotka näistä aiheista olisivat kiinnostuneita, osallistuisivat juhliin. Kirjeenvaihtajajäsenistä paikalle tuli vain Suomessa opettajana toimiva venäläinen Mainoff. Virolaisista vaihtoseuroista kaksi oli lähettänyt paikalle edustajansa. Muut kumppanit hoitivat onnitelunsa kirjeitse tai sähköitse tai unohtivat koko juhlan.²²³

Maailmannäyttelyjä alettiin järjestää 1800-luvun puolivälissä. Niiden oli tarkoitus esitellä paitsi teollisuuden saavutuksia, myös taiteita, tieteitä, aatteita, elämäntapaa ja tyylivirtauksia.²²⁴ Erityistä menestystä seura nautti Pariisin maailmannäyttelyissä 1878, johon osallistuminen annettiin nuoren E. G. Palménin vastuulle. Seuran osastolle myönnettiin näyttelyssä kultamitali. Siellä esillä olleet kirjat lahjoitettiin myöhemmin Ranskan kansalliskirjastoon.²²⁵ Pariisin vuoden 1900 maailmannäyttelyyn seura päätti osallistua yhteistyössä muiden tieteellisten seurojen kanssa. Kirjastonhoitaja Grotenfelt valtuutettiin laatimaan kertomus seuran toimista sekä valikoimaan sopivia valokuvia Venäjän Karjalasta. Myös kirjoja lähetettiin: kansanrunoutta, tieteellistä kirjallisuutta ja bibliografioita. Tälläkin kertaa seuran julkaisut palkittiin, mutta varsinaisesti ulkomaisten toimittajien huomiota vetivät puoleensa Suomen arkkitehtuuri, taide sekä kansakunnan alisteinen asema.²²⁶

SKS järjesti myös tutkimusmatkoja, jotka kohdistuivat pääasiassa suomalaisten tai suomensukuisten kansojen asuinalueille. Ensimmäisen vaiheen tutkimusmatkat tehtiin kansanrunouden keruuta varten ja ne tähtäsivät Kalevalan aineiden täydentämiseen tai suomen kielen sanaston kartuttamiseen. Kaukaisimmat

Todennäköisesti kongressikutsuja on tullut enemmän, mutta kaikki eivät ole säilyneet. Kongressikutsut yleensä painettiin, joten niitä on saattanut mennä mainosten seassa roskiin.

²²⁰ SKS ptk. 4.3.1908 § 4. Suomi IV:6, s. 148 ; 7.5.1913 § 4. Suomi IV:14, s. 8-9.

²²¹ SKS ptk. 2.9.1891 § 7 ; 4.11.1891 § 2. Suomi III:6, s. 28, 29, 37.

²²² SKS ptk. 16.3.1893, vsk. Suomi III:7, s. 109.

²²³ SKS ptk. 30.6.1881 § 2, 4 ; 2.7.1881 § 7. Suomi II:15, s. 145, 153-155, 159-160.

²²⁴ Fredrikson 2001, s. 10.

²²⁵ SKS ptk. 13.9.1877 § 5. Suomi II:13, s. 325 ; 19.10.1878 § 5. Suomi II:13, s. 412 ; 17.3.1879, vsk. Suomi II:13, s. 453 ; Krohn 1931, s. 50 ; Sulkunen 2004, s. 187.

²²⁶ SKS ptk. 1.6.1898 § 6. Suomi III:17, s. 39 ; 2.11.1898 § 6. Suomi III:17, s. 64 ; 16.3.1901, vsk. Suomi III:19, s. 169-170 ; Luettelo Pariisiin lähetettävistä SKS:n toimituksista. Myynti ja jakelu 1872-1974. Kotelo 18, SKS, Kia ; Fredrikson 2001, s. 74-79.

kohteet olivat Inkerinmaalla, Tverissä ja Narvassa, mutta enimmäkseen liikuttiin kotimaassa tai rajaseudulla. 1860–70 -luvuilla kerättiin paitsi kielitieteellisiä, myös historiallis-maantieteellisiä aineksia. Uutena alueena tutkimuskohteeksi tuli Värmlannin seutu Ruotsissa, mutta painopiste oli edelleen kotimaassa ja Venäjän Karjalassa eikä paljon kauemmaksi liikuttu 1800-luvun lopulla suurissa keruissakaan.²²⁷

Talonpoikaisväestön keskuuteen tehdyt tutkimusmatkat toivat seuralle runsaita aineistoja ja auttoivat hahmottamaan uutta tutkimusmenetelmää, mutta tutkijakontaktien syntymisen kannalta merkityksellisempiä olivat seuran aktiivijäsenten omat opinto- ja tutkimusmatkat ulkomaille. Jo seuran kahdestatoista perustajajäsenestä ainakin M. J. Lindfors oli opiskellut Kööpenhaminassa. Myöhemmistäkin aktiivijäsenistä suuri osa teki opintomatkvoja ulkomaille, esimerkiksi Herman Kellgren Saksaan 1840-luvulla, Yrjö Koskinen Ranskaan ja Englantiin 1860-luvulla, Oskar Blomstedt Saksaan, Itävaltaan ja Unkariin 1860-luvulla, Otto Donner Saksaan, Ranskaan ja Englantiin 1860–70 -luvuilla, Arvid Genetz Venäjälle ja Unkariin. Matkat lähensivät suhteita kirjeenvaihtajajäseniin ja auttoivat myös löytämään uusia tuttavuuksia. Lisäksi saatiin teoreettisia ja metodologisia ideoita tutkimustyöhön ja myös julkaisutoimintaan, kuten Kellgrenin, Blomstedtin ja Donnerin tekemistä aloitteista on jo käynyt ilmi.

Seuralle tuli usein erilaisia tiedusteluja tai lahjoituspyyntöjä ulkomaisilta laitoksilta tai yksityishenkilöiltä. Esimerkiksi Ranskan-Saksan sodassa tuhoutuneelle Strassburgin kirjastolle lähetettiin kirjoja 1876 ja Torinon tulipalossa kärsineelle kirjastolle annettiin lahjoitus 1904.²²⁸ Lisäksi Seura muisti amerikkansuomalaisten kirjastoja pienin lahjoituksin.²²⁹ Kirjoja lahjoitettiin toisinaan myös yksityishenkilöille, jotka tarvitsivat niitä tutkimuksiinsa. Lahjoituksien antaminen oli varsin hyväntahtoista, sillä ilmaiskappaleiden lisäksi niistä saattoi aiheutua vaivaa ja ylimääräisiä kustannuksia. Esimerkiksi August Ahlqvistin aloitteesta lahjoitettiin vuonna 1870 kirjoja italialaiselle herralle Finzille. Kirjat kuitenkin katosivat postissa ja lopulta jouduttiin pyytämään kirjakauppias Edlundia selvittämään paketin kohtaloa.²³⁰ Todennäköisesti kuitenkin lahjoitusten antaminen vahvisti tunnetta siitä, että seura on osa kansainvälistä tiedeyhteisöä, jonka jäsenet tarvittaessa auttavat toisiaan.

²²⁷ Sulkunen 2004, s. 198-199 ; Haavio 1931, s. 72-75.

²²⁸ SKS ptk. 2.2.1876 § 9. Suomi II:13, s. 199 ; 1.6.1904 § 13. Suomi IV:3, s. 53-54.

²²⁹ SKS ptk. 11.5.1898 § 10. Suomi III:17, s. 30.

²³⁰ SKS ptk. 2.2.1870 § 6. Suomi II:10, s. 229 ; 4.5.1870 § 13 ; 21.5.1870 § 9 ; 1.6.1870 §11 ; 5.10.1870 § 4. Suomi II:11, s. 274, 280, 290, 297.

3.6 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisujen myynti

3.6.1 Myyntitoiminnan kehittyminen

Vaikka SKS sai ensimmäiset kirjansa ulos painosta jo 1830-luvulla, julkaisumyynnin tuottoja alettiin eritellä tilikirjoissa vasta tilivuodesta 1844/1845 alkaen. Vuosilta 1840 ja 1843 on kuitenkin säilynyt verifikaatteja, jotka osoittavat, että kirjoja oli toimitettu myyntiin Waseniuksen ja Frenckellin kirjakauppoihin. Myös seuran jäsenet myivät julkaisuja. Kotimainen välittäjäkunta alkoi rakentua 1840-luvun lopulla, jolloin seuran kirjoja myytiin jo Kokkolassa, Kuopiossa, Oulussa, Viipurissa, Tampereella, Vaasassa, Hämeenlinnassa, Jyväskylässä, Porissa ja Porvoossa. Lisäksi verifikaateissa on maininta Hoffrénin Pietarissa myymistä kirjoista.²³¹ 1800-luvun loppupuolella välittäjäverkosto tihentyi ja 1900-luvun alussa SKS:llä oli jo yli kaksi sataa kirjavälittäjää, joista 15 toimi ulkomailla.²³² Kauppiaiden myyntiprovisio vaihteli 15-25 prosentin välillä.²³³

Julkaisujen myynti oli vuoteen 1886 kirjastonhoitajan tehtävä. Koska kirjastonhoitajan työ oli sivutoiminen ja vei itsessään runsaasti aikaa, oli selvää, että myyntityö jäi melko amatöörimäiselle tasolle. Esimerkiksi kesän 1865 jälkeen jouduttiin toteamaan, ettei kukaan ollut hoitanut liiketoimintaa kirjastonhoitajan poissa ollessa, koska sijaista tehtävään ei ollut koulutettu.²³⁴ Keväällä 1886 kirjastonhoitajan ja kustannusvaraston hoitajan toimet erotettiin toisistaan. Kustannusvaraston hoitajalle myönnettiin vuosipalkan lisäksi 3% myyntituloista. Tehtävään ryhtyi Aksel August Granfelt, joka hoiti aktiivisesti liiketoimintaa kymmenen vuoden ajan ja saikin vuosittaisen myynnin nousemaan yli 20 000 markan rajapyykin.²³⁵ Vuonna 1903 päätettiin julkaisuvarastoa hoitamaan palkata ammattitaitoinen kirjanpitäjä.²³⁶ Ensimmäisessä rekrytoinnissa kuitenkin epäonnistuttiin. Julkaisumyynnistä vastannut opettaja Tilvis oli sairaaloinen ja jätti kuoltuaan jälkeensä epäselvän kirjanpidon ja yli 6000 markan vajauksen perimättömistä saatavista.²³⁷ Tilviksen jälkeen julkaisuvarasto pääsi asiantunteviin käsiin, kun neiti Mathilda Bohm otti sen hoitoonsa, ja myös hänen jälkeensä nimitetty Elli Koskinen suoriutui myös tehtävistään moitteitta.²³⁸

Kun SKS:n julkaisumyyntiä tarkkailee graafeina, on helppo todeta, että julkaisujen kustannukset lähes aina ylittivät niiden myyntitulot. (Ks. kuva 4.)

²³¹ SKS: tilit ja verifikaatit 1831-1850. AB 2360. SKS, Kia.

²³² SKS kassakirjat 1901-1914. Kotelot 49-50. SKS Kia. Ulkomaalaisiksi olen laskenut myös Venäjällä ja Baltian maissa toimineet sekä amerikansuomalaiset välittäjät.

²³³ SKS:n ptk. 7.10.1857 § 6. Suomi I:17, s. 275-276 ; 8.5.1867 § 17. Suomi II:8, s. 422 ; 3.4.1878 § 10. Suomi II:13, s. 377 ; 4.5.1881 § 13. Suomi. II:16, s. 386.

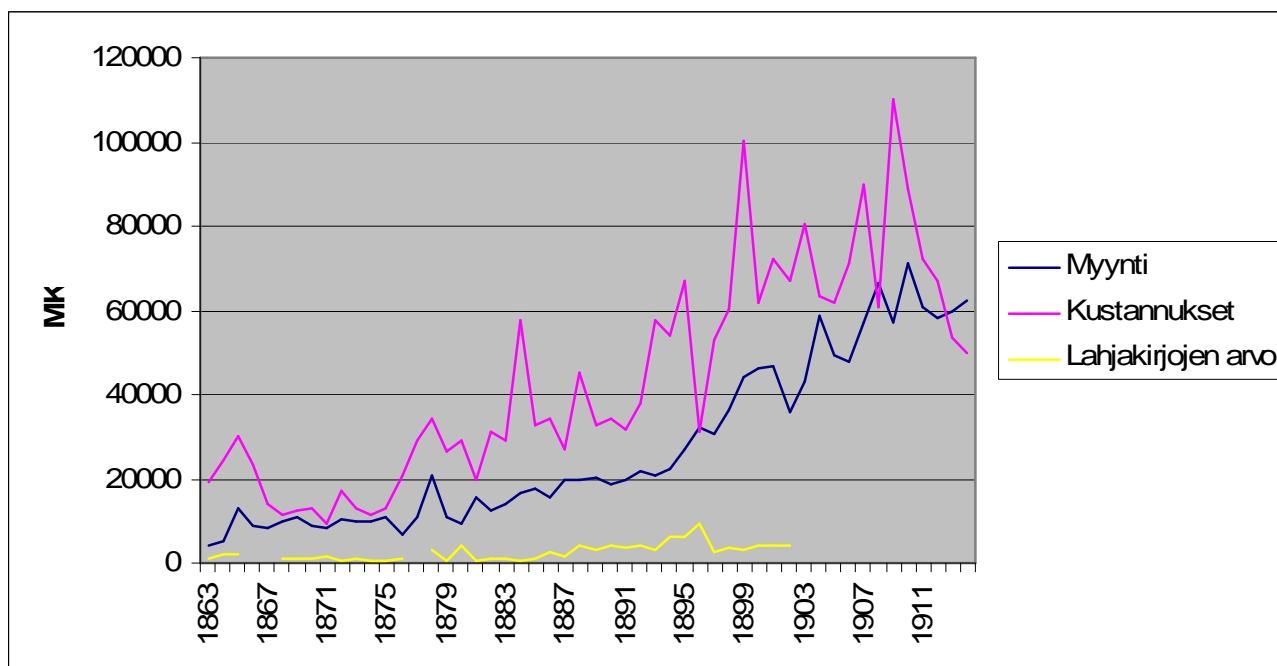
²³⁴ SKS:n ptk. 6.9.1865 § 10. Suomi II:5, s. 311.

²³⁵ SKS:n ptk. 16.3.1886 § 5-6. Suomi II:19, s. 301 ; 16.3.1896, kirjavaraston tili. Suomi III:13, s. 145-147.

²³⁶ SKS:n ptk. 4.3.1903 § 2. Suomi IV:1, s. 116-117.

²³⁷ SKS:n ptk. 7.12.1904 § 11. Suomi IV:3, s. 105-110.

²³⁸ SKS ptk. 1.6.1910 § 11 ; 16.3.1911, vsk. Suomi IV:10, s. 56, 179 ; 4.6.1913 § 2. Suomi IV:14, s. 16-17.

Kuva 4. SKS:n julkaisumyynti ja julkaisukustannukset 1863-1914. Joinakin vuosina laskettiin myös ilmaiseksi annettujen kirjojen arvo, joka näkyy alimmassa, katkonaisessa käyrässä. Kauppiaat tilittivät myyntinsä usein myöhässä, joten myyntikäyrä ei ole täysin reaaliaikainen. Todellinen myynti on luultavasti ollut suurempaa kuin mitä käyrä esittää, sillä kaikkia tuloja ei aina tilitetty.²³⁹

Tieteellisen seuran myynniksi luvut olivat suuria ja lisäksi pitkällä ajanjaksolla nousevia, sillä SKS julkaisi runsaasti myös sellaista kirjallisuutta, jolla oli laaja kysyntä: oppikirjoja, sanakirjoja, lakiteoksia ja kaunokirjallisuutta. Vuosikymmenten ajan myyntiä nostatti huomattavasti Topeliuksen *Luonnon kirja*, jonka oikeudet tekijä lahjoitti seuralle 1860. Sanakirjat, bibliografiat ja käännöstyöt vaativat kuitenkin runsaasti palkallista työtä ja tulivat siksi kalliiksi. Lisäksi seura julkaisi aineistoa, jonka menekki oli huono. Esimerkiksi *Suomi* -kirja tuotti jatkuvasti tappiota. Kustannusten ja myynnin erotusta paikattiin valtionavulla sekä lahjoitusrahastojen koroilla.²⁴⁰ Vuonna 1858 myönnetyn keisarin apurahan (300 ruplaa, myöhemmin 1200 markkaa) lisäksi seura alkoi säännöllisesti saada valtionapua vuodesta 1878 alkaen. Määrä nousi ajanjakson kuluessa 10.000:sta 18.000 markkaan.²⁴¹ Myyntitulot ylittivät selvästi kustannukset vain vuosina 1896, 1908 ja 1911-1914. 1900-luvun alun menestyksen taustalla on vuonna 1905 tehty päätös supistaa julkaisutoimintaa ja tehostaa myyntiä. Vuonna 1910 päätettiin jatkaa samaa tiukkaa politiikkaa.²⁴² Oma osuutensa myynnin kasvussa on myös Bohmin ja Koskisen aikaisella tehokkaammalla kirjanpidolla.

²³⁹ SKS vuositilit 1862/63-1914. Tilit on julkaistu vuosikertomuksien yhteydessä Suomi-kirjassa lukuun ottamatta vuosia 1865, 1866 ja 1867. Näiden vuosien tiedot poimittu SKS:n tileistä. AB 2360. SKS, Kia. Kirjanpidossa tilivuosi määriteltiin vuoteen 1886 asti 16.3. ja 16.3. väliseksi ajaksi. Vuodesta 1886 alkaen se muuttui kalenterivuodeksi. Kustannukset koostuvat painatus-, kuvitus- ja sidontakuluista sekä tekijänpalkkioista. Postitus- ja varastointikulua ei tässä ole huomioitu, koska on hankalaa eritellä, mitkä postikulut liittyvät vaihtoon, mitkä lahjoihin ja mitkä myyntiin. Samoin kirjaston ja julkaisuvaraston tilakuluja on mahdotonta erottaa toisistaan.

²⁴⁰ Sulkunen 2004, s. 59, 221-222.

²⁴¹ SKS:n vuositilit on liitetty vuosikertomuksiin Suomi-kirjassa.

²⁴² SKS ptk. 16.3.1905, vsk. Suomi IV:3, s. 166-167 ; 16.3.1910, juhlapuhe, vsk. Suomi IV:8, s. 180-182.

Seura oli varsin tietoinen roolistaan taloudellisesti kannattamattoman kirjallisuuden julkaisijana. Vuoden 1905 vuosikertomuksessa, jossa kirjamyynnin tulevaisuutta selviteltiin, todettiin:

Tiettyähän on että Seura kustantaa etupäässä juuri sellaista kirjallisuutta, joka ei kannata ja jota senvuoksi yksityiset eivät tahdo ottaa kustannettavakseen, mutta jota paitsi ei suurempi kehitys kuitenkaan ole mahdollinen. Tavallisissa liikkeissä niin luonnollisia kannattavaisuus-laskelmia ei Seuran kustannustoimessa saateta ottaa täydellisesti ohjeeksi, vaan määräävinä täytyy pitää tieteen ja kansallisen sivistystyön vaatimuksia.²⁴³

Kannattamaton kirjallisuus ei ollut myynnin ainoa ongelma. Kirjakauppoja ajautui konkurssiin tai tuhoutui tulipaloissa, joiden yhteydessä usein menetettiin omaa julkaisuvarastoa.²⁴⁴ Oli myös tavallista, ettei tilejä toimitettu ajoissa, ja toisinaan seura joutui peräämään vuosien takaisia saatavia.²⁴⁵ Hallitukseen myyntiin liittyviä riskejä paremmin seura liittyi 1858 Suomen Kustannusyhdistykseen, joka määritteli myyntitoiminnan ehdot.²⁴⁶

Seura toimi pitkään hyvässä sovussa ja yhteistyössä suomalaisten kirjakauppiaiden kanssa saaden näiltä runsaasti lahjoituksiakin kirjastoonsa.²⁴⁷ 1880-luvulla välit alkoivat kuitenkin kiristyä. Kirjakauppias Edlund kritisoi sitä, että seura myi omia julkaisujaan alennuksella suoraan asiakkaille, mikä luonnollisesti haittasi kauppiaiden myyntiä. Edlund toivoi myös, että seura luopuisi tuottoisasta koulukirjojen kustantamisesta. Koulukirjoista luopumista seura oli suunnitellut jo itsekin, joten siltä osin kritiikkiin oli helppo vastata. Sen sijaan seura halusi edelleenkin tukea koululaisten kirjahankintoja myymällä itse alennuksella. Kiristynyt tilanne näkyi myös Seuran kriittisenä asenteena Suomen Kustannusyhdistyksen toimintaan sekä kirjakauppojen osalta lahjoitusten vähenemisenä.²⁴⁸ Lopulta seura luopui omasta kirjamyynnistään, joskin pidätti oikeuden myydä alennuksella kirjoja omille jäsenilleen.²⁴⁹ Ilmeisesti päätös ei pitänyt, sillä seuran suoramyynnin aiheuttamiin ongelmiin palasi vuonna 1898 jyväskyläläinen Weilin & Göös varsin tuhtuneen kirjeen välityksellä.²⁵⁰ Seura tarkensi myyntipolitiikkaansa vuonna 1903 ja kielsi suoramyynnin yksityisille niillä paikkakunnilla, missä asiamiehet tai kirjakaupat myivät seuran julkaisuja.²⁵¹ Vuosisadan vaihteessa

²⁴³ SKS:n ptk. 16.3.1905, vsk. Suomi IV:3, s. 163-164.

²⁴⁴ SKS:n ptk. 16.3.1853, vsk. ; 5.12.1855 § 5 ; 16.3.1857, vsk. B1615. (Kotelo 2). SKS, Kia ; 18.1.1865 § 10. Suomi II:4, s. 330 ; 3.1.1866 § 6. Suomi II:5, s. 337 ; 5.9.1866 § 7. Suomi II:7, s. 348 ; 12.1.1874 § 4. Suomi II:12, s. 202 ; 7.3.1883 § 14. Suomi II:16, s. 533 ; 2.6.1886 §11. Suomi II:20, s. 359 ; 6.10.1886 § 12. Suomi II:20, s. 371 ; 6.6.1888 § 12. Suomi III:2, s. 363.

²⁴⁵ SKS:n ptk. 16.3.1862, vsk. Suomi II:2, s. 236. ; 2.10.1867 § 13 ; 3.2.1869 § 13; 13.1.1886 § 9. Suomi II:19, s. 262-263.

²⁴⁶ SKS ptk. 16.3.1858, vsk. B1616. (Kotelo 3). SKS, Kia.

²⁴⁷ Mm. Frenckell, Wasenius, Lillja, Edlund, Barck ja Aschan tarjosivat julkaisujaan. SKS ptk. 16.3.1836 § 3. B1610 (Kotelo 1) ; 1.5.1893 § 2. B1611 (Kotelo 1) ; 3.10.1855 § 5. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia ; SKS ptk. 4.10.1865 § 2. Suomi II:5, s. 311 ; 20.6.1866 § 1. B1618 (Kotelo 3).

²⁴⁸ SKS ptk. 18.5. 1881 § 8. Suomi II:16, s. 392-393 ; 16.3.1888, kirjaston kertomus. Suomi III:1, s. 381-383.

²⁴⁹ SKS ptk. 1.6.1895 § 3. Suomi III:14, s. 23-26.

²⁵⁰ SKS:n ptk. 6.4.1881 § 5 ; 4.5.1881 § 13. Suomi II:16, s. 356-357 ; 23.9.1898 Weilin & Göös SKS:lle. SKS:n kirjeet. Mf 1984:16. SKS, Kia.

²⁵¹ SKS ptk. 2.12. 1903 § 6. Suomi IV:2, s. 85.

yhteydet kustannusmaailmaan paranivat ja uudet kustantamot Otava ja Gummerus ja Kirja alkoivat vaihtaa seuran kanssa kirjojaan.²⁵² Lisäksi WSOY tarjosi seuralle osakkeitaan 2000 markan edestä.²⁵³

Myös lahjoina annettavien kirjojen määrä koettiin seurassa ongelmalliseksi, lähetettiinhan julkaisuja säännöllisesti kirjeenvaihtajajäsenille ja vaihtoseuroille. Lisäksi riitti satunnaisia lahjoitusten pyytäjiä. Toinen toistaan jalompia tarkoituksiperiä edustavat kansanopistot, seminaarit, kansankirjastot, työväenyhdistykset, raittiusseurat ym. tahot pommittivat seuraa lahjapyyntöillä, joista oli vaikea kieltäytyä.²⁵⁴ Myyntiin verrattuna lahjakirjojen arvo jäi pieneksi, mutta 1890-luvun alkupuolella se alkoi nousta, minkä seurauksena 1895 päätettiin rajoittaa lahjakirjojen antamista ja kirjavaraston hoitajaa kiellettiin luovuttamasta muita kuin kokouksessa yhteisesti päätettyjä lahjoja.²⁵⁵ Varastonhoitaja Granfelt myönsi lahjoitusten tuottaman rahallisen tappion, mutta näki tilanteessa kuitenkin valoisiaakin puolia:

Mutta S. Kirjallisuuden Seura ei ainoastaan myy kirjojaan, se myös levittämällä niitä ilmaiseksi koti- ja etenkin ulkomaille valvoo sitä, että tieto meidän kielestämme ja kirjallisuudesta leviää.²⁵⁶

3.6.2 Myynti ulkomaille

Saksassa vierailleet seuran jäsenet tiedottivat 1840-luvulla innostuneesti, että suomalaisia kirjoja toivottiin siellä kirjakauppoihin. Niinpä seura päätti lähettää Waseniuksen kautta 85 kappaletta M. A. Castrénin *Elementa grammatices syrjaenae* –teosta Berliiniin ja Leipzigiin. Kalevalaakin Saksassa kaivattiin, mutta sen painos oli jo ehtinyt loppua. Seura ei kuitenkaan tässä vaiheessa halunnut toimia suorassa yhteydessä ulkomaisiin kirjakauppiaisiin, vaan päätti turvautua kotimaisen Waseniuksen välittäjäpalveluihin.²⁵⁷

Wasenius oli ahkeralla työllä, kirjeenvaihdolla, matkustelemalla ja henkilökohtaisia suhteita hyödyntämällä onnistunut luomaan kontakteja moniin ruotsalaisiin, tanskalaisiin, saksalaisiin ja ranskalaisiin kirjakauppiaisiin. Hän tunsu siis hyvin kansainvälisen kirjakauppatoiminnan käytännöt.²⁵⁸ Wasenius toimitti SKS:n puolesta myös Glerupille Ruotsiin *Kanteletarta*.²⁵⁹

SKS:lle tulleen tiedon mukaan ainakin Berliinin lähetetyt syrjäänin kieliopit tulivat pian loppuunmyydyiksi.²⁶⁰ Castrénin kirjan menestys ei kuitenkaan aktivoinut seuraa edistämään laajemmassa määrin kansainvälistä myyntiä eivätkä myöskään seuraavina vuosina ulkomailta tulleet aloitteet johtaneet

²⁵² SKS ptk. 4.3.1896 § 8. Suomi III:13, s. 102 ; 3.5.1899 § 12. Suomi III:19, s. 20-21 ; 6.2.1913 § 15. Suomi IV:13, s. 63.

²⁵³ SKS ptk. 2.3.1904 § 7. Suomi IV:2, s. 122.

²⁵⁴ SKS:n ptk 2.6.1847 § 10. B1613 (Kotelo 2). SKS, Kia ; SKS:n ptk. 8.9.1863 § 8. Suomi II:3, s. 261 ; 21.5.1870 § 5. Suomi II:11, s. 276-277 ; 18.9.1901 § 13-14 ; 9.10.1901 § 9 ; 4.12.1901 § 9. Suomi III:20, s. 50-51, 61,103-104 ; 7.10.1903 § 7. Suomi IV:2, s. 39-40 ; 2.12.1908 § 8. Suomi. IV:7, s. 116.

²⁵⁵ SKS ptk. 1.6.1895 § 3. Suomi III:14, s. 23-26.

²⁵⁶ SKS ptk. 16.3.1896, kirjavaraston tili. Suomi III:13, s. 145-147.

²⁵⁷ SKS:n ptk. 7.5.1845 § 11 ; 4.6.1845 § 8. B1612 (Kotelo 1) ; 4.11.1846 § 2. B1613. (Kotelo 2). SKS, Kia.

²⁵⁸ Hakapää 1999, s. 23-27, 31-37.

²⁵⁹ SKS tilit ja verifikaatit 1831-1850. Waseniuksen kuitti 28.2.1843. AB 2360. SKS, Kia.

²⁶⁰ SKS ptk 4.6.1845 § 8. B1612 (Kotelo 1). SKS, Kia.

liiketoimiin. Kirjeenvaihtajaksi nimitetty Jacob Grimm ehdotti 1845, että seura voisi toimittaa jollekin leipzigiläiselle kirjakauppiaille suomalaista kirjallisuutta myytäväksi.²⁶¹ 1850-luvun alussa tähän olisi tarjoutunut mainio tilaisuus, kun leipzigiläinen kirjakauppias Carl Lorck pyysi myydäkseen seuran kirjoja, kutakin kaksi kappaletta. Lorck kertoi tilanneensa aiemmin kirjoja Frenckellin kautta, mutta ilmeisesti paremman voitto-osuuden toivossa halusi kääntyä suoraan julkaisijan puoleen. Hän lupasi säännöllisen laskutuksen, mutta seura kehotti häntä hoitamaan asian kotimaisten kirjakauppiaiden välityksellä.²⁶²

Varovainen linja jatkui 1850-1870 –luvuilla, jolloin tilikirjoissa on hyvin vähän merkintöjä ulkomaisista kauppiaista. Pietarissa kirjoja kyllä myytiin, mutta todennäköisesti lähinnä siellä asuville suomalaisille. Kirjeenvaihtajajäsen Kreutzwaldin lisäksi kirjoja myivät Virossa myös kirjakauppiaat H. J. Jürgens ja H. Laakman. Jonkin verran kirjoja saatiin ulkomaille myös suomalaisten kirjakauppojen kautta. Ainakin porvoolainen Öhmanin liike toimitti SKS:n kirjoja Brockhausille ja Avenariukselle Leipzigiin ja Franckille Pariisiin. Öhmanin laskun mukaan Saksaan lähetettiin *Suomi-kirjaa*, *Kanteletarta* ja oppikirjoja yli kolmensadan ruplan edestä.²⁶³ Vuonna 1886 tilikirjoissa on merkintä Brockhausin maksusta. Loppusumma oli vaatimaton 19,88 mk, mutta osoittaa, että seura oli jo rohkaistumassa myymään suoraan ulkomaille.²⁶⁴

Vasta 1890-luvulla SKS aktivoitui omatoimisesti edistämään ulkomaankauppaa. Vuonna 1893 toimitettiin yhdessä Suomen Historiallisen Seuran, Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja Suomen Maantieteellisen Seuran kanssa ulkomaille levitettäväksi saksankielinen luettelo näiden seurojen julkaisuista.²⁶⁵ Luetteloon oli valikoitu ja aiheenmukaisesti järjestetty sellaisia kirjoja, joilla arveltiin olevan kansainvälistä kiinnostavuutta, SKS:n julkaisuista lähinnä kansanrunoutta, tieteellisiä teoksia ja bibliografioita. Mukaan oli kelpuutettu myös *Suomi-kirja*, jonka tosin mainittiin olevan puhtaasti suomenkielinen. Vuonna 1896 ilmestyi uusi luettelo, jossa oli seurojen viimeisimmät julkaisut.²⁶⁶ Seura myös mainosti vuonna 1912 julkaisujaan Brockhausin ulkomaisen kirjallisuuden luettelossa, mutta luopui käytännöstä seuraavana vuonna.²⁶⁷

Kirjeenvaihtaja Butlerin avulla lontoolaisille kirjakauppiaille lähetetty myyntiluettelo ei johtanut kauppasuhteisiin englantilaisten liikkeiden kanssa. Sen sijaa Saksaan saatiin luoduksi yhteydet 1890-luvun

²⁶¹ 9.12.1845 J. Grimm SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:1. SKS, Kia.

²⁶² SKS:n ptk. 7.9.1853 § 5. B1615 (Kotelo 2) ; Carl Lorck SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:1 ; Sama linja säilyi vuonna 1873, kun kirjoja tiedusteltiin Michiganista, Yhdysvalloista. SKS ptk. 5.6.1872 § 5. Suomi.II:12, s. 108.

²⁶³ Öhmanin kuitti 28.2.1843. SKS tilit ja verifikaatit 1831-1850. AB 2360. SKS, Kia ; SKS:n ptk. 4.4.1858 § 7. Suomi I:16, s. 294.

²⁶⁴ SKS ptk. 3.4.1878 § 10. Suomi II:13, s. 10 ; SKS tilikirjat 1856-1870 AB 2360 ; SKS tilikirjat 1879-1886. AB2430. SKS, Kia.

²⁶⁵ SKS ptk. 2.11.1892 § 3. Suomi III:7, s. 57-58.

²⁶⁶ Verlagswerke der Finnischen Litteratur-Gesellschaft in Helsingfors sowie einiger anderen Wissenschaftlichen Gesellschaften Finnlands. Zu beziehen durch diejenige Buchhandlung, welche diesen Katalog vereilt. Helsingfors. 1893. Myynti ja jakelu 1872-1974. Kotelo 18. SKS, Kia.

²⁶⁷ 6.5.1912 F. A. Brockhaus SKS:lle. SKS:n kirjeet. Mf 2003:17 ; 2.8.1912 F. A. Brockhaus SKS:lle ; 30.5.1913 F. A. Brockhaus SKS:lle ; 30.7.1914 F. A. Brockhaus SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 2003:18. SKS, Kia.

lopulla.²⁶⁸ Kattavia tietoja myydyistä nimekkeistä ei ole, mutta vuosilta 1905-1908 on säilynyt varastokirja, johon on kirjattu teoskohtaisesti myyntitietoja ja joka siten antaa viitteitä siitä, millaista kirjallisuutta ulkomaisiin kirjakauppoihin ostettiin. Säännöllisin asiakas oli leipzigiläinen Harrassowitzin kirjakauppa, johon tilattiin lähes kaikki kansanrunousjulkaisut, sanakirjoja ja bibliografioita sekä SKS:n kirjaston painettu luettelo. Tieteellisestä kirjallisuudesta kaupaksi saatiin kansanrunoudentutkimusta, joka kelpasi ostajille suomenkielisenäkin. Sen sijaan kieli- ja kansatieteellistä kirjallisuutta lähetettiin vain harvoin eikä *Suomi-kirjaa* tai muita SKS:n myynnissä olleita lehtiä *Historiallista Arkistoa*, *Virittäjää* tai *Luonnon ystävää* toimitettu Saksaan lainkaan. Liike oli hyvin varovainen tilauksissaan ja pyysi kerrallaan vain yhden tai kaksi kappaletta kutakin kirjaa. Usein kuitenkin lähetettiin uusi tilaus samasta kirjasta, tosinaan jopa samana vuonna useita tilauksia. Tilausten uusiminen viittaa selvästi siihen, että SKS:n kirjat löysivät ostajansa, sillä tuskin liike olisi tilannut uusia kappaleita, jos vanhat olisivat pölyttyneet hyllyillä. Kaiken kaikkiaan tilausmäärät jäivät silti vaatimattomiksi – enimmillään Harrassowitz tilasi kymmenen kappaletta samaa teosta. Toinen saksalainen asiakas oli musiikkiin erikoistunut Breitkopf & Härtel, joka tilasi SKS:ltä, *Suomen kansan sävelmiä* –teossarjaa sekä sanakirjoja.²⁶⁹

Virolainen Postimees-lehti myi niitä SKS:n kirjoja, jotka käsittelivät viron kieltä tai kulttuuria ja usein olivat myös virolaisten laatimia, kuten Jakob Hurtin *Setukeste laulud* –teossarja tai Oskar Kallaksen *Lutsi maarahvas*. Lisäksi Viroon myytiin sanakirjoja ja satunnaisemmin Suomea koskevaa tieteellistä kirjallisuutta sekä muutamia oppikirjoja.²⁷⁰ *Ruotsalais-suomalainen sanakirja* kelpasi myös Ruotsiin, Gleerupin kirjakauppaan.²⁷¹

Myynti Saksaan ja Viroon oli selvästi tieteellisesti painottunutta. Sen sijaan Yhdysvaltoihin ja Kanadaan tieteellistä kirjallisuutta myytiin vain muutamia kappaleita. Atlantin takana kirjat päätyivät pääsääntöisesti amerikansuomalaisten luettavaksi ja heitä kiinnostivat englantilais-suomalainen sanakirja ja kielioppi, kansanrunous sekä yhteiskunnalliset teokset. Esimerkiksi Herkerin *Työväen kysymystä* tilattiin kymmeniä kappaleita ja myös Warenin *Torpparioloista Suomessa* lähetettiin Chicagoon. Lisäksi amerikansuomalaisille toimitettiin joitakin oppikirjoja. Kaunokirjallisuudesta kelpasivat suomalaiset teokset, kuten Aleksis Kiven kirjat, mutta käännöksiä ei haluttu. Amerikkalaiset liikkeet olivat rohkeampia riskinottajia kuin saksalaiset ja tilasivat useita kirjoja kerralla, Topeliuksen *Luonnon kirjaa* jopa 400 kappaletta.²⁷²

²⁶⁸ SKS:n tilikirjat 1896-1897. Kotelot 69 ; SKS:n kassakirjat 1898-1910. Kotelot 49-50. SKS, Kia.

²⁶⁹ SKS Warasto-Kirja 1905-1908, s. 9-15, 37-41, 55-56, 81-82, 113, 115-118, 120-121, 123-128, 140, 142, 149, 151-152, 227-229, 234, 238, 253-254, 330, 355, 413-414, 422, 425-428, 439, 500, 555-556, 587-588, 606, 662. Kotelot 59. SKS, Kia ; 11.12.1900 Breitkopf & Härtel SKS:lle. SKS:n kirjeet. Mf 2003:13. SKS, Kia.

²⁷⁰ SKS Warasto-Kirja 1905-1908, s. 107-108, 303-304, 359, 562, 564, 597-599, 652 . SKS, Kia.

²⁷¹ SKS Warasto-Kirja 1905-1908, s. 1-4. SKS, Kia

²⁷² SKS Warasto-Kirja 1905-1908, s. 5-7, 13-15, 28, 85-86, 109-110, 119-128, 140, 142, 153, 155-179, 187-212, 234, 250, 253-254, 349-350, 400, 419-420, 465, 476, 487-492, 525-526, 557-560, 562, 564, 606, 662. SKS, Kia.

On mielenkiintoista havaita, että seuran harvoilla vieraskielisillä kirjoilla oli kansainvälisillä markkinoilla huonompi menekki kuin suomenkielisillä julkaisuilla. Esimerkiksi *Collections folkloristiques* -teosta ei Varastokirjan mukaan myyty lainkaan ulkomaille, ei myöskään seuran ranskankielistä historiikkaa. Schwindtin kansainväliseksi aiotusta *Suomalaisista koristekuoseista* saatiin myydyksi vain yksi kappale Viroon.²⁷³ Kalevalan maine siivitti muunkin suomalaisen kansanrunouden myyntiä ja siinä sivussa saatiin kaupaksi aiheeseen liittyvää suomenkielistä tutkimustakin. Todennäköisesti kirjojen ostajat myös osasivat suomea. Sen sijaan historia ja kansatiede eivät tehneet kauppansa edes saksaksi tai ranskaksi kirjoitettuina.

SKS välitti siis melko monipuolisesti kirjoja ulkomaille, vaikka kohdemaita olikin vain muutamia. On kuitenkin huomattava, että ulkomaalaisten kirjakauppiaiden tilit olivat pienehköjä. Enimmillään Alinin liike Fitzburgissa, Yhdysvalloissa tilitti vuodessa 1155 markkaa. Muiden ulkomaisten kirjakauppojen myynti vaihteli viidestä markasta viiteensataan vuodessa.²⁷⁴ Taloudellisesti ulkomaankauppa ei siis muodostanut merkittävää osaa seuran liiketoiminnasta. Toisaalta se ei ollut sen riskialttiimpaa kuin kotimainenkaan kauppa. Kun kirjavaraston tilaa Tilviksen kirjanpidon jäljiltä vuonna 1904 selviteltiin, todettiin, että ulkomaisistakin saatavista oli tullut pienehköjä tappioita, mikä osoittaa, ettei tilanne ollut sen huonompi kuin kotimaisessakaan myynnissä.²⁷⁵

²⁷³ SKS Warasto-Kirja 1905-1908, s. 45, 326, 359.

²⁷⁴ SKS:n tilikirjat 1886-1897. Kotelot 52, 69 ; SKS:n kassakirjat 1898-1910. Kotelot 49-50. SKS Kia.

²⁷⁵ SKS ptk. 7.12.1904 § 11. Suomi IV:3, s. 105-110.

4. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto ja kansainväliset yhteydet

4.1 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen perustaminen ja toiminnan suuntaviivat

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tavoin myös Suomen Muinaismuistoyhdistys sai alkunsa illanvietossa, tällä kertaa opiskelijoiden suosimassa Kaisaniemen ravintolassa vuonna 1870. Saman pöydän ääressä istuivat arkeologisia tutkimusretkiä tehnyt Johan Reinhold Aspelin, taidehistoriasta kiinnostuneet Emil Nervander ja Oskar af Heurlin, nuori arkistotutkija Oskar Hartman sekä opettaja ja toimittaja K. A. Castrén. Keskusteltiin Aspelinin toiveista jatkaa 1860-luvun lopulla tekemiään arkeologisia tutkimuksia ja Nervanderin pyrkimyksistä ryhtyä kartoittamaan Suomen kirkkojen ja kartanoiden taidearteita. Tapaaminen johti toiseen ja niin päätettiin perustaa yhdistys suojelemaan taide- ja muinaisjäännöksiä sekä herättämään kansassa intoa muinaismuistojen harrastukseen. Koska yhdistyksen perustajat olivat nuoria eikä kenelläkään ollut virallista akateemista asemaa, päätettiin kutsua yhdistyksen puheenjohtajaksi professori Z. Topelius ja varapuheenjohtajaksi antikvaaristen tutkimusten pioneeri, pastori H. A. Reinholm.²⁷⁶

Jo ennen Muinaismuistoyhdistyksen perustamista oli arkeologista tutkimusta harrastettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa sekä sen Historiallisessa Osakunnassa. Seuran kokoelmiin oli kerätty muinaisesineitä ja se oli rahoittanut Aspelinin ensimmäisen muinaistieteellisen tutkimusretken Etelä-Pohjanmaalle. Seura kuitenkin päätti luovuttaa vuonna 1867 muinaistieteelliset kokoelmansa yliopiston museolle. Historiallinen Osakunta ei kyennyt jatkuvasti rahoittamaan muinaistieteellistä tutkimusta, koska sillä ei ollut omia varoja ja sen painopiste oli muutenkin historiallisen aineiston tutkimuksessa.²⁷⁷ Lähteet eivät suoranaisesti kerro, millaisissa tunnelmissa Muinaismuistoyhdistyksen perustajat irtautuivat SKS:stä. Yhdistyksen omista julkaisuista ja asiakirjoista painotetaan kuitenkin useaan otteeseen perustajien nuoruutta, mikä viittaa siihen, että muut instituutiot, kuten SKS, Suomen Tiedeseura ja yliopisto koettiin vanhemman ikäpolven linnakkeiksi.²⁷⁸ Kiinnostavaa on myös, että Muinaismuistoyhdistyksen puheenjohtajaksi kutsuttiin Topelius, jolla koskaan ei ollut huomattavaa asemaa SKS:ssä.²⁷⁹

Yhdistyksen perustamisen aikoihin Suomessa ei ollut valtiollista elintä hoitamassa muinaismuistojen suojelua. Muinaisjäännökset oli jo Ruotsin aikana kuninkaallisella plakaatilla rauhoitettu, mutta käytännössä

²⁷⁶ Tallgren 1920, s. 15-18, 23-27.

²⁷⁷ SKS ptk. 3.4.1867 § 12 ; Tallgren 1920, s. 12-15. Muinaismuistoyhdistyksen historiikin kirjoittanut A.M. Tallgren oli itse toiminut aktiivisesti yhdistyksessä: arkistonhoitajana 1910-1917/18 ja sihteerinä 1918-1920. Hän viittaa historiikissaan pääasiassa yhdistyksen pöytäkirjoihin, mutta hänellä on varmasti ollut myös hiljaista tietoa yhdistyksen toiminnasta ja sen taustoista.

²⁷⁸ Nuoruuteen viitataan mm. yhdistyksen ensimmäisen kokouksen ptk:ssa 1.10.1870 § 2 ; viidennen vuosikokouksen juhlapuheessa 20.11.1875 § 1. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1, s. 9, 343-344 ja Tallgrenin historiikissa. Tallgren 1920, s. 17, 21.

²⁷⁹ Sulkunen 2004, s. 220-222 toteaa, että Yrjö Koskisen vahvistettua asemaansa Topeliukselle ei enää löytynyt merkittävää sijaa seurassa, vaikka hän Luonnon Kirjan oikeuksien lahjoittamisella oli huomattavasti parantanut seuran taloudellista asemaa.

niitä tuhoutui jatkuvasti viljelys- ja rakennustöissä. Ongelma oli esillä jo ennen yhdistyksen perustamista vuoden 1867 valtiopäivillä, jossa esitettiin muinaismuistoviranomaisen palkkaamista yliopiston, SKS:n tai Suomen Tiedeseuran yhteyteen. Asia lykkäytyi ja 1872 valtiopäivillä se sotkeutui laajempaan tiedepoliittiseen keskusteluun, johon liittyi Yrjö Koskisen ajama historiallis-muinaistieteellisen akatemian perustaminen. Akatemiahanke hautautui, mutta vuoden 1882 valtiopäivillä saatiin lopulta aikaan päätös Muinaistieteellisen toimikunnan perustamisesta. Toimikunta koostui Suomen Tiedeseuran, SKS:n, Suomen Historiallisen Seuran ja Muinaismuistoyhdistyksen nimittämistä jäsenistä sekä valtionarkeologista, joka oli pysyvä muinaisjäännösten suojelua valvova virkamies. Ensimmäiseksi valtionarkeologiksi nimitettiin syksyllä 1884 J. R. Aspelin, mikä takasi tiiviin yhteyden Muinaismuistoyhdistyksen ja toimikunnan välille.²⁸⁰

Yhdistys kytkeytyi tiiviisti myös Suomen kansallismuseon perustamiseen. Heti ensimmäisinä vuosina yhdistykselle alettiin lahjoittaa esihistoriallisia, kansatieteellisiä ja taidehistoriallisia esineitä. Lahjoituksia saatiin eniten 1870-luvun puolivälistä 1880-luvun puoliväliin. Sitten tahti alkoi hidastua. Esineet luovutettiin Yliopiston historiallis-etnografiseen museoon, mutta vähitellen alkoi itää ajatus omasta suomalaisesta kansallismuseosta. Yhdistyksen johtohahmot julistivat museon tarpeellisuutta lukuisissa puheissa ja kirjoituksissa, mutta asia eteni hitaasti. Vuonna 1893 valtio otti haltuunsa sekä yliopiston historiallis-kansatieteellisen museon että osakuntien kokoelmat. Niistä muodostettiin Valtion historiallinen museo, joka tosin joutui toimimaan kolmessa eri tilassa. Kauan kaivatun museorakennuksen peruskivi laskettiin vuonna 1906 ja Kansallismuseo avasi ovensa yleisölle uudessa rakennuksessa vasta 1916. Hallinnollisesti Valtion Historiallinen museo kuului Muinaistieteellisen toimikunnan alaisuuteen.²⁸¹

Yhdistys vaikutti siis valtion toimiin muinaisjäännösten suojelussa ja museotoimen käynnistämässä, mutta sen omimmaksi alueeksi muodostuivat muinaisjäännösten luettelointi ja tutkimus sekä taidehistoriallinen tutkimus. Muinaisjäännösten kartoitus käynnistyi 1876, jolloin yhdistys lähetti ensimmäisen stipendiaattinsa Kuopion kihlakuntaan. Stipendiaatit ohjeistettiin tekemään kertomuksia, joihin kirjoitettiin tiedot tutkittavan kihlakunnan esihistoriallisista ja historiallisista muinaisjäännöksistä. Samalla tuli kerätä talteen ja toimittaa yhdistykselle irtaimet muinaisesineet. Stipendiaateiksi rekrytoitiin lähinnä opiskelijoita ja asianharrastajia – useimmiten opettajia, mutta myös pappeja ja virkamiehiä. Monet stipendiaatteina aloittaneet opiskelijat innostuivat kuitenkin arkeologiasta ja päätyivät myöhemmin Kansallismuseon tutkijoiksi ja Muinaismuistoyhdistyksen johtokuntaan. Amatöörien osallistuminen tieteenharjoitukseen oli vielä 1800-luvun alussa ulkomaillakin melko yleistä, sillä yliopistot ja akatemit tarjosivat vain harvoille mahdollisuuden tutkimukseen virkatyönä. Koska Suomessa ei ollut arkeologian eikä taidehistorian

²⁸⁰ Härö 1984, s. 76-84 ; Tallgren 1920, s. 47-48. Salminen 2003, s. 91 mainitsee, etteivät Toimikunnan jäsenten ja Aspelinin välit kuitenkaan aina olleet parhaat mahdolliset.

²⁸¹ Tallgren 1920, s. 30-38 ; Härö 1984, s. 163, 174-176.

oppituleja, oli amatöörien rekrytoiminen joukkoihin välttämätöntä. Stipendiaateilla oli tärkeä merkitys myös valistustyössä, sillä he olivat suorassa yhteydessä tutkimiensa kihlakuntien asukkaisiin.²⁸²

Emil Nervanderin unelma, taidehistoriallisten aineistojen kartoitus, toteutui jo ensimmäisinä toimintavuosina. Yhdistys ryhtyi varustamaan taiteilijoista, arkkitehteistä ja tutkijoista koostuvia retkikuntia eri puolille Suomea. Nämä kuvasivat piirtämällä ja valokuvaamalla kirkkoja ja muita merkittäviä kohteita sekä toivat myös esineitä museolle. Yhdistys organisoi kaikkiaan kahdeksan retkikuntaa vuosina 1871-1902. Näiden tuloksia esiteltiin näyttelyissä.²⁸³ Stipendiaattien ja retkikuntien lisäksi yhdistys keräsi aineistoa järjestämällä erilaisia keräyksiä ja tiedusteluja, joiden aiheet vaihtelivat henkilöhistoriasta paikannimiin ja kansatieteellisistä kyselyistä muotokuvaan.²⁸⁴

Arkeologisen tutkimuksen kehittäjänä erityisen merkittäviksi muodostuivat Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Venäjälle lähettämät retkikunnat. Aspelin oli kerännyt aineistoa väitöskirjaansa Moskovan museoista ja arkistoista sekä tutkimusmatkoilla Volgan-Kaman alueella. Hän loi teorian, jonka mukaan sama suomalais-ugrilainen kulttuuri oli pronssikaudella vallinnut sekä näillä seuduilla että Siperiassa. Palattuaan Suomeen hän hahmotteli suurisuuntaisen ohjelman, jonka tavoitteena oli koko Venäjän alueen arkeologinen tutkimus. Yhdistyksen jäsenet tekivät tutkimusmatkoja Venäjälle aluksi yliopiston rahoituksella. Vuosina 1887-1889 yhdistys organisoi yhdessä Suomalais-Ugriksen Seuran kanssa kolme Siperian retkikuntaa, jotka saivat osakseen runsaasti kansainvälistä eri tieteenalojen kiinnostusta dokumentoituaan sikäläisissä kirjakivissä olevia kirjoituksia. Vuonna 1909 lähetettiin Yhdistyksen kustannuksella vielä A. M. Tallgren Volgan-Kaman alueelle sekä Viena-joen alajuoksulle. Tämän matkan tuloksena laaditussa väitöskirjassa Tallgren totesi Aspelinin teorian vääräksi: Volgan ja Altain pronssikautinen aineisto edusti eri kulttuureita.²⁸⁵

Muinaismuistoyhdistyksen toiminnan ydinalueiksi muodostuivat siis arkeologia ja taidehistoria, myöhemmin myös kansatiede. Ensimmäisissä säännöissä ilmoitetaan yhdistyksen tarkoituksiksi myös runojen, laulujen ja tarinoiden kokoaminen, mutta käytännössä nämä jäivät SKS:n työsaraksi.²⁸⁶

²⁸² Tallgren 1920, s. 55-70 ; Meadows 1998, s. 26-29.

²⁸³ Tallgren 1920, s. 72-81.

²⁸⁴ Tallgren 1920, s. 83-104.

²⁸⁵ Salminen 2003, s. 48-56, 63-64, 67-96, 117-127 ; Tallgren 1920, s. 105-117.

²⁸⁶ Tallgren 1920, s. 18-21.

4.2 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisutoiminta

4.2.1 Aikakauskirja ja kuukausilehdet

Ajatus omasta aikakauskirjasta ilmaistiin jo yhdistyksen ensimmäisessä varsinaisessa kokouksessa, joskin todeten, että asia täytyi siirtää tulevaisuuteen.²⁸⁷ Ensimmäisenä toimintavuonna Muinaismuistoyhdistys julkaisi vain yhdistyksen tehtäviä ja tarkoituksia esittelevän vihkosen *Viittauksia Muinaismuisto-yhtiön tarkoituksesta ja vaikutusalasta*, jota painettiin suomeksi ja ruotsiksi. Kirjasen oli suunnitellut J. R. Aspelin tanskalaisten mallien mukaisesti.²⁸⁸

Ennen kuin Muinaismuistoyhdistys pääsi lehtikysymyksessä keskusteluja pidemmälle, ehdotti SKS, että yhdistyksen jäsenten laatimat artikkelit julkaistaisiin *Suomi* -kirjassa, jonka sisältö oli *Historiallisen Arkiston* perustamisen jälkeen alkanut painottua liikaa kielitieteisiin. Ehdotuksesta käytiin Muinaismuistoyhdistyksessä vilkas keskustelu, jossa todettiin, että yhdistys menettäisi liiaksi itsenäisyyttään, jos se joutuisi julkaisemaan toisen seuran lehdessä. Ainoastaan siinä tapauksessa julkaiseminen *Suomessa* olisi mahdollista, jos seura saisi jäsentensä artikkeleista eripainoksia, joita voisi vapaasti lahjoittaa haluamilleen tahoille. Lopulta päädyttiin kuitenkin siihen, että anottaisiin omaa, kerran vuodessa ilmestyvää lehteä varten tuhat markkaa valtionapua.²⁸⁹

Valtionapuanomusta ei ollut vielä ehditty lähettää ennen kuin Emil Nervander jo sekoitti pakan ehdottamalla, että tieteellisen lehden sijasta julkaistaisiin populaaria kuukausilehteä. Idean hän oli saanut Kongl. Vitterhets Historie- och Antikvitetsakademin *Månadsbladista*, joka sisälsi kansalle suunnattuja lyhyitä kirjoituksia ja uutisia. Nervander arveli, ettei suomalainen muinaistiede ollut vielä riittävän kehittynyttä tieteellisen lehden julkaisemiselle, kun taas populaariin lehteen aineistoa olisi riittävästi ja samalla saataisiin herätettyä kansaa muinaismuistojen suojeluun.²⁹⁰ Nervanderin ehdotus vastasi yhdistyksen kansanvalistuksellisia tavoitteita, mutta samanaikaisesti esiintyi jo pyrkimyksiä julkaista lehteä, jolla päästäisiin yhteyteen muun tieteellisen maailman kanssa:

Utan en tidskrift kan föreningen icke såsom annars genom förbindelsen med ett större flertal af sällskaper för fornforskning i udlandet förskaffa sig hithörande arbeten, följa med den rastlöst pågående komparativa forskningen ooh äfven för sin del bidra till dess resultat.²⁹¹

²⁸⁷ SMY ptk. 1.10.1870 § 2. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 12.

²⁸⁸ Tallgren 1920, s. 124-125.

²⁸⁹ SMY ptk. 6.11.1871 § 2 ; 11.12.1871 § 3 ; 12.2.1872 § 3. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 103, 105-106, 127-128 ; Tallgren, s. 125.

²⁹⁰ SMY ptk 6.5.1872 § 12. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 153-154.

²⁹¹ SMY ptk. 30.9.1872, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 169. Vuosikertomuksen oli laatinut Otto Donner, joka samoihin aikoihin pyrki edistämään myös SKS:n kielitieteellisen osakunnan kansainvälisiä yhteyksiä.

Yhdistykselle myönnettiin vuonna 1873 tuhannen markan valtionapu ja tätä seuranneessa julkaisupoliittisessa keskustelussa Nervanderin kuukausilehti-idea hylättiin. Päätettiin ryhtyä julkaisemaan aikakauskirjaa, joka sisältäisi muinaistutkimusta käsitteleviä artikkeleita, kuvauksia suomalaisista muinaismuistoista, selostuksia yhdistyksessä pidetyistä esitelmistä, kirja-arvosteluja, matkakertomuksia ym. Artikkelit julkaistaisiin sillä kielellä, jolla ne oli kirjoitettu. Myös ulkomaisilla kielillä kirjoitetut tekstit sallittiin. Yhdistyksen nimissä jätetyt tiedotteet sen sijaan julkaistaisiin molemmilla kielillä ja lehti ilmestyisi kahtena versiona – suomen ja ruotsinkielisellä nimiölehdellä varustettuna. Kuviiin pitäisi liittää ranskan- tai saksankieliset kuvatekstit. Lehden toimitusneuvosto koostui melko nuorista tutkijoista. Akateemisesti asemansa olivat vakiinnuttaneet vain K. F. Ignatius ja A. O. Freudenthal. Sen sijaan J. R. Aspelin, Emil Nervander ja Eliel Aspelin eivät vielä olleet väitelleet tohtoreiksi. Toimituskunnan tehtävänä oli arvioida aikakauskirjaan tulevat tekstit – ei ainoastaan tieteellisin kriteerein vaan myös kiinnittäen huomiota kirjoituksen soveltuvuuteen suuren yleisön luettavaksi.²⁹²

Verrattuna SKS:n linjauksiin Muinaismuistoyhdistys edusti varsin vapaamielistä kielipolitiikkaa ja suuntasi lehtensä määrätietoisesti myös ulkomaiselle yleisölle. Toisaalta jo ensimmäisissä keskusteluissa ilmeni hyvin yhdistyksen kykenemättömyys päättää, tehtiinkö lehteä kansainväliselle tiedeyhteisölle vai suomalaiselle historiasta kiinnostuneelle yleisölle – ongelma, joka seurasi yhdistyksen julkaisupolitiikkaa koko ajanjakson ajan.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan ensimmäinen numero tuli ulos painosta heinäkuussa 1874. Painos oli melko suuri: 700 ruotsinkielistä ja 500 suomenkielistä kappaletta. Koska ensimmäisen numeron menekki oli vaatimaton – vain kymmenen kappaletta myytiin kolmessa vuodessa – ei lehden jatkamista voinut ajatellakaan ilman valtionapua. Tätä luvattiinkin 2000 markkaa vuodessa ja uuden vihon painatusta alettiin suunnitella vuonna 1876. Tässä yhteydessä päätettiin arkeologisen kirjallisuuden edistämiseksi ryhtyä maksamaan kirjoituspalkkioita. Huonon menekin vuoksi päätettiin luopua kahdesta kieliversiosta ja painosta pienennettiin 400 kappaleeseen.²⁹³ Aikakauskirja kärsi jatkuvista taloudellisista vaikeuksista. Sen painattaminen tuli kalliiksi, sillä arkeologian ja taidehistorian artikkeleihin tarvittiin runsaasti kuvia. Toisinaan jouduttiinkin tekemään valintaa, julkaistaanko lehteä vai lähetetäänkö stipendiaatteja tai retkikuntia.²⁹⁴ Valtionapu korotettiin 3000 markkaan vuonna 1889. Toisinaan saatiin myös valtiosäätyjen hallinnoimasta Längmanin rahastosta lisäapua.²⁹⁵

²⁹² SMY ptk. 20.1.1873 § 4 ; 10.2.1872 § 3 ; 17.3.1873 § 5. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 187-188, 194-195 ; Tallgren 1920, s. 126.

²⁹³ SMY ptk. 7.5.1877 § 2 ; 5.6.1877 § 4. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 2. 1876-1885, s. 68, 71 ; 22.3.1877 Aspelin SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 2, s. 511. MVK.

²⁹⁴ SMY ptk. 3.3.1883 § 6 ; 29.5.1883, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 2. 1876-1885, s. 318-319, 333.

²⁹⁵ SMY ptk. 5.2.1889 § 2 ; 17.10.1891 § 2 ; 7.5.1892, vsk. Ca 2. MVK.

Lehden kirjoitusten arvioinnista on säilynyt vain muutamia tietoja, jotka osoittavat, että toimituskunta saattoi tehdä korjauksia teksteihin.²⁹⁶ Artikkeleista annettuja lausuntoja ei kuitenkaan ole säilynyt. Toisesta numerosta alkaen *Aikakauskirjan* säännölliseksi sisällöksi muodostuivat stipendiaattien kertomukset, joita julkaistiin myös eripainossarjana *Luetteloja Suomen Muinaisjäännöksistä*. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että pääosa lehden artikkeleista oli amatöörien kirjoittamia luetteloja eri paikkakuntien muinaisjäännöksistä – tieteelliseltä tasoltaan yleensä melko vaatimattomia.²⁹⁷ Tämä tiedostettiin yhdistyksessä varsin hyvin, mutta luetteloiden tarpeellisuus nähtiin paitsi niiden tuottamassa aineistokokoelmassa myös suojelutarkoituksissa ja kansanvalistuksessa:

Att dessa stipendiaafhandlingar till en början icke fylla alla anspråk på fullständighet, ännu mindre tillfredsställa alla de fordringar, vetenskapen kan uppställa, det ligger i sakens natur, men denna beskrifvande katalog öfver landets fornlemningar skall framkalla nationens aktning för dessa forntidens minnen, den skall blifva ett medel, som möjliggör öfvervakandet af de lagars efterlefnad, som stadgas till våra fornlemningars skydd, den skall erbjuda den jemförande vetenskapen en öfversigt af de olika slagen af landets minnesmärken och utgöra för den framtida forskningen ett material som [...]²⁹⁸

Muinaismuistoyhdistyksen ydinjoukko, joka 1870-luvun kuluessa onnistui kehittämään omien tieteenalojensa menetelmiä ja asiantuntemusta tuotti puolestaan tieteellisesti korkeatasoisempia artikkeleja lehteen, mutta näiden osuus jäi melko pieneksi. Antikvaariset tieteenalat olivat nuoria ja tekijöitä oli vähän. Edistääkseen tutkimusta yhdistys julisti vuonna 1890 kolmen sadan markan palkinnon annettavaksi parhaimmasta yksityistutkimuksesta vertailevassa muinaistieteessä. Kilpailuun ei kuitenkaan ilmoittautunut yhtään osanottajaa.²⁹⁹

Kuten taulukosta 3 ilmenee, *Aikakauskirja* oli koko 1800-luvun voittopuolisesti suomenkielinen. Vuonna 1888 määrättiin, että lehden toimittajan tuli saksaksi tai ranskaksi laatia yhdistyksen toimintakertomus, mutta näitä ei kuitenkaan ryhdytty toimittamaan.³⁰⁰ Lehden kansainvälistä luonnetta ja sen merkitystä yhdistyksen vaihtosuhteiden ylläpitäjänä korostettiin kuitenkin valtionapuanomuksissa. Samoin painotettiin sitä, että *Aikakauskirja* oli ainoa muinaistutkimuksen äänenkannattaja Suomessa, kun yliopistollakin vain perin harvoin oli mahdollista kuulla arkeologian tai taidehistorian luentoja.³⁰¹

²⁹⁶ Aikakauskirjan toimituskunnan kokous. SMY kirjeet. Fa 3, s. 45, 47. MVK.

²⁹⁷ Tallgren 1920, s. 57-68, 126-127.

²⁹⁸ SMY ptk. 8.10.1878, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 2. 1876-1885, s. 115-116.

²⁹⁹ SMY ptk. 10.10.1890 § 11 ; 21.5.1891, vsk. ; 7.4.1892 § 3. Ca 2. MVK.

³⁰⁰ SMY ptk. 20.11.1888 § 3. Ca 2. MVK.

³⁰¹ 1.2.1876 Valtionapuanomus. SMY kirjeet. Fa2, s. 43-44 ; Valtionapuanomus [1888]. SMY kirjeet. Fa 7, s. 777-784. MVK.

Nro	Suomi	Ruotsi	Saksa	Ranska	Ransk. kuvatekstit	Saks. tiivistelmä
1 (1874)	7	6	0	0	x	
2 (1877)	4	2	0	0	x	
3 (1878)	2	1	0	0	x	
4 (1879)	2	2	0	0	x	
5 (1882)	2	1	0	0	x	
6 (1883)	6	0	0	0	x	
7 (1885)	5	0	0	0	x	
8 (1887)	3	0	0	0	x	
9 (1887)	1	0	0	0	x	
10 (1889)	3	0	0	0		
11 (1890)	5	1	0	0	x	
12 (1891)	1	0	0	0		x
13 (1893)	1	0	0	0		x
14 (1894)	2	2	0	0		x
15 (1896)	4	0	0	0		x
16 (1896)	1	0	0	0		x
17 (1897)	3	0	2	0		x
18 (1898)	1	0	0	0		x
19 (1907)	1	0	0	0		x
20 (1914)	1	1	0	0		
21 (1901)	1	3	2	0		x
22 (1902)	1	0	0	0		x
23 (1905)	0	1	1	0		x
24 (1908)	1	1	0	0		x
25 (1911)	0	0	1	1		
26 (1912)	5	7	9	0		x

Taulukko 3. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan artikkelien kielijakautuma.

Seuran sihteeri Hjalmar Appelgren palasi vuonna 1893 Nervanderin aikoinaan esittämään ajatukseen populaareista kuukausilehdistä. Appelgren vetosi siihen, että muinaisjännöksiä tuhoutui koko ajan kansan tietämättömyyden vuoksi. Oivallisena välineenä arkeologisen innostuksen herättämiseksi voisivat toimia populaarit kuukausilehdet, joilla yhdistyksen ja myös historiallisen museon toimintaa ja tarkoituksia voitaisiin välittää kansalle. Suomeksi ja ruotsiksi julkaistavat kuukausilehdet olisivat kooltaan vaatimattomia, enintään yhden painoarkin laajuisia, mutta sisältäisivät kuvia. Samalla *Aikakauskirjaa* voitaisiin kehittää kansainvälisempään suuntaan. Siihen pitäisi sisällyttää enemmän vieraskielisiä tekstejä ja suomen- tai ruotsinkielisiin artikkeleihin tulisi liittää saksankieliset tiivistelmät.³⁰²

Appelgrenin ehdotus herätti vilkkaan keskustelun. SKS:ssä aktiivisesti toiminut Kaarle Krohn ehdotti, että kansallisia tieteitä edustavat seurat kokoaisivat voimansa ja julkaisisivat yhdessä lehteä, jonka avulla voitaisiin kääntyä kansalaisten puoleen sekä käyttää heidän myötävaikutustaan erilaisten aineistojen keräämiseen. Seurat valitsisivat edustajat toimitukseen, joka olisi sitten seuroista riippumaton. Krohnin

³⁰² Hj. Appelgrenin ehdotus. SMY kirjeet. Fa 10, s. 892-928. MVK.

ehdotus olisi ollut taloudellisesti järkevä, mutta Muinaismuistoyhdistys päätyi äänestyksessä kuitenkin oman lehden perustamiseen.³⁰³ Vuosikertomuksessa uusi hanke esiteltiin innostuneesti, vaikka todettiin, että lehti mitä luultavimmin tuottaisi yhdistykselle tappiota. Rahoituksen uskottiin järjestyvän hakemalla valtionapua.³⁰⁴ Tätä ei kuitenkaan saatu, joten kuukausilehtiä *Suomen Museota* ja *Finskt Museumia* jouduttiin typistämään heti alkuvaiheessa siten, että ne ilmestyivät yhden painoarkin kokoisena joka toinen kuukausi ja pääasiassa eri sisältöisinä. Tilaushinta haluttiin kuitenkin pitää alhaisena ja yhdistyksen jäsenet saivat lehden postimaksua vastaan.³⁰⁵

Kuukausilehdet kärsivät jatkuvasti menekkivaikeuksista eikä kirjoituksiakaan aina tahdottu saada riittävästi. Myös toimitustyötä pompoteltiin henkilöltä toiselle.³⁰⁶ Yhtenä ratkaisuna ongelmiin esitettiin, että kuukausilehdistä tehtäisiin Muinaismuistoyhdistyksen ja Muinaistieteellisen toimikunnan yhteinen äänenkannattaja, mutta toimikunnalta ei juuri herunut tukea.³⁰⁷

Aikakauskirjan kehittäminen, joka oli ollut osa Appelgrenin suunnitelmaa, hautautui pari vuodeksi, mutta joulukuussa 1895 päätettiin kuitenkin, että lehteen ryhdytään painamaan myös vieraskielisiä artikkeleita ja parhaimmista kirjoituksista maksetaan palkkio. Näin arveltiin kirjoitusten tason kohoavan.³⁰⁸ Vuonna 1898 lehden ulkoasua päätettiin nykyaikaistaa ja nimiölehdelle lisätä saksankielinen rinnakkaisnimeke *Zeitschrift der finnischen Alterthumsgesellschaft*.³⁰⁹ Pian tämän jälkeen uudistussuunnitelmat hautautuivat, kun puheenjohtaja Aspelin ja Appelgren ajautuivat kiistaan *Aikakauskirjan* 18. osan tieteellisestä arvosta.³¹⁰

Vuonna 1899 sihteerinä toiminut arkeologi Julius Ailio nosti uudelleen esiin lehtiin liittyvät ongelmat. Hänen mielestään oli suuri puute, ettei yhdistyksellä ollut kansainvälistä aikakauskirjaa,

jonka kautta lähempää yhteyttä saataisiin aikaan muun arkeologisen maailman ja ainakin pohjoismaiden kanssa ja samalla yhd:n tieteellistä arvokkuutta tuntuvasti kohotettaisiin.³¹¹

Ailion mielestä kuukausilehdet eivät vastanneet tarkoitustaan muinaistieteellisen harrastuksen herättäjänä suuressa yleisössä, koska niiden levikki oli jäänyt niin pieneksi. Niinpä näiden julkaisemiseen käytettävät varat olisi sijoitettava ulkomaankielisen, puhtaasti tieteellisen aikakauskirjan toimittamiseen. Sen rinnalla olisi jatkettava entistä aikakauskirjasarjaa, jonka sisältö saisi olla helppotajuinen ja etupäässä Suomen

³⁰³ SMY ptk. 15.11.1893 § 7 ; 13.12.1893 § 6. Ca 2. MVK ; Tallgren 1920, s. 130-131.

³⁰⁴ SMY ptk. 7.5.1894, vsk. Ca 2. MVK.

³⁰⁵ SMY ptk. 1.12.1894 § 6 ; 2.2.1895 § 3 ; 7.5.1895, vsk. Ca 3. MVK.

³⁰⁶ SMY johtok. ptk. 9.5.1896 § 1 ; 6.12.1897 § 1 ; 10.11.1898 § 2. Ca 3. MVK.

³⁰⁷ SMY johtok. ptk. 6.12.1897 § 2. Ca 3. MVK.

³⁰⁸ SMY johtok. ptk. 5.12.1895 § 4-5 ; SMY ptk. 12.12.1895 § 3. Ca 3. MVK.

³⁰⁹ SMY johtok. ptk. 15.12.1898 § 5. Ca 3. MVK.

³¹⁰ SMY johtok. ptk. 16.2.1899 § 5 ; 16.3.1899 § 2 ; SMY ptk. 6.5.1899, vsk. Ca 4. MVK.

³¹¹ SMY johtok. ptk. 19.10.1899 § 4. Ca 4. MVK.

paikallisia oloja koskeva. Ailion ehdotuksesta syntyi vilkas keskustelu. Ulkomaisen lehden perustamista puolustivat historioitsija Väinö Wallin ja kansatieteilijä Theodor Schwindt, jotka ehdottivat populaarin aineiston julkaisemista jonkun muun julkaisijan lehdessä, sekä arkeologit Alfred Hackman ja A. O. Heikel. Appelgren taas puolusti omia luomuksiaan vedoten mm. siihen, että niiden avulla voitiin kehittää uusien tieteenalojen suomenkielistä sanastoa. Hän sai tukea Nervanderilta sekä taidehistorian professoriksi hiljattain nimitetyltä J. J. Tikkaselta, joka arveli, ettei seuralla vielä ollut edellytyksiä kansainvälisen korkeatasoisen lehden julkaisemiseen. Puheenjohtaja Aspelin uskoi optimistisesti, että valtionapua voitaisiin hakea lisää erilaisiin julkaisuihin. Äänestyksessä kuukausilehdet päätettiin säilyttää, mutta harventaa niiden ilmestymistahtia neljään kertaan vuodessa. Ratkaisua pidettiin kuitenkin vain väliaikaisena ja *eurooppalaista näkökantaa* luvattiin pitää mielessä.³¹²

Ailio muistutteli julkaisutoiminnan kansainvälisistä tavoitteista kirjoittamassaan vuosikertomuksessa keväällä 1900 sekä yhdistyksen 30-vuotisjuhlassa esittämässään selonteossa.³¹³ Kansainvälisen lehden perustamiseen ei kuitenkaan enää palattu, vaikka rahatilanne parani, kun valtionapua saatiin nostetuksi 3000:sta 5000 markkaan ja Längmanin rahastosta myönnettiin 3000 markkaa.³¹⁴ Sen sijaan *Aikakauskirjaa* kehitettiin hieman kansainvälisempään suuntaan. Ranskankielisten kuvatekstien tilalle olivat tulleet monisivuiset saksankieliset tiivistelmät jo numerossa 12 (1891). Yhdistyksen 30-vuotisjuhlanumero 21 (1901) oli monikielinen ja suunnattu ulkomaalaiselle yleisölle. Vuosikertomuksessa todettiin, että tämä numero *alottaa tavallaan uuden sarjan Yhdistyksen aikakauskirja-julkaisua*.³¹⁵ Mahdollisesti tällä viitattiin lehden profiloitumiseen kansainväliseen suuntaan, mutta kovin radikaaleja uudistuksia ei ennen ensimmäistä maailmansotaa tehty. *Aikakauskirjaan* alettiin ottaa pitempiä tekstejä, mm. K. K. Meinanderin ja A. M. Tallgrenin väitöskirjat. Muutenkin tieteelliseen laatuun kiinnitettiin selvästi entistä enemmän huomiota. Yhdistys esimerkiksi kieltäytyi ottamasta lehteen Satakunnan museon 25 vuotisjuhla-artikkeleja, koska ei ollut takeita, että ne olisivat riittävän laadukkaita julkaistavaksi lehdessä, jonka *tulee pitää silmällä teoksen leviämistä ulkomailla*.³¹⁶ Saksankielisiä tekstejä julkaistiin numeroissa 23, 25 ja 26.

Valtionavun suotuisasta kehitymisestä huolimatta julkaisutoimintaa jouduttiin supistamaan jälleen 1902, kun rahastonhoitaja Hahlin kuoleman jälkeen ilmeni, että yhdistyksen kassassa on yli 40.000 markan vajaus. *Suomen Museo* ja *Finskt Museum* yhdistettiin kaksikieliseksi, neljä kertaa vuodessa ilmestyväksi lehdeksi, jossa suomenkielisistä artikkeleista laadittiin ruotsinkieliset referaatit ja päinvastoin.³¹⁷ Myös toimitusmenoissa säästettiin, minkä seurauksena lehden sisältö näivettyi. 1909 lehdelle määrättiin palkattu toimituskunta, joka edusti niin yhdistyksen kuin museonkin aloja: arkeologiaa, taidehistoriaa ja

³¹² SMY johtok. ptk. 2.11.1899 § 2 ; SMY ptk. 6.12.1899 § 1. Ca 4. MVK ; Tallgren 1920, s. 132-133.

³¹³ SMY ptk. 7.5.1900, vsk. ; 1.10.1900 § 3. Ca 4. MVK

³¹⁴ SMY ptk. 7.5.1901, vsk. Ca 5. MVK. ; Tallgren 1920, s. 140-141.

³¹⁵ SMY ptk. 7.5.1902, vsk. ; Samaa ilmausta käyttää myös Tallgren 1920, s. 127.

³¹⁶ SMY johtok. ptk. 25.4.1913 § 3. Ca 8. MVK.

³¹⁷ SMY johtok. ptk. 13.12.1902 § 4 ; SMY ptk. 7.5.1903, vsk. Ca 5. MVK ; Tallgren, s. 145.

kansatiedettä.³¹⁸ Toimituskunnan aloitteesta lehti jaettiin vuoden 1910 alusta jälleen neljä kertaa vuodeksi ilmestyviksi ruotsin- ja suomenkielisiksi sarjoiksi. Uutuutena päätettiin molempiin lehtiin liittää saksankieliset referaatit.³¹⁹ Näin vahvistettuna lehti jatkoi ilmestymistään kahtena kieliversiona, mutta kärsi jatkuvasti taloudellisista vaikeuksista.³²⁰

4.2.2 Monografiat

Yhdistyksen ensimmäinen monografiajulkaisu oli Siperian retkikuntien löytämien kirjakivien tekstejä esittelevä *Inscriptions de l'Enissei*, joka ilmestyi sopivasti kesällä 1889 pidettävässä orientalistikongressissa esiteltäväksi. Julkaisu herätti runsaasti huomiota ulkomailla ja painos alkoi loppua jo vuonna 1891. Otto Donner esitti uuden painoksen ottamista vedoten siihen, että ensimmäinen painos oli epätarkka, mutta Aspelin ei ryhtynyt riittävän tarmokkaiisiin toimiin julkaisun aikaansaamiseksi. Syyksi Aspelinin hidasteluun on arveltu hänen pettymystään siitä, että kirjakivien teksti, jonka hän oli arvellut olevan suomensukuista kieltä, osoittautui tanskalaisen lingvistin Wilhelm Thomsenin tutkimuksissa turkkilaisperäiseksi. Siperian retkiä tutkineen Salmisen mukaan julkaisuhankkeen jatkaminen hautautui Muinaistieteellisen toimikunnan virkamiesten keskinäisiin kiistoihin.³²¹

Monografiatuotanto muilla saroilla jatkui vuosisadan vaihteessa. Samoihin aikoihin, kun lehtiä koskeva keskustelu velloi yhdistyksessä, suunniteltiin siellä myös uutta monografiasarjaa, johon koottaisiin suomalais-ugrilaisia sekä myös mongolien ja turkkilaisten esihistoriaa käsitteleviä tutkimuksia. Sarjalle ehdotettiin vaikuttavia latinankielisiä nimiä, kuten *Turania prisca* tai *Origines Fennorum*.³²² Sen ensimmäiseksi osaksi suunniteltiin rakennushistoriallista julkaisua – arkkitehtien Blomstedtin ja Sucksdorffin kuvateosta karjalaisista rakennuksista. *Karjalaisia koristemuotoja* ilmestyi vuosina 1900-1902 suomen-, ruotsin- ja saksankielisinä versioina, mutta mitään viittauksia julkaisusarjaan ei kirjasta löydy.³²³ Seuraava monografia, A. Hackmanin *Die ältere Eisenzeit in Finnland* tuli painettavaksi keväällä 1905. Vuosikertomus kertoi sen ilmestyvän *yhdistyksen vapaassa julkaisusarjassa*. Käytännössä Hackman kustansi julkaisunsa itse.³²⁴ Myös Ailion väitöskirja *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finnland* (1906) ilmoitettiin kuuluvaksi samaiseen *vapaaseen julkaisusarjaan*,³²⁵ jolla siis ei vielääkään ollut nimeä.

³¹⁸ SMY johtok. ptk. 20.1.1909 § 2 ; SMY ptk. 7.5.1909, vsk. Ca 7. MVK.

³¹⁹ SMY johtok. ptk. 23.12.1909 § 3. Ca 7 ; SMY ptk. 3.2.1910 § 14. Ca 8. MVK.

³²⁰ SMY johtok. ptk. 1.12.1913 § 4. Ca 8. MVK.

³²¹ Salminen 2003, s. 91-95 ; Tallgren 1920, s. 112-115.

³²² SMY johtok. ptk. 15.12.1898 § 6. Ca 3. MVK. Pöytäkirjasta saa vaikutelman, että uudesta sarjasta oli jo runsaasti keskusteltu, mutta tätä keskustelua ei ole viety aiempiin pöytäkirjoihin.

³²³ SMY johtok. kok. 28.3.1899 § 2. Kokouksen liitteessä A mainitaan teoksen nimeksi Turania (Karjalan kuvia).

³²⁴ SMY ptk. 7.5.1905, vsk. ; 5.10.1905 § 4. Ca 6. MVK.

³²⁵ SMY ptk. 7.5.1906, vsk. Ca 6 MVK.

Taidehistoriallisten retkikuntien tutkimustulosten julkaisemisesta suunniteltiin jo 1870-luvun alusta alkaen, mutta varojen puute oli aina esteenä. Retkillä kootun aineiston esittely olisi vaatinut runsaasti kuvia, jopa värikuvia, eikä yhdistyksen heikko rahatilanne sallinut tätä. 1900-luvun alussa annettiin asiaa esittäneelle K.K. Meinanderille valtuudet laatia näytevihko kokoelmien julkaisemisesta. Valtionapua anottaessa korostettiin, että retkikuntien aineisto oli tärkeä kokoelma, joka varmasti kiinnostaisi myös ulkomaisia tutkijoita. Teos toteutui kuitenkin toisessa muodossa – toisaalta Meinanderin väitöskirjana, joka julkaistiin *Aikakauskirjassa*, toisaalta vihkosena *Nykyrko och Nystad*, joka aloitti myöhemmin laajamittaiseksi kasvaneen *Suomen kirkot* –sarjan.³²⁶

Yhdistyksen ydinalueitten ulkopuolelle jäi *Sukukirja: Suomen aatelittomia sukuja*, joka perustui yhdistyksen kokoamiin aineistoihin. Vihkoina ilmestyneen hakuteoksen raskaaksi käynyt julkaiseminen siirrettiin vuonna 1892 Otavalle.³²⁷ Toinenkin pitkään valmisteltu hakuteos *Paikkainnimisanakirja* jäi hieman sivuun yhdistyksen varsinaisista tarkoituksista. Nimistöä kokosi monen vuoden ajan kuopiolainen O. A. F. Lönnbohm, mutta työ keskeytyi eikä tekijä antanut mitään vastauksia yhdistyksen tiedusteluihin. Lopulta teoksen julkaisemisesta luovuttiin.³²⁸ Tieteellisten monografioiden lisäksi yhdistys julkaisi pöytäkirjansa 1870-1875 vuonna 1909.³²⁹ Yhdistys valmisteli myös rekisteriä aikakauskirjan artikkeleihin sekä arkeologista bibliografiaa,³³⁰ mutta ne eivät ehtineet ilmestyä ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista.

Vaikka yhdistys suhtautui nihkeästi yhteisjulkaisuihin SKS:n kanssa, monet sen jäsenistä julkaisivat monografioita SKS:n sarjoissa. Aspelinin väitöskirja ja Schwindtin ja Sireliuksen tutkimuksia ilmestyi seuran *Toimituksissa*. Kansainvälisesti suurta huomiota saavuttanut teos, J. R. Aspelinin kuva-atlas *Muinaisjännöksiä Suomen suvun asumusaloilta – Antiquités du Nord finno-ougrien* puolestaan julkaistiin valtionavun turvin kaupallisella kustantajalla.³³¹

4.3 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto

4.3.1 Julkaisuvaihdon käynnistyminen

Kuten SKS:ssä, Muinaismuistoyhdistyksessäkin julkaisuvaihto käynnistyi ulkomaisten kumppanien aloitteesta jo ennen yhdistyksen oman julkaisutoiminnan alkamista. Ensimmäisen ulkomaisen lahjoituksen

³²⁶ SMY ptk. 27.1.1874 § 5. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 238-239 ; SMY ptk. 13.12.1893 § 8. Ca 2 ; SMY johtok. ptk. 4.2.1904 § 2 ; 3.3.1904 § 2 ; 1.10.1904 § 3. Ca 5 ; 3.3.1910 § 6 ; 7.5.1911, vsk. Ca 8 ; Valtionapuanomus Keisarilliselle Suomen Senaatin kirkollisiasiain toimituskunnalle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 139-141. MVK ; Tallgren 1920, s. 80-81.

³²⁷ SMY ptk. 11.2.1892 § 5. Ca 2. MVK ; Tallgren 1920, s. 100-101.

³²⁸ SMY johtok. ptk. 9.3.1897 § 3. Ca 3 ; SMY johtok. ptk. 2.10.1913 § 4 Ca 8. MVK ; Tallgren 1920, s. 96-98.

³²⁹ SMY ptk. 13.12.1893 § 7. Ca 2 ; 4.11.1909 § 5. Ca 7. MVK.

³³⁰ SMY johtok. ptk. 2.10.1913 § 6. Ca 8. MVK.

³³¹ Salminen 2003. s. 62-63 ; Hackman 1920, s. 12-13.

teki syksyllä 1871 paria vuotta aikaisemmin perustettu Svenska Fornminnesföreningen.³³² J. R. Aspelin oli tutustunut ruotsalaisen sisaryhdistyksen sihteeriin Oskar Monteliukseen saman vuoden kesänä tekemällään opintomatalla, joten mahdollisesti hän sai lahjoituksen mukaansa Tukholmassa vieraillessaan.³³³ Seuraavat lähetykset tulivat seuroilta, joihin ei tiettävästi ollut henkilökohtaisia yhteyksiä. Der Historische Verein für Schwaben und Neuburg lähetti seuralle vuosikertomuksensa ja Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben julkaisusarjansa neljännen vihon ja sen mukana aloitteen pysyvästä julkaisuvaihdosta. Ulmista tullut vaihtoaloite oli painettu kirje, mikä viittaa siihen, että seura viritteli tähän aikaan vaihtosuhteita monelle taholle.³³⁴

Lahjoitukset otettiin yhdistyksessä varsin innokkaasti vastaan ja uudet kansainväliset suhteet esiteltiin ylpeänä vuosikertomuksessa:

Det är en vacker uppmuntran, att föreningen redan nu både från Sverige och Tyskland erhållit skrifter från liknande sällskaper med anhållan om utbyte. Men det är en lifsfråga för föreningen att kunna motsvara den appell, man ställer till densamma från främmande land.³³⁵

Velvoittava huomautus viittaa yhdistyksen julkaisupolitiikkaan, josta samoihin aikoihin keskusteltiin vilkkaasti. Ilmeistä on, että ulkomaiset yhteydenotot kasvattivat optimismista kuvaa yhdistyksen mahdollisuuksista viedä omaa tutkimustaan ulkomaille.

Julkaisuvaihdolle oli toinenkin motiivi: Suomeen tarvittiin kipeästi ulkomaista kirjallisuutta eikä yhdistyksellä ollut varoja ostaa sitä. Ruotsiin ja Tanskaan tekemällään opintomatalla Aspelin oli tutustunut sikäläisiin museokirjastoihin ja laatinut niiden arkeologisesta kirjallisuudesta luettelon, jonka hän Suomeen palattuaan toimitti yhdistykselle³³⁶ kaavaillen mielessään tutkimuskirjaston perustaminen yliopiston historiallis-etnografisen museon yhteyteen. Koska Muinaismuistoyhdistyksen kirjakokoelmat olivat vaatimattomat, hän kääntyi SKS:n puoleen pyytäen tätä deponoimaan arkeologiset kirjakokoelmansa museoon. Aspelinin perustelut kuvaavat hyvin sitä, miten tärkeänä hän piti kirjastoa:

Yliopiston historiallis-kansatieteellisen museon kokoilemat puuttuvat suurimmaksi osakseen tieteellistä kertomusta. Tärkeänä syynä tuohon puutteeseen pidän sen, että mainittu museo puuttuu muinaistieteellistä kirjastoa, joka paikallansa olisi jokaiselle kaluston tarkastajalle alttiina. Itse kaluston tieteellinen ja aikakaudellinen järjestäminen on mahdotoin kirjastotta ja tutkimuksetta. Siitä

³³² SMY ptk. 25.9.1871 § 1. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 91.

³³³ Hackman 1920, s. 9.

³³⁴ SMY ptk. 17.9.1872 § 1. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 156 ; 24.3.1872 Der Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben SMY:lle. SMY kirjeet. Fa1, s. 395. MVK.

³³⁵ SMY ptk. 30.9.1871, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 169.

³³⁶ SMY ptk. 11.3.1872 § 1. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 130 ; Förteckning öfver arkeologisk litteratur dels vid Oldnordisk museet i Kjöbenhavn, dels vid Riksmuseet i Stockholm 1871. SMY kirjeet. Fa1, s. 241-262. MVK.

syystä uhrataankin esim. Tukholman ja Kyöpenhaminan museoissa vuosittain melkoisia rahasummia museokirjastojen tarpeenmukaiseen täydentämiseen.³³⁷

SKS ei kuitenkaan halunnut siirtää omaa arkeologista kirjallisuuttaan museoon, joten Muinaismuistoyhdistyksen oli ryhdyttävä perustamaan museokirjastoa omin voimin. Onneksi *Aikakauskirjan* ensimmäinen numero oli juuri tullut painosta, joten yhdistys saattoi käynnistää omia vaihtosuhteita. Lehti päätettiin lähettää kaikille niille seuroille, jotka olivat jo lähettäneet yhdistykselle julkaisujaan ja myös muille sopiville yhdistyksille, laitoksille ja yksityishenkilöille. Käytännössä nämä yhdistykset ja laitokset edustivat enimmäkseen samoja julkaisijoita, joiden lehtiin J. R. Aspelin viittasi tekeillä olevassa väitöskirjassaan. Näihin hän oli tutustunut Venäjälle ja Pohjoismaihin tekemillään matkoilla. Muutamat niistä tulivat SKS:n kirjastoon.³³⁸

1870-luvun alussa julkaisuvaihto oli jo yleinen käytäntö monissa suomalaisissa tieteellisissä seuroissa. Sitä harjoittivat ainakin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Societas pro Fauna et Flora Fennica, Finska Läkaresällskapet ja Suomen Tiedeseura.³³⁹ Vaihdon käsitteet ja käytännöt olivat siis varmasti tuttuja Muinaismuistoyhdistyksen jäsenille, joista monet olivat toimineet myös SKS:ssä. Yhdistyksen määrätietoisuutta kuvaa se, että se päätti painattaa ranskankieliset kirjelomakkeet, joita julkaisuvaihdossa voitaisiin käyttää.³⁴⁰

On vaikeaa sanoa, kuinka paljon SKS:n päätös kieltäytyä tukemasta museokirjastoa aktivoi Muinaismuistoyhdistystä julkaisuvaihdon kehittämiseen. Todennäköisesti yhdistyksen vaihtotoiminta olisi käynnistynyt, vaikka SKS:n julkaisut olisi museokirjastoon saatukin, sillä yhdistystä motivoi myös halu omien julkaisujen kansainväliseen levittämiseen. Päätöksellä oli kuitenkin se seuraus, että Muinaismuistoyhdistys ja SKS kulkivat vaihto- ja kirjastoasioissa omia polkujaan eikä yhteistyötä heidän välillään syntynyt muuta kuin 1900-luvun alussa Tieteellisten Seurain valtuuskunnan ja kirjaston toimissa. Mistään välirikosta ei tässä kuitenkaan ollut kysymys, saihan Aspelin oman väitöskirjansakin julkaistuksi *Toimituksissa* pian kirjastopoliittisen keskustelun jälkeen.

³³⁷ SKS ptk. 7.10.1874 § 9. Suomi II:12, s. 250-251. Aspelinin kirje on liitetty painettuun pöytäkirjaan.

³³⁸ Aspelin 1876. Uudet vaihtokumppanit, joiden julkaisuihin Aspelin väitöskirjassaan viittasi olivat: Forening til Norske Fortidsmindesmaerkeres bevaring, Kongl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademin, Keisarilliset arkeologiset seurat Moskovassa ja Pietarissa, Rumjancovin museo Moskovassa, Venäjän arkeologinen komissio ja Gelehrte Estnische Gesellschaft. Utländska Sällskapen Addresslist. SMY kirjeet. Fa1, s. 821. MVK.

³³⁹ Elfving 1921, s. 201 ; Krogus 1935, s. 126 ; Elfving 1938, s. 235-241.

³⁴⁰ SMY ptk. 7.12.1874 § 2. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1870-1875, s. 294-296.

4.3.2 Julkaisuvaihdon kehitys

Ennen ensimmäistä maailmansotaa Suomen Muinaismuistoyhdistys ehti perustaa 171 vaihtosuhdetta. Alkuvaiheessa 1870-1880 -luvulla yhteyksiä solmittiin pääasiassa Itämeren ja sukukansojen alueille, mutta 1890-luvulta alkaen toiminta ulottui maantieteellisesti laajemmalle. Painopiste oli kuitenkin jatkuvasti Pohjois-, Itä- ja Keski-Euroopassa. Välimeren maista kumppaneita löydettiin vain Ranskasta, Italiasta ja Jugoslaviasta. Euroopan ulkopuolelle vaihtosuhteita syntyi Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Uruguayhin. (Ks. taulukko 4.)

	1870-luku	1880-luku	1890-luku	1900-1909	1910-luku	Yht.
Alankomaat	0	0	0	5	0	5
Belgia	0	0	1	4	0	5
Iso-Britannia	0	0	0	5	1	6
Italia	0	0	0	2	1	3
Itävalta	0	0	2	2	1	5
Jugoslavia	0	0	2	2	1	5
Kanada	0	0	1	0	0	1
Latvia	0	2	1	0	0	3
Norja	2	0	2	5	0	9
Puola	0	0	1	4	0	5
Ranska	0	0	2	12	1	15
Romania	0	0	0	1	1	2
Ruotsi	3	0	7	11	0	21
Saksa	6	1	10	27	4	48
Sveitsi	0	0	0	4	1	5
Tanska	1	0	0	1	0	2
Tšekkoslovakia	0	0	1	1	0	2
Unkari	1	0	1	0	0	2
Uruguay	0	0	0	1	0	1
USA	0	0	2	1	0	3
Venäjä	5	2	5	4	2	18
Viro	1	2	0	2	0	5
Yht.	19	7	38	94	13	171

Taulukko 4. SMY:n vaihtosuhteiden kehittyminen 1870-1914.

Alkuvaiheen jälkeen vaihtotoiminta eli hiljaiseloa 1880-luvun, jolloin uusia suhteita syntyi vain seitsemän. Kun Jenisei-kirja ilmestyi 1889, sitä lähetettiin lukuisille yksityishenkilöille ja tutkimuslaitoksille, joista kaikki eivät olleet yhdistyksen vanhoja vaihtokumppaneita. Pöytäkirjoissa ei kuitenkaan ole mainintaa, että kirjan mukana olisi lähtenyt vaihtoehdotus, joten kysymys lienee ollut vain lahjasta, jonka avulla yhdistys toivoi tutkimukselleen julkisuutta. Samalla voitiin nostaa omaa mainetta tieteellisenä seurana.³⁴¹

Inscriptionsin jälkimainingeissa tehtiin sitten vuonna 1891 vaihtoaloite 15 seuralle tai laitokselle, jotka J. R. Aspelin oli valinnut. Useimmat näistä olivat saksalaisia, mutta mukaan mahtui myös Ranskassa, Belgiassa,

³⁴¹ Muistilappu *Inscriptions de l'Enisei, utdelade åt ...* SMY kirjeet. Fa 8, s. 829-845. MVK.

Sveitsissä, Itävallassa, Unkarissa, Serbiassa ja Tšekkoslovakiassa toimivia arkeologisia seuroja ja tutkimuslaitoksia sekä muutama antropologinen seura. Näistä yhdeksän hyväksyi tarjouksen ja vaihtotoiminta pääsi laajenemaan Itämeren piiristä Alppien alueelle sekä Itä-Eurooppaan. Tallgrenin mukaan vaihtotoiminnan laajeneminen oli Jenisei -kirjan ansiota. Tulleiden kiitoskirjeiden perusteella vaihtotarjousten mukana on kuitenkin lähetetty vain *Aikakauskirja*.³⁴² *Inscriptionsin* vaikutus oli siis vain välillinen.

Vuonna 1899 Artur Hjeltin aloitteesta esitettiin kumppaneiksi kolmea numismaattista seuraa, joille päätettiin lähettää *Suomen Museon* ja *Finskt Museum*in rahalöytöjä käsitteleviä osia.³⁴³ Yksikään näistä ei hyväksynyt tarjousta. Ehkä kuukausilehdet, joissa tuossa vaiheessa ei vielä ollut saksankielisiä referaatteja, eivät olleet riittävän vakuuttavia.

Kun Yhdistyksen kirjastoa ja vaihtotoimintaa esiteltiin sen 30-vuotisjuhlassa, totesi sihteeri Julius Ailio tyytyväisenä:

vaihtoseuroja on nykyään 67, niiden joukossa melkein kaikki tärkeimmät ulkomaiset muinaistieteelliset seurat ja aikakauskirjain toimitukset.³⁴⁴

Käytännössä kuitenkin varsin pian juhlien jälkeen todettiin vaihtokumppanien määrä riittämättömäksi ja ryhdyttiin laajamittaiseen uusien vaihtokumppanien etsintään. *Aikakauskirjan* 30-vuotisjuhlanumero sisälsi saksan- ja ruotsinkielisiä artikkeleita, joten sitä saatettiin hyödyntää vaihtoehdotuksissa. Helmikuussa 1902 asetettiin komitea, johon kuuluivat puheenjohtajana J. R. Aspelin sekä jäsenenä arkeologiaa edustanut Alfred Hackman ja taidehistoriaan suuntautunut Juhani Rinne. Pöytäkirjojen mukaan komitean lähtökohtana oli K. K. Meinanderin ehdotus uusiksi vaihtoseuroiksi, mutta Tallgren väittää, että seurojen valinta jäi pääasiassa Hackmanin harteille.³⁴⁵ Komitea sai jo maaliskuussa valmiiksi mittavan listan, joka käsitti 99 seuraa tai laitosta. Ehdotetut vaihtokumppanit edustivat eri maita ja erilaisia yhteisöjä. Eniten oli mukana saksalaisia paikallisia historian ja arkeologian seuroja, mutta myös Itävaltaan, Sveitsiin, Ranskaan, Hollantiin, Belgiaan, Luxemburgiin ja Kroatiaan pyrittiin luomaan samanlaisia yhteyksiä. Englantiin, jonne ennestään ei ollut lainkaan vaihtosuhteita, lähetettiin yhdeksän ehdotusta. Lisäksi listalla oli museoita, erityisesti taideteollisuusmuseoita, joita vanhastaan ei ollut kumppaneina sekä muinaismuistohallintoa edustavia virastoja ja laitoksia. Ainoa akatemia oli Reale Accademia dei Lincei. 60 kumppania hyväksyi tarjouksen, joten hanke lähes kaksinkertaisti yhdistyksen vaihtosuhteiden määrän.³⁴⁶ Kesän aikana kirjastoon saatiin 260

³⁴² SMY ptk. 14.4.1891 § 4. Ca 2 ; 10.12.1891 Alterthums-Gesellschaft Prussia, Königsberg SMY:lle ; 15.12.1891 Société d'archéologie de Bruxelles SMY:lle ; 8.12.1891 Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 8, s. 801, 805, 807. MVK ; Tallgren 1920, s. 204.

³⁴³ SMY ptk. 20.4.1899 § 3. Ca 4. MVK.

³⁴⁴ SMY ptk. juhla kokous 1.10.1900 § 3. Ca 4. MVK.

³⁴⁵ SMY johtok. ptk. 6.2.1902 § 8. Ca 5. MVK ; Tallgren 1920, s. 204.

³⁴⁶ SMY ptk. 6.3.1902 § 3. Ca 5 ; Käsien kirjoitettu luettelo, johon merkitty Smy:n lähettämät vaihtoehdotukset. Ba 3. MVK.

vaihtojulkaisua, joita kokouksessa luonnehdittiin innostuneesti: *hyvinkin arvokkaita teoksia muinaistieteen ja sen sukulaistieteiden aloilta.*³⁴⁷

Pääasiassa siis yhdistys edisti julkaisuvaihtoaan kolmessa jaksossa: vuosina 1874, 1891 ja 1902. Näiden väliin mahtuvat yksittäiset aloitteet liittyivät usein yhdistyksen aktiivihenkilöiden matkoihin tai henkilökohtaisiin yhteyksiin.³⁴⁸

4.3.3 Julkaisuvaihdon käytännöt

Yhdistys lähetti vaihtokumppaneilleen aluksi *Aikakauskirjaa*. Yllättävältä tuntuu, että myös kotimaiselle yleisölle suunnatut kuukausilehdet liitettiin ensimmäisestä numerosta alkaen vaihtojulkaisujen joukkoon. Myös vieraskieliset monografiat jaettiin vaihtokumppaneille ja näiden lisäksi yleensä avokätisesti monille muillekin laitoksille huolimatta siitä, että ne olivat varsin kalliita kirjoja.³⁴⁹ Vastalahjaksi saatujen julkaisujen arvo vaihteli: toiset seurat lähettivät vastineeksi vain vuosikertomuksia, toiset kuten Deutsche Anthropologische Gesellschaft, toimittivat vain satunnaisesti julkaisujaan.³⁵⁰ Vuonna 1899 ehdotettiin, että yhdistys vastedes pitäisi paremmin silmällä vastalahjoina saatujen kirjojen arvoa ja puolalaisen *Swiatowit* -lehden vaihtosuhdetta määriteltäessä päätettiin kuvateosten lähettäminen harkita tapauskohtaisesti.³⁵¹ 1900-luvun alussa päätettiin muutamille vaihtoa ehdottaneille lähettää vain kuukausilehdet.³⁵² Säästäväisyys oli kuitenkin pikemminkin poikkeus kuin sääntö ja monografioita lähetettiin edelleen monille kumppaneille.³⁵³

Vuodesta 1875 alkaen vaihtotoiminta muodosti keskeisen osan yhdistyksen arkipäiväistä toimintaa. Alkuvaiheessa, kun julkaisuja saatiin vähän, niitä esiteltiin kokouksissa ja kuvaukset liitettiin myös pöytäkirjoihin.³⁵⁴ Kirjojen esittelystä pöytäkirjoissa luovuttiin, kun kartunnan määrä alkoi kasvaa, mutta kokouksiin ne tuotiin nähtäväksi ja pöytäkirjoihin liitettiin luettelo uusista kirjoista. Vuodesta 1899 alkaen kirjaston vuosikertomuksiin alettiin liittää saaduista vaihtojulkaisuista kieli- tai maakohtainen tilasto.³⁵⁵

³⁴⁷ SMY ptk. 10.10.1902 § 3, 11, 15. Ca 5. MVK.

³⁴⁸ Esimerkiksi Julius Ailio ehdotti kumppaniksi tukholmalaista seuraa Sällskapet för Anthropologi och Kulturhistoria, jonka sihteerin kanssa hän oli sopinut asiasta Ruotsin matkallaan. SMY johtok. ptk. 19.10.1899 § 2. Ca 4 ; Hjalmar Appelgren taas järjesteli vaihtosuhteita vieraillessaan Venäjällä. Johtok. ptk. 17.10.1901. Ca 5. MVK.

³⁴⁹ Muistilappu *Inscriptions de l'Ienisei, utdelade åt ...* SMY kirjeet. Fa 8, s. 829-832 ; SMY Jaettua kirjallisuutta 1899-1906. Be1 ; SMY johtok. ptk. 28.3.1899 § 2. Ca 4. MVK.

³⁵⁰ 15.3.1910 SMY Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichtelle. SMY kirjeet. Da 3. MVK.

³⁵¹ SMY johtok. ptk. 4.4.1899 § 4 ; 15.3.1900 § 2. Ca 4. MVK.

³⁵² Näitä olivat Winterthurin kaupunginkirjasto Sveitsissä ja Waidhof an der Ybbsin muinaismuistoseura Itävallassa. SMY johtok. ptk. 4.5.1907 § 7. Ca 7 ; 3.11.1910 § 3. Ca 8. MVK.

³⁵³ Useilta vaihtokumppaneilta saapui v. 1910 kiitoskirjeitä Ailion Steinzeitliche Wohnplatzfundesta. SMY kirjeet. Fa 17, s. 182-196. MVK.

³⁵⁴ SMY ptk. 4.4.1876 § 8 ; 16.4.1878 § 7. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 2. 1876-1885, s. 12-13, 107.

³⁵⁵ SMY ptk. 6.5.1899, kirjastonhoitajan selonteko. Ca 4. MVK.

Vaihtotoimintaa hoiti aluksi sihteeri. Vuoden 1896 säännöissä yhdistykseen perustettiin myös arkistonhoitajan toimi, johon kuului kirjastonhoito. Käytännössä vaihtojulkaisuja otti kuitenkin 1900-luvulla vastaan Historiallisen museon kirjastonhoitaja.³⁵⁶

Vaihtojulkaisujen postittaminen tuotti päänvaivaa myös Muinaismuistoyhdistykselle ja sen kumppaneille. Kirjakauppiaita käyttivät välittäjinään ainakin Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung, Verein für Rostocks Alterthumer, Verein für Siebenbürgischer Landeskunde ja Tromssan museo.³⁵⁷ Myös yhdistys käytti Frenckellin ja Edlundin kirjakauppoja lähetyksissään.³⁵⁸ Toinen vaihtoehto oli lähettää kirjoja postitse ns. ristsiteessä.³⁵⁹ Vuodesta 1899 alkaen postituksesta huolehti Tieteellisten Seurain Kirjasto, joka vastasi myös osasta postikuluja.³⁶⁰ Toisinaan vallitsi epäselvyyttä siitä, kuka julkaisi mitäkin ja kenelle julkaisut loppujen lopuksi tuli lähettää. Ulkomaiset kumppanit saattoivat sotkea Muinaismuistoyhdistyksen vaihdot Suomen Tiedeseuran vaihtoihin.³⁶¹ Yhdistys itse teki ehdotuksen eräälle saksalaiselle seuralle, joka oli jo sulautunut toiseen seuraan – sellaiseen, johon yhdistyksellä oli jo ennestään vaihtosuhde.³⁶² Myös Hampurin kansatieteelliseen museoon meneviä vaihtoja jouduttiin selvittämään pitkällisessä kirjeenvaihdossa.³⁶³ Vaikka vaihtokeskuksia perustettiin ja erilaisia hakemistoja julkaistiin, oli tieteellisten seurojen ja laitosten joukko lavea, sekava ja usein vaikeasti tavoitettava.

Tyypillistä oli myös, että julkaisuja unohdettiin lähettää tai ne katosivat postissa, joten karhukirjeitä lähetettiin vilkkaasti puolin ja toisin. Yleensä nämä olivat sanamuodoiltaan kohteliaita. Monet käyttivät myös painettuja karhukortteja ja -kirjeitä.³⁶⁴ Kirjeenvaihdossa käytettiin pääasiassa ranskaa ja saksaa,

³⁵⁶ SMY ptk. 3.3.1910 § 4. Ca 8. Tiedon on pöytäkirjaan liittännyt Juhani Rinne, mutta merkinnästä saa sen vaikutelman, että tekstillä yritetään ojentaa arkistonhoitaja A. M. Tallgrenia sekaantumasta asiaan, joka hänelle ei kuulu. Ei siis ole varmaa, kuinka kauan käytäntö oli jatkunut.

³⁵⁷ 24.12.1872 Der Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa1, s. 525 ; 18.5.1902 Verein für Rostocks Alterthumer SMY:lle ; 20.8.1902 Verein für Siebenbürgische Landeskunde SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 436, 485 ; 7.8.1905 Tromsö Museum SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 16, s. 279. MVK.

³⁵⁸ Ks. Esim. rahtilaskut 12.6.1875 Frenckell & Sons Bokhandel ; 31.12.1876 Frenckell & Sons Bokhandel. SMY verifikaatit. Ga 1 ; 31.1.1885 G. W. Edlunds Bokhandel. SMY verifikaatit. Ga 2. MVK.

³⁵⁹ Hj. Appelgren: Lasku SMY:lle. SMY verifikaatit. Ga 4, s. 1 ; 6.2.1896 E. Skog. SMY verifikaatit. Ga 5, s. 423. MVK.

³⁶⁰ Kerkkonen 1949, s. 42 ; 26.1.1902 A.H. Bergholm SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 297 ; 21.1.1901 A. H. Bergholm. SMY verifikaatit. Ga 7, s. 423. MVK

³⁶¹ 19.7.1883 Kongelige Norske Fredriks Universitets litteraire Bytteforbindelser SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 5, s. 692 ; 19.1.1894 Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands SMY:lle. SMY kirjeet Fa 10, s. 460. MVK.

³⁶² Kyseinen seura oli Verein zur Erforschung der rheinischen Geschichte und Alterthümer. Käsin kirjoitettu luettelo, johon merkitty SMY:n lähettämät vaihtoehtotukset. Ba 3. MVK.

³⁶³ A. Byhan Alfred Hackmanille ja Alfred Hackman A. Byhanille 2.10.1910, 15.10.1910, 19.10.1910. SMY kirjeet. Fa 17, s. 334-341. MVK.

³⁶⁴ Ks. esim. 31.8.1890 Smy:n luonnos Gelehrte Estnische Gesellschaftille. SMY kirjeet. Fa 8, s. 193 ; Nobr. 1893 Physikalisch-Ökonomische Gesellschaft zu Königsberg im Ostpreussen SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 9, s. 331 ; 10.4.1894 Société d'Archéologie de Bruxelles SMY:lle ; SMY:n vastausluonnos. SMY kirjeet. Fa 10, s. 564, 722 ; 14.2.1907 Bergens Museums Bibliotek SMY:lle. SMY kirjeet. Ea2. MVK.

ruotsalaisten kanssa taas ruotsia. Venäläiset kirjoittivat lähes aina venäjäksi. Ensimmäisen sortokauden aikana seurassa tehtiin päätös käyttää venäläisten kumppanien kanssa kirjeenvaihdossa ranskan kieltä.³⁶⁵

Kirjalähetyksiin liittyvän kirjeenvaihdon lisäksi Muinaismuistoyhdistys sai vaihtokumppaneiltaan erilaisia tiedotteita kuolintapauksista ja henkilövaihdoksista sekä kutsuja juhliin ja kokouksiin.³⁶⁶ Yhdistyksen saamien huomionosoitusten joukossa oli myös Canadian Antiquarian and Numismatic Societyltä saatu muistomitali sekä Pietarin arkeologisen seuran muistorahoja.³⁶⁷

Julkaisuvaihto ei ollut pelkästään arkipäiväistä kirjaston kartuttamista, vaan jatkuvasti pidettiin mielessä sen tieteellinen merkitys. Oli ilmeistä, että runsaat vaihtosuhteet koettiin myös arvovaltakysymyksenä.

Kansallismuseon perustamisen puolesta pitämässään puheessa J. R. Aspelin vertasi suomalaisen arkeologisen tutkimuksen tilannetta Ruotsiin, jossa kaikki oli paremmin: sikäläisellä museollakin yli 250 ulkomaista vaihtosuhdetta.³⁶⁸ Valtionapuanomuksissa vedottiin vaihtokumppanien suureen määrään, jonka avulla yhdistys sai kartutettua Valtion historiallisen museon kirjastoa.³⁶⁹

4.3.4 Aloitteet ja kumppanit

Kuten kuvasta 5 ilmenee, Suomen Muinaismuistoyhdistys oli erittäin aloitteellinen omassa vaihtotoiminnassaan, ainakin kun verrataan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan, jossa aloitteita tehtiin vain muutamia.

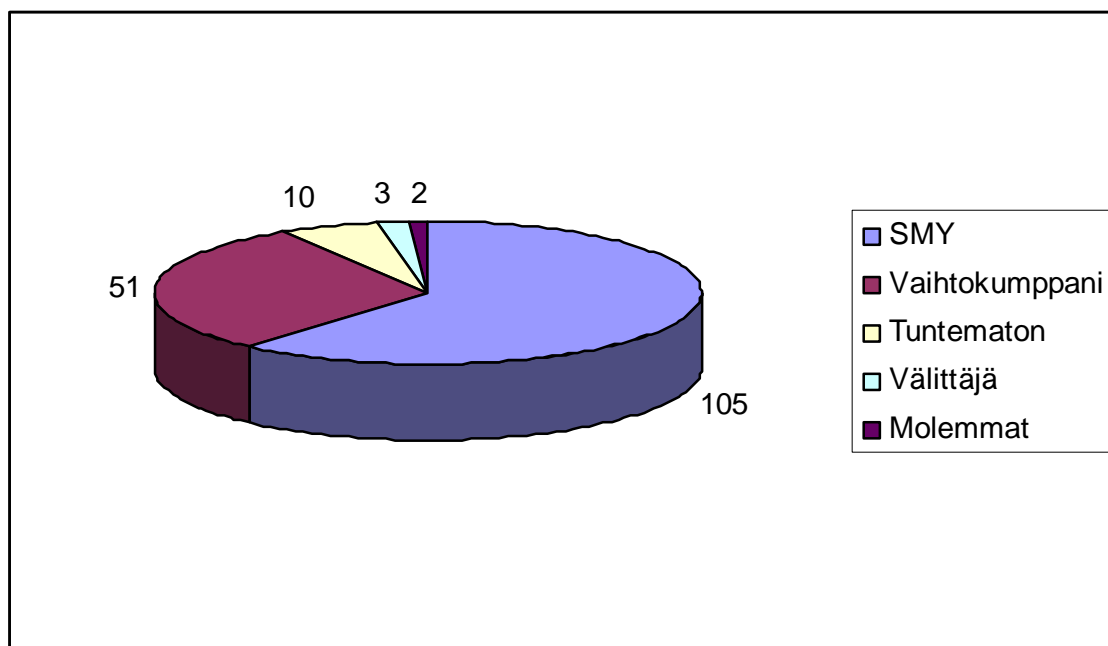
³⁶⁵ SMY johtok. ptk. 19.12.1902 § 5. Ca 5. MVK.

³⁶⁶ 14.12.1881 Kongelige Nordiske Oldskrift Selskabet SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 4, s. 834 ; Sept. 1884 Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands SMY:lle. SMY kirjeet. Ea 1, s. 445 ; 1895 Bosnisch-Hercegovinische Landesmuseum in Sarajevo SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 11, s. 357 ; 20.3.1904 Société Nationale des Antiquaires de France SMY:lle, SMY kirjeet. Fa 15, s. 300. MVK.

³⁶⁷ SMY ptk. 16.2.1897 § 4. Ca 3 ; 7.5.1898 Société numismatique et d'archéologique de Montréal SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 12, s. 541. MVK.

³⁶⁸ SMY ptk. 7.2.1891 § 13. Ca 2. MVK.

³⁶⁹ 12.4.1902 Valtionapuanomus. SMY kirjeet. Fa 14, s. 366-368 ; 7.2.1907 Valtionapuanomus. SMY kirjeet. Fa 16, s. 551 ; 28.12.1909 Valtionapuanomus. SMY kirjeet. Fa 17, s. 121-124. MVK.

Kuva 5. SMY:n vaihtosuhteet 1870-1914 jaoteltuna aloitteentekijän mukaan.

Yhdistys teki ennen ensimmäistä maailmansotaa 107 vaihtosuhteeseen johtanutta aloitetta sekä 59 torjuttua ehdotusta. Vaikka suurin siivu toteutuneiden vaihtojen piirakasta onkin yhdistyksen omia aloitteita, on huomattava, että yhdistys myös sai ainakin 53 aloitetta, mikä tuntuu melko suurelta määrältä kaukaisen maan pienelle ja nuorelle yhdistykselle. Vaihtotoiminnan ja postinkulun epämääräisyyttä kuvastaa hyvin se, että kaksi vaihtosuhdetta syntyi molempien osapuolten aloitteesta. Molemmat ovat tapauksia, joissa toisen osapuolen aloite näyttää kadonneen matkalla tai hautautuneen vaihtokumppanin arkistoon. Sitten myöhemmin sama kumppani on tehnyt oman aloitteen. Kymmenessä vaihtosuhteessa on ollut mahdotonta selvittää aloitteentekijää, mutta osuus on sen verran pieni, ettei se suuresti muuttaisi kuvaa, sijoittuisivatpa tuntemattomat kummalle puolelle tahansa.

Suomen Muinaismuistoyhdistys loi omat vaihtonsa, kun ensimmäinen julkaisusarja perustettiin ja sen jälkeen laajensi niitä kahdessa otteessa. Vaihtokumppanien aloitteita tuli taas eniten vuosisadan vaihteessa. Tähän on varmasti vaikuttanut vaihtokeskusten perustaminen ja sitä seurannut vaihtotoiminnan aktivoituminen sekä erilaisten tiedehakemistojen julkaiseminen, jotka näkyivät myös SKS:n vaihtosuhteiden kasvussa.³⁷⁰ (Ks. taulukko 5.)

³⁷⁰ Tietoja yhdistyksestä pyysivät 24.5.1898 Karl J. Trübner Verlagsbuchhandlung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa12, s. 563 ; 29.5.1901 Deutsche Geschichtsblätter Monatsschrift zur Förderung der landesgeschichtlichen Forschung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 255 ; Institut Carnegie Handbook to Learned Societies and Institutions SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 16, s. 79. MVK.

	1870-luku	1880-luku	1890-luku	1900-1909	1910-luku	Yht.
SMY	10	2	18	72	3	105
Vaihtokumppani	5	3	16	17	10	51
Välittäjä	3	0	0	0	0	3
Molemmat	0	0	0	2	0	2
Tuntematon	1	2	4	3	0	10
Yht.	19	7	38	94	13	171

Taulukko 5. Vaihtaloitteiden jakautuminen SMY:n julkaisuvaihdossa

Kansainvälisen kiinnostuksen kasvuun vaikutti myös yhdistyksen tutkimustoiminnan kehittyminen ja erityisesti Venäjällä suoritettut kaivaukset. Koska Venäjän oma arkeologinen professio oli vakiintumaton, alue herätti suurta mielenkiintoa länsieurooppalaisten tutkijoiden keskuudessa. Suomalaisilla arkeologeilla oli hyvät edellytykset tehdä kaivauksia Venäjällä ja siten he saattoivat julkaista tutkimusta, jolla oli valmis yleisö muualla Euroopassa. Nationalistisessa hengessä Venäjää alettiin pitää jonkinlaisena suomalaisen tieteen siirtomaana tai ”voittomaana”.³⁷¹ Ajatus oli moraalisesti arveluttava, mutta sinänsä ymmärrettävä, kun pienen maan nuoret tutkijat saivat näin julkaisuksi kansainvälistä yleisöä kiinnostavaa aineistoa.

Inscriptions de l'Ienissein avulla yhdistys saavutti nopeasti kansainvälistä kuuluisuutta, mikä näkyi yhdistykselle tulleiden vaihtaloitteiden kasvuna 1890-luvulla. Ainakin Heidelbergin historiallisen seuran ja Pietarin yliopiston kirjaston vaihtoehtotuksissa mainittiin erityisesti Jenisei-kirja ja teosta pyydettiin myös Toronton kaupunginkirjastoon. Heidelbergiin ja Pietariin syntyi vaihtosuhteet, mutta Toronton kirje oli jossain määrin epäselvä ja se käsitettiin lahjapyyntöksi, vaikka sen mukana lähetettiin vastalahjaksi kirjastoluettelo.³⁷²

Merkitystä vaihtosuhteiden laajenemiselle oli varmasti myös julkaisujen kielivalinnalla, jossa Muinaismuistoyhdistys edusti huomattavasti kansainvälisempää linjaa kuin SKS. Oli kuitenkin harvinaista, että vaihtokumppanit kommentoivat saamiensa julkaisujen kieltä. Museum für heimatliche Geschichte und Altertumskunde der Provinz Sachsen vaati seuraa julkaisemaan saksaksi myös jatko-osan Ailion kivikauden asuinpaikatutkimukseen.³⁷³ Ranskasta taas kantautui toisinaan soraääniä saksankielisyyttä vastaan. Beaunen ja Finistèren historialliset seurat näpättyivät Muinaismuistoyhdistystä ranskankielisten tiivistelmien puutteesta, mutta hyväksyivät kuitenkin niille lähetetyt vaihtoehtotukset.³⁷⁴ Vain kerran vaihto lopetettiin julkaisun kielen takia. Verein für Geschichte des Bodensee und seiner Umgebung, joka oli yksi ensimmäisistä yhdistykselle vaihtaloitteen tehneistä ulkomaisista seuroista, ilmoitti vuonna 1909 karsivansa

³⁷¹ Salminen 2003, s. 32-33, 62-65, 99-100,

³⁷² 11.2.1891 Grossh. Badische Universitätsbibliothek / Historisch-Philosophischer Verein in Heidelberg SMY:lle ; 20.11.1891 Public Library of Toronto SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 8, s. 463-471, 799 ; 28.10.1897 Biblioteka Imperatorskago S. Peterburgskago Universiteta SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 12, s. 266 ; SMY ptk. 21.12.1891 § 4. Ca 2. MVK.

³⁷³ SMY johtok. ptk. 3.3.1910 § 2. Ca 8. MVK. Ailion teoksen ensimmäinenkin osa oli julkaistu saksaksi.

³⁷⁴ 23.5.1902 Société de l'histoire, d'archéologie et de littérature de Beaune SMY:lle ; 3.6.1902 Société archéologique du Finistère SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 440, 452. MVK.

listaltaan vierailta kielillä julkaisevat vaihtokumppanit.³⁷⁵ Julkaisujen kieliin liittyvät huomautukset esitettiin kaikki 1900-luvun puolella, jolloin saksankielisten artikkelien osuus *Aikakauskirjassa* oli kasvussa. Todennäköisesti kielikysymys kärjistyikin siksi, että vaihtotoiminta oli laajentunut ja julkaisuja seurojen kirjastoihin virtasi jo liikaakin. Kieli oli helppo ja selkeä karsintaperuste.

Taulukosta 6 voidaan havaita, että useimmissa tapauksissa molemmat maat tekivät aloitteita, joskin Muinaismuistoyhdistys yleensä oli aktiivisempi osapuoli. Poikkeuksen muodostavat Belgia, Iso-Britannia, Tanska ja Unkari, jotka eivät tehneet lainkaan aloitteita Muinaismuistoyhdistykselle. Päinvastainen suuntaus oli Atlantin ylittävissä vaihtosuhteissa: aloitteita tuli Kanadasta, Yhdysvalloista ja Uruguaysta. Yhdistys tarttui lähes kaikkiin Amerikan mantereilta tulleisiin ehdotuksiin,³⁷⁶ muttei itse osoittanut kiinnostusta vaihtokumppanien etsimiseen näistä maista. Yhdysvaltojen kumppanien joukossa oli myös Smithsonian Institution, joka tiedusteli Muinaismuistoyhdistyksen vaihtohalukkuutta jo 1884. Yhdistys lähetti Jenisei-kirjan ja *Aikakauskirjaa*, mutta lopullisesti vaihdon periaatteet määriteltiin vasta 1895. Jenisei-kirja ei kuitenkaan riittänyt nostamaan Muinaismuistoyhdistystä Smithsonianin arvostettujen kumppanien joukkoon, *Contributionsin* jakelulistalle.³⁷⁷ Venäjän kanssa aloitteita tehtiin molemmin puolin ja niihin vaikuttivat usein yhdistyksen tutkimusmatkoillaan luomat henkilösuhteet. Saksan yhteydet olivat vilkkaat samoin kuin SKS:lläkin.

³⁷⁵ SMY ptk. 4.11.1909 § 6. Ca 7 ; 21.10.1909 Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 99. MVK.

³⁷⁶ Ainoa ehdotus, johon ei vastattu tuli Chilen kansallismuseosta. 18.12.1910 Museo Nacional, Santiago SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 309. MVK.

³⁷⁷ 1.7.1884 Smithsonian Institution SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 6, s. 553 ; 20.3.1895 Smithsonian Institution SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 11, s. 105. MVK.

	SMY	Vaihtokumppani	Välittäjä	Molemmat	Tuntematon	Yht.
Alankomaat	3	1	0	0	1	5
Belgia	5	0	0	0	0	5
Iso-Britannia	6	0	0	0	0	6
Italia	2	1	0	0	0	3
Itävalta	3	2	0	0	0	5
Jugoslavia	3	2	0	0	0	5
Kanada	0	1	0	0	0	1
Latvia	0	0	0	0	3	3
Norja	5	3	1	0	0	9
Puola	3	2	0	0	0	5
Ranska	13	2	0	0	0	15
Romania	1	1	0	0	0	2
Ruotsi	14	6	0	0	1	21
Saksa	33	12	1	1	1	48
Sveitsi	2	3	0	0	0	5
Tanska	1	0	1	0	0	2
Tšekkoslovakia	1	1	0	0	0	2
Unkari	2	0	0	0	0	2
Uruguay	0	1	0	0	0	1
USA	0	3	0	0	0	3
Venäjä	6	7	0	1	4	18
Viro	2	3	0	0	0	5
Yht.	105	51	3	2	10	171

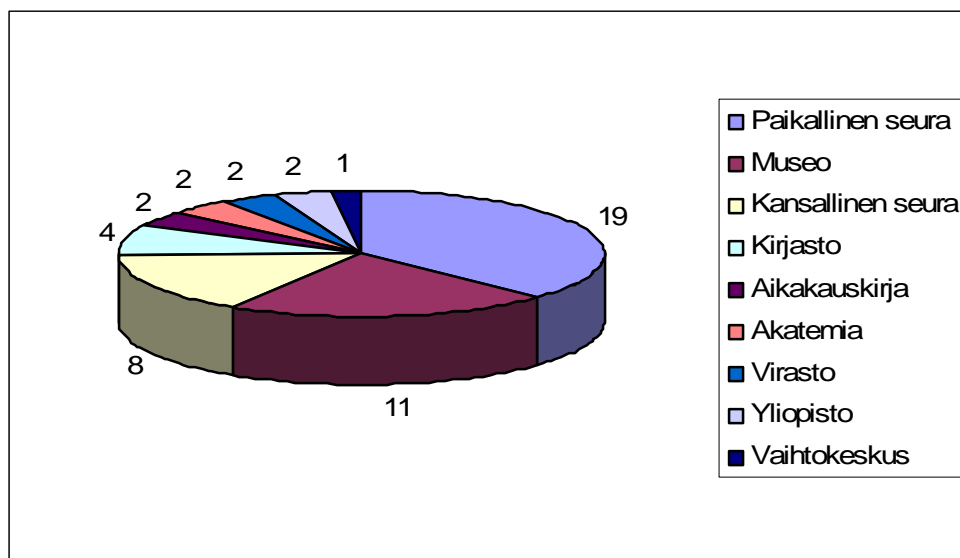
Taulukko 6. Vaihtaloitteiden maantieteellinen jakautuminen SMY:n julkaisuvaihdossa.

Suurin osa Muinaismuistoyhdistykselle aloitteita tehneistä kumppaneista edusti paikallisia tieteellisiä seuroja. Paikallisilla seuroilla ulkomaisen kirjallisuuden tarve on todennäköisesti ollut suurempi kuin kansallisilla seuroilla tai akatemioilla, jotka useimmiten sijaitsivat pääkaupungeissa ja siten monien arvokkaiden kirjastojen äärellä. Vaihtosuhteiden suuri määrä on varmasti myös ollut arvovaltakysymys ja suhteita on siksi pyritty luomaan mahdollisimman paljon. Toisen suuren aloitteentekijäryhmän muodostavat museot, joiden joukkoon mahtuu sekä kansallismuseoita että paikallisia museoita. Museoiden vaihtoehtotukset ovat helposti ymmärrettävissä: arkeologiassa ja kansatieteessä korostettiin tuohon aikaan vertailevaa menetelmää, jolloin kaikki ulkomainen aineisto oli arvokasta. Kielikään ei ollut kovin suuri ongelma, kun kuvatestit olivat ranskaksi. Preussin muinaistutkimusseura kuvaileekin karhukirjeessään varsin vaikuttavasti *Aikakauskirjan* merkitystä sen keräämille museokokoelmille:

Unsere Bibliothek würde durch die uns fehlenden Bände eine sehr erfreuliche Bereicherung erfahren, da in demselben ein vorzügliches Vergleichsmaterial für unsere Museumssammlungen enthalten sind.³⁷⁸

³⁷⁸ 18.8.1893 Altertums-Gesellschaft Prussia SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 10, s. 271. MVK.

Aloitteentekijöihin mahtuu myös tieteen hierarkian ylätason laitoksia: kahdeksan kansallista seuraa, kaksi yliopistoa ja kaksi akatemiaa. Ehdotuksia Suomen Muinaismuistoyhdistykselle tekivät siis moninaiset tutkimusyhteisöt – eivät pelkästään syrjäseutujen pienet paikalliset seurat. (ks. kuva 6.)

Kuva 6. SMY:lle vaihtoaloitteen tehneet kumppanit jaoteltuna instituution mukaan

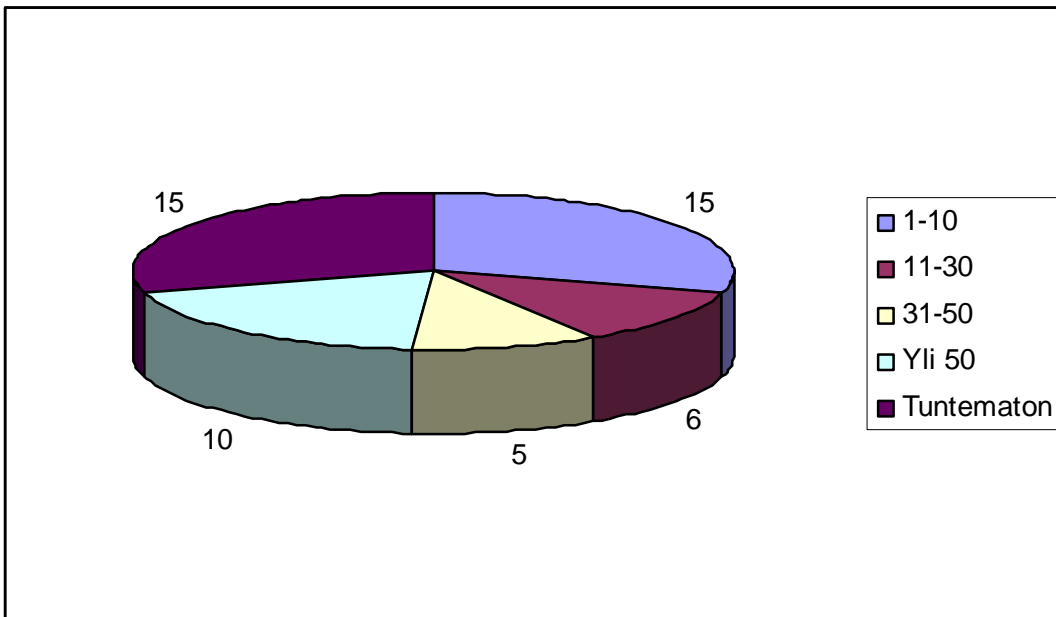
Kuvasta 7 voi todeta, että vaihtoaktiivisuutta selittää jossain määrin instituution ikä. Kaikista vaihtokumppaneista ei ole löytynyt tietoja, mutta selvitettyissä tapauksissa suuri osa aloitteentekijöistä on hyvin nuoria laitoksia. Perustamisvaiheessa siis pyrittiin aktiivisesti luomaan kansainvälisiä yhteyksiä. Monien vanhojen laitosten vaihtoaloitteet taas liittyvät erilaisiin muutosvaiheisiin niiden historiassa. Esimerkiksi Schweizerisches Landesmuseum ja Société Archéologique du Midi de la France muuttivat uusiin tiloihin muutamia vuosia ennen tekemäänsä vaihtoaloitetta.³⁷⁹ Kongelige Norske Videnskabernes Selskab uusi statuuttinsa 1902 ja teki heti samana vuonna vaihtoaloitteen.³⁸⁰ Zürichin kaupunginkirjaston aloite taas liittyi vaiheeseen, jolloin suunniteltiin uuden tieteellisen keskuskirjaston perustamista yhdistämällä kaupunginkirjasto ja kantonin kirjasto.³⁸¹

³⁷⁹ SMY ptk. 18.10.1900 § 6. Ca 4 ; 7.2.1901 § 8. Ca 5. MVK ;

http://de.wikipedia.org/wiki/Schweizerisches_Landesmuseum ; <http://www.societes-savantes-toulouse.asso.fr/samf/cadpres.htm>.

³⁸⁰ SMY ptk. 6.2.1902 § 6. Ca 5. MVK ; <http://www.dknvs.no/historikk.htm>.

³⁸¹ Kirjeessään Zürichin kaupunginkirjasto ilmaisee halunsa laajentaa vaihtojaan, joten aloitteita lähetettiin todennäköisesti moneen suuntaan. 18.11.1910 Stadtbibliothek Zürich SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 349. MVK ; http://de.wikipedia.org/wiki/Zentralbibliothek_Z%C3%BCrich#Sammlung_Alte_Drucke

Kuva 7. SMY:lle vaihtoaloitteen tehneet kumppanit jaoteltuna iän mukaan.

Sekä Muinaismuistoyhdistyksen omat että sen vaihtokumppanien aloitteet osoittavat, että vaihtoehtoihin oli useita syitä, kuten jo Suomalaisen Kirjallisuuden Seurankin vaihtosuhteista voitiin todeta. Aloitteita tehtiin, kun saatiin tietää, että jollain yhdistyksellä on kiinnostavia julkaisuja. Osa syntyi yleisemmästä halusta laajentaa vaihtotoimintaa, missä tapauksessa vaihtokumppanin julkaisutuotannon relevanssista ei välttämättä ollut kovin suurta varmuutta. Osa taas syntyi tutkimus- ja opintomatkojen kautta luotujen tuttavuuksien välityksellä.

4.3.5 Torjutut vaihdot

Noin kolmannes Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tekemistä aloitteista ei johtanut vaihtoon. Muinaismuistoyhdistys torjui itsekin muutamia aloitteita, joskin tämä oli melko harvinaista. Perusteluja kieltäytymiselle ei yleensä kirjattu pöytäkirjoihin. Vuonna 1895 yhdistys kieltäytyi hollantilaisen genealogis-heraldisen seuran tekemästä vaihtoehtoksesta todeten pöytäkirjassaan lakonisesti, että *yhdistys ei katsonut voivansa pyyntöön suostua*.³⁸² Vielä tavallisempaa oli, ettei tehtyä ehdotusta kirjattu pöytäkirjaan lainkaan, mikä viittaa siihen, ettei vaihdosta määrätietoisesti kieltäydytty, vaan asia hautautui.

³⁸² SMY ptk. 2.2.1895 § 6. Ca 3. MVK.

Useat hylätyt vaihtaloitteet olivat painettuja kirjeitä.³⁸³ On siis mahdollista, että ne luettiin huolimattomasti ja sekoitettiin ehkä kirjainmainoksiin, joita yhdistykselle tuli runsaasti. Painettu aloite merkitsi luonnollisesti myös sitä, ettei vaihtokumppani tavoitellut pelkästään tai erityisesti juuri Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuja vaan ehdotus lähti suurelle joukolle seuroja ja laitoksia. Hylättyjen ehdotusten joukossa oli muutamia, joita olisi voinut pitää aivan sopivina kumppaneina Muinaismuistoyhdistykselle. Puolalaisen historiallisen Léopol -seuran, Tobolskin museon ja Chilen kansallismuseon kaltaisten seurojen ja museoiden kanssa yhdistyksellä oli lukuisia vaihtosuhteita, mutta jostain syystä nämä kolme ehdotusta eivät toteutuneet. Suurin osa torjutuista ehdotuksista tuli kuitenkin tahoilta, jotka eivät sopineet erityisen hyvin kumppaneiksi. Joukossa oli mm. kaksi venäläistä pilalehteä ja käännöskirjallisuutta toimittava pietarilainen kustantamo.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ehdottamia vaihtoja torjuttiin kaikkiaan 59. Vain harvat laitokset, jotka eivät halunneet ryhtyä vaihtoon, vaivautuivat vastaamaan aloitekirjeeseen. Siksi syyt vaihtoehdotuksen torjumiseen jäivät usein pimentoon. Muutamat esitetyt perustelut osoittavat, että vaihto oli jo paisumassa liian laveaksi. Society of Antiquaries of Newcastle-upon-Tyne vetosi siihen, että sillä oli jo liiaksi vaihtokumppaneita.³⁸⁴ Verein für Hessische Landeskunde puolestaan vetosi tilanpuutteeseen.³⁸⁵ Oli myös mahdollista että vaihtolähetys tulkittiin lahjaksi.³⁸⁶ Roomalainen Museo Preistorico-etnografico e Kircheriano vetosi julkaisun sisältöön:

*En admirant l'excellente Revue, je regrette que l'échange ne m'est pas possible, parceque je les accepte seulement avec les publications périodiques qui s'occupent particulièrement d'archéologie préhistorique*³⁸⁷

Joissain tapauksissa vaihtoehdotus saattoi hautautua arkistoon, kuten kävi Normandian arkeologisessa seurassa. Sen väistyvä puheenjohtaja lupasi siirtää asian eteenpäin, mutta vaihtokumppanista ei sen koommin kuulunut mitään.³⁸⁸

Kuva 8 osoittaa, että torjuttujen ehdotusten maantieteellinen jaottelu ei poikkea suuresti hyväksytyistä aloitteista.

³⁸³ 1895 Société d'histoire de Léopol SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 11, s. 5 ; 1897 Revue Melcocine SMY:lle ; 18.12.1897 Redakciâ ežegodnika Tobolskago Gubernskago Muzeâ SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 12, s. 114, 315 ; 18.12.1910 Museo Nacional, Santiago SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 309 ; Päiväämätön Redakciâ Žurnala Mir” SMY:lle. SMY kirjeet. Ea 3 ; Toukok. 1911 Obšestva Tolstovskago Muzeâ SMY:lle ; 27.10.1912 Desevyj satiričeskyj narodnyj Žurnal ”Ostrâk” SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 419, 526 ; 6.12.1913 Tajny Zizni SMY:lle. SMY kirjeet. Ea 3. MVK.

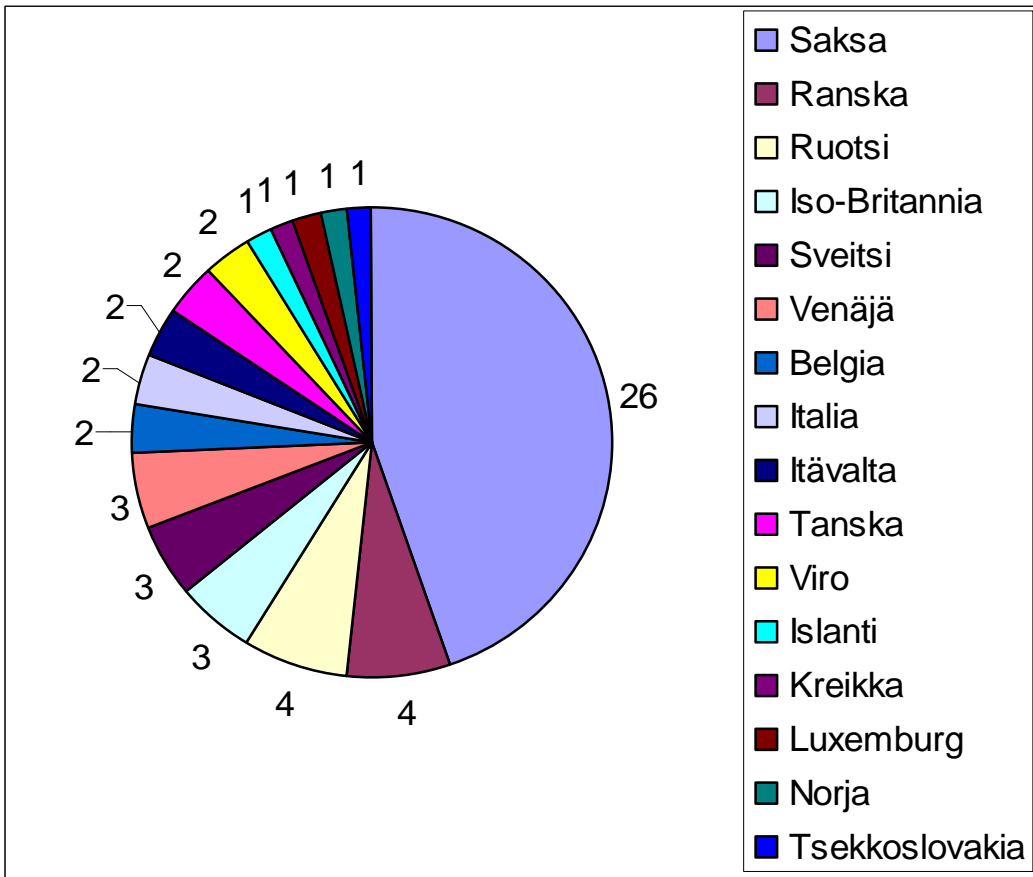
³⁸⁴ 29.5.1902 Society of Antiquaries of Newcastle-upon-Tyne SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 15, s. 447. MVK.

³⁸⁵ 13.6.1902 Verein für Hessische Geschichte und Landeskunde SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 461. MVK.

³⁸⁶ Ks. esim. 17.6.1902 Kongelige Danske Videnskabernes Selskab SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 469-470.

³⁸⁷ 20.5.1902 Museo Preistorico-etnografico e kircheriano SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 471-472. MVK. Harmillista kyllä, *Aikakauskirja 21*, todellakin painottui keskiaikaa käsitteleviin artikkeleihin, vaikka lehden sisältö muuten yleensä enimmäkseen käsitteli esihistoriaa. On myös huomattava, että suomalainen esihistoria käsittää ajan, joka Italiassa on jo historiantutkimuksen piirissä.

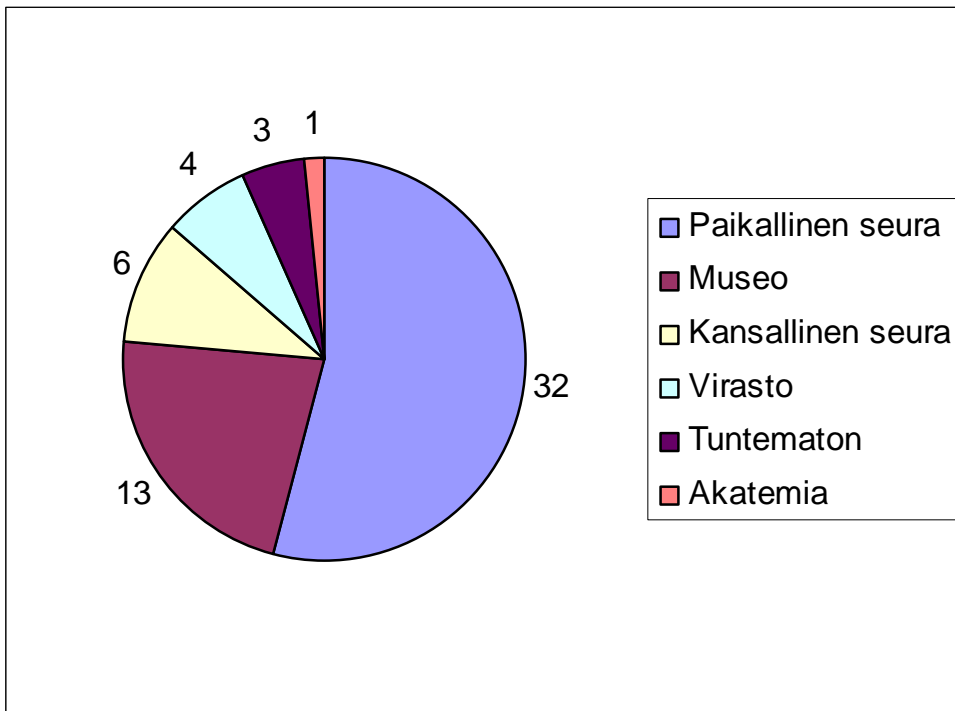
³⁸⁸ 24.5.1902 Société Normande d'Etudes Prehistorique SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 442. MVK.

Kuva 8. SMY:n torjutut aloitteet jaoteltuna maittain

Saksaan tehtiin eniten aloitteita, joten sieltä löytyy myös suurin osa torjuita. Torjuttujen joukossa on kuitenkin muutamia maita, joihin suhteita ei saatu luoduksi lainkaan: Kreikka, Islanti ja Luxemburg. Nämä ovat pieniä maita, joihin tehtiin vain harvoja aloitteita. Amerikkalaiset valtiot puuttuvat torjutuista, koska yhdistys ei tehnyt niille vaihtoehtoja.

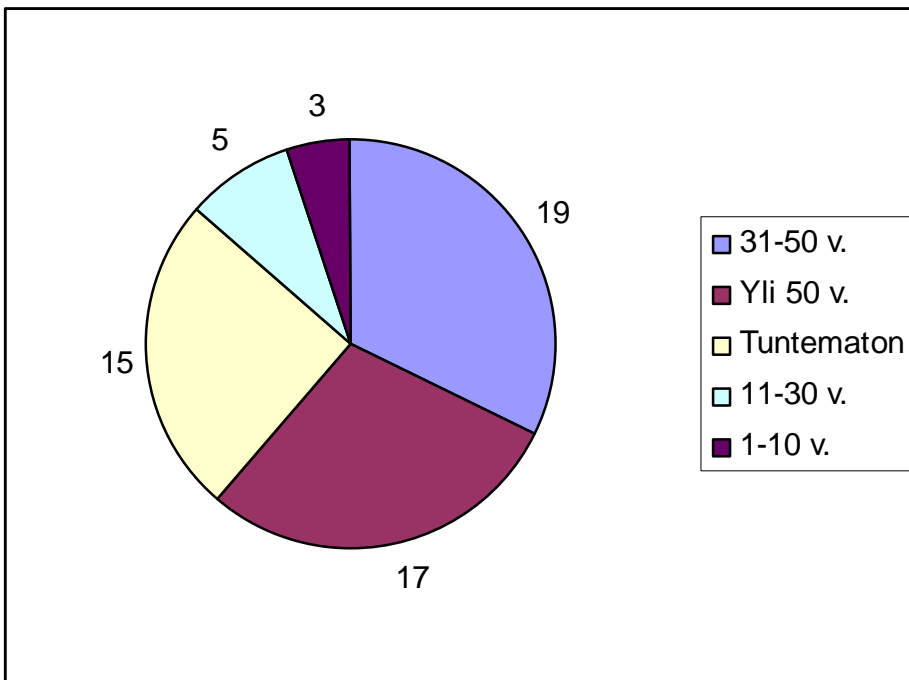
Myös tyyppien mukainen jaottelu on hyvin samankaltainen torjutuilla ja käynnistyneillä vaihdoilla. (Ks. kuva 9.)

Kuva 9. SMY:n torjutut aloitteet jaoteltuna tyypeittäin

Paikallisia seuroja oli lukuisia, joten niille tehtiin runsaasti aloitteita, ja siksi suurin osa torjutuistakin lankeaa tähän ryhmään. Kaikki paikalliset seurat eivät halunneet yhteyksiä ulkomaille tai niillä oli jo riittävästi vaihtosuhteita. Osalla ei ehkä ollut lainkaan omaa julkaisuutoimintaa. Samoin museoille aloitteita tehtiin paljon, mutta kaikki eivät olleet halukkaita ryhtymään vaihtoon. Torjuttujen tapauksessa on kuitenkin kiinnostavaa mennä käytettyä luokittelua syvemmälle ja todeta, että seurojen joukossa on neljä numismaattista seuraa ja museoiden joukossa neljä taideteollisuusmuseota. Näitä taas oli vaihtokumppanien joukossa hyvin vähän, joten niihin näyttää olleen vaikea saada yhteyksiä. Mahdollista on, että sekä numismatiikan että taideteollisuuden julkaisuilla oli myös myyntimahdollisuuksia. Ainakin numismatiikan alalla oli lukuisia keräilijöitä, jotka ehkä mielellään ostivat myös kirjoja omien kokoelmiensa tueksi.

Kun tarkastellaan vaihtoehdotuksen torjuneiden laitosten ikää, saadaan lähes päinvastainen kuva kuin käynnistyneissä vaihdoissa, joskin on huomioitava, että molemmissa on melko suuri osa sellaisia laitoksia, joista ei ole löytynyt tietoja. (Ks. kuva 10.) Torjuijen joukossa oli vain kolme nuorta laitosta, kun sen sijaan suurin osa oli jo toimintansa vakiinnuttaneita 31-50 vuotta vanhoja ja toiseksi suurin osa oli yli 50-vuotta vanhoja seuroja tai laitoksia. Tämä vahvistaa luvussa 4.3.3 syntynyttä käsitystä, että nuoret seurat ja laitokset pyrkivät aktiivisesti vaihtosuhteisiin muiden kanssa.

Kuva 10. Torjutut vaihdot jaoteltuna halutun kumppanin iän mukaan.

Syyt vaihtoehtotusten torjumiseen jäävät siis melko epämääräisiksi, sillä tilastollinen tarkastelu osoittaa selkeästi vain sen, että nuoret yhteisöt torjuivat vähiten vaihtoja. Osa torjutuista vaihdoista on väärinkäsityksiä, joissa lähetetty julkaisu käsitettiin lahjaksi, joten nämä eivät välttämättä kerro haluttomuudesta ryhtyä vaihtoon suomalaisten kanssa. Osa taas on voinut hukkua postissa tai hautautua seurojen kirjarkistoihin.

4.4 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjeenvaihtajajäsenet

Yhdistyksen ensimmäisissä säännöissä kirjeenvaihtajajäsenten asema määriteltiin väljästi todeten vain, että nämä tuli kutsua seuraan jonkun jäsenen ehdotuksesta. 1895 uudistetuissa säännöissä määrättiin, että kirjeenvaihtaja- ja ulkomaisiksi jäseniksi kutsutaan henkilöitä, joita yhdistys tahtoo erityisesti kunnioittaa. Kirjeenvaihtajajäsenillä tarkoitettiin venäläisiä, ulkomaisilla taas muiden maiden jäseniä. Näiden asema oli samanlainen. Suurin arvostuksen osoitus, kunniajäseneksi nimitys, saatettiin antaa sekä suomalaisille että ulkomaalaisille henkilöille. Kirjeenvaihtajia, ulkomaisia ja kunniajäseniä sai ehdottaa vain johtokunta ja valinta tehtiin yleisissä kokouksissa.³⁸⁹

Primus motorina ulkomaisten jäsenten löytämiselle toimi Aspelinin vuonna 1877 ilmestynyt kirja *Antiquités du Nord finno-ougrien*. Teos ei ollut Muinaismuistoyhdistyksen julkaisema, mutta koska Aspelin tuohon aikaan toimi yhdistyksen sihteerinä, siihen liittyvä kirjeenvaihto talletettiin yhdistyksen arkistoon. Kirja,

³⁸⁹ Tallgren 1920, s. 18, 161, 222 ; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Säännöt. Vahvistetut Heinäkuun 18. p. 1895.

jonka aineistoa Aspelin oli esitellyt Tukholman arkeologikongressissa 1874, herätti innostusta jo ennen julkaisemistaan. Ranskalainen kirjailija-toimittaja Eugène Beauvois, joka oli vuodesta 1860 toiminut myös SKS:n kirjeenvaihtajajäsenenä, kirjoitti Aspelinille syksyllä 1876 laativansa esittelyn tästä teoksesta *Polybiblion* -lehteen. Beauvois pyysi myös välittämään teoksen kuvamateriaalia ystävälleen arkeologi Charles de Linas'lle.³⁹⁰ Aspelin toimitti kuvat, joista Linas kiitteli vuolaasti luvaten viitata Aspelinin tekstiin omassa teoksessaan.³⁹¹ Myös saksalainen Johanna Mestorf pyysi teosta lahjaksi kirjoittaakseen siitä arvostelun *Archiv für Anthropologie* lehteen.³⁹²

Aktiivisimmin Aspelinin alkoi pitää yhteyttä Charles de Linas, jonka kirjeet pursusivat arkeologisten pohdintojen lisäksi ehdotuksia tutustuttaa Aspelin ranskalaisiin ja saksalaisiin tiedemiehiin, perheutisia, postimerkkipyynnöjä sekä Venäjän ja Euroopan poliittisen tilanteen pohdintaa.³⁹³ Ystävyiden syvetessä Linas rohkeni helmikuussa 1879 ehdottaa, että Aspelin auttaisi häntä saamaan nimityksen Suomen tiedeakatemiaan ulkomaiseksi jäseneksi.³⁹⁴ Todennäköisesti Linas tarkoitti Suomen Tiedeseuraa, sillä tiedeakatemiaa ei Suomessa tuohon aikaan ollut. Tiedeseuran jäsentä hänestä ei tullut, mutta se seuraus pyynnöllä oli, että Muinaismuistoyhdistys innostui kokouksessaan pohtimaan omien ulkomaisten jäsenten hankkimista. Jäseniksi ehdotettiin Linasia ja Beauvoisia. Ranskalaisten valinta vahvistettiin seuraavassa kokouksessa, jossa päätettiin kutsua jäseniksi myös ruotsalaiset arkeologit Hans Hildebrand ja Oskar Montelius, joihin Aspelin oli tutustunut aiemmin Ruotsin matkallaan sekä norjalainen arkeologi O. Rygh.³⁹⁵

Muinaismuistoyhdistyksen ja SKS:n kirjeenvaihtajaverkostot kehittyivät jossain määrin eri suuntiin. Yhteisiä jäseniä seuroilla oli vain kolme: Eugène Beauvois, Wilhelm Thomsen ja John Abercromby. SKS:lle leimallista oli kirjeenvaihtajien painottuminen sukukansoihin Unkariin ja Viroon, Muinaismuistoyhdistyksellä taas Venäjälle. Pohjoismaat, Ranska ja Saksa olivat tärkeitä kohteita

³⁹⁰ 29.9.1876 E. Beauvois Aspelinille. SMY kirjeet. Fa 2, s. 243. MVK. Kirjan vastaanotosta on kirjoittanut arkeologisen tutkimuksen näkökulmasta Salminen 2003, s. 62-63.

³⁹¹ 28.10.1876 Ch. de Linas, Aspelinille. SMY kirjeet. Fa 2, s. 313-316. MVK.

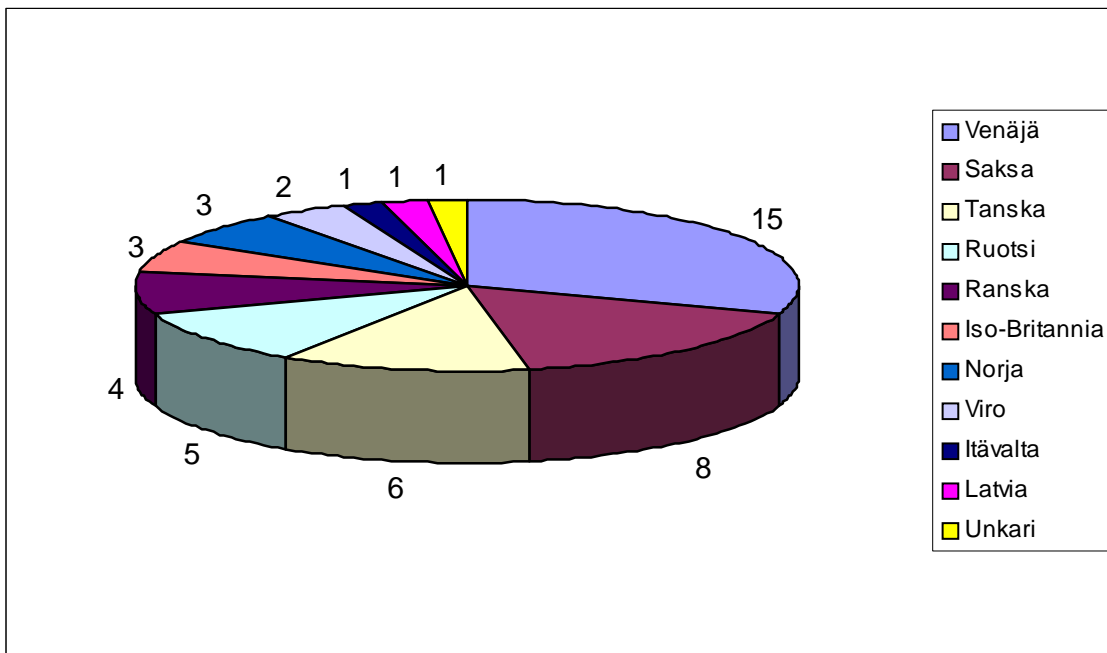
³⁹² 28.6.1877 Johanna Mestorf Aspelinille. SMY kirjeet. Fa 3, s. 557-560. MVK.

³⁹³ Ks. esim. Ch. de Linas Aspelinille 8.2.1877 ; 15.5.1877. SMY kirjeet. Fa 3, s. 397-399, 493-496 ; Ch. de Linas Aspelinille 3.7.1878. SMY kirjeet. Fa 4, s. 159-164. MVK.

³⁹⁴ 23.2.1879 Ch. Linas Aspelinille. SMY kirjeet. Fa 3, s. 507-510. MVK.

³⁹⁵ SMY ptk. 12.3.1879 § 6 ; 9.4.1879 § 7. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat II. Helsinki 1915, s. 149-150, 154 ; Tiedeseuran ulkomaiset ja kunniajäsenet luettelee Elfving 1938, s. 295-302.

kummallekin. (Ks. kuva 11.)

Kuva 11. SMY:n kirjeenvaihtajajäsenet jaoteltuna maittain³⁹⁶

Muinaismuistoyhdistyksen kirjeenvaihtajajäsenet tulivat suppeammalta alueelta kuin vaihtokumppanit. Venäjää ja Unkaria lukuun ottamatta Itä-Euroopan maihin ei muodostunut jäsenyhteyksiä ja amerikkalaiset valtiot jäivät myös verkoston ulkopuolelle. Ulkomaisia jäseniä nimitettiin ennen ensimmäistä maailmansotaa 49, joten heidän määränsä jäi vähäisemmäksi kuin vaihtokumppanien luku.

Suurin osa yhdistyksen ulkomaisista jäsenistä oli arkeologeja, joko museoissa työskenteleviä tai professoreja. Tieteelliset ansiot eivät kuitenkaan olleet ainoita perusteita, vaan yhdistys nimitti kirjeenvaihtajajäsenikseen myös maallikkoja, jotka olivat valmiita edistämään yhdistyksen tarkoituksia.³⁹⁷ Oman ryhmänsä muodostivat venäläiset arkeologian harrastajat ja muinaisesineiden keräilijät, jotka avustivat yhdistyksen jäseniä näiden Siperian tutkimusretkillä. Linas'n tavoin monet ulkomaisista jäsenistä olivat pitkään olleet kirjeenvaihdossa yhdistyksen tai Aspelinin kanssa jo ennen nimittämistään, toimittaneet tietoja tai auttaneet suomalaisia ulkomailla.³⁹⁸ Toisin kuin SKS, Muinaismuistoyhdistys oli valmis kutsumaan kirjeenvaihtajajäsenikseen myös naisia. Kreivitär Praskovia Uvarova oli Moskovan arkeologisen seuran puheenjohtaja, professori Johanna Mestorf puolestaan Kielin museon johtaja. Myöhemmin molemmat naiset nimitettiin vielä kunniajäseniksi.³⁹⁹

³⁹⁶ Diagrammi perustuu Tallgrenin laatimaan luetteloon ulkomaisista, kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenistä. Tallgren 1920, s. 222-225. Sama henkilö on laskettu mukaan vain kerran, jos hänet on nimitetty sekä ulkomaiseksi että kunniajäseneksi.

³⁹⁷ SMY ptk. 12.3.1879 § 6 ; 9.4.1879 § 7. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat II. Helsinki 1915, s. 149-150, 154.

³⁹⁸ Ks. esim. SMY ptk. 5.5.1906 § 4. Ca 6. MVK.

³⁹⁹ Tallgren 1920, s. 222-225 ; Salminen 2003, s. 32, 70-71.

Ulkomaisten jäsenten aktiviteetti osallistua yhdistyksen toimintaan vaihteli. Muinaismuistoyhdistys kävi erityisen vilkasta kirjeenvaihtoa virolaisen J. Jungin kanssa, joka lähetti tietoja ja kuvauksia sikäläisistä muinaisjäännöksistä, kirjoitti *Aikakauskirjaan*, pyysi arvioimaan omia tekstejään ja kommentoi itse *Aikakauskirjassa* olleita tekstejä.⁴⁰⁰ Myös Ruotsista ja Norjasta pyydettiin ja saatiin usein tietoja sekä erilaisia käytännön ohjeita mm. esineiden konservointiin tai arkeologian yliopisto-opetuksen järjestämiseen.⁴⁰¹ Toisinaan, joskin harvoin, kirjeenvaihtajajäsenet tulivat paikalle ja osallistuivat kokouksiin tai juhlallisuuksiin. Nämä olivat merkittäviä tilaisuuksia, jotka kirjattiin vuosikertomukseenkin.⁴⁰²

Muinaismuistoyhdistys lahjoitti julkaisunsa kirjeenvaihtajilleen ja sai näiltä vastalahjaksi näiden kirjoja, useimmiten monografioita.⁴⁰³ Ulkomaisille jäsenille lainattiin toisinaan myös kuva-clicheitä, joilla oli melko suuri rahallinen merkitys, sillä niiden teettäminen oli kallista.⁴⁰⁴ SKS:n tavoin yhdistys huomioi ulkomaisten jäsentensä merkkipäivät ja kuolintapaukset.⁴⁰⁵ Muutamien kirjeenvaihtajien ja seuran toimihenkilöiden välille syntyi lämminhenkisiä ystävyysuhteita, jolloin kirjeissä vaihdettiin myös perhekuulumisia tai kutsuttiin suomalaisia vierailulle.⁴⁰⁶ Toiset keräilivät postimerkkejä ja tapasivat tässä harrastuksessaan hyödyntää kaukaisia kontaktejaan.⁴⁰⁷ Poliittisiakin uutisia tai näkemyksiä saatettiin kirjeissä vaihtaa, mutta tämä oli melko harvinaista.⁴⁰⁸

Vaikka yhdistys loikin julkaisuvaihdon avulla laajemman kansainvälisen verkoston kuin ulkomaisilla jäsenillään, oli kirjeenvaihtajajäsenillä silti tärkeä merkitys. Vaihtokirjeet olivat aina muodollisen kohteliaita ja melko persoonattomia. Kirjeenvaihtajien pitkäät lämminhenkiset kirjeet loivat toisenlaisen tiiviin yhteyden *Tiedon tasavaltaan*. Ne tarjosivat tilaisuuden pyytää neuvoja ja ohjeita, kommentoida tekstejä sekä vaihtaa kirjoja ja ajatuksia.

4.5 Kongressit, näyttelyt ja muu kansainvälinen toiminta

Ensimmäinen merkittävä kongressi, johon Suomen Muinaismuistoyhdistyksen jäseniä osallistui, oli kansainvälinen arkeologikongressi Tukholmassa 1874. J. R. Aspelin kokosi sinne näyttelyn Venäjän

⁴⁰⁰ SMY ptk. 29.10.1892 § 8. Ca 2 ; 3.10.1895 § 3 ; 17.2.1898 § 5. Ca 3 ; 31.1.1888 J. Jung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 7, s. 759-762. MVK.

MVK.

⁴⁰¹ 15.10.1879 O. Rygh SMY:lle ; 23.8.1878 Montelius SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 3, s. 716-719, 743-746. MVK.

⁴⁰² SMY ptk. 7.5.1897, vsk. Ca 3 ; 7.5.1913, vsk. Ca8. MVK.

⁴⁰³ Ks. esim. SMY:n ptk. 2.2.1895 § 4. Ca 3 ; 1.6.1894 Aleksandr Dmitriev SMY:lle. SMY:n kirjeet. Fa 10, s. 756 ; 28.12.1906 Johanna Mestorf SMY:lle. SMY:n kirjeet. Fa 16, s. 548 ; 2.12.1912 Dr. Götze SMY:lle. SMY kirjeet. Ea 3. MVK.

⁴⁰⁴ 30.3.1898 ja 18.4.1898 J. Jung SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 12, s. 431-434, 461-468.

⁴⁰⁵ SMY johtok. ptk. 28.9.1899 § 2. Ca 4 ; 6.2.1902 § 5-6. Ca 5 ; 2.2.1905 § 2. Ca 6 ; 27.3.1899 J. Mestorf SMY:lle. SMY:n kirjeet. Fa 12, s. 853 ; 8.9.1903 SMY Oscar Monteliukselle. SMY kirjeet. Fa 15, s. 219b.

⁴⁰⁶ Ch. de Linas SMY:lle 4.5.1878. SMY kirjeet. Fa 3, s. 135-138 ; MVK.

⁴⁰⁷ 18.12.1891 Krüger SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 8, s. 823-825. MVK.

⁴⁰⁸ SMY ptk. 7.5.1909. Liitteenä J. Mestorfin kiitoskirje SMY:lle. Ca 7. MVK.

matkalla hankkimistaan valokuvista ja piirustuksista. Näin hän sai julkisuutta myös tulevan *Atlaksensa* kuvamateriaalille ja vakiinnutti nimensä arkeologina. Tukholman arkeologitapaaminen koettiin yhdistyksessä suoranaisena voittona suomalaiselle arkeologialle. Puheenjohtaja Topelius kiteytti tulevaisuuden toiveet vuosikokouspuheessaan:

Den finska folkstammen är den älsta kända af Europas urinnevånare och dess forntid bildar en sagolik fond för de flesta yngre europeiska nationers häfder. För det närvarande går vårt folk i spetsen för den stora, delvis utdöda folkstammen och är sålunda naturligen kalladt att arbeta för uppdagandet af dess forntid.⁴⁰⁹

Kokouskutsuja saatiin jatkuvasti eri puolilta Eurooppaa, mutta vain harvoin kongresseihin voitiin osallistua.⁴¹⁰ Koska kokouksien seuraamista pidettiin tärkeänä, ryhdyttiin vuosisadan vaihteessa maksamaan osallistumismaksuja sellaisiinkin kokouksiin, joihin ei voitu lähettää edustajaa. Näin saatiin hankituksi kokousjulkaisut, joihin esitelmät oli painettu.⁴¹¹ Uudella vuosisadalla elämän modernisoituminen alkoi näkyä myös kongresseissa. Vuoden 1909 ranskalaiseen arkeologikongressiin ilmoitettiin kuuluvan automobiileilla tehtävä arkeologinen retki Poitiersista Vendéehen. Yhdistys ei päässyt osallistumaan tähän kongressiin, mutta pöytäkirjaan mielenkiintoinen uutuus kuitenkin tarkasti merkittiin.⁴¹²

Oman lajityyppinsä muodostivat yleisvenäläiset arkeologikongressit, joista ensimmäinen järjestettiin vuonna 1869 ja tämän jälkeen niitä pidettiin kahden - neljän vuoden välein eri puolilla keisarikuntaa.⁴¹³

Muinaismuistoyhdistystäkin kutsuttiin mukaan kokouksiin ja toisinaan myös järjestelytoimikuntiin, mutta melko harvinaista oli, että yhdistys lähti mukaan. Kutsut järjestelytoimikuntiin saattoivat tulla pahasti myöhässä, mikä pöytäkirjoissa yleensä melko närkästyneeseen sävyyn todettiin.⁴¹⁴ Yhteistyötä syntyi kuitenkin, kun Moskovassa 1890 pidettävää kokousta varten valmisteltiin keisarikunnan arkeologista karttaa. Muinaismuistoyhdistys vastasi Suomen osuudesta.⁴¹⁵ Mahdollisesti syynä yleisvenäläisten arkeologikokousten karttamiseen oli niiden venäläis-nationalistinen suuntautuneisuus. Suhde Venäjään

⁴⁰⁹ SMY ptk. 25.9.1874 § 2 ; 29.10.1874 § 1. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat I. Helsinki 1909, s. 265, 271-272 ; Lehtileike Åbo Posten 16.8.1874. SMY kirjeet. Fa 1, s. 760 ; 28.10.1876 Ch. de Linas Aspelinille. SMY:n kirjeet. Fa 2, s. 313-316.

⁴¹⁰ Ks. esim. 1879 Société Française d'archéologie / Congrès archéologique de France SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 3, s. 635-640 ; Société d'Archéologie de Bruxelles SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 9, s. 524-527 ; März 1901 Fünfter Kunsthistorischer Kongress in Lübeck SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 14, s. 32 ; 3.9.1903 Internationaler Amerikanisten-Kongress SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 15, s. 284-289 ; 17.3.1911 First Universal Races Congress, London SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 17, s. 395-396. MVK.

⁴¹¹ SMY johtok. ptk. 3.5.1899 § 6. Ca 3 ; 3.4.1902 § 5. Ca 5 ; 1.10.1903 § 8. Ca 6 ; 4.2.1904 § 6. Ca 6 ; 7.3.1907 § 4. Ca 7 ; 1.2.1912 § 4. Ca 8. MVK.

⁴¹² SMY ptk. 7.5.1909 § 6. Ca 7. MVK.

⁴¹³ Salminen 2003, s. 31-32.

⁴¹⁴ Yhdistyksen edustajat osallistuivat Moskovon kokoukseen 1890 sekä Riian kokoukseen 1896. Pihkovan kokoukseen 1914 ilmoittautui J. Ailio, mutta kokous jäi puhjenneen maailmansodan vuoksi pitämättä. SMY ptk. 16.1.1890 § 4 ; 7.2.1891 § 3 ; 31.1.1894 § 3. Ca 2 ; Johtok ptk. 4.4.1896 § 4 ; 22.4.1896 § 5 ; 17.12.1896 § 3 ; johtok. ptk. 23.5.1898 § 4. Ca 3 ; 3.4.1902 § 4. Ca 5 ; 17.12.1908 § 5 ; johtok. ptk. 2.3.1909 § 6. Ca 7 ; johtok. ptk. 5.5.1911 § 6 ; johtok. ptk. 1.2.1912 § 4 ; johtok. ptk. 20.5.1914. Ca 8. MVK.

⁴¹⁵ 21.10.1885 Imperatorskoe Moskovskoe Arheologičeskoe Obšestvo. SMY kirjeet. Fa 7, s. 31-40 ; SMY ptk. 5.2.1889 § 4 ; 7.5.1889 § 7 ; 21.5.1891, vsk. Ca 2. MVK.

aiheutti muutenkin toisinaan kitkaa. Kun Venäjän maantieteellinen seura ilmoitti syksyllä 1880, että yhdistykselle oli Venetsian kansainvälisessä näyttelyssä myönnetty ensimmäisen luokan kunnadiplomi arkeologisesta tutkimuksesta, oli vastaanotto yhdistyksessä lähinnä närkästynyt. Venäläisen seuran katsottiin turhaan sekaantuneen Suomen asioihin, koska yhdistyksellä oli ollut paikalla omakin edustajansa, silloinen puheenjohtaja K. E. F. Ignatius. Diplomi kuitenkin kehystettiin ja asetettiin Historiallisen museon seinälle ja se muistettiin mainita myös seuraavassa valtionapuanomuksessa.⁴¹⁶

Muinaismuistoyhdistys järjesti itse pienen keskustelukokouksen arkeologisen tutkimuksen metodeista ja ajoituskysymyksistä kesällä 1897. Aloitteentekijänä oli yhdistyksen ruotsalainen kirjeenvaihtajajäsen Oskar Montelius, joka oli typologisen metodin uranuurtajia. Tieteellisestä kongressista ei kuitenkaan voi puhua, sillä vuosikertomus mainitsee vain Monteliuksen pitäneen kokouksessa esitelmän.⁴¹⁷

On ilmeistä, että kongresseja arvostettiin suuresti. Niissä pidettyjä esitelmiä referoitiin kokouksissa.⁴¹⁸ Kokouksia pidettiin myös erinomaisena tilaisuutena esitellä omia julkaisuja kansainväliselle yleisölle.⁴¹⁹

Yliopiston mukana päästiin osallistumaan Pariisin maailmannäyttelyyn 1878 yhteydessä pidettävään arkeologis-antropologiseen näyttelyyn.⁴²⁰ Vuoden 1900 maailmannäyttelyyn yhdistys osallistui muiden tieteellisten seurojen kanssa. Pariisiin lähetettiin valokuvia ja esineitä, joista yhdistykselle myönnettiin hopeamitali ja kunniakirja.⁴²¹ Pienikin yhdistys saattoi saada huomiota osakseen maailmannäyttelyssä. Pariisiin 1900 näyttelyn jälkeen yhdistys sai vaihtotarjouksen *Notes d'art et d'archéologie* -lehdeltä, jonka toimittaja kertoi löytäneensä yhdistyksen näyttelyssä esillä olleesta *Notices sur la Finlande* -teoksesta.⁴²² South Kensingtonin museo puolestaan ilmoitti haluavansa ostaa yhdistyksen esille asettamia kuvia.⁴²³

Yhdistys lähetti julkaisujaan myös Chicagon maailmannäyttelyyn 1893.⁴²⁴ Portugalissa järjestettävään Vasco da Gaman muistonäyttelyyn lahjoitettiin vaatimattomasti yksi kappale *Suomen Museota* ja *Finskt Museumia*.⁴²⁵ Näyttelyiden lisäksi yhdistys jakoi melko avokätisesti julkaisujaan niille ulkomaisille laitoksille ja yksityishenkilöille, jotka niitä keksivät pyytää. Toisinaan saatiin vastalahjoja, mutta useimmiten lahjan saajat tyytyivät lähettämään kiitoskirjeen.⁴²⁶

⁴¹⁶ SMY ptk. 28.10.1881 § 2 ; 5.10.1882, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat II. Helsinki 1915, s. 266, 305 ; Luonnos valtionapuanomukseksi. SMY kirjeet. Fa 5, s. 578. MVK.

⁴¹⁷ SMY johtok. ptk. 3.4.1897 § 3 ; 7.5.1897, vsk. Ca 3. MVK.

⁴¹⁸ SMY ptk. 7.5.1890 § 3. Ca 2 ; 4.11.1909 § 9. Ca 7. MVK.

⁴¹⁹ Valtionapuanomus. SMY kirjeet. Fa 8, s. 565-568.

⁴²⁰ SMY ptk. 8.10.1878, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat II. Helsinki 1915, s. 117.

⁴²¹ SMYjohtok. ptk. 15.12.1898 § 8. Ca 3 ; 7.5.1903 § 5. Ca 5 MVK.

⁴²² 1.10.1900 Notes d'art et d'archéologie Redaction, André Girodie. SMY kirjeet. Fa 13, s. 501.

⁴²³ 13.10.1900 R. Runeberg / Exposition Universelle, section Russe, Agence Finlandese. SMY kirjeet. Fa 13, s. 517.

⁴²⁴ SMY ptk. 20.5.1893 § 7. Ca 2. MVK.

⁴²⁵ SMY ptk. 16.12.1897 § 6. Ca 3. MVK.

⁴²⁶ Ks. esim. SMY johtok. ptk. 5.3.1903 § 5. Ca 5 ; 6.10.1910 § 5 ; johtok. ptk. 6.11.1913 § 7. Ca 8 ; 6.12.1900, Käthe Robolzky SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 13, s. 567. MVK.

Yhdistyksen aktiivijäsenet loivat kukin tahoillaan ulkomaisia suhteita opinto- ja tutkimusmatkoilla. Yhdistyksen Siperian retket ja Aspelinin opintomatkat ovat olleet esillä jo edellisissä luvuissa. Väitöskirjaansa varten ulkomaisissa museoissa ja kirjastoissa vierailivat myös Appelgren pohjoismaisissa museoissa, Ailio Pohjoismaissa ja Venäjällä, Hackman Pohjoismaissa, Berliinissä, Danzigissa, Tartossa ja Pietarissa sekä Tallgren Venäjällä, Pohjoismaissa ja Länsi-Euroopan museoissa. Esipuheissaan he kiittivät museoiden henkilökuntaa, joista monet olivatkin yhdistyksen kirjeenvaihtajajäseniä.⁴²⁷

4.6 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisumyynti

Kun ensimmäinen *Aikakauskirjan* numero ilmestyi, oli yhdistyksellä hyvä tarkoitus myydä sitä laajalti valistuneille kansalaisille. Topelius pohdiskeli kirjeessään Aspelinille hinnan vaikutusta lehden menekkiin:

Hvad nu priset angår, är 3 mk visserligen icke för dyrt, i betraktande af kostnader för plancherna, men an annan fråga är, om tidskriftet till detta pris finner köpare och motsvarar sitt ändamål att sprida intresset bland en större allmänhet. Då en så stor del af texten är finsk, kan 3 mk synes nog högt för de läsare, som kunna antagas hafva något antiqvariskt intresse ibland de finska talande, och jag ville hellre föreslå 2:50, som gör ett billigare intryck, [...]⁴²⁸

Lehden hinnaksi vakiintui 2 markkaa 50 penniä, mutta tälläkään hinnalla se ei vastannut levikkitoiveita. Waseniuksen kirjakauppa kyllä tilasi lehteä myytäväksi 25 kappaletta suomenkielistä ja saman määrän ruotsinkielisiä versioita, mutta kassakirjan mukaan tilitettiin myyntituloja vuonna 1875 vain 34 markkaa.⁴²⁹

Aikakauskirjan seuraavat numerot sen paremmin kuin kuukausilehdetkään eivät olleet myyntimenestyksiä. *Suomen Museota* ja *Finskt Museumia* välitettiin suoraan tilaajille. Yhdistyksen jäsenet saivat lehden postimaksua vastaan. Tilaajakunta oli kuitenkin huomattavasti odotettua vähäisempi.⁴³⁰ Julkaisuja myytiin myös useissa kirjakaupoissa. Näitä olivat Minerva, P. Stolpes bokhandel, Vaseniuksen kirjakauppa, Akateeminen kirjakauppa, Edgrens bokhandel, Satakunnan kirjakauppa, U. V. Telén & Co, Clouberg & Co, Emil Lyytikäisen kirjakauppa, Edlundin kirjakauppa ja Hagelstams bokhandel. Myyntiprovisio vaihteli kymmenestä 33 prosenttiin.⁴³¹

⁴²⁷ Appelgren 1891, esipuhe ; Ailio 1909, esipuhe ; Hackman 1905, esipuhe ; Tallgren 1911, esipuhe.

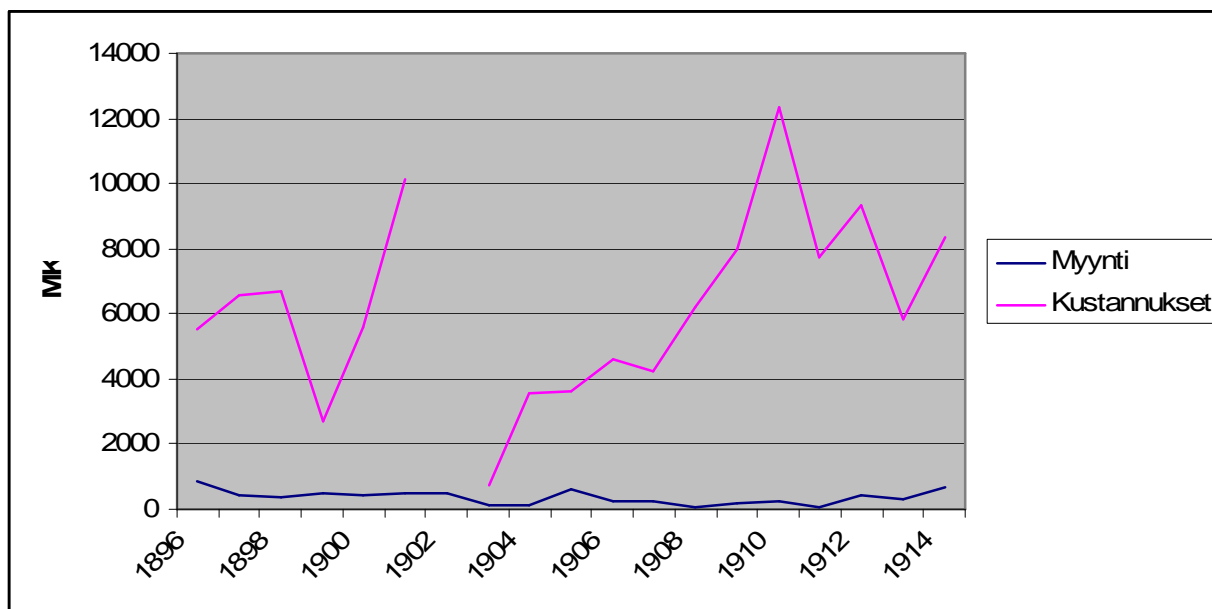
⁴²⁸ 11.7.1874 Z. Topelius Aspelinille. SMY kirjeet. Fa 1, s. 781-784.

⁴²⁹ 31.12.1974 Waseniuska Bokhandeln. SMY verifikaatit. Ga 1 ; SMY kassakirja 1870-1894. Summa saattoi sisältää myös eripainosten ja *Viittausten* myyntituloja. Ge 1. MVK.

⁴³⁰ Tallgren 1920, s. 131.

⁴³¹ Smy:n johtok. ptk. 16.11.1897 § 2. Ca 3 ; Smy:n konseptikirja, s. 20, 22, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 40. Da 3 ; 2.10.1875 P. Stolpes Bokhandel. SMY verifikaatit. Ga 1 ; 1894 Anton Lindebergs bokhandel. SMY verifikaatit. Ga 4, s. 580. MVK.

Koska Muinaismuistoyhdistyksen vuositilejä ei toiminnan alkuaikajalta ole säilynyt, on mahdotonta tarkastella myynnin ja kustannusten suhdetta koko ajalta. Kuvassa 12 vertaillaan kustannuksia ja myyntiä vuodesta 1896 alkaen. Erotus on huomattavan suuri verrattuna SKS:n julkaisumyyntiin. Pääosa julkaisuista rahoitettiin valtionavulla ja uutta julkaisua suunniteltaessa valtionavun hakeminen oli yleensä keskeinen puheenaihe. Muutamiin julkaisuihin saatiin yksityisiä lahjoituksia.⁴³²

Kuva 12. SMY:n julkaisumyynti 1896-1914. Kustannukset käsittävät painatus-, kuvitus- ja sitomakulut sekä tekijänpalkkiot. Kustannustiedot vuodelta 1902 puuttuvat.

Pöytäkirjoissa on hyvin vähän merkintöjä julkaisujen myynnistä, mikä viittaa siihen, ettei asiaa pidetty kovinkaan keskeisenä. Yhdistys näytti luottavan pikemminkin siihen, että vaihdot ja lahjat takasivat laajan lukijakunnan. Tästä kertoo myös yhdistyksen päätös jättää kallis Jenisei-kirja kokonaan kaupallisen jakelun ulkopuolelle.⁴³³ 1880-1890-luvuilla sihteerinä toiminut Hjalmar Appelgren kuitenkin teki parhaansa edistääkseen ja kontrolloidakseen myyntiä. Kassakirjan mukaan hän myi jatkuvasti kuukausilehtiä ja *Aikakauskirjaa* suoraan ostajille.⁴³⁴ Hän patisteli myös rahastonhoitajaa perimään maksuja niiltä kirjakaupoilta, jotka eivät olleet tilittäneet myyntituloja.⁴³⁵

Vuoden 1902 lopulla päätettiin julkaisumyynti keskittää Yrjö Weilinille. Sopimus ei ollut yhdistyksen kannalta kovinkaan edullinen: Weilinille luvattiin 35 % myyntiprovio, mikä oli korkeampi kuin

⁴³² Tallgren 1920, s. 140-144, 190.

⁴³³ SMY ptk. 8.11.1889 § 3. Ca 2. MVK. Päätös ei kuitenkaan ollut täysin pitävä, sillä teosta toimitettiin myyntiin ainakin neljä kappaletta Edlundin kirjakauppaan. 31.12.1895 SMY G. W. Edlunds bokhandel'lle. SMY kirjeet. Fa 11, s. 419. MVK.

⁴³⁴ SMY kassakirja 1870-1894. Ge 1 ; SMY kassakirja 1894-1902. Ge 2. MVK.

⁴³⁵ 7.12.1892 Hj. Appelgren A. G. Hahlille ; 20.5.1893 Hj Appelgren A. G. Hahlille. SMY verifikaatit. Ga 4, s. 62, 208.

aikaisemmilla välittäjillä oli ollut. Weilin lupasi liittää yhdistyksen julkaisut luetteloihinsa, mutta muuten markkinointivastuu jäi yhdistykselle. Keskittäminen ei kuitenkaan tuonut ratkaisuja julkaisumyynnin ongelmiin. Myyntiluvut laskivat ja tilitykset viivästyivät. Kauppa ei ollut kannattava Weilinillekään, joka jo muutaman vuoden kuluttua purki sopimuksen.⁴³⁶

Vuonna 1908 yhdistykselle tarjottiin mahdollisuutta liittyä Suomen Lajittelu- ja kirjakauppayhdistykseen ja markkinoida kirjojaan luovuttamalla vapaakappaleita tärkeinä pitämiinsä kirjakauppoihin.

Muinaismuistoyhdistys, joka muuten harvoin kitsasteli lahjakirjoja jakaessaan, ei arvellut vapaakappaleiden lisäävän myyntiä. Se päätti luovuttaa ainoastaan yhden vapaakappaleen Kirjakauppalehden käyttöön.⁴³⁷

Vähäisestä kiinnostuksesta julkaisumyyntiä kohtaan kertoo sekin, että yhdistyksen kirjavarasto oli varsin huonossa kunnossa. Sihteeri valitti, että kuka tahansa museon virkamies luovutti sieltä kirjoja jättämättä mitään merkintää asiasta. Yhdistys ei siis tiennyt, mitä varasto sisälsi sen paremmin kuin sitäkään, mitä sieltä oli myyty.⁴³⁸

Ulkomainen myynti oli luonnollisesti vielä vähäisempää kuin kotimainen. Muutamia julkaisuja vuodessa kuitenkin myytiin. Säännöllisiä välittäjiä olivat Lindebergin kirjakauppa Pietarissa ja Gleerupin kirjakauppa Lundissa, jotka molemmat tilasivat seuralta sen kuukausilehtiä *Suomen Museota* tai *Finskt Museumia* sekä Lehmann & Stern Kööpenhaminassa, joka tilasi *Aikakauskirjaa*.⁴³⁹ Satunnaisia merkintöjä on lisäksi myynnistä Hiersemannille Leipzigiin helsinkiläisen Edlundin kirjakaupan kautta.⁴⁴⁰ Hiersemannille yritettiin tarjota myös *Aikakauskirjan* saksankielisten artikkelien eripainoksia myytäväksi, mutta kauppias valitteli, ettei pienpainatteiden myynti ollut kannattavaa. Hän suostui kuitenkin ottamaan 20 kappaletta eripainosta komissiomyyntiin.⁴⁴¹ Myös Pietarissa toimiva Edgrenin kirjakauppa tilasi yhdistykseltä julkaisuja.⁴⁴²

Oli siis ilmeistä, ettei Suomen Muinaismuistoyhdistys missään vaiheessa uskonut myynnin olevan paras tapa välittää julkaisuja. Asiaan on varmasti vaikuttanut vaihtotoiminta, jota päämäärätietoisesti pyrittiin alusta alkaen edistämään ja joka sitoi paljon sihteerin ja arkistonhoitajan työvoimaa. Oma vaikutuksensa on ollut kirjakauppa-alan epävakaisuudella. Konkurssit seurasivat toistaan ja sopimukset purkautuivat. Ei siis ole ihme, jos myynti tuntui epävarmalta. Kolmas tekijä oli varmasti yhdistyksen huono taloudenhoito.

Rahastonhoitajana toiminut Hahl oli kavaltanut yhdistyksen varoja useina vuosina ja hänen jälkeensä kesti

⁴³⁶ Smy:n ptk. 19.12.1902 § 4. Ca 5 ; 7.5.1904. Ca 6 ; 1.11.1906 § 3 ; 7.5.1908. Ca 7 ; 3.9.1906 Yrjö Weilin SMY:lle. SMY kirjeet. Fa 16, s. 393 ; Sopimusluonnos Bb 1. MVK.

⁴³⁷ SMY johtok. ptk. 1.10.1908 § 3 ; 7.5.1909, vsk. Ca 7. MVK.

⁴³⁸ SMY ptk. 19.4.1910 § 6. Ca 8. MVK.

⁴³⁹ Gleerupin tilauskortti 26.7.1911. SMY kirjeet. Ea 3 ; Smy:n konseptikirja, s. 33, 39. Da3. MVK.

⁴⁴⁰ Edlundin kirjakaupan päivämätön kuitti. SMY kirjeet. Fa 11, s. 42 a. ; Lehmann & Sternin kortti 23.2.1904. SMY kirjeet. Fa 15, s. 291b ; 3.2.1899 Lehmann & Stern SMY:lle. Bb 2. MVK.

⁴⁴¹ 3.4.1905 Karl W. Hiersemann Buchhändler und Antiquar SMY:lle ; 15.4.1905 Smy Hiersemannille. SMY kirjeet. Fa 16, s. 226-227, 247. MVK.

⁴⁴² 12/23.1.1909 Robert Edgrens bokhandel SMY:lle. SMY kirjeet. Ea 3. MVK.

kauan ennen kuin talous saatiin normaaliuomiin. Jos myyntitulot pääsivät valumaan pois yhdistyksen kassasta, toivat vaihtojulkaisut kuitenkin turvallisesti vastineet korvaukseksi lähetetyistä julkaisuista.

5. ”Jokaiselle lukijalle kirja, jokaiselle kirjalle lukija”?

5.1 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto

5.1.1 Kirjaston perustaminen

Koska SKS perustettiin hyvin pian Turun palon jälkeen, ei ollut ihme, että se otti ensi töikseen myös kirjakokoelman kartuttamisen ohjelmaansa. Seurojen tapa koota omia kirjastoja tunnettiin varmasti ulkomaisista seuroista ja akatemioista, joissa suomalaisetkin olivat vierailleet sekä suomalaisista lukuseurojen kirjastoista, joita oli toiminut mm. Vaasassa. Oman kirjaston oli hiljattain perustanut myös Societas pro Fauna et Flora Fennica.⁴⁴³

SKS nimitti kirjastonhoitajakseen yliopiston saksan kielen lehtorin Gabriel Reinin, joka oli ehtinyt työskennellä myös yliopiston kirjastossa.⁴⁴⁴ Ensimmäiset, vuonna 1831 laaditut säännöt määräisivät, että seuran kirjastoon tuli koota tärkeimmät suomen kielellä ilmestyneet teokset, joita myöhemmin voitaisiin käyttää kansanvalistuksen tarpeisiin sekä myös ulkomaalaisia kirjoja, joita kääntämällä tai muuten muokkaamalla voitaisiin hyödyntää samaan tarkoitukseen. Tässä vaiheessa hankintaa ohjasi siis varsin kansanvalistuksellinen näkökulma. Kirjastonhoitajan tehtäväksi määrättiin suomenkielisten kirjojen hankinta. Ulkomaisia kirjoja saivat kaikki seuran jäsenet ehdottaa.⁴⁴⁵ Hankintapolitiikkaa laajennettiin 1833 koskemaan kaikkia suomalaisia teoksia, myös vanhoja ja harvinaisia.⁴⁴⁶

Ensimmäisenä toimintavuonna kirjasto karttui vain jäsentensä lahjoituksista, joita kertyi kaikkiaan 29. Kirjastonhoidon määrätietoisuutta osoittaa se, että vastaanotetut kirjat vietiin kartuntaluetteloon ja että niiden säilymisestä huolehdittiin sidottamalla.⁴⁴⁷ Ostoja seura ryhtyi tekemään saman vuoden syksyllä, jolloin edesmenneen arkipiispa Tengströmin kirjakokoelmaa huutokaupattiin. Kirjastonhoitaja hankki seuralle huutokaupasta vanhaa fennica-kirjallisuutta. Kokoelman näin karttuessa ostettiin myös kirjakaappi.⁴⁴⁸

Hankintapolitiikka laajeni uusille alueille, kun vuonna 1834 päätettiin tilata kirjastolle kaikki Suomessa ilmestyvät sanoma- ja aikakauslehdet.⁴⁴⁹ Lehtien määrä oli 1830-luvulla melko pieni ja tuskin seuran jäsenet vielä tässä vaiheessa saattoivat aavistaa, millaisen menoerän lehtihankinnat tulevaisuudessa voisivat tuoda

⁴⁴³ Societas pro Fauna et Flora Fennican vuonna 1829 vahvistetuissa säännöissä päätettiin koota ja säilyttää luonnontieteellisiä kokoelmia sekä tietoja ja tutkimuksia. Pian tämän jälkeen saatiin kirjalahjoja ja tehtiin ensimmäinen lehtitilaus. Elfving 1921, s. 19-34.

⁴⁴⁴ SKS ptk. 13.4.1831 § 2 ; 4.5.1831 § 3. B 1609. SKS, Kia ; Sulkunen, s. 34-35.

⁴⁴⁵ SKS ptk. 16.3.1832 § 9. B1609 (Kotelo 1). SKS, Kia.

⁴⁴⁶ SKS ptk. 3.4.1833 § 5. B1609 (Kotelo 1). SKS, Kia.

⁴⁴⁷ SKS ptk. 4.4.1832 § 3 ; 16.3.1833 § 3. B 1609. SKS, Kia ; SKS Kirjaston kartuntakirja I. SKS, Kirjasto.

⁴⁴⁸ SKS ptk. 8.5.1833 § 5 ; 9.10.1833 § 7. B 1609. SKS, Kia.

⁴⁴⁹ SKS ptk. 11.11.1835 § 7. B 1610. SKS, Kia.

tullessaan. Lehtiä alettiin pian saada myös lahjoina, kun *Sanan saattaja Viipurista* tarjoutui lähettämään seuralle kaikki vanhat vuosikertansa.⁴⁵⁰

SKS:n kirjaston suhdetta Helsingin yliopiston kirjastoon ei millään tavoin linjattu, vaikka sinne toisinaan luovutettiin seuralle tulleita kaksoiskappaleita.⁴⁵¹ Molemmat keräsivät 1830-luvulla aktiivisesti fennica-kirjallisuutta, mikä Turun paljon jälkeisissä katastrofitunnelmissa ja kansallisten tuulten puhaltaessa tietysti oli hyvin ymmärrettävää.

5.1.2 Kokoelmien kehitys

Into ja mahdollisuudet kartuttaa kirjakokoelmia vaihtelivat suuresti tutkittavana ajanjaksona. Kokoelmien kasvu kirjattiin vuosikertomuksiin tai kirjaston kertomuksiin, mutta melko epäjärjestelmällisellä tavalla. Toisinaan eriteltiin ostot ja lahjat, toisinaan taas koti- ja ulkomaiset julkaisut, kun taas joinakin vuosina koko kartunta oli saman luvun alla. Vaihdot niputettiin aina lahjoihin, joten niiden osuutta kokoelmien kehityksessä on mahdotonta seurata.

Vuosi	Niteitä
1830-luku	569
1840-luku	1027
1850-luku	2469
1860-luku	1794
1870-luku	1328
1880-luku	3319
1890-luku	4597
1900-1909	8057
1910-1914	3929

Taulukko 7. SKS:n kirjaston uutuuskartunnan määrä 1831-1914. 1850-luvulle asti käsikirjoitukset on laskettu mukaan kartuntaan, mutta tämän jälkeen luvut käsittävät vain painetut kirjat ja lehtivuosikerrat.⁴⁵²

1830- ja 1840-luvuilla kokoelmien kasvu oli vielä varsin epätasaista vuosikartunnan vaihdellessa 17 niteestä yli 300 niteeseen. Lähinnä kasvu riippui lahjoituksista, sillä ostoja tehtiin vain satunnaisesti huutokaupasta ja vaihtosuhteita seuralle oli vasta viisi ulkomaista ja kaksi kotimaista.⁴⁵³ Lahjoja saatiin seuran jäseniltä ja muilta oppineilta, mutta myös tavalliselta kansalta.⁴⁵⁴ Merkittävän päänavauksen teki vuonna 1839 kirjakauppias ja kustantaja G.O. Wasenius, joka jäseneksi liittyessään tarjosi seuralle mahdollisuuden poimia

⁴⁵⁰ SKS ptk. 3.2.1836 § 8. B 1610. SKS, Kia ; Tommila 1988, s.240.

⁴⁵¹ SKS ptk. 17.10.1838 § 4. B 1611. SKS, Kia.

⁴⁵² Taulukon tiedot perustuvat vuosikertomuksiin ja kirjaston kertomuksiin.

⁴⁵³ Kotimaiset vaihtosuhteet solmittiin Wiipurin Kirjallisuusseuran ja Suomen Tiedeseuran kanssa. SKS ptk. 16.3.1844, vsk. B1612 (Kotelo 1) ; 6.10.1847 § 6. B 1613. SKS, Kia.

⁴⁵⁴ Nivanka 1957, s. 3-4.

kokoelmiinsa yhden kappaleen kaikkia julkaisemiaan kirjoja.⁴⁵⁵ Hänen esimerkkiään seurasi pian toinen suuri kustantaja Frenckell ja 1850-luvulla turkulainen Lillja.⁴⁵⁶ Oman julkaisutoiminnan käynnistyessä kirjastoon liitettiin luonnollisesti myös seuran julkaisut, mutta tässä tapahtui toisinaan pieniä lipsahduksia. Niinpä vuosikokouksessa 1848 todettiin ilahuneena Sven Gabriel Elmgrenin lahjoittaneen seuralle *Kalevalan*, jota kirjastossa ei vielä ollut.⁴⁵⁷

Hankintapolitiikkaa tarkennettiin vuoden 1840 säännöissä, joiden mukaan kirjastoon otettiin suomalaisten kirjojen lisäksi myös teokset, jotka liittyivät:

Suomen entisasioihin, runokeinoon, muinasuskoon, maanoppiin, statistikaan, kielen harjoittamiseen ja muihin semmoisiin kuin Suomeemaata waarantaa, olkoot ne suomeksi tahi jollakulla muulla kielellä kokoonpantuja.⁴⁵⁸

Kansanvalistuksellinen näkökulma oli siis väistynyt ja tilalle tullut määrätietoinen fennica-kokoelman kartuttaminen. Painetun aineiston lisäksi kirjastoon koottiin käsikirjoituksia sekä *vanhanaikaisia kaluja* eli kansatieteellisiä ja muinaisesineitä.⁴⁵⁹ Sensuuri ei puuttunut ulkomaisen kirjallisuuden hankintaan eikä hankintapolitiikkaa määritelty uudelleen vuonna 1851 kiristetyissä säännöissä. Tässä SKS rinnastui yliopistoon, jolla oli oikeus tuoda maahan kirjoja ohi sensuurin.⁴⁶⁰ Lehtien kattavasta tilaamisesta oli 1840-luvulla tingitty, mutta 1855 palattiin alkuperäiseen tavoitteeseen.⁴⁶¹

Yliopiston tiloissa sijaitseva kirjasto kärsi 1850-luvulta alkaen jatkuvasti tilaantaudesta, sillä sen kokoelmat kasvoivat useita hyllymetrejä vuodessa. 1851 kirjat siirrettiin yliopistolta Akateemisen Lukuyhdistyksen huoneistoon. Ratkaisu oli kuitenkin väliaikainen, sillä Krimin sodan aikana kirjat vietiin takaisin yliopiston turvallisiin tiloihin ja lopulta kirjakaapit päätyivät yliopiston kirjaston eteiseen. Tila täyttyi pian sielläkin,⁴⁶² joten kokoelmien karsiminen tuntui ainoalta vaihtoehdolta. Kirjastonhoitaja Renvall tekikin 1862 ehdotuksen, että seura siirtäisi yliopiston kirjastoon sinne paremmin sopivat harvinaiset kirjat.⁴⁶³ Siirrettäviä kirjojen ja käsikirjoitusten määrä jäi kuitenkin alle kymmenen niteen, joten kovin merkittävää tilahyötyä hankkeesta ei saatu.⁴⁶⁴ 1867 päätettiin deponoida muinaisjäännöskokoelma Yliopiston historiallis-etnografiseen museoon, koska katsottiin, että se siellä olisi paremmin yleisön nähtävillä.⁴⁶⁵

⁴⁵⁵ SKS ptk. 1.5.1839 § 2. B1611 (Kotelo 1). SKS, Kia

⁴⁵⁶ SKS ptk. 16.3.1836 § 3. B1610 (Kotelo 1) ; 3.10.1855 § 5. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia

⁴⁵⁷ SKS ptk. 16.3.1848, vsk. B1613 (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁴⁵⁸ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Asetukset 1840. 1844, s. 2-3.

⁴⁵⁹ SKS ptk. 16.3.1848. B 1612. SKS, Kia.

⁴⁶⁰ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1851, s. 4-5, 13-14 ; Silfverhuth 1977, s. 77, 95.

⁴⁶¹ SKS ptk. 12.2.1845 § 9 ; 4.2.1846 § 11. B 1612 ; 2.5.1855 § 5. B 1615. SKS, Kia.

⁴⁶² Sulkunen 2004, s 126-127.

⁴⁶³ SKS ptk. 5.3.1862 § 9. Suomi II:2, s. 226.

⁴⁶⁴ SKS ptk. 16.3.1862 § 10. Suomi II:2, s. 241-242.

⁴⁶⁵ SKS ptk. 3.4.1867 § 12. Suomi II:8, s. 413-414. Kokoelman siirto ei vaikuttanut seuran sääntöihin ja vielä vuoden 1894 säännöt määräisivät, että muinaiskalukokoelman tuli sijaita kirjastossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä asetukset. 1894, s. 12.

Kaikkein radikaalein karsintaehdotus tehtiin kuitenkin pian antikviteettikokoelman siirron jälkeen. Tilien ja kirjaston tarkastajat K. Collan ja W. Lavonius arvelivat, että toivottujen vuokratilojen sijasta pitäisi ottaa pohdittavaksi kysymys, kuinka tarpeellinen kirjasto loppujen lopuksi seuralle oli. He esittivät, että tarpeettomat kirjat myytäisiin, Suomen kieltä ja historiaa koskevat painetut kirjat annettaisiin Yliopiston kirjastoon, jossa yleisö voisi niitä helpommin käyttää ja seuralle jätettäisiin vain käsikirjoitukset ja sen toimialoihin liittyvä ydinkirjallisuus.⁴⁶⁶ Kirjastonhoitaja Renvall ilmoitti kannattavansa tilintarkastajien ehdotusta, mikäli seura ei olisi valmis vuokraamaan kirjastolle erillisiä tiloja. Seura päätti ryhtyä erottelemaan tarpeetonta kirjallisuutta,⁴⁶⁷ mutta vuoden kuluttua työ keskeytettiin ja päätettiin kuitenkin vuokrata kirjastolle oma huoneisto.⁴⁶⁸ Siitä eteenpäin seura piti tiukasti kiinni kirjastostaan ja kieltäytyi Aspelinin ehdotuksesta luovuttaa muinaistieteellinen kirjallisuus yliopiston museolle.⁴⁶⁹

Vuosikartunta oli laskenut 1860-luvulla, mikä johtui osaltaan tilastokäytännön muutoksesta, kun käsikirjoituksia ei enää laskettu mukaan kirjaston kartuntaan. Oma vaikutuksensa oli varmaan myös nälkävuosien aikaisella taloudellisella ahdingolla. 1880-luvulla sen sijaan kasvu yli kaksinkertaistui. Osasyynä kasvuun oli Lönnrotin seuralle jättämä kirjasto, josta seuran kokoelmiin päätyi lähes 600 nidettä, mutta osuutensa myös vaihtokumppanien ja kirjeenvaihtajajäsenten määrän kasvulla.⁴⁷⁰ Kotimaisten lahjoitusten osuus kuitenkin väheni 1880-luvulla ja erityisen pettyneitä oltiin siitä, etteivät kustantajat enää lahjoittaneet omia tuotteitaan seuralle, kuten ennen.⁴⁷¹ Taustalla oli seuran ja yksityisten kustantajien välien tulehtuminen, jota on käsitelty luvussa 3.6.1.

1880-luvun lopulla SKS lisäsi kirjastonsa erityisalueeksi Kalevala-kirjallisuuden, varsinkin ulkomailla ilmestyvän suomalaista kansanrunoutta käsittelevän tutkimuksen. Tähän aiheeseen liittyviä teoksia oli saatu jo aiemmin kirjeenvaihtajajäseniltä, mutta nyt se otettiin määrätietoisena hankinnan kohteeksi.⁴⁷² Ulkomaisen Kalevala-kirjallisuuden löytäminen ei kuitenkaan ollut yksinkertaista ja seuran jäseniä pyydettiin aika ajoin avustamaan kirjastonhoitajaa tässä etsinnässä.⁴⁷³

Arkiston ja kirjaston tilanahtaus vaikutti osaltaan siihen, että ajatus oman talon hankkimisesta valtasi seuran johtohenkilöiden mielet.⁴⁷⁴ Kallisarvoisiin kokoelmiin ja niiden kansainväliseen merkitykseen vedottiin myös haettaessa keisarilliselta majesteetilta varoja talon perustamiseen:

... jo Seuran arkisto, kirjasto ja kustantama-varasto ovat niin kallista kansallista omaisuutta, että maallemme tulisi arvaamatoin vahinko ja Seuran toimiville jäsenille raskas edesvastaus, jos nämät

⁴⁶⁶ SKS ptk. 6.5.1868 §10. Suomi II:9, s. 400-402 ; Sulkunen 2004, s. 126-127.

⁴⁶⁷ SKS ptk. 13.1.1869 § 8 ; 3.2.1869 § 7. Suomi II:9, s. 432, 439.

⁴⁶⁸ SKS ptk. 2.2.1870 § 7. Suomi II:10, s. 235 .

⁴⁶⁹ SKS ptk. 7.10.1874 § 9. Suomi II:12, s. 250-251.

⁴⁷⁰ SKS ptk. 12.1.1887 § 2. Suomi II:20, s. 396.

⁴⁷¹ SKS ptk. 16.3.1888, kirjaston kertomus. Suomi III:1, s. 381-383.

⁴⁷² SKS ptk. 6.2.1889 § 12. Suomi III:2, s. 411.

⁴⁷³ SKS ptk. 16.3.1889, kirjaston kertomus. Suomi III:, s. 444-445 ; 21.9.1892 § 8. Suomi III:7, s. 40.

⁴⁷⁴ SKS ptk. 7.4.1886 § 7. Suomi II:20, s. 331.

vuosikymmenien kuluessa kerätyt aarteet soveliaan säilytyspaikan puutteessa joutuisivat häviön alaisiksi, niinkuin vouratuissa, useimmiten epämukavissa huoneistoissa pian suittaisi käydä[...] Lisäksi tulee tähän vielä tutkijoille syntyvä vaikeus, milloin tarvitsevat seuran kokoelmia hyväksensä käyttää, sekä mahdottomuus saattaa ulkomaan tiedemiehiä Seuran varastoihin niin kauan kuin nämä nykyisellä kurjamaisella tavalla ovat sijoitettuina.⁴⁷⁵

Oli ilmeistä, että kansallisesti arvokkaalla kokoelmalla tarkoitettiin nimenomaan seuran keräämää fennica-kirjallisuutta. Kun 1880-luvulla tehtiin mahdollisen sodan varalle pelastussuunnitelmaa, esitti kirjastonhoitaja Granfelt, että käsikirjoitusten lisäksi seuran oli syytä toimittaa turvaan 1700-luvun väitöskirjat, vanhat sanomalehdet, joita muut harvoin säilyttivät sekä tärkeimmät kielitieteelliset kirjat.⁴⁷⁶ Kirjeenvaihtajajäsenten lähettämiä tai vaihdon kautta saatuja julkaisuja ei mainittu tässä yhteydessä eikä yleensä muutenkaan kirjastosta puhuttaessa.

1890-luvulla kirjaston ostot rajoitettiin Kalevala-kirjallisuuteen ja kotimaisten lehtien vuositilauksiin. Muuten kirjoja toivottiin saatavan lahjoiksi tai vaihtoina ja kustantajiin vedottiin, että he hyväntahtoisesti luovuttaisivat seuralle julkaisujaan.⁴⁷⁷ Vaihtosuhteet uusien kansallismielisten kustantajien kanssa pääsivät käyntiin vuosisadan vaihteessa⁴⁷⁸ ja ne kasvattivat huomattavasti kirjaston kartuntaa. Lisäksi SKS perusti vaihtosuhteita myös keskeisten kotimaisten tieteellisten seurojen ja laitosten kanssa.⁴⁷⁹ Kustantajien puoleen käännettiin myös, kun havaittiin suomalaisen lehtikokoelman ylläpidon käyvän yhä kalliimmaksi. Tilauksia jouduttiin tekemään yli kaksisataa vuodessa. Julkaisijoille lähetettiin vuonna 1908 kiertokirje, jossa korostettiin lehtien merkitystä historiantutkimuksen lähdeaineistona. Vaikka Yliopiston kirjasto saikin niistä vapaakappaleet, oli mahdollisten onnettomuuksien varalta hyvä, että Helsingissä oli toinenkin kokoelma tärkeää fennica -kirjallisuutta.⁴⁸⁰ Myöntävä vastaus saatiin vuoden kuluessa 135 lehdeltä,⁴⁸¹ mikä on hyvä osoitus aikakaudelle ominaisesta kulttuuritahdosta. Lisäksi kustantajien tuella perustettiin kirjastoon vielä erillinen osasto 1900-luvulla käynnistettyä sanakirjatyötä varten.⁴⁸² Lahjoitusvolyymin kasvun ansiosta uudetkin tilat kävivät kymmenessä vuodessa ahtaiksi. Kustannustoimi siirtyi vuokralaisilta vapautuneisiin tiloihin ja arkkitehti piirsi kirjastolle uuden tilasuunnitelman vuonna 1905.⁴⁸³

⁴⁷⁵ SKS ptk. 9.2.1887 § 10. Suomi II:20, s. 413-414.

⁴⁷⁶ SKS ptk. 3.6.1885 § 7. Suomi II:19, s. 215.

⁴⁷⁷ SKS ptk. 16.3.1893, kirjaston kertomus. Suomi III:7, s. 117-120.

⁴⁷⁸ Otava ryhtyi lahjoittamaan tuotteitaan 1896, Gummerus 1899, WSOY 1911 ja Kustannusosakeyhtiö Kirja 1913. SKS ptk. 4.3.1896 § 8. Suomi III:13, s. 102 ; 3.5.1899 § 12. Suomi III:19, s. 20-21 ; 5.4.1911 § 10 Suomi IV:12, s. 9-10 ; 6.2.1913 § 15. Suomi IV:13, s. 63.

⁴⁷⁹ Kotimaisiin vaihtokumppaneihin kuuluivat mm. Suomen tilastollinen virasto, Vuorihallitus, Kansanvalistusseura, Suomen Historiallinen Seura, Suomen Muinaismuistoyhdistys, Suomalais-Ugrilainen Seura, Suomen Maantieteellinen Seura, Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsingin yliopisto, Valtionarkisto ja Svenska Litteratursällskapet i Finland.

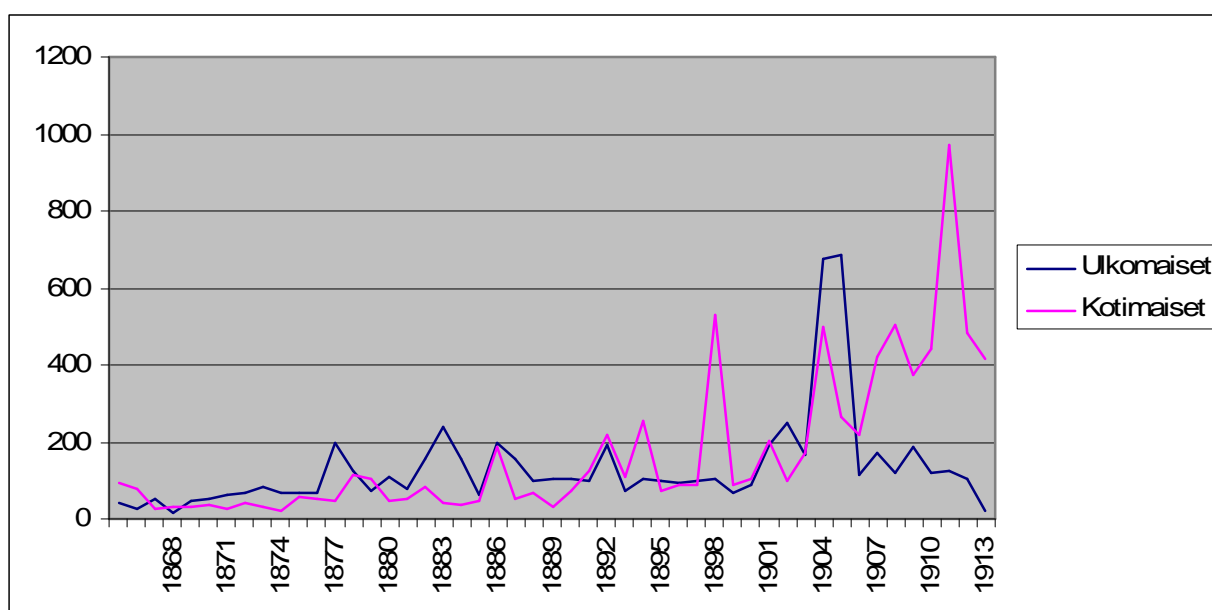
⁴⁸⁰ SKS ptk. 3.12.1908 § 14 ; 3.2.1909 § 12. Suomi IV:7, s. 121, 133-138.

⁴⁸¹ SKS ptk. 16.3.1910, vsk. Suomi IV:8, s. 210.

⁴⁸² SKS ptk. 6.2.1901 § 9. Suomi III:19, s. 118-120 ; 16.3.1907, kirjaston kertomus. Suomi IV:5, s. 233 ; Niinivaara 1931, s. 39.

⁴⁸³ SKS ptk. 1.2.1905 § 16. Suomi IV:3, s. 124.

Kotimaiset kirjat ja lehdet painoutuivat siis jatkuvasti niin käytännön kirjastotyössä kuin juhlapuheissakin. Ulkomaisesta kirjallisuudesta ainoastaan Kalevala-kirjallisuus nostettiin esille hankintapolitiikassa. Siitä huolimatta ulkomaista aineistoa saatiin 1890-luvulle asti lähes poikkeuksetta enemmän kuin kotimaista. Sen määrä kasvoi kirjeenvaihtajajäsenten ja vaihtokumppanien määrän kasvaessa. 1870-luvulla saatiin uudeksi kumppaniksi mm. Unkarin tiedeakatemia, joka lahjoitti vuosittain useita sarjoja. Piikkeinä tilastossa näkyvät seuran 50-vuotisjuhlien jälkeinen vaihe, jolloin uusilta kirjeenvaihtajajäseniltä saatiin lahjoja sekä vuosi 1906, jolloin New York Public Libraryltä saatiin yli kahden sadan niteen kirjakokoelma. Kotimaisen kartunnan osuus kasvoi vuosisadan vaihteessa, kun suurten kustantajien kanssa saatiin luoduksi vaihtosopimukset. (Ks. kuva 13.)

Kuva 13. Ulkomaisten ja kotimaisten kirjojen suhde SKS:n vuosikartunnassa 1866-1914. Kotimaisten ja ulkomaisten julkaisujen osuutta alettiin seurata vuosikertomuksissa vuodesta 1866 alkaen.

5.1.3 Kirjaston hoito ja sen käyttö

Vuoden 1840 sääntöjen mukaan kirjastonhoitajan oli ylläpidettävä luetteloa sekä kirjoista että käsikirjoituksista ja muinaisesineistä ja lisäksi vuosittain annettava kertomus kirjaston karttumisesta. Seuran jäsenillä ilmoitettiin olevan oikeus käyttää kirjastoa, mutta lainauskäytäntöjä ei tämän tarkemmin määritelty.⁴⁸⁴

Gabriel Reinin aikana kirjastonhoito ei herättänyt kritiikkiä, mutta vuonna 1847 kirjastonhoitajaksi tulleen K. K. Tigerstedtin toimikaudella tehdyssä tarkastuksessa todettiin, että kirjastosta puuttui 50 nidettä, lainoista ei ollut jätetty minkäänlaisia kuitteja ja lisäksi kokoelmissa oli lukuisia kaksoiskappaleita. Todettiin, että

⁴⁸⁴ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Asetukset 1840. 1844, s. 13-14.

tarvitaan tarkempi ohje kirjaston hoitamiseen. Tigerstedt oli jo itse laatinut ehdotuksen tällaiseksi ohjeeksi ja toimittanut sen tarkastettavaksi yliopiston kirjastossa amanuenssina työskentelevälle Sven Gabriel Elmgrenille.⁴⁸⁵ Lopullisessa seuran julkaisuvaliokunnan hyväksymässä säännöstössä näkyi selvästi Elmgrenin kirjastoammatillinen kädenjälki. Se oli selkeä ja yksityiskohtainen. Maailmalla saattoi hullu vuosi sekoittaa ihmisten mieliä ja yhteiskuntarakenteita, mutta SKS:ssä pyrittiin saattamaan ainakin kirjasto järjestykseen.

Säännöstö määräsi kirjastonhoitajan tehtäväksi ylläpitää kolmiosaista hankintakirjaa, jossa eri aineistotyypeille oli omat osastonsa. Lisäksi hänen tuli viedä kirjat aiheenmukaiseen luetteloon, jonka mukaan ne myös järjestettiin hyllyille. Kirjastoa oli pidettävä auki yliopiston lukukausina tunnin ajan viikossa ja kirjoja sai lainata seuran jäsenille lainakuittia vastaan enintään vuodeksi kerrallaan. Lainoista tuli ylläpitää erillistä lainakirjaa. Lisäksi kirjastonhoitajan tehtäviin merkittiin kuuluvaksi julkaisuvaraston hoito, siihen liittyvä kirjanpito sekä julkaisujen lähettäminen kirjakauppiaille ja kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenille. Työkenttä oli siis melkoinen, kun ottaa huomioon, että tehtävä oli palkaton luottamustoimi! Julkaisuvaihtoa ei erikseen mainittu ohjeessa, mutta todennäköisesti se kuului kustannusvaraston hoitoa ja lahjakirjojen lähettämistä koskevan pykälän määräämiin tehtäviin.⁴⁸⁶

Ohjeiden käyttöönoton jälkeen kirjasto saatiin kutakuinkin kuntoon ja lainakirja ja -kuitit otettiin käyttöön. Tilanahtaus esti kuitenkin aiheenmukaisen hyllyjärjestyksen ja systemaattisen luettelon laadinta jäi sikseen.⁴⁸⁷ Vasta 1850-luvun puolivälissä nimitetty kirjastonhoitaja R. A. Renvall jaotteli kokoelman kahteen pääluokkaan: suomeksi ja suomensukuisilla kielillä kirjoitetut kirjat sekä ulkomaiden kielillä kirjoitetut teokset. Näiden sisällä hän pyrki noudattamaan tieteenalakohtaista luokitusta, mutta tämä osoittautui ongelmalliseksi, varsinkin sekalaisen suomenkielisen aineiston osalta. Hän joutui myös toteamaan, että luettelon laadinta vei liiaksi aikaa⁴⁸⁸ ja työ keskeytyi hänen ryhtyessään luetteloimaan käsikirjoituksia.⁴⁸⁹ Kirjaston tarkastajat höllensivät kuitenkin 1850-luvun kuluessa otettaan eikä kirjastonhoitajaa enää moitittu tekemättömistä töistä.⁴⁹⁰

Kun kirjasto oli muuttanut Pihlflycktin talon väljempiin tiloihin, otettiin luettelon laadinta toisinaan esille,⁴⁹¹ mutta tuloksia ei syntynyt. Uusi kirjastonhoitaja Borenus keskittyi uudistamaan myytävien julkaisujen varastokirjanpitoa.⁴⁹² Asiaan puututtiin jälleen 1880-luvun alkupuolella, sillä tarkastuksia oli mahdotonta

⁴⁸⁵ SKS ptk. 3.5.1848 § 12-13. B1613. (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁴⁸⁶ SKS ptk. 7.6.1848 § 7. B1613. (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁴⁸⁷ SKS ptk. 11.9.1850 § 3. B1614. (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁴⁸⁸ SKS ptk. 16.3.1855, kirjaston kertomus. B1615 (Kotelo 2). SKS, Kia.

⁴⁸⁹ SKS ptk. 16.3.1856, kirjaston kertomus. B1615 (Kotelo 2).

⁴⁹⁰ Ks. esim. SKS ptk. 4.5.1859 § 7. Suomi I:19, s. 298.

⁴⁹¹ SKS ptk. 1.11.1871 § 8. Suomi II:12, s. 32 ; 2.12.1874 § 8. Suomi II:12, s. 258.

⁴⁹² SKS ptk. 5.2.1879 § 4. Suomi II:13, s. 436.

suorittaa pelkän kartuntakirjan avulla.⁴⁹³ Lopulta vuonna 1886 Kustavi Grotenfelt, joka oli juuri saattanut päätökseen käsikirjoituskokoelman luettelon, teki seuralle suunnitelman kirjaston luetteloinnista.

Esityksessään hän korosti vahvasti sitä, että seuran kirjasto ei nykyisellään hyödytä tutkimusta, koska kukaan ei tiedä, mitä se sisältää:

Aineenmukaisen luettelon aikaansaaminen on siis välttämätöntä, jotta Seuran kirjasto isänmaalliselle tutkimukselle tuottaisi sitä hyötyä, kuin voisi.⁴⁹⁴

Grotenfelt suhtautui myös realistisesti luettelon vaatimaan työmäärään ja totesi, että hänen oma aikansa kuluu uutuuskartunnan luetteloimiseen. Hän ehdotti, että seura palkkaisi jonkun tekemään kirjoista ensin korttiluettelo, josta sitten voitaisiin toimittaa painettu luettelo. Korttiluettelo ryhdyttiin siis laatimaan ylimääräisenä palkattuna työnä, mutta luettelon viimeistelyyn päästiin vasta, kun kirjasto oli sijoitettu uusille hyllyille omaan taloon.⁴⁹⁵ Siitä päätettiin aluksi painattaa vain sen Fennicaa käsittelevä osa, mutta keväällä 1893 hyväksyttiin kuitenkin Grotenfeltin suunnitelma, jossa mukaan otettiin myös suomalais-ugrilainen kielentutkimus ja muutakin ulkomaista tieteellistä kirjallisuutta.⁴⁹⁶

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston luettelo ilmestyi 1894. Luettelo käsitti kirjastosta vain sen kansallisen osan,

joka erityisesti liikkuu suomalaisella alalla, s. o. joka on omansa valaisemaan Suomen kielentutkimusta, kansa- ja maantiedettä, historiaa, taikkapa muitten suomalais-ugrialaisten kansain vaiheita.⁴⁹⁷

Rajausta sovellettiin kuitenkin väljästi, joten luetteloon sisällytettiin myös Pohjoismaita, Itämeren maakuntia, Unkaria, Itä-Eurooppaa ja Pohjois-Aasiaa koskeva kirjallisuus samoin kuin vanha vironkielinen kirjallisuus. Se oli järjestetty tieteenaloittain, jotta lukija saisi nopeasti silmäilemällä selville, mitä teoksia hänen tutkimusalaltaan on käytettävissä. Grotenfelt totesi, että kirjaston kokoelmat olivat varsin epätasaiset – joiltakin erityisaloilta täydelliset, joiltakin hyvin puutteelliset. Kokoelma oli silti merkittävä ja sisälsi monia uniikkeja teoksia. Toiveena oli myös, että luettelo innostaisi lahjoittajia täyttämään aukkoja ja tarjoamaan sopivia kirjoja.⁴⁹⁸

Luettelon valmistuminen oli tehokkaan kirjastonkäytön välttämätön ehto, mutta myös lainaustoiminnan hoitaminen vaati uusia ponnisteluja. Lainauksen laajuutta seurattiin satunnaisesti kirjastonhoito-ohjeen valmistumisen jälkeen. Toimintavuonna annettiin 1849/50 58 lainaa.⁴⁹⁹ Jos lainat jakaa aukiolotunneilla, jokaista lainapäivää kohden tulee 1-2 lainaa. Tämän jälkeen lainojen tilastointi muuttui ensin epämääräiseksi

⁴⁹³ Ks. esim. SKS ptk. 3.2.1881 § 15. Suomi II:14, s. 467-468.

⁴⁹⁴ SKS ptk. 1.12.1886 § 4. Suomi II:20, s. 381-382.

⁴⁹⁵ SKS ptk. 16.3.1891, kirjaston kertomus. Suomi III:5, s. 465.

⁴⁹⁶ SKS ptk. 8.4.1891 § 3. Suomi III:6, s. 4 ; 1.3.1893 § 5. Suomi III:7, s. 89.

⁴⁹⁷ Grotenfelt 1894, s. [IV].

⁴⁹⁸ Grotenfelt 1894, s. I-IX. Toive ei ollut turha, sillä norjalainen kirjeenvaihtajajäsen lähetti heti luetteloon tutustuttuaan puuttuvaksi huomaamia numeroita norjalaisista lehdistä. 21.9.1899 J. Qvigstad SKS:lle. SKS kirjeet. Mf 1984:15. SKS, Kia.

⁴⁹⁹ SKS ptk. 16.3.1850, kirjaston kertomus. B1614 (Kotelo 2). SKS, Kia.

ja jäi sitten kokonaan pois. Todennäköisesti kirjasto tilaongelmien takia joutui luopumaan myös aukiolostaan, sillä kun uudet tilat saatiin, ehdotti Kaarle Krohn viikoittaisen yleisöpalvelun aloittamista. Seura suostui ja kirjaston aukioloajoista päätettiin tiedottaa sanomalehdissä.⁵⁰⁰ Aukioloaika laajennettiin kahteen tuntiin viikossa vuonna 1879.⁵⁰¹

Huolimatta ohjeista ja tarkastuksista kirjastosta katosi jatkuvasti kirjoja ja käsikirjoituksia. Kun 1891 oli kadonnut arvokkaita sävelkokoelmia, päätettiin kirjaston käyttösäännöt uudistaa.⁵⁰² Uudet säännöt astuivat voimaan seuraavana vuonna. Niissä määrättiin, että käyttöoikeus kirjastoon oli seuran jäsenillä. Muiden piti hankkia kirjastonhoitajan tai puheenjohtajan lupa. Kansanrunouskokoelmia, käsikirjoituksia ja harvinaisia kirjoja sai käyttää ainoastaan kirjastossa. Laina-aika rajattiin kahteen kuukauteen. Myöhästymisistä määrättiin sakko ja kadonneista kirjoista korvausvelvollisuus.⁵⁰³

1900-luvun alussa kirjasto päätettiin järjestää aiheenmukaisen luokituksen mukaisesti. Kun tämä työ saataisiin valmiiksi, aukioloa laajennettaisiin tunniksi joka arkipäivä. Kirjastonhoitaja oli velvollinen vastaamaan avoinnapidosta. Lisäksi hänellä oli edelleen luettelointivelvollisuus, johon kuului sekä hankintakirjan että systemaattisen ja aakkosellisen kortiston ylläpito. Hän huolehti myös lehtitilauksista ja aineiston sidottamisesta. Julkaisuvaihto mainittiin nyt ensimmäisen kerran kirjastonhoitajan tehtävänkuvassa.⁵⁰⁴ Luettelointi ja järjestelytyö viivästyivät toisaalta työn hitauden, toisaalta tilanahtauden takia.⁵⁰⁵ Vuoteen 1911 mennessä kokoelma oli kuitenkin pääosissaan järjestetty uusiin tiloihin. Myös aakkosellinen ja systemaattinen kortisto saivat tarkastajilta kiitosta.⁵⁰⁶

Kirjaston toimintojen uudelleenjärjestämisen yhteydessä alettiin lainauslukujakin taas seurata. (Ks. taulukko 8.)

⁵⁰⁰ SKS ptk. 2.12.1874 § 7. Suomi II:12, s. 258 ; 3.2.1875 § 5. Suomi II:12, s. 268.

⁵⁰¹ SKS ptk. 5.3.1879 § 7. Suomi II:13, s. 446.

⁵⁰² SKS ptk. 4.11.1891 § 8. Suomi III:6, s. 44.

⁵⁰³ SKS:n kirjaston Lainaus-säännöt. B 1633. SKS, Kia.

⁵⁰⁴ SKS ptk. 4.3.1903 § 3 ; 16.3.1903 § 9. Suomi IV:1, s. 121-122, 179.

⁵⁰⁵ SKS ptk. 16.3.1906, kirjaston kertomus. Suomi IV:4, s. 199.

⁵⁰⁶ SKS ptk. 16.3.1911 § 5 kirjaston tarkastuskertomus. Suomi IV:10, s. 187-189.

Vuosi	Lainoja
1902/03	90
1903/04	171
1904/05	150
1905/06	111
1906/07	248
1907/08	276
1908/09	307
1909/10	504

Taulukko 8. SKS:n kirjaston kotilainat 1902-1910. Luvuissa ei näy käsikirjoitusaineiston eikä sanakirjakirjaston lukusalikäyttö⁵⁰⁷

Lainamäärien kasvu liittyi paitsi laajentuneeseen aukioloon, myös kansanrunoudentutkimuksen vilkastumiseen. Vertailun vuoksi voi todeta, että vasta perustetun Tieteellisten Seurain kirjaston lainaus kasvoi 900 lainasta 1500 lainaan vuosina 1906-1913. Sen sijaan Ylioppilaskunnan kirjastossa lainausluvut olivat huomattavasti korkeammat: 1890-luvulla yli 7000 lainaa vuodessa, vaikka päivittäinen aukiolo sielläkin oli vain kolme tuntia.⁵⁰⁸ SKS:n kirjasto palveli siis melko rajattua yleisöä, pääasiassa kansanrunouden tutkimuksen ja kielitieteen opiskelijoita.⁵⁰⁹

Palkkaa kirjavaraston ja kirjaston hoidosta alettiin maksaa vasta 1860-luvun alussa. Tehtävä oli sivutoiminen ja sen palkkio 100 ruplaa vuodessa. Toimi oli vähemmän arvostettu kuin sihteerin työ, josta maksettiin 150 ruplaa. Lisäksi sihteerit pääsääntöisesti kuuluivat seuran tutkijakuntaan, kun taas kirjastonhoitajista ainoastaan Gabriel Rein sai tämän kunnian osakseen.⁵¹⁰ Granfeltin aloitteesta kirjaston ja kirjavaraston hoitajan toimet erotettiin toisistaan vuonna 1886.⁵¹¹ Kirjastonhoitajan tehtävää ei pidetty seuran kannalta yhtä tärkeänä kuin kustannusvaraston hoitoa,⁵¹² vaikka monien kirjastonhoitajien työpanosta kovasti kiiteltiin näiden erotessa tehtävästään. Vuonna 1903 kirjastonhoitajan palkka nostettiin tuhanteen markkaan vuodessa.⁵¹³

⁵⁰⁷ Tiedot koottu kirjaston kertomuksista 1903-1910.

⁵⁰⁸ Kerkkonen 1949, s. 37-38 ; Häkli 1968, s. 145-151.

⁵⁰⁹ SKS ptk. 16.3.1907, kirjaston kertomus. Suomi IV:5, s. 235.

⁵¹⁰ SKS ptk. 16.3.1863 § 10. Suomi II:2, s. 337-338.

⁵¹¹ SKS ptk. 3.3.1886 § 7 ; 16.3.1886 § 5-6. Suomi II:19, s. 275, 301.

⁵¹² SKS ptk:ssa 4.3.1903 § 2 käsitellään julkaisuvaraston hoitajan valitsemista ja todetaan: *Ja, kun esimerkiksi kirjastonhoitajaa, jonka työn merkitys ja tärkeys on verrattomasti paljo vähäisempi, pidetään Seuran virkamiehenä, niin mitenkä sitä ominaisuutta voidaan kieltää kustantamavaraston hoitajalta!* Suomi IV:1, s. 118-121.

⁵¹³ SKS ptk. 16.3.1903, vsk. ja § 8. Suomi IV:1, s. 146, 179.

5.2 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjaston siemen kylvettiin sen toisessa varsinaisessa kokouksessa, jossa D. E. D. Europaeus lahjoitti kaksi kielitieteellistä teosta.⁵¹⁴ Yhdistyksen säännöissä ei mainittu kirjastosta sanaakaan, mutta tämän lahjoituksen jälkeen kirjasto oli *de facto* olemassa. Niinpä, kun muutaman kuukauden päästä saatiin uusi lahjoitus, voitiin pöytäkirjaan merkitä: *Såsom gåfva till Föreningens bibliotek af mag. U. Kurtén anmäldes särskilda häften af följande arbeten [...]*.⁵¹⁵ Lahjoja saatiin muiltakin jäseniltä, ensimmäisen toimintavuoden aikana kaikkiaan 14 kirjaa tai lehden osaa, joista suurin osa oli arkeologista kirjallisuutta.⁵¹⁶

Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto syntyi siis ikään kuin itseksensä – ilman, että hankintapolitiikasta keskusteltiin tai säännöissä määrättiin mitään kirjaston kartuttamisesta tai hoidosta. Kuten luvusta 4.3.1 ilmenee, J. R. Aspelinin mielessä syntyi kuitenkin jo 1870-luvun alkupuolella selkeä kuva kirjastosta, jonka hän halusi luoda yliopiston historiallis-etnografisen museon yhteyteen. Kirjastoa tarvittiin museotyöhön - esineiden tunnistamiseen, luotteluun ja näytteillepanoon. Aspelinin mietteet eivät kuitenkaan synnyttäneet keskustelua yhdistyksessä sen toiminnan alkuvaiheessa ja hänen tekemänsä aloitteet hautautuivat arkistoitujen kirjeiden joukkoon. Kirjoja, kuten esineitäkin, luovutettiin kyllä yliopiston historiallis-etnografiselle museolle, mutta osa jätettiin seuran omaan arkistoon, osa taas lahjoitettiin yliopiston kirjastoon.⁵¹⁷

Tammikuussa 1875 – kuukausi ensimmäisten vaihtoaloitteiden lähettämisen jälkeen – Aspelin sai yhdistyksessä läpi periaatepäätöksen, jonka mukaan arkeologinen kirjallisuus luovutettaisiin yliopiston museolle ja yliopiston kirjastoon annettaisiin vain sellaiset teokset, jotka täydentäisivät sen kokoelmia. Muut yhdistykselle lahjoina tulleet kirjat voitiin toimittaa niihin kirjastoihin, joissa niitä eniten tarvittiin.⁵¹⁸ Tehty päätös sinetöi yhdistyksen kirjastotoiminnan suuntaviivat useiksi vuosikymmeniksi eteenpäin.

Kirjasto karttui pääasiassa julkaisuvaihdon ja lahjoitusten kautta. Saapuneet kirjat ja lehdet merkittiin 1870–1880 -luvuilla pöytäkirjaan, mutta varsinaista kartuntaluetteloa ei pidetty eikä vuosikertomuksissa ilmoitettu saapuneiden niteiden määrää. On siis melko mahdotonta laatia luotettavaa tilastoa kokoelmien kasvusta, varsinkin kun osa tulleista kirjoista edelleen sijoitettiin yliopiston kirjastoon.⁵¹⁹ Kirjaston kartuntaa alettiin

⁵¹⁴ SMY ptk. 5.11.1870 § 6. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1909, s. 21.

⁵¹⁵ SMY ptk. 20.2.1871 § 5. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1909, s. 50.

⁵¹⁶ SMY ptk. 8.5.1871, vsk. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1909, s. 88.

⁵¹⁷ SMY ptk. 27.5.1873, vsk ; 3.11.1873 § 1 ; 9.11.1875 § 6. Lahjaluetteloiden yhteydessä mainitaan yliopiston kirjaston luettelonumero. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1909, s. 213, 228, 285.

⁵¹⁸ SMY ptk. 4.1.1875 § 4. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 1. 1909, s. 300-301.

⁵¹⁹ Ks. esim. SMY ptk. 6.11.1877 § 5 ; 12.11.1878 § 8 ; 9.4.1879 § 8. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat 2. 1915, s. 77-87, 126-130, 154-155. Todennäköisesti sijoitettavat kirjat olivat vanhaa fennica-kirjallisuutta tai muita

merkitä vuosikertomuksiin vuonna 1891, mutta kovin yhtenäistä käytäntöä ei pystytty luomaan sihteerien ja kirjastonhoitajien vaihtuessa tiuhaan. Useimmiten kuitenkin eriteltiin kotimaiset ja ulkomaiset julkaisut. (Ks. taulukko 9.)

Vuosi	Kotim.	Ulkom. vaihto	Yht.	Lahjat	Kaikki yht.
1891	-	-	-	-	202
1892	22	99	121	-	121
1893	-	-	149	-	149
1894	30	115	145	-	145
1895	141	87	228	-	228
1896	24	148	172	-	172
1897	-	-	-	-	-
1898	20	24	44	-	44
1899	161	154	315	35	350
1900	111	161	272	9	281
1901	99	224	323	10	333
1902	169	312	481	19	500
1903	133	486	619	31	650
1904	121	305	426	6	432
1905	110	261	371	23	394
1906	177	416	593	19	612
1907	174	350	524	27	551
1908	137	290	427	26	453
1909	60	231	291	9	300
1910	75	217	292	45	337
1911	-	-	150	11	161
1912	-	-	209	15	224
1913	52	201	253	86	339
1914	30	143	173	42	215

Taulukko 9. SMY:n kirjaston kartunta 1891-1914. Puuttuvat tiedot on merkitty viivoilla.⁵²⁰

Kirjaston kokonaisnidemääräksi ilmoitettiin 30-vuotisjuhlassa vuonna 1900 noin kolme tuhatta nidettä, minkä pohjalta voi laskea siihenastisen vuosittaisen kartunnan olleen keskimäärin sata nidettä vuodessa.⁵²¹ Käytännössä 1870-1880 -lukujen kartunta on ollut alhaisempi, sillä taulukko osoittaa, että 1890-luvulla kirjaston kartunta vaihteli 120:stä 200 niteeseen vuodessa. Vuosina 1897-1898 kirjastonhoitaja vaihtui kahdesti, mikä selvästi aiheutti hämmennystä kokoelmien tilastoinnissa. Vuoden 1898 poikkeuksellisen pieni kartunta (44 nidettä) tasoittuu seuraavana vuonna, jolloin kokoelmiin ilmestyy 350 nidettä – luultavasti siis tässä luvussa on mukana edellisinä vuosina rästiin jääneitä kirjoja. Kartunta kasvoi huomattavasti vuoden 1902 jälkeen, kun vaihtokumppaneita saatiin kuusikymmentä lisää. Yhdistyksen kokoelma painottui selvästi

vanhoja kirjoja, sillä Yliopiston kirjaston kartuntanumerot mainitaan vain niissä pöytäkirjoissa, joissa on tämänkaltaista kirjallisuutta.

⁵²⁰ Taulukon tiedot on koottu kirjaston kertomuksista.

⁵²¹ SMY ptk. juhlakokous 1.10.1900 § 3. Ca 4. MVK.

ulkomaiseen kirjallisuuteen, jota lähes joka vuosi saatiin enemmän kuin kotimaista. Tämän voi laskea aktiivisen vaihtopolitiikan ansioksi.

Ostojä yhdistys teki varsin harvoin. Vuonna 1893 päätettiin kuitenkin lunastaa yhdistyksen kanssa yhteistyötä tehneen ruotsalaisen tutkija Fr. Martinin kuvateos ja toisinaan hankittiin kongressijulkaisuja maksamalla kongressin osallistumismaksu.⁵²² Ostojä ei eritellä kirjaston vuosikartunnassa, todennäköisesti juuri niiden harvinaisuuden ja satunnaisuuden vuoksi.

Lahjoituksia saatiin eniten toiminnan alkuvaiheessa. Niitä toimittivat yhdistyksen jäsenet, kirjeenvaihtajat ja muu sivistyneistö, mutta yllättävän paljon kirjoja saatiin myös tavalliselta rahvaalta. Näiden joukossa oli runsaasti vanhaa ja arvokasta fennica -kirjallisuutta, jota aluksi toimitettiin yliopiston kirjastoon, mutta myöhemmin alettiin säästää omiin tarpeisiin, sillä tulevassa Kansallismuseossa haluttiin nimittäin esitellä kirjallistakin kulttuuriperintöä. Kirjoja keräsivät myös yhdistyksen stipendiaatit eri paikkakuntien muinaismuistoja kartoittaessaan. Vanhat kirjat olivat usein huonokuntoisia. Niinpä eräässä kokouksessa todettiin perin alistuneeseen sävyyn, että lahjaksi saatiin Agricolan uusi testamentti, *josta tavan mukaan puuttuu alku ja loppu*. Kotimaisten lahjoitusten määrä väheni 1890-luvulta alkaen. Suuntaus oli yleinen ja koski myös esinelahjoituksia.⁵²³

Kirjasto eli omaa hiljaiseloaan eikä pöytäkirjoissa yleensä kerrottu sen hoidosta tai käytöstä. Vuoden 1886 vuosikertomuksesta kuitenkin ilmenee, että tila oli käynyt ahtaaksi:

Muinaistieteellinen kirjasto, joka muinaiskaluja wertaawalla tutkijalla tarwitsee olla museohuoneuksessa käytettävänä, on jo monta aikaa, tilan puutteesta, ollut mahdoton pitää kunnollisessa järjestyksessä. Luonnollista on, että semmoinen asiain tila ei woi olla tieteelle hyödyksi.⁵²⁴

Kirjaston huono hoito tuskin johtui pelkästä tilanahtaudesta, sillä hoito kuului sihteerille, jolla oli lukuisia muitakin tehtäviä. Yhdistyksen sihteerinä toimi 1870-luvun puolivälistä alkaen nuoria arkeologeja, joilla varmasti oli selkeä näkemys museoalan tiedontarpeista. Samaan aikaan he tekivät kuitenkin omaa tutkimusta, työskentelivät museossa ja matkustelivat ulkomailla, joten on selvää, ettei kirjastonhoito voinut olla heille ensisijainen tehtävä.⁵²⁵ Kun sääntöjä 1895 uudistettiin, sihteerin tehtävistä erotettiin julkaisujen jakelu ja kirjastonhoito, jotka määrättiin arkistonhoitajan tehtäviksi. Kirjaston hoitoon kuului luettelon laadinta saapuvista julkaisuista, mutta luettelon luonnetta ei tämän tarkemmin määritelty. Käytännössä

⁵²² SMY ptk. 9.5.1893 § 5. Ca 2 ; 3.5.1899 § 6. Ca 3 ; 1.10.1903 § 8. Ca 6 ; 7.3.1907 § 4. Ca 7. MVK.

⁵²³ Lilja 1996, s. 14-18.

⁵²⁴ SMY ptk. 7.5.1886, vsk. Ca 2. MVK. Tilanahtaudesta valitettiin myös museokokoelmien osalta. Vuosikertomus propagoikin selvästi Kansallismuseon perustamisen puolesta.

⁵²⁵ SMY ptk. 20.11.1888 § 3. Ca 2. MVK ; Tallgren 1920, s. 174: Sihteerinä toimivat J. R. Aspelin 1874-1885, Hjalmar Appelgren 1885-87, 1889-96 ja Th. Schvindt 1887.

näyttää siltä, että ainoa ylläpidetty luettelo oli pöytäkirjojen yhteyteen liitetty kartuntaluettelo. Kirjat esiteltiin muiden lahjojen joukossa vuoteen 1897, minkä jälkeen pöytäkirjaan liitettiin erillinen kirjallisuusluettelo.⁵²⁶

Kirjaston hoito kytkeytyi Valtion Historiallisen museon ja Muinaistieteellisen toimikunnan kirjastojen kohtaloihin, sijaitsivathan nämä kaikki samoissa tiloissa. Muinaistieteellinen toimikunta aloitti kirjojensa luetteloinnin 1904 ja Muinaismuistoyhdistys seurasi perässä ilmoittaen vuoden 1905 kertomuksessaan ryhtyneensä aakkosellisen lippuluettelon laadintaan. Lippuluettelon valmistumisesta ei kuitenkaan sen koommin kerrottu mitään eikä Muinaistieteellisen toimikunnankaan kortisto ehtinyt valmistua museon avautumiseen 1916 mennessä.⁵²⁷ Muinaistieteellinen toimikunta otti vuonna 1907 hoitaakseen yhdistyksen vaihtojulkaisujen vastaanoton ja niiden viemisen diaariin sekä kiitoskirjeiden laatimisen lahjoittajille ja vaihtokumppaneille. Tätä pidettiin jonkinlaisena korvauksena siitä, että yhdistyksen hankkimat kirjat olivat museon virkamiesten käytössä. Työnjako aiheutti silti ongelmia ja epäselvyyksiä, joita kirjastonhoitajien vaihtuessa jouduttiin selvittelemään.⁵²⁸

Usein samat henkilöt toimivat kirjastonhoitajina sekä museossa että yhdistyksessä: H.J. Heikel, Juhani Rinne, K. B. Cederhvarf ja A. M. Tallgren palvelivat molempia isäntiä, joskin ainoastaan kaksi ensimmäistä heistä samanaikaisesti kumpaakin.⁵²⁹ Arkistonhoitajilta ei edellytetty tieteellistä pätevyyttä. K. B. Cederhvarf ja Harry Donner olivat vielä opiskelijoita ryhtyessään tähän tehtävään.⁵³⁰ Ylioppilas oli myös seuran ensimmäinen naispuolinen työntekijä Anna Liisa Lindelöf, joka tuli kirjastonhoitajan sijaiseksi keväällä 1913.⁵³¹ Palkkaa arkistonhoitaja sai 1900-luvun alussa 200 markkaa vuodessa⁵³² ja toisinaan saatettiin myöntää lisärahaa apumiesten palkkaamiseen.⁵³³

Kirjaston käytöstä on säilynyt vain hajanaisia tietoja. Kolmikymmenvuotisjuhlassa kirjastoa esiteltäessä mainittiin että se oli historiallisen museon virkamiesten sekä yleisön käytössä.⁵³⁴ Kirjeiden joukossa on lappeenrantalaisen Victor Englundin kirje, jossa hän pyytää lainaksi arkkitehtuuria käsittelevää teosta. Kirjeeseen liitetty yhdistyksen merkintä kertoo, että kirja on lähetetty Lappeenrantaan.⁵³⁵ Englund ei ollut jäsen, joten kirjoja siis lainattiin ainakin satunnaisesti ulkopuolisille henkilöille.

⁵²⁶ Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Säännöt. Vahvistetut Heinäkuun 18. p. 1895 ; Ensimmäinen kirjallisuusluettelo on liitetty 20.1.1898 pöytäkirjan yhteyteen. Ca 3. MVK.

⁵²⁷ SMY ptk. 7.5.1905, kirjaston kertomus. Ca 6 ; Lilja 1998, s. 87.

⁵²⁸ SMY ptk. 3.3.1910 § 4 ; 19.4.1910 § 6. Ca 8 ; SMY:n muistio Muinaistieteelliselle toimikunnalle 1910. SMY kirjeet. Fa 17, s. 247-248. MVK.

⁵²⁹ Lilja 1998, s. 94.

⁵³⁰ SMY ptk. 7.5.1898 § 6. Ca 3 ; 7.5.1910 § 8. Ca 8. MVK.

⁵³¹ SMY ptk. 6.2.1913 § 7. Ca 8. MVK.

⁵³² SMY ptk. 7.5.1907. Ca 7. MVK.

⁵³³ SMY ptk. 9.5.1896 § 2. Ca 3. MVK.

⁵³⁴ SMY ptk. juhlakokous 1.10.1900 § 3. Ca 4. MVK.

⁵³⁵ 5.1.1912 Victor Englund SMY:lle. SMY kirjeet Ea 3. MVK.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastotoiminta ei missään vaiheessa ollut yhtä määrätietoista kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran. Aspelinilla oli kyllä selkeä käsitys, millainen on hyvä museokirjasto, mutta hän ei vienyt asiaa sääntöihin asti. Vaikka Muinaismuistoyhdistys vaihtotoiminnassaan oli aktiivisempi ja määrätietoisempi kuin SKS, se ei määritellyt kirjastolleen koskaan hankintapolitiikkaa eikä käyttösääntöjä. Nuorella tieteellisellä seuralla oli monta rautaa tulella, joten on varsin ymmärrettävää, ettei kirjastotoimintaan riittänyt aikaa. Yhdistyksen toimihenkilöissä ei myöskään ollut kirjastoammattilaisia, toisin kuin SKS:llä, jolla oli monia kytköksiä Yliopiston kirjastoon. Sen sijaan yhdistyksen ansioksi voi katsoa sen, että se alusta alkaen ymmärsi kirjaston ja kansainvälisen kirjallisuuden merkityksen tieteelliselle tutkimukselle ja museotyölle. Tätä korostettiin juhlapuheissa ja se näkyi myös käytännössä vaihtosuhteita luotaessa.

5.3 Tieteellisten Seurain kirjaston perustaminen

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen lisäksi monet muut 1800-luvulla perustetut tieteelliset seurat kartuttivat omia kirjastojaan pääasiassa julkaisuvaihdon avulla. Vaihtotoiminnan laajetessa näiden kokoelmien säilyttäminen alkoi muodostua ongelmaksi. Saatuaan oman talon SKS vuokrasi sieltä muillekin seuroille tiloja kokouksien pitämistä sekä kirjastojen ja kokoelmien säilyttämistä varten.⁵³⁶ Seura ei tehnyt tätä pelkästään vuokratulojen toivossa, vaan sillä oli mielessään tieteellisten seurojen yhteistyö, jopa jonkinlaisen akatemian esiaste. Tähän kuului myös ajatus kirjastojen yhteiskäytöstä:

Hyöty olisi siitä tietysti suuri varsinkin niille seuroille, jotka siten saisivat kodin, mutta varmaankin koko isänmaalliselle tieteellekin sen kautta että eri seurojen ja eri tieteenhaarojen edustajat tulisivat likempään keskinäiseen yhteyteen ja että nuo pienet tieteelliset spesiaalikirjastot, jotka nyt ovat hajallaan siellä täällä, olisivat yhdessä paikassa ja toivottavasti samoina aikoina käytettävissä – samassa kerroksessa kuin Suom. Kirjall. Seurankin kirjasto.⁵³⁷

SKS:n talo ei kuitenkaan ollut riittävän laaja kaikille tiloja tarvitseville, ja tieteellisille seuroille ryhdyttiinkin pian hankkimaan omaa taloa. Aloitteentekijänä oli Suomen Tiedeseura, joka jäi kodittomaksi Rikhardinkadun kirjaston tilojen vuokrasopimuksen päätyttyä. Seurojen edustajista koostuvan valtuuskunnan mietintö valmistui 1897. Siinä ehdotettiin, että seuroille rakennettaisiin oma talo kirjastojen ja julkaisuvarastojen säilyttämistä sekä kokousten pitoa varten. Seurat säilyttäisivät kuitenkin itsenäisyytensä ja niiden kirjastot pidettäisiin erillisinä kokoelmina. Yhteisistä asioista päättäisi tieteellisten seurojen valtuuskunta.⁵³⁸

⁵³⁶ SKS ptk. 8.11.1893 § 3. Suomi III:9, s. 53 ; 5.3.1902 § 6. Suomi III:20, s. 145.

⁵³⁷ SKS ptk. 15.3.1894 § 1: esimies Arvid Genetzin juhlapuhe. Suomi III:9, s. 111.

⁵³⁸ Kerkkonen 1949, s. 5-7, 28 ; Hyvämäki 1987, s. 29.

Pöllöläksi kutsuttu tieteellisten seurain talo valmistui syksyllä 1899. Suomen Tiedeseura, Finska Läkaresällskapet ja Svenska Litteratursällskapet i Finland sijoittivat saman vuoden aikana kirjakokoelmansa sinne ja kirjastonhoitajan virka julistettiin haettavaksi.⁵³⁹ Sekä SKS että Muinaismuistoyhdistys osallistuivat alusta alkaen aktiivisesti valtuuskunnan toimintaan, mutta kumpikin piti kirjastonsa itsellään: SKS omassa rakennuksessaan ja Muinaismuistoyhdistys museon yhteydessä. SKS tosin oli valmis luovuttamaan vähemmän tarpeellisia kirjoja uuteen Tieteellisten seurojen kirjastoon.⁵⁴⁰

Saatuun toimintansa vakiinnutetuksi Tieteellisten seurain valtuuskunta lähetti vuonna 1911 seuroille kiertokirjeen, jossa se ehdotti jo valtuuskunnan suunnitteluvaiheessa ideoituja yhteishankkeita. Näitä olivat tieteellisen kirjallisuuden yhteisluettelo, seurojen yhteinen revue -tyyppinen julkaisu, jolla suomalaista tutkimusta esiteltäisiin kansainväliselle yleisölle, yhteisvaihdot, joiden avulla Suomeen voitaisiin saada nykyistä arvokkaampia lehtiä sekä yhteisesti myönnetty tutkimusstipendit. Ideana oli, että Tieteellisten Seurain Valtuuskunnasta ja sen kirjastosta kehittyisi Smithsonian Institutionin tapainen tieteellistä vaihtotoimintaa koordinoiva keskus.⁵⁴¹

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen Muinaismuistoyhdistys ilmoittivat kannattavansa yhteisluetteloa sekä yhteistä tiedejulkaisua. Vastauksista kuitenkin kuului varauksellisuus liian syvälle menevää yhteistoimintaa kohtaan. Kumpikaan seuroista ei halunnut luopua itsenäisyydestään. Muinaismuistoyhdistys ilmoitti tiukasti, että sen vaihtokirjallisuus oli säilytettävä museokokoelmien välittömässä läheisyydessä, sillä se oli välttämätöntä yhdistyksen jäsenten työskentelylle. Kiinnostavaa on myös havaita, että yhdistys mielsi oman kirjastonsa tärkeänä osana kansallista kirjastoverkkoa ja uskoi, että yhteisluettelo edistäisi sekä kokoelmien käyttöä että kirjastojen hankintapolitiikkaa. Se halusi jopa laajentaa luettelon käsittämään tieteellisten seurojen lisäksi myös keskeisimmät virastokirjastot, kuten Tilastollisen päätoimiston ja Rakennusylivaltuutuksen kirjastot:

ty det är bekant att våra specialbibliotek innehålla arbeten af stort intresse äfven för utomstående, och kännedom om dem skulle i hög grad gifva våra biblioteks bokanskaffning planmässighet och låta dem komplettera hvarandra, i stället för att nu en mängd litteratur köpes in dupplo.⁵⁴²

Maailmansodan puhkeaminen keskeytti valtuuskunnan suunnitelmat. Yhteisluettelo valmistui kortistomuodossa 1926 ja ensimmäinen osa siitä painettiin 1930.⁵⁴³ Hanke on kuitenkin kiinnostava osoitus siitä, miten tärkeäksi seurat kokivat oman kirjastotoimintansa ja miten ne halusivat levittää tietoa

⁵³⁹ Kerkkonen 1949, s. 11 ; Hyvämäki 1984, s. 28. Nimi ”Pöllölä” tuli sisäänkäynnin päällä olevasta pöllöveistoksesta.

⁵⁴⁰ SKS ptk. 20.1.1897 § 5. Suomi III:14, s. 97. SKS:n esimies Arvid Genetz piti tärkeänä, että seura oli mukana päättämässä tieteellisiä seuroja ja niiden kirjastoja koskevissa kysymyksissä ; 16.3.1901, kirjaston kertomus. Suomi III:19, s. 180.

⁵⁴¹ Hyvämäki 1987, s. 29-30 ; Kerkkonen 1949, s. 20 ; Utdrag ur protokollet fördt vid Delegationens för de vetenskapliga och litterära samfundens sammanträde den 10 maj 1910.

⁵⁴² SKS ptk. 4.10.1911 § 13. Suomi IV:12, s. 52 ; SMY johtok. ptk. 17.12.1911 § 4. Ca 8. MVK.

⁵⁴³ Hyvämäki 1987, s. 28-30.

kokoelmistaan suurelle yleisölle ja siten edistää tutkimuksen tekoa. Molemmat seurat käyttivät myös *erikoiskirjaston* käsitettä, mikä sekin kuvastaa sitä, että ne ymmärsivät oman erityisluonteensa.

5.4 Vaihtokirjallisuuden käyttö väitöskirjoissa

5.4.1 Väitöskirjojen lähdeanalyysi ja sen rajoitukset

Molemmat seurat tarjosivat siis kirjastonsa yleisön käyttöön, mutta kuinka paljon niiden kokoelmia hyödynnettiin tutkimuksessa? Pyrin vastaamaan tähän kysymykseen tekemällä lähdeanalyysijä arkeologian, kansatieteen ja folkloristiikan väitöskirjoista. On kuitenkin huomattava, että tämän aineiston avulla ei voi saada tyhjentävää vastausta kysymykseen vaihtojulkaisujen käyttöasteesta. Tutkimani oppialat eivät kata kaikkia kirjastojen edustamia aloja, joihin kuuluivat myös suomalais-ugrilainen kielitiede, historiantutkimus, kirjallisuudentutkimus ja jossain määrin myös taidehistoria. Valitsin arkeologian, kansatieteen ja folkloristiikan väitöskirjat lähdeanalyysin kohteeksi siksi, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastot olivat yliopiston kirjaston lisäksi ainoat, jotka palvelivat näitä tieteenaloja. Kielitieteellä ja historiantutkimuksella oli molemmilla omat seuransa, jotka kokosivat niille kirjallisuutta. Lisäksi on huomioitava, että väitöskirjojen tekijät muodostivat vain pienen osan kirjastojen käyttäjäkunnasta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston kokoelmat palvelivat seuran omaa työtä - kansanrunouskokoelmien hoitoa, kielentutkimusta, sanakirjatyötä ja kirjallisuuden julkaisemista. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastoa tarvittiin museotyössä, josta ei jäänyt jälkiä lähdeluetteloihin.

Tutkittavalla ajanjaksolla laadittiin arkeologiassa, kansatieteessä ja folkloristiikassa kaikkiaan 35 väitöskirjaa.⁵⁴⁴ Väitöskirjojen käyttämisessä lähdeanalyysiin on omat ongelmansa: opinnäytteissä tulee osoittaa lukeneisuutta ja siksi niissä on varsin runsaasti lähdeviitteitä, toisinaan pelkästään muodon vuoksi tehtyjä. Väitöskirjoissa käytetty kirjallisuus kertoo siis, että tätä tietoa on tarvittu tai ainakin, että näiden tiedonlähteiden käyttöä on pidetty suotavana.⁵⁴⁵ Toinen vaihtoehto olisi ollut tutkia seurojen omien aikakauskirjojen artikkeleissa käytettyjä lähteitä, mutta niiden ongelma on artikkelien tieteellisen tason suuri vaihtelu. Monet artikkelit olivat amatöörien tekemiä paikalliskuvauksia, jotka kirjoitettiin kotiseudulla eivätkä pääkaupungin kirjastot olleet tekijöiden käytettävissä.

Tietyn sarjan käyttäminen väitöskirjassa ei ole varma osoitus siitä, että sarjaa olisi käytetty juuri SKS:n tai Muinaismuistoyhdistyksen kirjastossa. Osa sarjoista tuli myös yliopiston kirjastoon ja osaa on voitu käyttää ulkomailla, sillä useimmat väitöskirjan laatijat tekivät arkisto-, museo- tai kenttätutkimuksia ulkomailla.

⁵⁴⁴ Väitöskirjalista on lähdeluettelossa painettujen lähteiden alla. Se perustuu pääasiassa O. E. A. Hjeltin ja Iris Roosin bibliografioihin: Hjelt 1909, s. 26-29 ja 72-73, 76; Roos 1930, s. 72-73, 76 sekä tieteenalakohtaisiin oppihistorioihin Hautala 1968, Nordman 1968 ja Vuorela 1977.

⁵⁴⁵ Kärki & Kortelainen 1996, s. 34, 66.

Luettiinpa julkaisua missä kirjastossa tahansa, siihen viittaaminen on kuitenkin merkki siitä, että sitä on pidetty tarpeellisena tutkimukselle⁵⁴⁶ ja siten osoittaa, että sarjalla oli ainakin jonkinasteista relevanssia.

Olen tehnyt kvantitatiivisen lähdeanalyysin laatimalla vaihtona saaduista sarjoista ja tutkituista väitöskirjoista matriisin. Kunkin sarjan kohdalle olen merkinnyt rastin silloin, kun väitöskirjassa on viitattu siihen – kuitenkin vain yhden rastin väitöskirjaa kohden, viitattiinpa kyseiseen lehteen samassa väitöskirjassa kuinka monta kertaa tahansa. Liitteessä 1 on lista, johon on merkitty julkaisuvaihdon kautta saadut sarjat, ajanjaksot, jolloin ne on saatu, kirjastot, joihin ne ovat tulleet ja yhteen laskettuna kuhunkin lehteen viittaavien väitöskirjojen määrä. Kirjastoista olen käyttänyt tämänhetkisisä tietokannoissa käytettyjä lyhenteitä. B on Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto ja S Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto.

Vaikka lähdeanalyysin avulla ei voida kattavasti osoittaa tutkimieni seurojen kirjastoaineiston relevanssia, se antaa kuitenkin viitteitä siitä, millainen aineisto tuli käyttöön ja osattiinko vaihdon avulla hankkia oikeita aineistoja. Suhteuttamalla vaihtojulkaisut muuhun väitöskirjoissa käytettyyn kirjallisuuteen voidaan myös tarkastella yleisellä tasolla, millaisen osuuden tiedontarpeesta ne tyydyttivät.

5.4.2 Vaihtojulkaisujen rooli tutkimuksessa

Kansallisten tieteiden tutkimus käynnistyi Porthanin perinnöstä, jota omilla tavoillaan jatkoivat mm. Lönnrot, Topelius ja Reinholm. He julkaisivat kansatieteen tai arkeologian alaan luokitellun väitöskirjan, mutta käytännössä nämä heidän tutkimuksensa jäivät jonkinlaisiksi esitöiksi uusille tieteenaloille samoin kuin myös hieman myöhemmin julkaistut Bomanssonin arkeologinen väitöskirja tai Rudbeckin (myöh. Salmelainen) kansanrunoutta käsittelevä tutkimus.⁵⁴⁷ Ulkomaisiin lähteisiin näissä pioneeritöissä viitattiin melko vähän. Lönnrotilla ei ulkomaisia viitteitä ollut lainkaan ja muillakin ne jäivät alle kolmeenkymmeneen teokseen. Reinholm käytti kuitenkin kahta SKS:n kirjastoon tulevaa sarjaa väitöskirjassaan: *Antiquarisk Tidskriftiä* sekä Gelehrte Estnische Gesellschaftin *Verhandlungenia*. SKS:n kirjeenvaihtajajäsenten teoksia hyödynsi erityisesti Rudbeck, joka seurasi väitöskirjassaan Jacob Grimmin teorioita.⁵⁴⁸ Pioneerivaiheen aikana oli tutkijoilla käytössään vain SKS:n kirjasto.

Arkeologian alalla tieteellinen läpimurto toteutui J. R. Aspelinin väitöskirjassa *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (1876), joka asetti ensimmäisenä suomalaiselle arkeologialle teoreettis-metodisen kehyksen:

⁵⁴⁶ Tästä syystä en ole lähdeanalyysissä ottanut huomioon, mitä sarjojen osia käytettiin ja oliko kyseiset osat saatu SKS:n tai Muinaismuistoyhdistyksen kirjastoihin. Tämä olisi ollut varsin työlästä eikä kuitenkaan olisi tuonut lopullista varmuutta siitä, missä kirjastossa sarjaa oli käytetty.

⁵⁴⁷ Vuorela 1977, s. 14-19 ; Nordmann 1968, s. 15-19 ; Hautala 1968, s. 16-20 , 55-57 ; Hjelt 1909, s. 28.

⁵⁴⁸ Lönnrot 1832 ; Topelius 1847 ; Reinholm 1853 ; Rudbeck 1857 ; Bomansson 1858.

Muinaisjäännökset voittavat historiallisten lähteiden arvoa vasta silloin, kuin vertaileva tutkinto voi järjestää niitä muotojen mukaan aikakaudellisiin ja kansallisiin ryhmiin, joista jokainen ryhmä kuvaa muinaisen kansallisen asutuksen avaruutta, elintapoja ja sivistyskantaa.⁵⁴⁹

Tästä eteenpäin arkeologinen tutkimus perustui vertailevaan ja typologisoivaan menetelmään, joka edellytti laajaa tutustumista ulkomaiseen aineistoon joko suoraan kokoelmassa tai kirjallisuuden avulla. Aspelin itse keräsi runsaasti aineistoa paitsi kaivauksilla ja museoissa, myös ulkomaisissa kirjastoissa.⁵⁵⁰ Niinpä hänen väitöskirjassaan viitataankin lähes kahteensataan ulkomaiseen teokseen, joita sisältävistä sarjoista viisi oli jo käytössä SKS:n kirjastossa, kun taas yhdentoista julkaisijan lehdet hankittiin myöhemmin Muinaismuistoyhdistyksen vaihtojulkaisuiksi.⁵⁵¹ Aspelinin tapauksessa voi siis sanoa, että uusi paradigma vaikutti selvästi julkaisuvaihdon kehittämiseen.

Aspelinin oppilaat Hjalmar Appelgren, Petter Theodor Schvindt ja Axel Olai Heikel jatkoivat hänen viitoittamallaan tiellä, joskin Heikel liukui arkeologiasta kansatieteeseen kirjoittaen ensimmäisen tieteellisesti pätevän väitöskirjan tällä alalla. Heidän tutkimuksissaan käytetty kirjallisuus oli kuitenkin enimmäkseen kotimaista. Eniten ulkomaista kirjallisuutta käytti Appelgren, jolla oli viitisenkymmentä ulkomaista viitettä. Näistä viisi lehteä oli käytettävissä hänen työpaikkansa, yliopiston historiallisessa museon, kirjastossa, jonne Muinaismuistoyhdistyksen kirjakokoelma oli sijoitettu.⁵⁵²

Seuraava arkeologisukupolvi käytti runsaasti ulkomaista kirjallisuutta: Alfred Hackman noin sataa teosta, joista 29 sarjaa löytyi Muinaismuistoyhdistyksen kokoelmasta museokirjastosta; Julius Ailio noin kuuttakymmentä teosta, joista 20 löytyi museokirjastosta; A. M. Tallgren yli kahtasataa teosta, joista 31 löytyi museokirjastosta ja Juhani Rinne noin sataa teosta, joista 17 löytyi museokirjastosta. Nuorin arkeologipolvi pystyi siis jo melko hyvin hyödyntämään Muinaismuistoyhdistyksen kirjastoa, joka varsinkin vuoden 1902 vaihtokomitean perustamisen jälkeen oli laajentunut tuntuvasti. Parhaimmillaan kolmannes ulkomaisista lähdekirjoista voitiin poimia museokirjaston hyllyiltä. Myös kirjeenvaihtajajäsenten lähettämä kirjallisuus kului käytössä. Kaikissa arkeologisissa tutkimuksissa viitattiin Oscar Monteliuksen teoksiin, olihan tämä ruotsalainen typologisen menetelmän suunnannäyttäjä, mutta moniin muihinkin jäseniin viitattiin useissa väitöskirjoissa. Näin ollen kirjeenvaihtajajäsenten antamalla lahjoilla oli selvästi relevanssia tutkimuksen teossa.⁵⁵³

Folkloristiikan alalla käännteentekeväksi teokseksi muodostui Julius Krohnin elämäntyö. Krohn hahmotteli *Kalevalan* runot lähtökohtanaan kansanrunoudentutkimukselle kokonaan uuden maantieteellis-historiallisen

⁵⁴⁹ Aspelin 1876, s. 1.

⁵⁵⁰ Salminen 2003, s. 60-61 ; Nordman 32-34 ; Herlin 2000, s. 169-170.

⁵⁵¹ Aspelin 1876.

⁵⁵² Heikel 1887 ; Appelgren 1891 ; Schvindt 1892. Aspelinin suhteesta oppilaisiinsa, ks. Nordman 1968, s. 39-44 ja Vuorela 1977, s. 39-42.

⁵⁵³ Appelgren 1891 ; Ailio 1909 ; Tallgren 1911 ; Rinne 1914.

menetelmän. Väitöskirjassaan Julius Krohn ei kuitenkaan vielä tehnyt laajoja vertailevia tutkimuksia ja sen lähdeaineisto oli voittopuolisesti kotimainen.⁵⁵⁴ Sen sijaan hänen poikansa Kaarle Krohnin väitöskirja *Tutkimuksia Suomalaisten kansansatujen alalta* sisälsi viitteitä noin 170 ulkomaiseen teokseen, joista suuri osa oli julkaistuja satukokoelmia. Krohn saattoi hyödyntää SKS:n kirjastossa lähinnä kirjeenvaihtajien teoksia, joita hänen lähdeluettelostaan löytyi lähes kaksikymmentä. Sen sijaan hän viittaa vain yhteen vaihdon kautta saatuun julkaisuun *Nyare Bidrag till kannedom om de svenska landsmälen* -lehteen.⁵⁵⁵

Suurin osa vuosisadan vaihteen kansanrunoustutkimuksen väitöskirjoista oli Kaarle Krohnin oppilaiden tekemiä ja niissä noudatettiin hänen metodiaan. Useimmat Krohnin esikuvaa seuranneet pyrkivät käyttämään mahdollisimman paljon ulkomaisia lähteitä. Ulkomaisten kirjojen määrä liikkui kahdeksankymmenen ja kahdensadan välillä ja lähestyi enimmillään jopa kolmea sataa, kuten A. Hämäläisen ja V. J. Mansikan väitöskirjoissa.⁵⁵⁶ Muutamat väittelijät pitäytyivät kuitenkin kotimaiseen aineistoon.⁵⁵⁷

Valtavirrasta poikkesivat maantieteellis-historiallista menetelmää kritisoi van A. R. Niemen väitöskirja *Kalevalan kokoonpano* sekä Ilmari Krohnin hengellisiä kansansävelmiä tutkiva teos. Ulkomaisten viittausten määrä jäi molemmissa alle kahdenkymmenen teoksen eikä kumpikaan hyödyntänyt seurojen kirjastojen vaihtojulkaisuja.⁵⁵⁸ Kansatieteellinen tutkimus ammensi vaikutteita sekä folkloristiikasta että arkeologiasta. Nordmannin väitöskirja painottui kotimaiseen kirjallisuuteen, kun taas Sirelius viittasi noin sataanviiteenkymmeneen ulkomaiseen teokseen.⁵⁵⁹

Folkloristit ja kansatieteilijät eivät hyötäneet seurojen kirjastoista yhtä paljon kuin arkeologit. Eniten vaihtosarjoja siteerasi Uno Holmberg (Harva), jonka runsaasta lähdeaineistosta peräti 12 lehteä löytyi SKS:n tai Muinaismuistoyhdistyksen lehtikokoelmasta. Vaihtosarjojen osuus jäi näillä tieteenaloilla yleensä alle viiden prosentin käytetystä kirjallisuudesta. Sen sijaan kirjeenvaihtojäseniin folkloristit viittasivat säännönmukaisesti. Keskeinen auktoriteetti oli Jacob Grimm, jonka teoksia hyödynnettiin lähes kaikissa väitöskirjoissa, mutta monien muidenkin kirjeenvaihtajien teokset saivat useita viittauksia.

Aineisto osoittaa, että vaihtojulkaisut tuottivat parhaimmillaan kolmasosan väitöskirjoissa käytetystä kirjallisuudesta. Arkeologeilla osuus oli suurempi kuin folkloristeilla. Kirjeenvaihtajien teokset täydensivät kirjastokokoelmia, mutta useimmat väittelijät hankkivat silti aineistoa ulkomaisista kirjastoista. Näitä ponnisteluita kuvattiin mielellään väitöskirjojen esipuheissa. Julius Krohn kertoi vierailleen Tukholman ja

⁵⁵⁴ Krohn 1862 ; Hautala 1968, s. 61-69 ; Herlin 2000, s. 145.

⁵⁵⁵ Krohn 1888.

⁵⁵⁶ Waronen 1895 ; Kallas 1901 ; Hackman 1904 ; Aarne 1907 ; Mansikka 1909 ; Hästesko 1910 ; Holmberg 1913 ; Hämäläinen 1913 ; Koskenjaakko 1913.

⁵⁵⁷ Franssilan ja Juveliuksen lähdeluetteloihin kuului vain kymmenen ulkomaisista kirjaa, ja K. Levónillakin näiden luku jäi alle kahdenkymmenen. U. Karttusella ja C. J. Brummerilla ulkomaisia teoksia oli kolmisenkymmentä. Franssila 1900 ; Juvelius 1906 ; Levón 1904 ; Karttunen 1905 ; Brummer 1908.

⁵⁵⁸ Niemi 1898 ; Krohn 1899. Niemen tutkimusmenetelmästä ks. Hautala 1968 s. 163-165 ; Herlin 2000, s. 146.

⁵⁵⁹ Nordmann 1888 ; Sirelius 1906.

Upsalan kirjastoissa, Ilmari Krohn Upsalan ja Berliinin kirjastoissa, A. Aarne Pietarin keisarillisessa ja tiedeakatemian kirjastossa ja A. A. Koskenjaakko Tukholman, Kööpenhaminan ja Berliinin kuninkaallisissa kirjastoissa.⁵⁶⁰ Kaarle Krohn kuvailee esipuheessaan laveasti kirjallisuuden metsästämiseen liittyvää vaivaa:

Paitsi mitä oman yliopistomme kirjasto on auliisti minun käytettäväkseni tarjonnut ja mitä minun sitten itse on onnistunut ostamalla käsiini saada, olen ruotsalaista satukirjallisuutta etsinyt Tukholman kuninkaallisesta ja norjalaista Kristianian yliopistonkirjastosta; yleensä kaikenlaista tähän kuuluvaa kirjallisuutta, etenkin aikakauskirjoja, joita tuskin mistään rahasta enää on saatavissa, vaan joista minun kumminkin on ollut velvollisuus kymmenittäin vuosikertoja läpikäydä olen Pietarissa lueskellut sekä isossa keisarillisessa että yliopiston ja akatemian kirjastoissa.⁵⁶¹

Suomalaiset hyödynsivät myös toistensa kotikirjastoja tutkimustöissään. A. Aarne kiitti Kaarle Krohnin yksityiskirjastoa väitöskirjansa esipuheessa ja A. M. Tallgren puolestaan Alfred Hackmanin kirjastoa.⁵⁶² Tyypillistä oli sekin, että väitöskirjoissa viitattiin teoksiin, joita ei suomalaisten kirjastojen kautta saatu käsiin. Tällöin viitteessä mainittiin, miten tieto teoksesta oli saatu.⁵⁶³ Tällaisella viittaamisella haluttiin selvästikin todistaa, että tutkija tunsi kaiken tarvittavan aineiston, vaikkei voinutkaan kohtuullisin ponnistuksin sitä käsiinsä saada.

Tärkeitä sarjoja, joihin monissa kirjoissa viitattiin, mutta joita ei saatu vaihtona, olivat mm. *Archiv für Anthropologie*; *Archiv für Religionwissenschaft*; *Folk-lore Journal*; *Göttinger gelehrte Anzeigen*; *Jahrbuch der k. K. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Altertümer Wien*; *Journal of the Asiatic Society*; *Königsberger gelehrte Zeitung*; *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*; *Zeitschrift für Deutsche Mythologie* ja *Zeitschrift für Ethnologie*. Osa näistä saatiin yliopiston kirjastoon, osaa yritettiin saada vaihtona, mutta huonolla menestyksellä.⁵⁶⁴

Viitatus ulkomaisen aineiston joukossa oli runsaasti sellaista kirjallisuutta, jota ei olisi mitenkään voinut saada vaihtona: kaupallisten julkaisijoiden teoksia, 1600-1700-lukujen matkakuvauksia, virolaisia ja venäläisiä sanomalehtiä sekä kotiseutukirjallisuutta. Ei siis ollut mitenkään mahdollista, että julkaisuvaihto olisi kattanut kaikki tiedontarpeet.

⁵⁶⁰ Krohn 1862, esipuhe ; Krohn 1899, s. 4 ; Aarne 1907, esipuhe ; Koskenjaakko 1913, esipuhe.

⁵⁶¹ Krohn 1888. Sitaatti sivulla V.

⁵⁶² Aarne 1907, esipuhe ; Tallgren 1911, s. VIII.

⁵⁶³ Reinholm 1853, s. 9 ; Aspelin 1876, s. 6 ; Krohn 1888: lähdeluettelo sisältää parisenkymmentä teosta, joita tekijä ei ole saanut käsiinsä ; Hackman 1905, s. 189.

⁵⁶⁴ Muinaismuistoyhdistyksen vaihtokomitean listalla oli 1902 Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst und Altertümer Wienissä, mutta sieltä ei saatu vastausta. Komissio lähetti kyllä pari numeroa *Mittheilungen* – sarjaansa. Sen sijaan *Zeitschrift für Ethnologie* –lehteä julkaisevaan Berliinin antropologiseen seuraan oli vaihtosuhde, mutta seura lähetti vain harvoin pikku kirjasia eikä tätä tärkeää ja toivottua lehteä sieltä saatu ; Repertorioluettelot. HYK. Repertorioluetteloista ei voi tosin varmasti päätellä, milloin sarjat on saatu.

5.4.3 Vaihtojulkaisujen käyttöaste

Julkaisuvaihto tuotti seuroille kaikkiaan 362 lehteä tai monografiasarjaa, joista 263 tuli pelkästään Muinaismuistoyhdistyksen kirjastoon, 65 pelkästään SKS:n kirjastoon ja 34 saatiin molempiin kirjastoihin. Yhteisten sarjojen osuus on melkein kymmenen prosenttia koko sarjojen määrästä ja kuvaa osaltaan sitä, ettei vaihtosuhteita perustettaessa arvioitu kovin kriittisesti saatavien julkaisujen relevanssia tai ainakaan ei yhteistyössä toisen suomalaisen seuran kanssa osattu suunnitella vaihtotoimintaa siten, että olisi saatu mahdollisimman monia julkaisuja Suomeen.

Noin neljäsosaa vaihdon kautta saaduista julkaisusarjoista siteerattiin tutkituissa väitöskirjoissa. Käytetyimpiä sarjoja olivat: *Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft*, johon viitattiin kymmenessä väitöskirjassa, *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, johon viitattiin kahdeksassa väitöskirjassa, *Ètnografičeskoe obozrënìe; Izvěstìâ Obšestva arheologii, istorii i ètnografii pri Imperatorskom" Kazanskom" universitete; Izvěstìâ Imperatorskago Moskovskago obšestva lûbitelej estestvoznaniâ, antropologii i ètnografii* ja *Kongl. Vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademiens månadsblad* joihin viitattiin seitsemässä väitöskirjassa sekä *Meddelanden från Nordiska museet* ja *Antikvarisk Tidskrift för Sverige*, joihin viitattiin kuudessa väitöskirjassa. Käytetyimmät sarjat tulivat siis lähialueilta: Virossa, Ruotsista ja Venäjältä.⁵⁶⁵ Ne eivät edustaneet humanististen tieteiden silloisia huippuyksiköitä ja – Vitterhetsakademiä lukuun ottamatta – ne eivät myöskään olleet vanhoja ja laajalti tunnettuja laitoksia. Olennaista viittaussuhteiden kannalta olikin tutkimusintressien yhteys: suomalais-ugrilaisia kansoja tutkittiin Virossa ja Venäjällä, ruotsalainen tutkimus taas sisälsi skandinaavista historiaa ja perinnettä koskevaa tietoa. Vaihto loi linkkejä samoja aiheita tutkivien laitosten välille ohi suurten tieteellisten keskusten.

Noin kahdeksaankymmeneen sarjaan kohdistui viittauksia 1-5 väitöskirjassa. Näiden maantieteellinen jakautuma ulottui hieman laajemmalle, joskin enemmistö näistäkin saatiin naapurimaista. Mukana olivat kuitenkin esimerkiksi *Prähistorische Zeitschrift (Leipzig)*; *Schriften der Physikalisch-ökonomische Gesellschaft zu Königsberg*; *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed (Kööpenhamina)*; *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina*; *Ethnographia (Budapest)*; *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*; *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*; *Swiatowit (Varsova)* sekä *Memoires de la Société nationale des antiquaires de France*.

⁵⁶⁵ Ks. liite 1. Viittausten määrä kertoo niiden väitöskirjojen määrän, joissa julkaisuun viitataan ainakin kerran. Tässä ei siis ole eritelty viittausten määrää tietyn väitöskirjan sisällä.

Kokonaan ilman viittauksia jäi 279 sarjaa eli noin kolme neljännestä koko määrästä. Käyttämättä jääneet sarjat tulivat enimmäkseen kaukaisemmista maista: Ranskasta, Italiasta, Belgiasta, Hollannista, Sveitsistä, Unkarista ja Euroopan ulkopuolisista maista, mutta tähänkin joukkoon mahtuu myös naapurimaiden ja Saksan julkaisuja, joita oli kokoelmissa määrällisesti eniten. Käyttämättömien sarjojen joukossa oli myös runsaasti eri laitosten ja seurojen vuosikertomuksia. Näistä ei ollut tieteellisen tutkimuksen lähteeksi, mutta museo- ja kokoelmatyön kannalta ne saattoivat olla hyvinkin hyödyllisiä, kun nähtiin, kuinka ulkomaisissa laitoksissa asioita hoidettiin.

Muinaismuistoyhdistyksen laaja ja yritteliäs vaihtopolitiikka toi kokoelmiin runsaasti sellaista aineistoa, johon ei viitattu väitöskirjoissa. Silti tällä menetelmällä saatiin luoduksi kirjasto, joka tyydytti huomattavan osan tutkijoiden tiedontarpeista. Oli varsin ymmärrettävää, että tutkijat halusivat koota ympärilleen mahdollisimman laajan kirjaston tehtyään vaivalloisia hakuja ulkomaisissa kirjastoissa. Tämä pyrkimys saattoi johtaa ylilyönteihin, mutta toi kuitenkin Suomeen runsaasti tarpeellista ydinkirjallisuutta.

6. Johtopäätökset

Lähtökohtana tutkimukselleni oli kysymys julkaisujen kaupallisesta ja ei-kaupallisesta jakelusta: miksi vaihtosuhteet ylipäänsä perustettiin sen sijaan, että olisi alun alkaen kehitetty määrätietoisesti kaupallista tiedonvälitystä? Tavoiteltiin seurojen kirjastoihin ulkomaisia kirjoja ja lehtiä vai haluttiinko levittää omia julkaisuja? Oliko vaihto keino lisätä seurojen tieteellistä arvovaltaa? Halusin myös selvittää, miten vaihtotoiminta vaikutti seurojen julkaisutoimintaan? Edistikö se tutkimuksen kansainvälistämistä? Lopuksi pyrin selvittämään, millaisia kokoelmia vaihdon avulla syntyi, ja käytettiinkö vaihdon kautta saatuja julkaisuja? Aihettani olen hahmottanut verkostoteorian käsitteiden ja mallien kautta. Tässä suhteessa olennaista on ollut tarkastella, millaisia linkkejä vaihtotoiminta loi tieteellisten seurojen ja laitosten välille ja mitkä seikat vaikuttivat yhteyksien syntymiseen.

Tutkimusaineistoni osoittaa, että mahdollisuuksia julkaisujen kaupalliseen kansainväliseen levitykseen oli jo 1800-luvulla, mutta käytännössä oli hyvin vaikeaa saada julkaisuille myymällä kovin laajaa levikkiä. Tutkimani seurat edustivat varsin erilaista linjaa: SKS ponnisteli voimallisesti julkaisumyynnin kehittämiseksi, tosin aluksi varovaisesti suomalaisten kirjakauppiaiden palveluja käyttäen, mutta myöhemmin suunnaten suoraan ulkomaille liiketoimintaansa. Seura hyödynsi kontaktejaan, markkinoi julkaisujaan esitteissä ja luetteloissa ja näki muutenkin runsaasti vaivaa toimittamalla kirjoja hyvinkin pienissä erissä myyntiin maailmalle. SKS:n julkaisut olivat myös kiinnostavampia myyntiartikkeleja kuin tiedejulkaisut keskimäärin, sillä sanakirjoilla on aina ollut vakiintunut ostajakuntansa, bibliografioita tarvittiin kirjastoihin ja kansanrunoilla oli Saksassa voimakas kysyntä. Silti erityisesti tieteellisten julkaisujen kansainvälinen myynti jäi melko vaatimattomaksi: useimpia nimekkeitä saatiin ulkomaille vain muutamia kappaletta vuodessa, muutamia ei lainkaan. Merkittäviin mittoihin ylsivät vain amerikansuomalaisille viedyt oppikirjat. Vielä laihempia olivat julkaisumyynnin tulokset Muinaismuistoyhdistyksellä, jota myynti ja markkinointi eivät missään vaiheessa suuresti kiinnostaneet. Se onnistui saamaan ulkomaille kaupaksi vain pari kappaletta kutakin nimekettä vuodessa.

Koska myynnin kautta tavoitettiin vain rajallinen lukijakunta, oli välttämätöntä etsiä muita jakelukanavia. SKS näki kirjeenvaihtajajäsenissä parhaan tavan levittää tuottamaansa tietoa. Kirjeenvaihtajat se saattoi itse valikoida ja seura onnistuikin löytämään useita kymmeniä suomenkielentaitoisia ja Suomesta kiinnostuneita henkilöitä, jotka olivat valmiita kääntämään suomalaista kirjallisuutta ja levittämään siitä tietoa kotimaansa lehdissä. Kirjeenvaihtajajäsenet saivat yhdistyksen julkaisut ja lähettivät yleensä vastalahjaksi omia julkaisujaan. Vaikka näiltä lahjoilta ei voitu odottaa säännönmukaisuutta, saatiin tätä kautta merkittäviä kirjoja, joilla myöhemmin oli runsaasti käyttöä tutkimuksessa.

Suomen Muinaismuistoyhdistys taas piti julkaisuvaihtoa parhaana tapana välittää suomalaista tutkimusta ulkomaille ja saada ulkomaisia julkaisuja Suomeen. On mahdotonta sanoa, kumpi tekijä painoi vaakakupissa enemmän, sillä molempia korostettiin niin arkikeskustelussa kuin juhlapuheissa. Uusien oppialojen tiedontarpeet ohjasivat kuitenkin selvästi vaihtokumppanien valintaa, sillä ainakin ensimmäiset kymmenen laitosta, joille vaihtoehdotuksia lähetettiin, olivat suureksi osaksi samoja julkaisijoita, joiden teoksia J. R. Aspelin tarvitsi väitöskirjassaan. Myös vuonna 1902 perustetun vaihtoa edistävän komitean listassa oli useita sellaisia julkaisuja, joihin edeltävissä ja myöhemmissä väitöskirjoissa viitattiin. SKS sen sijaan pikemminkin ajautui vaihtosuhteisiinsa kuin pyrki niihin. Se teki vain muutamia aloitteita itse, mutta hyväksyi kuitenkin kohteliaasti sille tehdyt aloitteet.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen osalta on ilmeistä, että vaihtotoiminta vaikutti julkaisujen suunnitteluun ja toimituspolitiikkaan. Yhdistys oli valmis tinkimään suomen kielen käytöstä kansainvälisen lukijakunnan hyväksi ja maksamaan saksankielisten tekstien tuottamia käännöskuluja. 1900-luvun alusta alkaen myös artikkelien tieteellistä tasoa haluttiin kohottaa nimenomaan julkaisuvaihdon takia. Kovin rohkeita päätöksiä yhdistyksessä ei kuitenkaan kyetty tekemään, ja julkaisupolitiikka horjui koko ajanjakson tieteellisen ja kansanvalistuksellisten tavoitteiden välissä. Populaarien kuukausilehtien piti jakaa julkaisusarjat tieteellisiin ja kansanvalistuksellisiin, mutta tavoite jäi puolitiehen. Lisäksi kuukausilehdetkin liitettiin vastoin alkuperäisiä suunnitelmia ulkomaille lähetettävien julkaisujen joukkoon.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisupolitiikka oli selkeämmin hahmoteltu: kansanvalistuksellinen ja kaunokirjallinen aineisto julkaistiin *Toimituksissa*, tieteellinen *Suomi-kirjassa*, jossa jo ensimmäisestä jaksosta alkaen harrastettiin melko tiukkaa arviointia. Artikkelien tieteellistä tasoa ei kuitenkaan pyritty kohottamaan kansainvälisen menestyksen vuoksi vaan pääasiassa omien kansallisten tieteiden edistämiseksi. SKS:ssä uskottiin vahvasti suomen kieleen ja kansalliseen asiaan eikä näitä haluttu uhrata kansainvälistymisen alttarille. Julkaisut pysyivät pääsääntöisesti suomenkielisinä ja kansainvälinen lukijakunta valikoitui tämän mukaan. Soraääniä suomenkielisyyttä vastaan nousi aika ajoin, mutta seura pysyi tavoitteilleen uskollisena. Vieraskielinen julkaisutoiminta sai kanavoitua muiden julkaisijoiden sarjoihin.

Yllättävää kuitenkin on, että kielestä huolimatta suomalaiset seurat saivat ulkomailta kymmeniä vaihtoaloitteita – SKS tosin vähemmän kuin Muinaismuistoyhdistys, mutta 32 ehdotusta sekin. Suomeen tulleet aloitteet selittyvät osittain tietyillä julkaisuilla, jotka herättivät kiinnostusta ulkomailta: SKS:llä Kalevala ja muut kansanrunousjulkaisut sekä sanakirjat, Muinaismuistoyhdistyksellä erityisesti *Inscriptions de l'Ienissei* –kirja. Nämä saivat osakseen laajaa kansainvälistä huomiota ja herättivät kiinnostusta suomalaisia seuroja kohtaan. Oli kuitenkin ilmeistä, että aloitteita tehtiin sellaisiltakin tahoilta, joilla suomalaista kirjallisuutta ei kovin hyvin tunnettu. Nuoret paikalliset seurat ja kirjastot eri puolilla Eurooppaa etsivät vaihtokumppaneita kartuttaakseen kirjastojaan ja lisätäkseen tieteellistä arvovaltaansa. Amerikkalaiset

laitokset taas pyrkivät innokkaasti luomaan yhteyksiä Eurooppaan eivätkä siksi olleet kriittisiä kielen suhteen. Sitä paitsi USA:ssa ja Kanadassa oli suomenkielisiä asukkaita, joita erityisesti SKS:n kirjallisuus kiinnosti. Hyvin harvinaista oli, että kieli ilmoitettiin syyksi vaihtosuhdetta purettaessa tai suomalaisten ehdotusta torjuttaessa.

Vaihtosuhteiden luominen merkitsi paitsi omien julkaisujen lähtemistä maailmalle ja ulkomaisten julkaisujen saamista Suomeen myös tieteellisen yhteyden luomista, mikä lisäsi seuran arvovaltaa. Vaikka vaihtoihin liittyvä kirjeenvaihto olikin kaavamaisempaa ja persoonattomampaa kuin esimerkiksi kirjeenvaihtojäsenten lähettämät viestit, kulki vaihtokirjojen mukana uutisia henkilövaihdoista, kongresseista ja muista tapahtumista. Vaihtosuhde liitti kaukaisinkin seuran *Tiedon tasavallan* jäseneksi ja takasi sille säännöllisen yhteyden toiseen seuraan. Vaihtosuhteen solmiminen oli tiedeyhteisön sisäistä diplomatiata, josta suomalaisilla seuroilla vain harvoin oli rohkeutta kieltäytyä. Poliittiset konfliktit saattoivat luoda leimansa vaihtosuhteeseen, mutta useimmissa tapauksissa julkaisuja lähetettiin kannauksista huolimatta.

Toisaalta diplomaattisista syistä, toisaalta humanisteille ominaisen kirja-ahneuden vuoksi julkaisuvaihto johti toisinaan ylilyönteihin ja seurojen kirjastoihin kertyi aineistoa, jolle ei ollut käyttöä tutkimuksessa. Ilman vaihtoa olisivat kuitenkin monet tarpeellisetkin lehdet jääneet saamatta Suomeen. On ilmeistä, että julkaisuvaihto myös ehkäisi Matteus -efektiä, sillä se auttoi myös pieniä, vakiintumattomia ja perifeerisiä seuroja ja laitoksia löytämään toistensa julkaisut ja viittaamaan niihin. Näin esimerkiksi Suomessa käytetyimpien julkaisujen joukkoon nousivat virolaiset ja venäläiset sarjat, jotka keskieuropalaisesta näkökulmasta saattoivat vaikuttaa varsin vähäpätöisiltä ja joiden suomalaisten tavoin olisi ollut vaikea löytää kaupallisia jakelukanavia.

Rikkaat rikastuvat -periaate toimi jossain määrin myös julkaisuvaihdossa, mutta rajoitetusti siinä mielessä, että vain harva seura tai laitos kykeni luomaan rajattomasti vaihtosuhteita, olipa se kuinka haluttu kumppani tahansa. Julkaisuvaihto vaatii aina taloudellisia resursseja: jaettavia julkaisuja sekä tilaa ja työvoimaa saapuville julkaisuille. Vain harva laitos oli niin varakas, että kykeni liittymään kaikkiin ehdotettuihin vaihtoihin. Vuosisadan vaihteessa alkoikin vilkkaasti laajentuva vaihtotoiminta tuottaa ongelmia monille seuroille ja laitoksille. Vaihtosuhteita päättyi ja ehdotuksia torjuttiin tilanahtauteen vedoten. Usein vaihdosta kieltäytyivät vakiintuneeseen ikään ehtineet laitokset. Englanti, jossa oli useita perinteikkäitä tiedelaitoksia, oli kaikkien vaikeimmin tavoitettava maa. British Museumiin ei saatu vaihtosuhdetta edes yliopiston ja tieteellisten seurojen yhteisyrityksenä, eivätkä britit tehneet aloitetta suomalaisille seuroille. Suurilla ja arvostetuilla yhteisöillä oli myös valta kitsastella julkaisujen lähettämässä. Esimerkiksi Deutsche Anthropologische Gesellschaft ei pyynnöistä huolimatta ryhtynyt toimittamaan Muinaismuistoyhdistykselle suomalaisten kovasti kaipaamaan *Zeitschrift für Ethnologie* -lehteä, vaikka yhdistys uskollisesti lähetti omat julkaisunsa sille.

Vaihto ei siis taannut tasa-arvoista *Tiedon Tasavaltaa*, mutta vaikutti kuitenkin osaltaan siihen, että pienilläkin seuroilla oli mahdollisuus hankkia ulkomaista kirjallisuutta, levittää omia julkaisujaan maailmalle ja sitä kautta saada niihin viittauksia. Parhaassa tapauksessa tämä johti tarpeellisen aineiston karttumiseen seurojen kirjastoihin ja julkaisusarjojen hyödyntämiseen tutkimuksessa. Vaihto kuitenkin aiheutti paljon työtä, johon ei aina osattu ennalta varautua, kuten ei myöskään tilanpuutteeseen, joka vääjäämättä seurasi kokoelmien kartuntaa.

Vaikka kirjastonhoito muodosti vain marginaalisen osan tieteellisten seurojen aktiviteeteista, arvostivat ne suuresti omia kirjastojaan ja näkivät asemansa kirjastoverkossa tärkeinä. Tieteellisten seurojen yhteisluettelohanke oli merkittävä ponnistus, joka vaikutti välillisesti myös 1980-luvun lopulla toteutuneeseen yhteistietokantojen syntyyn. Tieteelliset seurat loivat osaltaan kirjastoverkostonpolitiikkaa, jossa pienistä palasista saatiin kootuksi suuri kokonaisuus. Vaikka kotikirjastot olivat vielä 1900-luvun alussa tärkeitä tutkijoille, vahvisti seurojen kirjastotoiminta osaltaan sitä käsitystä, että tieteellisten kirjastojen tuli täyttää tutkimuksen tiedontarpeet.

Tutkimalla kahta kansallisia tieteitä edustanutta seuraa olen osoittanut, että julkaisuvaihtoon ryhdyttiin ulkomailta tulleiden aloitteiden innostamana. Se oli houkutteleva vaihtoehto, koska kaupallinen välitys oli vielä ajanjakson alussa varsin kehittämätöntä eikä seuroilla ollut riittävästi taloudellista osaamista eikä resursseja myynnin kehittämiseen. Vaihto ei kuitenkaan ollut ainoa keino hankkia kirjallisuutta tai välittää omia julkaisuja. Kirjat kulkivat käyttäjille tehokkaasti myös kirjeenvaihtajaverkoston avulla.

Tutkimusaineistoni osoittaa, että kansainvälinen vaihtotoiminta vilkastui vuosisadan vaihteessa, mutta toisaalta alkoi ilmetä merkkejä siitä, että monilla laitoksilla oli jo liikaa vaihtokumppaneita. Jatkamalla tutkimusta toiseen maailmansotaan voisi tarkastella, oliko vaihtosuhteiden luominen suomalaisille seuroille vaikeampaa sotien välisenä aikana. Samalla tarjoutuisi tilaisuus tarkastella, miten poliittinen kriisi vaikutti yhteistyöverkoston toimintaan – säilyikö suhde vaihtokumppaneihin ja kirjeenvaihtajiin muuttuneessa tilanteessa sodan jälkeen? Jotta tutkimustuloksia voisi yleistää koskemaan laajemmin tieteellisiä seuroja, olisi hyvä ottaa tarkasteluun myös luonnontieteellisiä seuroja, joilla ei ollut samassa määrin kansallisia ”rasitteita”, kuten velvollisuutta kehittää suomen kieltä ja joiden tutkimuskohteetkin olivat luonteeltaan enemmän yleismaailmallisia. Oletettavaa on, että luonnontieteilijät julkaisivat enemmän kansainvälisissä lehdissä jo sotien välisenä aikana, joten kiinnostavaa olisi tarkastella, muotoutuivatko heidän vaihtoverkostonsa toisenlaiseksi ja vähemmän merkityksellisiksi kuin humanistisilla kansallisilla tieteillä.

7. Lähteet

7.1 Arkistolähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto (SKS, Kia), Helsinki

SKS:n kassakirjat

SKS:n myynti- ja jakelu

SKS:n kokouspöytäkirjat 1831-1861

SKS:n tilikirjat

SKS:n verifikaatit.

SKS:n virallinen kirjeenvaihto 1831-1914

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto (SKS, Kirjasto), Helsinki

SKS:n kirjaston kartuntakirjat

Museoviraston kirjasto (MVK), Helsinki

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Aikakauskirjain ja kuukauslehtien jako

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Aikakauskirjojen tilauksia

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Jaettua kirjallisuutta 1899-1906

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Kassakirja

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Kassaverifikaatteja

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Kirjeenvaihtajia, jäseniä ja Aikakauskirjain tilaajoina

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Kirjeenvaihto

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Konseptikirja

Suomen Muinaismuistoyhdistys: Pöytäkirjat

Helsingin yliopiston kirjasto

Repertorioluettelot

7.2 Painetut lähteet

Ehdotetut uudet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Säännöt. Helsinki: [SKS] 1893.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Asetukset 1840. Helsinki: [SKS] 1844.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1848. Helsinki: [SKS] 1848.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset. Helsinki: [SKS] 1851.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset 1858. Helsinki: [SKS] 1858.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Helsingissä Asetukset. Helsinki: [SKS] 1894.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemukset. Julkaistu sarjassa Suomi: Tidskrift i fosterländska ämnen / Suomi: kirjoituksia isänmaallisista aiheista.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston Lainaus-säännöt.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat / Finska Fornminnesföreningens protokoll. 1. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1909.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat / Finska Fornminnesföreningens protokoll. 2. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1915.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Säännöt. Vahvistetut Heinäkuun 18. p. 1895. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1895.

Utdrag ur protokollet fördr vid Delegationens för de vetenskapliga och litterära samfundens sammanträde den 10 maj 1910.

Verlagswerke der Finnischen Litteratur-Gesellschaft in Helsingfors sowie einiger anderen Wissenschaftlichen Gesellschaften Finnlands. Zu beziehen durch diejenige Buchhandlung, welche diesen Katalog vereilt. Helsingfors. 1893.

Lähdeanalyysissä käytetyt väitöskirjat

Aarne 1907

Aarne, Antti: *Vergleichende Märchenforschungen*. Helsingfors 1907.

Ailio 1909

Ailio, Julius: *Übersicht der steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland*. Helsingfors 1909.

Appelgren 1891

Appelgren, Hjalmar: *Suomen Muinaislinnat*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 12. Helsinki 1891.

Aspelin 1876

Aspelin, Johan Reinhold: *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 51. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1876,

Bomansson 1858

Bomansson, Karl August: *Om Ålands fornminnen*. Helsingfors 1858.

Brummer 1908

Brummer, O. J. *Über die Bannungsorte der finnischen Zauberlieder*. Mémoires de la Société finno-ougrienne 28. Helsingfors: Finsk-ugriska sällskapet 1908.

Damberg 1988

Damberg, Johann: *Versuch einer Geschichte der russischen Ilja-Sage*. Helsingfors 1988.

Franssila 1900

Franssila, K.A.: *Kansanrunouden tutkimuksia I. Iso Tammi liitteineen*. Suomi 3:18. Helsinki 1900.

Hackman 1905

Hackman, Alfred: *Die ältere Eisenzeit in Finnland I. Die Funde aus den fünf ersten Jahrhundert n. Chr.* Helsingfors 1905.

Hackman 1904

Hackman, Oskar: *Die Polyphemsage in der Volksüberlieferung*. Helsingfors 1904.

Hausen 1881

Hausen, Reinhold: *Kuustö slott*. Helsingfors 1881.

Heikel, A. O.: *Rakennukset Teremisseillä, Mordvalaisilla, Virolaisilla ja Suomalaisilla*. Suomi 2:20.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1887.

Holmberg 1913

Holmberg, Uno: *Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker*. Mémoires de la Société finno-ougrienne 32. Helsinki 1913.

Hämäläinen 1913

Hämäläinen, Albert: *Mordvalaisten, tšeremissien ja votjakkien kosinta- ja häätavoista*. Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja 29:1. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura 1913.

Hästesko 1910

Hästesko, F. A. *Länsisuomalaiset tautien loitsut*. Helsinki 1910.

Juvelius 1906

Juvelius, J. W.: *Länsi-Suomen käärmeen loitsut*. Turku 1906.

Kallas 1901

Kallas, Oskar: *Die Wiederholungslieder der Estnischen Volkspoesie I*. Mémoires de la Société finno-ougrienne 16:1. Helsingfors: Finsk-ugriska sällskapet 1901.

Karttunen 1905

Karttunen, Uno: *Kalevipoegin kokoonpano*. Helsinki 1905.

Koskenjaakko 1913

Koskenjaakko, A. F.: *Sananlaskututkimuksia I. Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa*. Helsinki 1913.

Krohn 1899

Krohn, Ilmari: *Über die Art und Entstehung der geistlichen Volksmelodien in Finland*. Tammerfors 1899.

Krohn 1862

Krohn, Julius Leopold Fredrik: *Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvallan aikana, ynnä kuvaelmia suomalaisuuden historiasta*. Helsinki 1862.

Krohn 1887

Krohn, Kaarle: *Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta 1. Viekkaamman suhde väkevämpäänsä ketunseikoissa kuvattuna*. Helsinki 1887.

Levón 1904

Levón, Kaarlo: *Tutkimuksia loitsurunojen alalla. Verensulkusanat ja raudan sanat*. Tampere 1904.

Lönnrot 1832

Lönnrot, Elias: *Om Finnarnes magiska medicin*. Helsingfors 1832.

Mansikka 1909

Mansikka, V. J.: *Über russische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut- und Verrenkungssegen*. Annales Academiae scientiarum Fennicae. Series B 1:3. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1909.

Niemi 1898

Niemi, A.R.: *Kalevalan kokoonpano 1. Runokokous Väinämöisestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 90:1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1898.

Nordmann 1888

Nordmann, Petrus: *Finnarne i mellersta Sverige*. Helsingfors 1888.

Reinholm 1853

Reinholm, Henrik August: *Om finska folkens forna hedniska dop och dopnamn*. Helsingfors 1853.

Rinne 1914

Rinne, J.: *Suomen keskiaikaiset mäkilinnat 1. Myöhäisesihistorialliset ja niihin palautuvat keskiaikaiset linnat*. Helsinki 1914.

Rudbeck 1857

Rudbeck, Erik: *Om finnarnes folkdikt i obunden berättande form*. Helsinki 1857.

Schvindt 1893

Schvindt, P.Th.: *Tietoja Karjalan rautakaudesta ja sitä seuraavilta ajoilta Käkisalmen alalta saatujen löytöjen mukaan*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 13. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1893.

Sirelius, U. T.: *Über die Sperrfischerei bei den Finnisch-Ugrischen Völkern. Eine vergleichende ethnographische Untersuchung*. Kansatieteellisiä julkaisuja 3. Helsinki: Finsk-ugriska sällskapet 1906.

Tallgren 1911

Tallgren, A. M.: *Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland 1. Die Kupfer und Bronzezeit in Nordwestrussland, die ältere Metallzeit in Ostrussland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 25:1. Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen 1911.

Topelius 1847

Topelius, Zacharias: *De modo matrimonia jungendi apud Fennos quondam vigente*. Helsingforsiae 1847.

Waronen 1895

Waronen, Matti: *Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla*. Helsinki 1895.

7.3 Kirjallisuus

Anttonen 1999a

Anttonen, Pertti: Suomalaisen eepoksen synty. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999, 67-79.

Anttonen 1999b

Anttonen, Pertti: Kalevala-julkaisut. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999, 131-165.

Armbruster 1999

Armbruster, Carol: The Origins of International Literary Exchanges : Alexandre Vattemare's Adventures in America. *Biblion: the Bulletin of The New York Public Library* 5(1997):2, 128-147.

Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:8. Helsinki: Opetusministeriö 2005.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_256_tr08.pdf?lang=sv
21.5.2007.

Barabási 2002

Barabási, Albert-László: *Linkit: verkostojen uusi teoria*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita 2002.

Berninger 1997

Berninger, Ernst H.: Die Bibliothek des Deutschen Museums als Archiv und Forschungsbibliothek für die Geschichte polytechnischer Kultur. Teoksessa *Technische und naturwissenschaftliche Bibliotheken in ihrer historischen Entwicklung und Bedeutung für die Forschung*, Wiesbaden: Harrassowitz 1997, s. 7-35.

Blomstedt 1931

Blomstedt, Kaarlo: Historia, muinaistutkimus, maantiede. Teoksessa: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1931, 1-106.

Bol'shoj ènciklopedičeskij slovar'. Tom 1-2. Glavnyj red. A. M. Prohorov. Moskva: Sovetskaâ ènciklopediâ 1991.

Bring 1929

Bring, Samuel E.: The International Exchange Relations of the University Library of Uppsala, Sweden, and their Organization. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 16(1929), 130-143.

Broman 2000

Broman, Thomas: Periodical literature. Teoksessa Marina Frasca-Spada and Nick Jardine (ed.) *Books and the Sciences in History*. Cambridge: Cambridge University Press 2000, 225-238.

Clark, P. 2000

Clark, Peter: *British Clubs and Societies 1580-1800: The Origins of an Associational World*. Oxford Studies in Social History. Oxford: Oxford University Press 2000.

Clark, W. 2000

Clark, William: On the Bureaucratic Plots of the Research Library. Teoksessa Marina Frasca-Spada and Nick Jardine (ed.): *Books and the Sciences in History*. Cambridge: Cambridge University Press 2000, 190-206.

Crane 1988

Crane, Diana: *Invisible Colleges: Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. Midway repr. Ed. Chicago: The University of Chicago Press 1988.

Diouf 2006

Diouf, Souleymane: The Exchange of Academic Publications in Senegal. Teoksessa Kirsti Ekonen, Päivi Paloposki and Pentti Vattulainen (ed.): *Handbook on the International Exchange of Publications*. 5th completely new ed. München: Saur 2006, 85-94.

Einhorn 1972

Einhorn, Nathan R.: Exchange of Publication. Teoksessa Allen Kent & Harold Lancour (ed.): *Encyclopaedia of Library and Information Science*. Volume 8: El Salvador to Ford Foundation. New York: Dekker 1972, s. 282-289.

Elfving 1938

Elfving, Fredr: *Finska Vetenskaps societets historia 1838-1938*. Commentationes humanarum Litterarum 10. Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica 1938.

Elfing 1921

Elfving, Fredr: *Societas pro Fauna et Flora Fennica 1821-1921*. Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica 50. Helsingfors: Societas pro Fauna et Flora Fennica 1921.

Encyclopedia of Library and Information Science. Vol. 2, Des-Lib. 2nd ed. New York: Marcel Dekker 2003.

Eriksson 2003

Eriksson, Kai: Verkostojen topologiasta ja metaforiikasta. *Tiede & edistys* 28(2003):2, 130-144.

Fredrikson 2001

Fredrikson, Erkki: *Suomen paviljonki Pariisin maailmannäyttelyssä 1900*. Jyväskylä: Keski-Suomen museo, 2001.

Gibson 1982

Gibson, Sarah S.: Scientific Societies and Exchange: a Facet of the History of Scientific Communication. *Journal of Library History* 17(1982):2, 144-163.

Goldgar 1995

Goldgar, Anne: *Impolite Learning : Conduct and Community in the Republic of Letters 1680-1750*. New Haven: Yale University Press 1995.

Grotenfelt 1936

Grotenfelt, Arvi: Korkeakoulut ja tieteellinen tutkimus. Teoksessa Gunnar Suolahti ... [et al.] (toim.) *Suomen kulttuurihistoria IV: Industrialismin ja kansallisen nousun aika*. Helsinki: Gummerus 1936, 535-571.

Grotenfelt 1894

Grotenfelt, Kustavi: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston luettelo: suomalaisia kieliä ja kansoja koskeva kirjallisuus*. Suomi 3:9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1894.

Gwinn 1996

Gwinn, Nancy Elizabeth: *The Origins and Development of International Publication Exchange in Nineteenth-Century America*. Diss. Washington: George Washington University 1996.

Haavio 1931

Haavio, Martti: Kansanrunouden keruu ja tutkimus. Teoksessa: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1931, 1-103.

Haavio-Mannila 1973

Haavio-Mannila, Elina: Etnologia ja sosiaaliantropologia. Teoksessa Risto Alapuro, Matti Alestalo ja Elina Haavio-Mannila (toim.): *Suomalaisen sosiologian juuret*. Helsinki: WSOY 1973, s. 27-83.

Hackman 1920

Hackman, Alfred: *Johannes Reinhold Aspelin*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 30. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1920.

Hakapää 2002

Hakapää, Jyrki: Kirjakauppojen ensiaskeleet. Teoksessa Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 2: Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi 2002, 435-436.

Hakapää 1999

Hakapää, Jyrki: *Ulkomaisen kirjallisuuden tuominen Suomeen 1800-luvun alkupuolella : Waseniuksen kirjakaupan kansainväliset yhteydet 1823-1836*. Yleisen historian pro gradu –työ. Helsinki: Helsingin yliopisto 1999. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/hakapaa/ulkomais.pdf>. 21.5.2007

Halmesvirta 1993

Halmesvirta, Anssi: *Turanilaisia ja herrasneekereitä: Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuaajattelusta*. Historiallinen Arkisto 103. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1993.

Harris 1984

Harris, Michael H.: *History of Libraries in the Western World*. Metuchen (NJ): Scarecrow Press 1984.

Hautala 1969

Hautala, Jouko: *Finnish Folklore Research 1828-1918. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica 1969.

Herlin 2000a

Herlin, Ilkka: Kulttuurintutkimus. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim) & Allan Tiitta (toim): *Suomen tieteen historia 2: humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. Porvoo: WSOY 2000, 142-175.

Herlin 2000b

Herlin, Ilkka: Tiede ja kansallinen tiede 1800-luvun Suomessa. *Tieteessä tapahtuu* 18(2000):6, 26-29.

Hietala 1992

Hietala, Marjatta: *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta : Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875-1917. 1: Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet*. Historiallinen arkisto 99:1 / Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimuksia 1992:5:1. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1992.

Hjelt 1909

Hjelt, Otto, E. A.: *Det Finska universitetets disputation- och program-litteratur under åren 1828-1908 systematiskt ordnad*. Helsingfors: [S.n.] 1909.

Holopainen & Pulkkinen 2002

Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka: *Tilastolliset menetelmät*. Helsinki: WSOY 2002.

Honko 1995

Honko, Lauri: *Academia Scientiarum Fennica. FF Network* 11(1995), 1.

Hudson 2000

Hudson, Pat: *History by Numbers: an Introduction to Quantitative Approaches*. London: Arnold 2000.

Hungarian Academy of Sciences: a Brief History. <http://www.mta.hu/index.php?id=674> 21.5.2007.

Huumo 2005

Huumo, Katja: *“Perkeleen kieli”*: Suomen kieli ja poliittisesti korrekti tiede 1800-luvulla. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 166. Helsinki: Suomen Tiedeseura 2005.

Hyvämäki 1987

Hyvämäki, Sisko: Kirjastoilla on kohtalonsa. Teoksessa Annikki Hokynar ... [et al.] (toim.): *Muuttuva kirjasto*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto 1987.

Häkkinen 2004

Häkkinen, Kaisa: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY 2004.

Häkli 1988

Häkli, Esko: Suomi-kirjastoista kohti tietopalvelukeskuksia. Teoksessa Esko Häkli, Riitta Huuhtanen, Eila Jalkanen: *Tieteellisen kirjastojärjestelmän synty Suomessa ja Savossa*. Snellman-instituutin B sarja 12. Kuopio: Snellman-instituutti 1988

Häkli 1968

Häkli, Esko: *Ylioppilaskunnan kirjaston vaiheet*. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historia 9. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1968.

Härö 1984

Härö, Mikko: *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus: Muinaistieteellinen toimikunta 1884-1917*. Helsinki: Museovirasto 1984.

Iso Tietosanakirja. 15. osa. Toimituskunta: Jaakko Forsman ... [et al.]. Helsinki: Otava 1939.

Jörgensen 1930

Jörgensen, Arne: *Universitetsbiblioteket i Helsingfors 1827-1848*. Uusintap. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 44. Helsingfors: Helsingfors universitetsbibliotek 1980.

Karlsson & Enkvist 2000

Karlsson, Fred & Enkvist, Nils Erik: Kielitieteet. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) & Allan Tiitta (toim.): *Suomen tieteen historia 2: humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. Porvoo: WSOY 2000, 226-295.

Katzen 1980

Katzen, May F.: The Changing Appearance of Research Journals in Science and Technology. Teoksessa A. J. Meadows (ed.): *Development of Science Publishing in Europe*. Amsterdam: Elsevier 1980, 177-214.

Kerkkonen 1949

Kerkkonen, Gunvor: *Tieteellisten seurain valtuuskunta ja kirjasto 1899-1949*. Helsinki: [S.n.] 1949.

Kerkkonen 1977

Kerkkonen, Martti: Historiantutkimus kansallisena tieteenä ennen ja nyt. *Historiallinen Aikakauskirja* 75(1977), 138-146.

Kerkkonen 1988

Kerkkonen, Martti: *Suomen arkistolaitos Haminan rauhasta maan itsenäistymiseen*. Helsinki 1988.

Kiikeri & Ylikoski 2004

Kiikeri, Mika & Ylikoski, Petri: *Tiede tutkimuskohteena: filosofinen johdatus tieteentutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus 2004.

Kleinert, Andreas: Vom Buch der Natur zum Druckerzeugnis : aus der Geschichte der naturwissenschaftlichen Fachliteratur. Teoksessa *Technische und naturwissenschaftliche Bibliotheken in ihrer historischen Entwicklung und Bedeutung für die Forschung*. Wiesbaden: Harrassowitz 1997, 95-113.

Klinge 1987

Klinge, Matti... [et al.]: *Helsingin yliopisto 1640-1990 I: Kuninkaallinen, Turun Akatemia 1640-1808*. Helsinki: Otava 1987.

Klinge 1989

Klinge, Matti... [et al.]: *Helsingin yliopisto 1640-1990 II: Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808-1917*. Helsinki: Otava 1989.

Klinge 2002

Klinge, Matti: Suuriruhtinaskunnan aateilmasto. Teoksessa Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 2: Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi 2002, 232-259.

Knapas 2002

Knapas, Rainer: Yliopiston kulttuuritekijät. Teoksessa Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 2: Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi 2002, 276-289.

Knapas 1987

Knapas, Rainer: Yliopiston rakennukset Turussa vuoteen 1809. Teoksessa Matti Klinge ... [et al.]: *Helsingin yliopisto 1640-1990 I: Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640-1808*. Helsinki: Otava 1987, s. 250-277.

Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab. Wikipedia, den frie encyklopædi.

http://da.wikipedia.org/wiki/Det_kongelige_Nordiske_Oldskriftselskab 21.5.2007.

Kongelige Norske Videnskabers Selskab. <http://www.dknvs.no/historikk.htm> 21.5.2007.

Korhonen 2007

Korhonen, Kalle: Tieteellisen Open Access -julkaisemisen mahdollisuudet. *Verkkari: Helsingin yliopiston kirjastojen lehti* 2005:4.

< <http://www.helsinki.fi/kirjastot/verkkari/2005/04/tampere.html> > 21.5.2007.

Krogius 1935

Krogius, Ali: *Finska Läkaresällskapets historia 1835-1935*. Helsingors: Finska Läkaresällskapet 1935.

Krohn [1910-1911]

Krohn, Kaarle: Erster Bericht über die Tätigkeit des folkloristischen forscherbundes FF. *FF Communications* 4 [1910-1911?], 1-16.

Krohn 1931

Krohn, Kaarle: Toimihenkilöt ja toiminnan puitteet. Teoksessa: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1931, 1-74.

Kärki & Kortelainen 1996

Kärki, Riitta & Kortelainen, Terttu: *Johdatus bibliometriikkaan*. Tampere: Informaatiotutkimuksen yhdistys 1996.

Laine 2006

Laine, Tuija: *Kolportöörejä ja kirjakauppiaita : kirjojen hankinta ja levitys Suomessa vuoteen 1800*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1098. Helsinki: SKS 2006.

Lehtinen & Palonen 1999

Lehtinen, Erno & Palonen, Tuire: Kasvatustieteen työssijät – tutkimus tiedeyhteisön rakenteesta ja tietokulttuureista. Teoksessa Mikko Mattila & Petri Uusikylä (toim.): *Verkostoyhteiskunta : käytännön johdatus verkostoanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus 1999, 181-200.

Leikola 2000

Leikola, Anto: *Sikiävätkö hyttysset itsestään*. Helsinki: Yliopistopaino 2000.

Lilja 2006

Lilja, Johanna: History of the International Exchange of Publications. Teoksessa Teoksessa Kirsti Ekonen, Päivi Paloposki and Pentti Vattulainen (ed.): *Handbook on the International Exchange of Publications*. 5th completely new ed. München: Saur 2006, 49-68.

Lilja 1996

Lilja, Johanna: *Libri rari et cari: Museoviraston vanhan kirjallisuuden kokoelmaluettelo*. Helsinki: Museovirasto 1996.

Lilja 1998

Lilja, Johanna: Suomen kansallismuseon kirjasto. *Suomen Museo* 105(1998), 82-95.

Lindroth 1978

Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria: frihetstiden*. Stockholm: Norstedts 1978.

Lindroth 1981

Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria: gustavianska tiden*. Stockholm: Norstedts 1981.

Manten 1980

Manten, A. A.: Development of European Scientific Journal Publishing before 1850. Teoksessa A. J. Meadows (ed.): *Development of Science Publishing in Europe*. Amsterdam: Elsevier 1980, 1-22.

Mattila & Uusikylä 1999

Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri: Mitä on verkostoanalyysi? Teoksessa Mikko Mattila & Petri Uusikylä (toim.): *Verkostoyhteiskunta: Käytännön johdatus verkostoanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus 1999, 7-31.

McClellan 1985

McClellan, James E. III: *Science Reorganized: Scientific Societies in the Eighteenth Century*. New York: Columbia University Press 1985.

Meadows 1998

Meadows, A. J.: *Communicating Research*. San Diego: Academic Press 1998.

Museums of the World. 8th revised and enlarged ed. Vol. 1-2. Editor: Michael Zils. München: Saur 2001.

Mäkinen 2002

Mäkinen, Ilkka: Kirjastolaitos syntyy. Teoksessa Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 2: Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi 2002, 418-424.

Mäkinen 1997

Mäkinen, Ilkka: "Nödvändighet af LainaKirjasto": modernin lukuhalun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 668. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura 1997.

Niinivaara 1931

Niinivaara, Martti: Kielentutkimus ja viljely. Teoksessa: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1931, 1-50.

Nivanka 1957

Nivanka, Eino. The Library of the Finnish Literature Society. *Studia Fennica III*:3. 1957.

Nordman 1968

Nordman, Carl Axel: *Archaeology in Finland before 1920*. The History of Learning and Science in Finland 1928-1918. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica 1968.

Nykysuomen sanakirja. Osat 5-6: S-Ö. Päätoimittaja: Matti Sadeniemi. Porvoo: WSOY 1970.

Oxford English Dictionary Online. Oxford: Oxford University Press 2007 <http://helios.uta.fi:2243/>. 9.5.2007.

Prytherch 1995

Prytherch, Ray: *Harrod's Librarians' Glossary*. 8th ed. Hants: Gower, 1995.

Pyenson & Sheet-Pyenson 1999

Pyenson, Lewis & Sheet-Pyenson, Susan: *Servants of Nature: A History of Scientific Institutions, Enterprises and Sensibilities*. New York & London: W. W. Norton 1999.

Rasila 1977

Rasila, Viljo: *Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa*. Helsinki: Otava 1977.

Ravila 1933

Ravila, Paavo: *Suomalais-Ugrilainen Seura 1883-1933*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1933.

Romanov & Petrusenko 2006

Romanov, A.P. & Petrusenko, T. V.: International Book Exchange: Has it Any Future in the Electronic Age?: A View from the Russian National Library, St. Petersburg. Teoksessa Kirsti Ekonen, Päivi Paloposki and Pentti Vattulainen (ed.): *Handbook on the International Exchange of Publications*. 5th completely new ed. München: Saur 2006, 95-99.

Roos 1930

Roos, Iris: *Helsingin yliopiston väitöskirjat ja ohjelmat vuosina 1909-1928*. Helsinki: [S.n.] 1930.

Saarinen 2001

Saarinen, Sirkka: 100 Jahre Finnisch-Ugrische Forschungen. *Finnisch-Ugrische Forschungen: Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde* 56 (2001), 11-28.

Salminen 2003

Salminen, Timo: *Suomen tieteelliset voittomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870-1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 110. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 2003.

Schweizerisches Landesmuseum. Wikipedia: den freie Enzyklopädie.

http://de.wikipedia.org/wiki/Schweizerisches_Landesmuseum 21.5.2007.

Setälä & Krohn 1901

Setälä, E. N. & Krohn Kaarle: Plan der Zeitschrift. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 1(1901), 6-14.

Silfverhuth 1977

Silfverhuth, Voitto: *Kirkon ja keisarin sensuuri: uskonnollisen kirjallisuuden valvonta Suomessa 1809-1865*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 104. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen seura 1977.

La Société Archéologique du Midi de la France en bref. <http://www.societes-savantes-toulouse.asso.fr/samf/cadpres.htm> 21.5.2007.

Strien 2006

Strien, Georg: *Bytesverksamhet och elektroniska publikationer - en kombination liknande djävulen och vigvattnet?: Studie om e-publikationers inflytande på bytesverksamheten.* Helsingfors: De vetenskapliga samfundens delegation 2006.

< <http://www.tsv.fi/vaihtok/ajank/strien/gstrien.pdf> > 21.5.2007.

Sulkunen 2004

Sulkunen, Irma: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1892.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 952. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura 2004.

Sulkunen 2005

Sulkunen, Irma: Kansalliset suurmiehet – suhteellisia suuruuksia vain. Teoksessa Jan Rydman (toim): *Suhteellista: Einsteinin suhteellisuusteorian jalanjäljillä.* Helsinki: Yliopistopaino 2005, 356-365.

Södergård 1992

Södergård, Pia: *Bytesverksamhets betydelse för de vetenskapliga biblioteken i Finland: en förstudie.* Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Ser. A 362. Åbo: Åbo Akademi 1992.

Tallgren 1920

Tallgren, A. M.: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotiskertomus. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 30.* Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1920.

Tarkiainen 1931

Tarkiainen, V.: Kaunokirjallisuus ja kirjallisuuden tutkimus. Teoksessa: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831-1931.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1931, 1-57.

Tieteellisen julkaisutoiminnan nykytila ja kehittäminen. Suomen Akatemian julkaisu 3/1991. Helsinki: Suomen Akademia 1991.

Tietosanakirja. 10. osa. Toimituskunta Jalmar Castrén ... [et al.] Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö. 1919.

Tommila 2000

Tommila, Päiviö: Historia. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) & Allan Tiitta (toim.): *Suomen tieteen historia 2: humanistiset ja yhteiskuntatieteet.* Porvoo: WSOY 2000, 64-139.

Tommila 1989a

Tommila, Päiviö: *Suomen historiankirjoitus: tutkimuksen historia.* Porvoo: WSOY 1989.

Tommila 1989b

Tommila, Päiviö: Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim), Maritta Pohls (toim.): *Herää Suomi: Suomalaisuusliikkeen historia.* Kuopio: Kustannuskiila 1989, 51-65.

Tommila 1988

Tommila, Päiviö: Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809-1859. Teoksessa Päiviö Tommila, Lars Landgren, Pirkko Leino-Kaukiainen: *Suomen lehdistön historia 1: sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905.* Kuopio: Kustannuskiila 1988, 77-265.

Tuominen 1975

Tuominen, Uuno: *Suomen Historiallinen Seura 1875-1975.* Historiallisia tutkimuksia 97. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1975.

Turja 2007

Turja, Timo: Tieteellisten julkaisujen avoin saatavuus: haaste poliittiselle arvioinnille. *Tieteessä tapahtuu* 2005:8, 38-42. < <http://www.tieteessatapahtuu.fi/0805/turja.pdf>> 21.5.2007.

Vallinkoski 1948

Vallinkoski, Jorma: *The History of the University Library at Turku 1*. Publications of the University Library at Helsinki 21. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto 1948.

Vallinkoski 1975

Vallinkoski, Jorma: *The History of the University Library at Turku 2*. Publications of the University Library at Helsinki 37. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto 1975.

Virtanen 2006

Virtanen, Anneli: Sources of Documents. Teoksessa Kirsti Ekonen, Päivi Paloposki and Pentti Vattulainen (ed.): *Handbook on the International Exchange of Publications*. 5th completely new ed. München: Saur 2006, 13-26.

Wittman 1991

Wittman, Reinhard: *Geschichte des deutschen Buchhandels: ein Überblick*. München: Beck, 1991.

The World of Learning 2002. 52nd ed. Editor Michael Salzman. London: Europa Publications 2001.

Vuorela 1977

Vuorela, Toivo: *Ethnology in Finland before 1920*. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica 1977.

Ylikahri 2002

Ylikahri, Ville: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Teoksessa Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 2: Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi 2002, 456-457.

Zentralbibliothek Zürich. Wikipedia: den freie Enzyklopädie.

http://de.wikipedia.org/wiki/Zentralbibliothek_Z%C3%BCrich 21.5.2007.

Zur Geschichte des akademischen Tauschvereins. *Centralblatt für Bibliothekswesen*. 2 (1885), 471-473.

Liite 1: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen saamat vaihtojulkaisusarjat sekä niihin tehdyt viittaukset

Kirj. = Kirjastot, joihin sarja on saatu (B=Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto, S=Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto)

Viit. = Sarjaan viittaavien arkeologian, kansatieteen tai folkloristiikan väitöskirjojen lukumäärä

SAATU JULKAISUSARJA	SAATU VUOSINA	KIRJ.	VIIT.
Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed	1867-1914	B, S	4
Aarsberetning / Bergens museum	1891-1914	B	0
Aarsberetning / Foreningen til Norske Fortidsmindesmaerkers Bevaring	1865-1914	B, S	5
Aarsberetning / Kongelige Norske universitet	1864-1875	S	0
Abhandlungen der Bayerischen Akad. der Wissenschaften, Philos.-philol.Klasse	1911-1914	B, S	0
Acta et commentationes Imp. Univ. Jurjeviensis	1893-1914	S	0
Altbayerische Monatsschrift	1910-1914	B	0
Amtlicher Bericht über ... / Westpreussisches Provinzial Museum	1895-1914	B	0
Anales del Museo nacional de Montevideo	1905	B	0
Ancienne Géorgie. Mémoires de la société géorgienne d'histoire et d'ethnogr.	1910-1914	B	0
Annales de la Société Archéologique de Namur	1903-1914	B	0
Annales de la Société d'archéologie Bruxelles	1892-1914	B	0
Annales de l'Académie Royale d'archéologie de Belgique	1902-1914	B	0
Annales des Vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung	1902-1910	B	0
Annuaire / Société d'archéologie Bruxelles	1892-1910	B	0
Annuaire de l'Académie royale d. sciences, des lettres et d. beaux-arts de Belgique	1902-1914	B	0
Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution	1871-1914	B, S	0
Annual Report of the Bureau of American Ethnology to ... Smithsonian Institution	1896-1914	S	0
Antikvarisk Tidskrift för Sverige	1882-1914	B	6
Antikvarisk Tidskrift (Köbenhavn)	1850-1870	S	1
Antiquités géorgiennes	1911-1914	B	0
Anuario estadístico de la Republica Oriental del Uruguay	1912-1914	B	0
Anzeiger der Ethnographischen Abtheilung der Ungarischen National-Museums	1906-1914	B	0
Anzeiger des Germanischen Nationalmuseum	1885-1914	B, S	0
Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit	1876-1885	B, S	0
Anzeiger für schweizerische Altertumskunde	1900-1914	B	1
Arbeiten / Kurländische Gesellschaft für Litteratur und Kunst	1880	B	0
Archaeologiai ertesitő	1892-1914	B	0
Archaeological journal	1902-1910	B	0
Archeologiai közlemények	1895-1900	B	0
Archiginnasio	1912-1914	B	0
Archiv der Brandenburgia	1898-1914	B	0
Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde N. F.	1903-1914	B	0
Archiv für die Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands	1843-1895	B, S	1
Archiv für Litteraturgeschichte	1876-1885	S	1
Atti della R. Accademia dei Lincei	1908-1914	S	0
Atti della R. Accademia dei Lincei, Memorie della cl. di sci. morali, storiche e filol.	1904-1914	B	0
Augustana Library publications	1900-1905	B	0
Baltische Studien	1892-1914	B	1
Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde	1902-1914	B	0
Beiheft zum Jahrbuch der Hamburgischen wissenschaftlichen Anstalten	1909-1910	B	0
Beiträge zur Geschichte der Stadt Rostock	1909-1914	B	0
Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands	1868-1914	B, S	0
Beiträge zur Ukrainischen Ethnologie	1909-1910	S	0
Beretning om foreningens virksomhed / Foreningen for Norsk Folkemuseum	1902-1914	B	0
Beretning om Kristiania Kunstindustrimuseum	1902-1914	B	0

Beretning om Tromsø museums virksomhed	1905-1914	B	0
Bergens museums årbok	1897-1914	B	2
Bericht des Vereins für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde	1895-1910	B	0
Bericht über das Museum des Königreichs Böhmen	1901-1914	B	0
Bericht über die Thätigkeit des Oldenburger Landesvereins	1902-1910	B	0
Bericht ü. die Verwalt. der königl. Samml. f. Kunst und Wissenschaft zu Dresden	1877-1885	S	0
Bericht z. Alterthumskunde Schleswig-Holsteins	1885-1890	B	0
Berichte und Mitteilungen des Alterthumsvereins zu Wien	1906-1914	B	0
Berliner Münzblätter	1913-1914	B	0
Bidrag till kännedom om de svenska landsmål och svenskt folkliv	1914-1914	S	0
Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia	1894-1895	B	2
Bidrag till Sveriges officiella statistik A) Befolkningsstatistik n. f.	1859-1895	S	0
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria	1902-1914	B	2
Bidrag till vår odlings häfder	1899-1910	B	1
Bradford Antiquary	1902-1914	B	0
Brandenburgia	1898-1914	B	1
Bulletijn der Maatschappij von Geschied- en Oudheidkunde te Gent	1903-1914	B	0
Bulletin & mémoires de la Société Archéologique de Touraine	1904-1914	B	0
Bulletin / Académie royal d'archéologie de Belgique	1902-1914	B	0
Bulletin / Bureau of American Ethnology	1906-1914	S	0
Bulletin archéologique et historique de la Société archéologique de Tarn & Garonne	1905-1914	B	0
Bulletin de la Cl. des lettres et des sci. morales et politiq. et de la Cl. d. beaux-arts	1902-1914	B	0
Bulletin de la Société archéologique de Touraine	1902-1914	B	0
Bulletin de la Société archéologique du Finistère	1902-1914	B	0
Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France	1901-1914	B	0
Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France. Ser. In 8:o	1901-1905	B	0
Bulletin de la Société archéologique et historique de l'Orléanais	1902-1914	B	0
Bulletin de la Société d'Anthropologie de Lyon	1902-1910	B	0
Bulletin de la Société de Géographie	1884-1900	S	0
Bulletin de la Société d'ethnographie	1891-1895	S	0
Bulletin de la Société nationale des Antiquaires de France	1893-1914	B	0
Bulletin de la Société ouralienne d'amateurs des sciences naturelles	1891-1914	B	1
Bulletin et Mémoires de la Société des antiquaires de l'Ouest	1905-1910	B	0
Bulletin Historique du Diocèse de Lyon	1903-1914	B	0
Bulletin of the Free Museum of Science and Art of the University of Pennsylvania	1898-1905	B	0
Bulletin of the New York Public Library	1900-1914	B	0
Bulletins de la Société des antiquaires de l'Ouest	1903-1914	B	0
Bulletins de l'Académie nationale hongroise des sciences	1885-1890	S	0
Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris	1902-1914	B	1
Cambridge Antiquarian Society 8o Publications	1906-1914	B	0
Cambridge Antiquarian Society Quarto publications	1908-1910	B	0
Canadian Antiquarian and numismatic journal, 3. series	1898-1914	B	0
Carniola: Zeitschrift für Heimatkunde	1910-1914	B	0
Compte-rendu des séances de la commission centrale / Société de Géographie	1884-1900	S	0
Correspondenz-Blatt der deutsche Gesellschaft für Anthropologie...	1902-1910	B	1
De Vrije Fries. Tijdschrift	1904-1914	B	0
Deutsche Geschichtsblätter	1901-1905	S	0
Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiséggyűjteményéből	1910-1914	B	0
Drevnosti : Trudy Imperatorskago Moskovskago Arheologičeskago obščestva	1886-1914	B	5
Drevnosti Āroslavskā Kraā	1901-1905	B	0
Edition de la société géorgienne d'histoire et d'ethnographie	1910-1914	B	0
Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat	1874-1895	S	1
Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetised	1874-1890	S	0
Eesti Kirjandus	1907-1914	S	0
Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat	1911-1914	B, S	0
Eesti Kirjanduse Seltsi Rahvakirjandus	1909-1910	S	0
Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused	1909-1914	B, S	0
Eesti Ülioplaste Seltsi album	1889-1910	S	3
Ertekezések a nyelvo- es szeptudományok köreibal	1871-1914	S	0

Ethnographia, Budapest	1914	B	2
Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn	1887-1890	S	1
Ĕtnografičeskoe obozrēnie	1909-1914	B	7
Fataburen: Nordiska museets och Skansens årsbok	1907-1914	B	0
Folkelaesning	1897-1900	S	0
Folkevennen	1875-1900	S	1
Fornvännen	1906-1914	B	2
Geschichts-Blätter für Stadt und Land Magdeburg	1903-1914	B	0
Godičnyj akt'' Imperatorskago S.-Peterburgskago universiteta	1899-1900	B	0
Göteborgs högskolas årsskrift	1897-1914	B	0
Göteborgs och Bohusläns Hushållnings-Sällskaps kvartalskrift	1894-1910	B	0
Göteborgs och Bohusläns Hushållnings-Sällskaps publikationer	1907-1914	B	0
Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent	1903-1914	B	0
Hannoversche Geschichtsblätter	1910-1914	B	0
Hansische Geschichtsblätter	1912-1914	B	0
Helsinglands fornminnesällskaps årsskrift	1902-1905	B	1
Hermod, det Nordiska Oldskrifts-selskabets tidende	1833-1835	S	0
Hersonskij gorodskoj muzej, S. Peterburg	1914	B	0
Historisk Tidskrift, Kristiania	1872-1880	S	2
Inventaire archéologique de Gand	1903-1914	B	0
Istoričeskij očerk'' Minusinskago městnago muzeâ	1902-1905	B	0
Izvēstiâ Arhangel'skago obšestva izučeniâ Russkago sēvera	1910-1914	B	0
Izvēstiâ Imp. Moskovskago obš. lūbitelej estestvoznaniâ, antropologii i ĕtnografii	1870-1900	B	7
Izvēstiâ Imperatorskago Russkago Arheologičeskago obšestva	1886-1890	B	1
Izvēstiâ Imperatorskoj Arheologičeskaj Kommissii	1903-1914	B	1
Izvestia Kazanskago otdĕleniâ Imp. Moskovskago Arheologičeskago Obšestva	1914	B	0
Izvēstiâ kniznih magazinov	1912-1914	B	0
Izvēstiâ Obšestva arheologii, istorii i ĕtnografii pri Imp. Kazanskom'' universitetĕ	1890-1914	B, S	7
Izvēstiâ Obšestva izučeniâ Oloneckoj gubernii	1914	B, S	0
Izvēstiâ Vostočno-Sibirskago otdĕla imp. Russkago geografičeskago obšestva	1882-1910	B	1
Izvestija muzejskega drustva za Kranjko	1908-1910	B	0
Jaarverslag van Koninklijk Oudheidkundig Genootschap	1902-1914	B	0
Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterl. Altertümer zu Emden	1902-1914	B	0
Jahrbuch der Gesellschaft für lothringische Geschichte und Altertumskunde	1902-1910	B	0
Jahrbuch der Hamburgischen wissenschaftlichen Anstalten	1901-1914	B	0
Jahrbuch des Provinzial-Museums Hannover	1908-1914	B	0
Jahrbuch die Städtischen Museums für Völkerkunde, Leipzig	1907-1914	B	0
Jahrbuch und Rechenschaftsbericht des Bukorviner Landesmuseum	1913-1914	B	0
Jahresbericht / Germanisches Nationalmuseum	1881-1885	B	0
Jahresbericht / Kaiser Franz Josef Museum für Kunst und Gewerbe	1902-1910	B	0
Jahresbericht / Schweizerisches Landesmuseum	1900-1910	B, S	0
Jahresbericht der Alterthumsgesellschaft Insterburg	1902-1914	B	0
Jahresbericht der Estländischen Literarischen Gesellschaft	1912-1914	B, S	0
Jahresbericht der Felliner litterarischen Gesellschaft	1883-1914	B	0
Jahresbericht der Schweizerischen Gesellschaft für Urgeschichte	1910-1914	B	0
Jahresbericht des Königlich Sächsisches Altertumsverein	1902-1914	B	0
Jahresbericht des Musealvereines für Waidhofen a. d. Ybbs und Umgebung	1912-1914	B	0
Jahresbericht des präsidenden der Anthropol. Gesellschaft	1897-1900	B	0
Jahresbericht des siebenbürgische Landeskunde	1903-1914	B	0
Jahresbericht des Thüringisch-Sächsischen Vereins f. Erforsch. d. vaterl. Altert.	1909-1914	B	0
Jahresschrift / Ebstländische Literarische Gesellschaft	1843-1855	S	0
Jahresschrift / Hist. Kreis-Verein im Regierungsbez. v. Schwaben u. Neuburg	1872-1890	B	0
Jahresschrift für die Vorgeschichte der sächsisch-thüringischen Länder	1910-1914	B	0
Jahresverhandlungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst	1880	B	1
Jahresversammlung / Königliche Gesellschaft für Nordische Altertumskunde	1840	S	0
Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland	1902-1914	B	2
Jämtlands läns fornminnesföreningens tidskrift	1902-1914	B	0
Katalog des Ethnographischen Reichsmuseums	1914	B	0
Katalog russkikh knigi / Spisok knigi bibliot. imp. C. Peterburgskago universiteta	1898-1910	B	0

Kisfaludy Tarasag	1868-1880	S	0
Kollektaneenblatt: Jahresschrift des Heimatverens für die Bezirk Neuburg	1882-1914	B	0
Kongl. Vitterhets-, historie- och antiqvitetssakademiens månadsblad	1882-1910	B	7
Kort udsigt over det philologisk-historiske Samfundet Virksomhed	1875	S	0
Kulturhistoriska meddelanden	1899-1900	B	0
Landesmuseumsverein für Vorarlberg Jahresbericht	1913-1914	B	0
Le Monde Oriental	1908-1914	S	1
Literarische Berichte aus Ungarn	1878-1885	S	0
Maa-rahwa kasuline kalender		S	2
Madonna Verona	1910-1914	B	0
Magazin der Lettisch-Literarischen Gesellschaft	1895-1905	B	1
Magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának értesítője	1905	B	1
Magyar Tudományai Akadémiai Almanak	1871-1914	S	0
Magyar Tudományai Akadémiai Ertesítője	1871-1890	S	0
Magyar Tudományai Akadémiai Evkönyvei	1873-1890	S	0
Mainzer Zeitschrift	1906-1914	B	0
Mannheimer Geschichtsblätter	1902-1914	B	0
Mansfelder-Blätter	1903-1914	B	0
Materialy po Arheologii Kavkaza	1889-1914	B	2
Materialy po arheologii Rossij	1895-1914	B	2
Mecklenburgische Jahrbücher	1902-1914	B	1
Meddelanden / Samfundet för Nordiska museets främjande	1897-1910	B	0
Meddelanden af Gestrilands fornminnesförening	1903-1914	B	0
Meddelanden från Föreningen Örebro läns museum	1913-1914	B	0
Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening	1902-1914	B	0
Meddelanden från Nerikes fornminnesförening	1902-1910	B	0
Meddelanden från Nordiska museet	1897-1905	B	6
Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening	1907-1914	B	1
Meddelanden från Svenska riksarkivet	1901-1914	S	0
Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening	1906-1914	B	1
Meddelelser fra det Norske Rigsarchiv	1868-1875	S	0
Mémoires de la Société archéologique et historique de l'Orléanais	1905-1914	B	0
Mémoires de la Société d'Archéologie de Lorraine	1902-1914	B	0
Mémoires de la Société des antiquaires de l'Ouest	1913-1914	B	0
Mémoires de la Société des Antiquaires du Centre	1904-1914	B	0
Mémoires de la Société d'Histoire, d'Archéologie et de Litterature de Beaune	1902-1914	B	0
Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France	1893-1914	B	1
Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord	1857-1914	B, S	1
Mengelingen utg. Door het Friesch Genootschap	1902-1905	B	0
Mitteilungen / Museum für Heimatliche Gesch. und Altertumsk. der Prov. Sachsen	1910	B	0
Mitteilungen aus dem germanischen Nationalmuseum	1881-1914	B	0
Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien	1896-1914	B	2
Mitteilungen der Pernauer Gesellschaft	1909-1910	B	0
Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsverein Leisnig	1912-1914	B	0
Mitteilungen aus d. Kaiser Franz Josef-Museum f. Kunst und Gewerbe in Troppau	1898-1905	B	0
Mitteilungen aus dem Gebiete des Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands	1841-1914	B, S	1
Mitteilungen aus dem K. Zoologischen Museum zu Dresden	1876-1880	S	0
Mitteilungen aus dem Provinzial-Museum d. Provinz Sachsen zu Halle a.d. Saale	1912-1914	B	0
Mitteilungen aus den Königl. Mineralogischen Museum in Dresden	1876-1880	S	0
Mitteilungen aus der Verwaltung der öffentlichen bibliothek zu Dresden	1871-1885	S	0
Mitteilungen der Ehstländischen literarischen Gesellschaft	1860-1865	S	0
Mitteilungen des Anthropologisches Vereins im Schleswig-Holstein	1894-1914	B	0
Mitteilungen des Musealvereines für Krain	1906-1910	B	0
Mitteilungen des Uckermärkisches Museums- und Geschichtsver. zu Prenzlau	1902-1914	B	0
Mitteilungen des Vereins für die Geschichte und Alterthumskunde von Erfurt	1902-1914	B	0
Mitteilungen des Vereins f. Geschichte u. Alterthumskunde zu Kahla und Roda	1902-1914	B	0
Mitteilungen des Vereins für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde	1891-1910	B	0
Mitteilungen des Vereins f. Nassauische Alterthumskunde u. Geschichtsforsch.	1903-1910	B	0
Mitteilungen über die Sammlung d. k. Mathemat.-physikalisch. Salons zu Dresden	1876-1880	S	0

Mitteilungen d. Zentral-Kommission für Erf. u. Erhalt. d. Kunst- u. Hist. Denkmale	1904-1905	B	0
Monatsblatt der Alterthumsvereines zu Wien	1906-1914	B	0
Monatsblätter / Gesellschaft für Pommerische Geschichte und Alterthumskunde	1898-1914	B	0
Museum Journal	1910-1914	B	0
Münster-Blätter	1880-1885	B, S	0
Národopisny věstník československý	1907-1914	B	0
Neue Heidelberger Jahrbücher	1892-1914	B, S	0
Neue Mitteilungen aus dem Gebiet historisch-antiquarische Forschungen	1910-1914	B	0
Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde	1902-1914	B	0
Neujahrsblatt / Stadtbibliothek Zürich	1911-1914	B	0
Neujahrsblatt der Stadtbibliothek Winterthur	1907-1914	B	0
Niederlausitzer Mitteilungen	1904-1914	B	1
Nordiske fortidsminder	1890-1914	B, S	3
Norsk bogfortegnelse	1911-1914	S	0
Norske universitets- och skole-annaler	1865-1870	S	0
Notizie degli scavi di antichità	1902-1910	B	0
Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society	1911-1914	B	0
Nyare Bidrag till kännedom om de svenska landsmälen	1886-1905	S	5
Nyelvemlektar	1878-1910	S	0
Nyelvtudomány	1907-1914	S	0
Nyelvtudományi közlemnyek	1874-1914	S	1
Oberbayerisches Archiv für Vaterländische Geschichte	1912-1914	B	0
Obozrenie prepodovaniâ na goridičeskom" fakultetom	1904-1914	B	0
Oldenburger Jahrbuch für Altertumskunde u. Landesges., Kunst u. Kunstgewerbe	1902-1914	B	0
Opisanie Minusinskago muzeâ	1900	B	0
Otčet" / Ural'skoe obšestvo ljubitelej estestvoznaniâ	1894-1895	B	0
Otčet" Estestvenno-istoričeskij Muzej Poltavskago Gubernskago Zemstva	1912-1914	B	0
Otčet" Imperatorskago Moskovskago i Rumâncovskago muzeâ	1914	B	1
Otčet" Imperatorskago Odesskago Obšestva Istorii i Drevnostej	1903-1910	B	0
Otčet" Imperatorskoj Arheologičeskoj Kommissii	1874-1914	B	4
Otčet" o dčâtel'nosti Kostromskogo naučn. obšestva po izučeniû mëstnago kraâ	1914	B	0
Otčet" o sostoâni i dčâtel'nosti Imperatorskago S.Peterburgskago universiteta	1901-1914	B, S	0
Otčet" obšestva arheologii istorii i ètnografii pri Imp. Kazanskom" universitete	1895	B	0
Otčet" po Minusinskomu mëstnomu muzeû i obšestvennoj bibliotekč	1891-1914	B	0
Oudheidkunde te Gent	1903-1905	B	0
Památky archeologické a mistopisne	1896-1914	B	2
Pfingsblätter des Hansischen Geschichtsvereins	1912-1914	B	0
Pravek l'age prehistorique	1908-1914	B	0
Pravek ustredni lit pro prachist. A anthropol zemi Českyh	1908-1910	B	0
Proceedings of the American Philosophical Society	1886-1900	S	0
Proceedings of the Cambridge Antiquarian Society	1905-1914	B	0
Proceedings of the Newberry Library	186-1895	S	0
Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland	1902-1914	B	0
Protokoll der Jahresversammlung der Lettisch-litterarischen Gesellschaft	1894-1914	B	0
Protokoly zasėdaniij sověta Imperatorskago Petrogradskago universiteta	1899-1914	B, S	0
Prähistorische Zeitschrift, Leipzig	1914	B	3
Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg	1902-1914	B	0
Publications of the University Museum, Philadelphia	1910-1914	B	0
Rapport annuel du musée d'ethnographie	1914	B	0
Rapport des seances annuelles / Societe Royale des Antiquaires ...	1840	S	0
Rapport sur la situation de la Société Archéologique de Namur	1911-1914	B	0
Rapport sur les travaux de l'Academie Hongroise des Sciences	1892-1914	B, S	0
Redogörelse för Kulturhistoriska föreningens för Södra Sverige verksamhet	1899-1914	B	0
Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei. Ser. V.	1905-1914	S	0
Repertoire d'art et d'archeologie	1910-1914	B	0
Report on the progress and condition of the U.S. National Museum	1894-1914	B	0
Rijks ethnographisch Museum te Leiden	1902-1914	B	0
Rocznik towarzystwa naukowe ...	1897-1914	B	0
Samlingar utg. av Svenska Fornskriftsällskapet	1859-1860	S	1

Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift	1894-1914	B	2
Schriften der Gelehrten Estnischen Gesellschaft	1864-1880	S	2
Schriften der Physikalisch-ökonomische Gesellschaft zu Königsberg in Preußen	1884-1914	B	3
Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark	1898-1914	B	1
Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung	1873-1910	B	0
Sendungen / Kurländische Gesellschaft für Littertur und Kunst	1880	B	0
Sirvilauad	1906-1910	S	0
Sitzungsberichte der Altertumsforschenden Gesellschaft zu Pernau	1902-1914	B	1
Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia zu Königsberg in Pr.	1892-1914	B	1
Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft	1864-1914	B, S	4
Sitzungsberichte der Gesellschaft für Gesch. u. Altertumsk. d. Ostseeprovinzen	1874-1914	B, S	1
Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst	1880-1914	B	3
Sitzungsberichte d. Philos.-philol. u. d. Hist. Kl., Akademie d. Wissens. zu München	1910-1914	B, S	0
Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Vereins Riga	1878-1880	S	0
Skrifter af det Kongelige Norske Videnskabernes Selskab	1902-1914	B	4
Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala	1895-1914	B	0
Smithsonian Report of the U. S. National Museum	1894-1900	S	0
Société archéologique de Bordeaux	1903-1914	B	0
Sostoânie / Ural'skoe obšestvo ljubitelej estestvoznaniâ	1893-1895	B	0
Sprawozdanie z zarządu Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswyłu	1914	B	0
Sprawozdaniez bzynosci zakladu narodowego Imiena Ossolinskich	1910-1914	B	0
Starinar	1892-1914	B	0
Statistisk Årbog for Kongeriget Norge	1868-1875	S	0
Stavanger museums aarsberetning	1892-1900	B	0
Svenska Fornminnesföreningens tidskrift	1872-1905	B	8
Svenska landsmål ock svenskt folklif	1907-1914	S	1
Sveriges offentliga bibliotek. Accessions-katalog	1886-1914	S	0
Swiatowit : Rocznik poświęc. arch. Przeddziej. i badaniom pierwotnej kultury ...	1899-1914	B	2
Thüringische Geschichtsquellen	1884-1910	B, S	0
Thüringisch-sächsische Zeitschrift für Geschichte und	1911-1914	B	0
Tidskrift for nordisk oldkyndighed	1833-1835	S	1
Tijdschrift van het K. Nederl. Genootschap voor Munt en Penningkunde	1907-1910	B	0
Tillaeg til Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed	1866-1890	S	0
Transactions of the Department of Archaeology, Free Museum of Science and Art	1904-1910	B	0
Tromsø Museums Aarshefte	1905-1914	B	0
Trudy Âroslavskoj Gubernskoj Učenoj Arhivnoj komissij	1901-1914	B	0
Trudy Orenburgskoj Učenoj Arhivnoj Komissii	1908-1910	B	0
Trudy Troickosavsko-Kâhtinskago Otd. Priamursk. otd. Imp. Russkago Geogr. obš.	1905-1914	B	0
Trudy vostočnago otděleniâ Imp. Russkago Arheologičeskago Obšestva	1910	B	0
Trudy vostočnago otděleniâ Imp. Russkago Arheologičeskago Obšestva	1893-1900	B	0
Trudy Vostočno-Sibirskago otděla imp. Russkago geografičeskago obšestva	1912-1914	B	0
Ulm-Oberschwaben: Mitteilungen d. Ver. f. Kunst u. Altert. in Ulm u. Oberschwaben	1891-1914	B, S	0
Ulm-Oberschwaben Korrespondenzblatt	1876-1885	B, S	0
Ungarische Revue	1881-1900	B, S	0
Upplands fornminnesföreningens tidskrift	1875-1914	B	4
Upsala universitets årsskrift	1887-1914	B, S	1
Urkunden zur Geschichte der Stadt Kahla	1902-1905	B	0
Verhandlungen der Berliner Gesellschaft	1886-1890	B	3
Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft	1840-1910	B, S	10
Verhandlungen des Vereins für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben	1872-1875	B	0
Verslag van de gandingen en Van het Friesch Genootschap	1902-1914	B	0
Verwaltungs-Bericht über das Märkisches Provinzialmuseum	1898-1914	B	0
Wiadomoczi Numizmatycno-archaeologiczne	1906-1914	B	0
Wiener prähistorischer Zeitschrift	1914	B	0
Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina	1894-1910	B	4
Vjesnik Hrvatskoga arheoloskoga drustva	1902-1914	B	0
Württembergische Vierteljahrshefte	1878-1905	B, S	1
Västergötlands fornminnesföreningens tidskrift	1902-1914	B	1
Ymer	1900-1914	B	4

Zapiski / Imperatorskaâ Arheologiĉeskaâ Kommissiâ	1899-1900	B	0
Zapiski Imperatorskago Odesskago Obšestva istorii i drevnostej	1901-1910	B	0
Zapiski Imperatorskago Russkago Arheologiĉeskago obšestva	1894-1905	B	4
Zapiski Istoriko-filolog. fakul'teta Imp. Sankt''-Peterburgskago universiteta	1898-1914	B, S	0
Zapiski klassiĉeskago otdeleniâ I. Russkago arheologiĉeskago obšestva.	1905-1914	B	0
Zapiski numizmatiĉeskago otdeleniâ Imp. Russkago Arheologiĉeskago Obšestva	1907-1914	B	0
Zapiski Otdeleniâ ruskoj i slavânskoj arheologii Imperatorskago Russkago arheologiĉeskago obšestva	1903-1914	B	4
Zapiski vostoĉnago otdeleniâ Imp. Russkago Arheologiĉeskago Obšestva	1894-1914	B	1
Zapiski vostoĉnago otdeleniâ Imp. Russkago Arheologiĉeskago Obšestva	1891-1910	B	0
Zeitschrift der Alterthumsgesellschaft, Insterburg	1907-1914	B	0
Zeitschrift des Ferdinandeums für Tirol und Vorarlberg	1909-1914	B	0
Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen	1902-1914	B	0
Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde	1895-1914	B	1
Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Altertumskunde (N. f.)	1884-1914	B, S	0
Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens	1907-1914	B	0
Zeitschrift für Museologie	1881-1890	S	0
Årbok / Vestlandske Kunstindustrimuseum	1903-1910	B	0
Årsberättelse / Norra Smålands Fornminnesförening	1905	B	0
Årshefte / Stavanger museum	1901-1914	B	0
Årstryck / Göteborgs museum	1906-1914	B	0
Östergötlands Fornminnesförenings Tidskrift	1906-1910	B	0